

HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİK BEKLENTİLERİN YANSIMASI

Hatice ACAR

Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT
2022

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Hatice ACAR

HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİK BEKLENTİLERİN YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT

ERZURUM-2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİK BEKLENTİLERİN YANSIMASI**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

16.05.2022

Aslı Islak İmzalıdır

Hatice ACAR

---

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT danışmanlığında, Hatice ACAR tarafından hazırlanan bu çalışma 16/05/2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hatice KELEŞ İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİ

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİK BEKLENTİLERİN YANSIMASI

Hatice ACAR

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT

2022, 212 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT
Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK
Dr. Öğr. Üyesi Hatice KELEŞ

Evanjelizmin, Hıristiyanlığın yayılmasında ve genişlemesinde çok önemli bir yeri vardır. İsa'dan sonra Pavlus ile şekillenen Hristiyanlık, günümüzde en çok mensubu olan dindir. Söz konusu dinde üç büyük mezhebin şemsiyesi altında evanjelik olgu ortaya çıkmıştır. Evanjelizm, zaman ve mekân farklılığıyla dini harekete dönüşmüştür. Özellikle Amerika'da en güçlü halini bulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin siyasî, dinî, sosyal ve kültürel alanda söz sahibi olmaları Evanjeliklerin eskatolojik görüşleri paralelinde ABD'nin dış siyasetini yönlendirme imkânı da vermiştir. Evanjeliklerin ABD'de etkin olması milenyumun başlangıcından bu yana Hollywood sinemasında seküler kıyamet geleneği yanında dünyanın sonuyla ilgili eskatolojik atıfların daha çok benimsenmesine yol açmıştır.

Evanjelizme özgü eskatolojik beklentilerin Hollywood filmlerine yansımasını ele aldığımız bu araştırmada Hıristiyanlık teolojisinde evanjelizmin yeri, Evanjelizm kavramının kullanış şekilleri ve söz konusu olgunun Evanjelik harekete dönüşümü hakkında dini, sosyal ve siyasi içerikli bilgiler vermeyi verilmiştir.

Çalışmada Evanjelizmin eskatolojik beklentilerin Hollywood filmleri ekseninde gösterilmesi amaçlanmıştır. Mezkûr filmleri çözümleme yöntemi olarak Dinler Tarihi biliminin çokça kullandığı deskriptif (nitelendirici) ve fenomenoloji metodu bağlamında türsel, göstergebilim, psikanalitik ve auteur eleştirel çözümleme yöntemleri ile alt metin okuması gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak filmlerin içeriği genellikle Kitab-ı Mukaddese dayanmaktadır. ABD'de etkin olan evanjelizm inancından kaynaklanan kıyamet ve Mesih'in döneceğine dair beklenti ve bu beklentiye uygun sergilenmesi gereken davranışlar filmler yoluyla ortaya konmakta ve bir model olarak somutlaştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Evanjelizm, Eskatoloji, Hollywood Filmleri.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

REFLECTION OF EVANGELICAL ESCHATOLOGICAL EXPECTATIONS IN HOLLYWOOD FILMS

Hatice ACAR

Advisor: Assist. Prof. Dr. Muhammet YEŞİLYURT

2022, Page: 212

Jury: Assist. Prof. Dr. Muhammet YEŞİLYURT
Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK
Assist. Prof. Dr. Hatice KELEŞ

Evangelicalism has a very important place in the spread and expansion of Christianity. Christianity, which was shaped by Paul after Jesus, is the religion with the most members today. Evangelical phenomena emerged under the umbrella of three major sects in the religion in question. Evangelicalism has turned into a religious movement with the difference in time and place. It has found its strongest form, especially in America. The fact that the United States of America has a say in the political, religious, social, and cultural fields has also allowed directing the foreign policy of the USA in parallel with the eschatological views of the Evangelicals. The influence of evangelicals in the USA has led to the adoption of eschatological references to the end of the world as well as the secular apocalyptic tradition in Hollywood cinema since the beginning of the millennium.

This study, in which we deal with the reflection of evangelical eschatological expectations on Hollywood films, is given to give religious, social, and political information about the place of evangelism in Christian theology, the use of the concept of evangelism, and the transformation of the said phenomenon to the evangelical movement.

This study, it is aimed to show the eschatological expectations of Evangelicalism on the axis of Hollywood movies. In the context of descriptive and phenomenological methods, which are widely used by the History of Religions as a method of analysis of the mentioned films, subtext reading was carried out with generic, semiotic, psychoanalytic, and auteur critical analysis methods.

As a result, the content of movies is usually based on the Bible. The expectation about the doomsday and the return of the Messiah stems from the belief of evangelicalism, which is active in the USA, and the behaviors that should be exhibited by this expectation are revealed through films and embodied as a model.

Keywords: History of Religions, Evangelism, Eschatology, Hollywood Movies.

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
CUFI	: Christians United For Israel
Çev.	: Çeviren
D.C.	: District of Columbia
Dü.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
IAHR	: Uluslararası Dinler Tarihi Cemiyeti
MBI	: Moody Bible Institute
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
NAE	: National Association of Evangelicals (Ulusal Evanjelik Birliği)
NASA	: The National Aeronautics and Space Administration
S.	: Sayı
SRB	: The Scofield Reference Bible
ss.	: Sayfalar
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
USA	: United States of America
vb.	: Ve benzeri

GÖRSELLER DİZİNİ

ÖN SÖZ

“Hollywood Filmlerinde Evanjelizme Özgü Eskatolojik Beklentilerinin Yansıması” başlıklı araştırmamızı bir giriş ve üç bölümde değerlendirdik. Giriş Bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kullanılan materyaller ile kapsam ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilecektir.

Birinci Bölümde kökeni, tarihi ve kullanım alanları bakımından “Evanjelizm” terimi ele alınacak; bu bağlamda, öncelikle etimolojik açıdan söz konusu terimin kökeni Kitabı Mukaddes ekseninde temelleri irdelenecek ve son olarak da başlangıcından günümüze kadarki tarihsel süreci kapsamlı incelenecektir.

İkinci Bölümde Hıristiyan eskatolojisi ve alt kavramları olan kıyamet, milenyum, dispansasyonalizm, Büyük Sıkıntı Dönemi, Armagedon Savaşı ve Tanrı’nın Krallığı öncelikle etimolojik açıdan bu kavramların kökeni Kutsal Kitap ekseninde incelenecek ve bahsi geçen kavramları Evanjeliklerin perspektifinden açıklanacaktır.

Üçüncü Bölümde ise “Sinema” ve “Hollywood” terimlerinin kökeni ve tarihsel süreci ele alınacak; bu bağlamda, mezkûr terimlerin din ile olan ilişkisi hakkında bilgi verilecektir. Çalışmamızda yer alan Hollywood filmleri İkinci Bölümde ele alınacak kavramlar ekseninde seçilmiş olup; Dinler Tarihi biliminin çokça kullandığı deskriptif (nitelendirici) ve fenomenoloji metodu bağlamında türsel, göstergebilim, psikanalitik ve auteur eleştirel çözümleme yöntemleri ile alt metin okuması yapılacaktır.

Tez konumun seçilmesinde ve tamamlanma sürecinde her daim beni yönlendiren, tavsiye veren, destekleyen, kaynak konusunda yardımcı olan, eleştiren, hoşgörü ve tecrübesiyle çalışmamı titizlikle okuyan saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT’a öncelikli olarak teşekkür ediyorum. Tez savunmamda olup fikir ve görüşleriyle tezimin gelişmesi için katkı sağlayan Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK’e ve Dr. Öğr. Üyesi Hatice KELEŞ’e şükranlarımı sunuyorum. Her daim benim yanımda olan aileme ve Maya’ya teşekkür ederim.

Erzurum-2022 **Hatice ACAR**

GİRİŞ

İnsan ne kadar uzun yaşamak istese de ömrü sınırlı bir varlıktır. Bu yüzden insan sonunun ne olacağını her daim merak etmiştir. Bir olgu olarak ölümün evrenselliği ne ölçüde gerçekse, bir duygu ve arzu olarak ölümsüzlük isteği de o ölçüde evrensel bir psikolojik gerçekliktir. Ölümlü varlık yapısına rağmen insan sonsuza kadar kesintisiz yaşama, hiç yok olmama duygu ve arzusuna sahiptir (Hökelekli, 2007). Bu sebeple insan, "öldükten sonra yaşam var mı?", "yaşam varsa nasıl olacak?", aynı şekilde "dünyanın sonu ne zaman?" diye sorular sorar. İnsanlar sözü edilen sorulara kendi inançları çerçevesinde cevaplar arar. Söz konusu merakını karşılamak için dinlere başvurur. Dinlerin çoğu, dünyanın sonuna ve insanın ölümü akabinde neler olabileceğine dair bazı cevaplar sunar. Dünyanın sonu hakkında cevaplar arasında en çok öne çıkan anlayışlardan biri, Hıristiyanlık içinde Protestan geleneğin kollarından birini oluşturan Evanjelizmin eskatolojiyle ilgili düşünceleridir.

Bahsi geçen eskatoloji, öncelikli temelini Hıristiyanlıktan alsa da Hıristiyanlığın kökenlerinde Yahudilik bulunduğu için aynı zamanda dolaylı olarak Yahudilik de Evanjelizmin eskatoloji düşüncesinin temelinde bulunan dinî geleneklerden birini oluşturmaktadır. Nitekim "Kurtarıcı beklentisi ve Tanrı Krallığı" Kutsal Kitap'ta vurgulanan olgulardır. İsa sürekli yanında bulunan havarilerine *Tanrı krallığının yaklaştığını ve çok yakında (Markos 9:1) veya aniden gerçekleşeceğini* (Markos 13:32-37; Vahiy 3:3) ifade eder. Son'un tarihi belirsiz olsa da İsa havarilerini dünyanın sonu konusunda şöyle diyerek uyarır: *Çünkü o günlerde, Tanrı'nın yarattığı yaratılışın başlangıcından bugüne kadar olmayan ve asla olmayacak bir sıkıntı olacak* (Markos 13:19). Tanrı Krallığı, Deccal, Armagedon ve milenyumun ne şekilde meydana geleceği belirtilmemiştir. Hıristiyanlar bu belirsiz kısımları yorumlayarak birtakım tahminlerde bulunurlar. Bunun sonucunda Mesih'in dönüşüyle ilgili olarak İncillerde yer alan diğer pek çok anlatıyla birlikte Matta 24:6-8; Markos 13:8, 24-25 ve Luka 21:10-28'in yorumlanması, geçmişten günümüze değin tahminde bulunulan birden fazla tarihin ortaya çıkışına sebebiyet vermiştir (Bıyık, 2007).

İlk Hıristiyanlar dini baskı sonucunda Mesih'in ikinci gelişini ve dünyanın sonunu beklemişlerdi. Söz konusu baskıların sonu gelse de eskatolojik beklentileri devam etti. Nitekim sosyal ve siyasi olaylar Hıristiyanları dünyanın sonu hakkında iyimser veya

kötümser yapmıştır. Reformdan sonra Protestanlık çatısı altında evanjelik anlayış ortaya çıktı. Kendilerini yeniden doğmuş olarak niteleyen Evanjelikler mutlak otorite olarak Kutsal Kitabı tanıyorlardı. Amaçları İsa'nın evanjelizm emrini yerini getirmek ve dinden dönmüş Hıristiyanları dine döndürmekti. Bu amaç uğruna pek çok yere gitmişlerdir. Onlara göre kurtuluş için Mesih'in dönmesi gereklidir. Nitekim amaç doğrultusunda ya herkes Hıristiyan olacak ya da kıyamet vuku bulacaktır.

19. yüzyılda tekrar sosyal ve siyasi kaygılar baş gösterince Büyük Britanya'daki Plymouth kardeşler'in ilk liderlerinden John Nelson Darby, tüm insanlık tarihinin farklı zamanlara veya dönemlere ayrılabileceğini ve Tanrı'nın bu dönemlerin her birinde insanlığı farklı kurtuluş planlarıyla sınadığını öne sürdü. Toplamda yedi dönem vardı ve her birinde insanlık başarısız oldu ve ardından felaket ve ilahi müdahale geldi. İlk beş devir, Aden'den kovulma, Tufan, Babil Kulesi, Çıkış ve İsa'nın çarmıha gerilmesiyle zaten sona ermişti. Şimdiki çağ, yani kilise çağı, yakında göğe yükselme ile sona erecekti ve bir sıkıntı döneminin ardından, İsa Mesih Dünya'ya dönecek ve milenyum yani bin yıllık Tanrının Krallığı başlayacaktı (Bıyık, 2008). Hıristiyanların çoğunun İsa Mesih'in İkinci Gelişine kadar giderek daha da kötüleşmesi gerektiğine dair genel bir fikir birliği oluştu. Neticede Şeytan bin yıl boyunca bağlı tutulacak ve İsa, Kudüs'ten dünya üzerinde gözle görülür bir şekilde hüküm sürecekti. Bu senaryonun ayrılmaz bir parçası, Yahudilerin Filistin'e geri getirilmesi ve orada bir Yahudi devletinin yeniden yaratılmasıydı. Darby'nin, dünyanın sonuna ilişkin söylemleri Evanjeliklere çekici geldi. O'nun dispensasyonalizm adını verdiği olgu Amerikan Evanjelikleri arasında iç savaş sonrası popüler hale geldi. İsrail'in kurulması Evanjelik düşünceyi sağlamlaştırdı. Aynı şekilde, yirminci yüzyılda Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının yaşanması ve bununla beraber nükleer silahların icadı dünyanın sonu korkularını tetikledi (Balmer R. H., Dispensationalism, 2004).

Amerika'da siyasi, sosyal ve kültürel etkinliğini arttıran Evanjelikler yönetimde Hıristiyan Sağ kısmını temsil eder. Söz konusu yapı Fundamental Evanjeliklerden oluşmuştur. Dispensasyonalist düşünceye ve siyonizme sempatilerinden dolayı İsrail'e maddi yardım ve askeri destekte bulunurlar. Siyonizme destek veren Hıristiyanlar, dünyanın sonu geldiğinde Yahudilerin Hıristiyan olacaklarını inanırlar (Marsden, 1980).

1970'lerde Hal Lindsey'in The Late Great Planet Earth ve “Rapture” filmi Thief in the Night (1972) ile başlayarak Amerika'daki Evanjelik çevrelerde premilenyumcular arasında son derece popüler hale geldi. 1980'lerde, Edgar Whisenant, 1990'ları işaret eden bir dizi göğe yükselme tahmininden başlayarak, 1988'de “*88 Reasons Why the Rapture will Happen*” adında yükselme için 88 sebep açıkladığı broşürünü yayınladı. 2000 yılı yaklaşırken Hıristiyanlar dünyanın sonuyla ilgili endişesi tükenmiş olmaktan çok uzak görünüyordu. 1 Ocak 2000'de patlayacak olan Y2K virüsü[1], Chuck Missler, Jack Van Impe ve Jerry Falwell gibi premilenyum vaizleri arasında yepyeni bir kıyamet düşüncesi dalgasını tetikledi. Çağın büyük ökümenik kıyamet kehaneti olan Y2K’nın, Hıristiyan milenyumunu gerçekleştireceğini varsaydılar. Sonuç olarak Y2K, Hollywood için popüler bir temaya dönüştü. Soğuk savaş, nükleer tehdit, doğal afetler ve 11 Eylül terör saldırısı gibi olaylar dünyanın sonu temalı filmlere eğilimi arttırdı (Landes, 2000).

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Çalışmanın konusu ‘Hollywood Filmlerinde Evanjelizme Özgü Eskatolojik Beklentilerin Yansıması’dır. Dünyada en çok müntesibi bulunan büyük dinlerden biri olan Hıristiyanlık, günümüzde üç büyük mezhepten (Katolik, Ortodoks ve Protestan) ve onlardan doğmuş küçük ölçekli mezhep, tarikat ve cemaat oluşumlarından meydana gelmektedir (Demirci, 1998). Bu araştırmada sadece Protestan mezhebinden ortaya çıkmış bir dini grup olan Evanjelizm incelenmiştir. Konuyu seçmemizde en büyük teşvik, Amerika’nın milli dini olarak nitelendirilen Evanjelizm, geçmişten günümüze kadar hem ABD hem de diğer ülkelerin kaderini tayin etmiştir. Çünkü Amerika’nın siyasi rolünü etkileyen etmenlerden biri dini inancıdır.

Evanjelik Hıristiyanların çoğunlukta bulunduğu Amerika, plüralist bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı kıtanın keşfinden itibaren tarihinde pek çok göçe şahit olmuştur. İnsanlara, dinlerini yaşama konusunda sunduğu özgürlük ve eşitlik daha fazla göç almasına sebep olmuştur. Bu göçlerin sonucu olarak Amerika şekillenmiştir. Evanjelizm, böyle bir ortamda büyümüş, dinsel ve siyasal bir ideolojiye dönüşmüş, aynı zamanda bunun sonucu olarak Evanjelik çatısı altında pek çok yeni dini hareket ortaya çıkmıştır.

---

[1] Y2K virüsü, 1 Ocak 2000 tarihinden sonra eski bilgisayar ve yazılımlarında görülen ve tarih ve zamanla ilgili işlemlerde hatalı sonuçlara yol açan bir yazılım hatasıdır.

Sözü edilen hareketlerin amacı genel olarak İsa'yı müjdelemek ve dünyayı yaklaşan sona hazırlamaktır. Dünyanın sonu yani eskatolojik safha merak edilen bir konudur. Bu yüzden Hollywood gibi sinema sektörleri dünyanın sonu temalı filmleri çok geniş bütçeler ayırmaktadır. Geçmişten günümüze değin film türleri arasında izleyici sayısının çokluğu bakımından dikkatleri çeken eskatolojik türdeki filmler, bu gidişle dünyanın sonu gelene kadar üretilmeye ve izlenmeye devam edilecek yapıtlar arasında olacağı söylenebilir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, 'Sinema ve Din' ilişkisini Evanjelizmin eskatolojik anlayışı bağlamında Hollywood sinema filmleri örneğinde incelemektir. Bu açıdan çalışma Hollywood filmlerinde yer alan düşünme ve yaşam biçimlerinin, doğrudan veya dolaylı olarak yer alan dini öğelerin, dinler tarihi alanını ilgilendirmesi ve eskatolojik beklentiyi yansıtması bakımından tespit edilmesini ve bunlar üzerinde değerlendirmelerde bulunulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca Hollywood sinemasının apokaliptik ve post apokaliptik filmlerde inşa ettiği yaşamlarla karşılaşan seyircinin onlardan etkilenerek geçirebileceği değişim üzerinde sorgulamalarda bulunulmuştur.

Dünyanın sonu teması Hollywood filmlerinde yaygın olarak kullanılması ve aynı zamanda dünya çapında her ülkeden milyonlarca insanın film izleyicisi ve takipçisi olması buna benzer çalışmaların ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Çalışma filmlerin alt metin okuması yaparak seyirci üzerinde etkili olan filmlerin zihinsel arka planına değinmektedir. Bu açıdan Hollywood filmlerin etkisi göz önüne alındığında, seyirci üzerinde bıraktığı etki ve hayatını şekillendirdiği ortaya çıkmaktadır.

Çalışma, din ve sinema üzerine yapılmış çalışmalar içinde Hollywood filmleriyle Evanjelizm eskatolojisi ilişkisini kuran ilk araştırmalardan birisidir. Bu sebeple içerisinde, her daim eleştiriye açık birtakım hataları ve eksiklileri barındırması muhtemel olmakla birlikte, ilk olmasından dolayı da Dinler Tarihi disiplinine ve bilim dünyasına katkı sağlaması umulmaktadır.

III. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırmanın temel problemi belirlenirken Evanjeliklerin sosyal ve siyasi bakımdan Amerika'da etkin olmaları göz önünde bulundurulmuştur/dikkate alınmıştır. Bundan

dolayı eğlence ve ticari kaygısı olan Hollywood için göz ardı edilemeyecek durumdur. Her ne kadar Hollywood Hıristiyan temasına mesafeli ve alaycı yaklaşsa bile dünyanın sonu temalı filmlerinde Hıristiyan eskatolojisine dair göndermeler mevcuttur.

Çalışmanın problemi "Hollywood filmlerinde evanjelizme özgü eskatolojik beklentiler var mı?" dır. Probleme bağlı olarak şu alt problemlere cevap aranacaktır:

a. Hollywood filmleri bireyler ve toplumlar üzerinde etkili midir?
b. Dünyanın sonu temalı filmlerde kullanılan imgelerin açık ve kapalı anlamları nelerdir?
c. Popüler ve seküler filmlerde evanjelizme özgü eskatolojik göndermeler nelerdir?

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada Dinler Tarihi biliminin çokça kullandığı deskriptif (nitelendirici) metot ve fenomenoloji metodu tercih edilmiş, konuyla ilgili yorum ve değerlendirmeler yapılırken de hermeneutik yöntem[2] takip edilmiştir.

Araştırmamız Hollywood filmlerinin seyredilerek onlardaki düşünme ve yaşam biçimlerinin evanjelizme özgü eskatolojik beklentiyi yansıtmaları açısından değerlendirilmesini içermektedir. Dolayısıyla filmlerin dinler tarihi açısından yorumlanabilmesi için belli birkaç yöntem üzerinden değerlendirme yapmak zorunlu olmaktadır. Bu amaçla filmlerin yorumlanabilmesi ve Hollywood sinemasının genel yapısının anlaşılabilmesi için; birinci bölümde evanjelizmin etimolojisi ve tarihi akışı incelenmiştir. İkinci bölümde ise evanjelizme özgü Hıristiyan eskatolojisi açıklanmış, üçüncü bölümde ise sinema ve Hollywood tarihi içerinde dinin rolüne değinilmiştir. Bu bağlamda filmler seçilirken birinci ve ikinci bölümde çizilmiş temel sınırlar dikkate

[2] Dinler Tarihi Biliminin kullandığı yöntemlerle ilgili yapılan bazı çalışmalar için bkz. Mehmet Aydın (Ed.), *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2003; Ugo Bianchi (Çev: Mustafa Ünal), *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri*, Geçit Yayınları, Ankara 1999; Mustafa Alıcı, Dinler Tarihi'nde Çağdaş Metodolojik Problemler, İsmail Kurt ve Seyit Ali Tüz (Haz.), *İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes'elesi 2,* 2005, 1299-1366; İsmail Taşpınar, *Din ve Fenomenoloji Arasında Yahudilik ve Hıristiyanlık*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017; James L. Cox (Çev: Fuat Aydın), *Kutsalı İfade Etmek-Din Fenomenolojisine Giriş*, İz Yayıncılık, Ankara 2004.

alınmış ve türsel, auteur, psikanalitik ve göstergebilim eleştirel çözümleme yöntemleri ile filmler analiz edilmiştir.

V. ARAŞTIRMANIN MATERYALLERİ

Bu çalışmada öncelikle Evanjelizm kavramı ele alınmıştır. Söz konusu kavramın sözlük ve terim anlamlarından yola çıkarak etimolojik kökeni ve tarihsel boyutu incelenmiş; çeşitli yerel ve yabancı sözlük ve ansiklopedilerden faydalanarak konu genişletilmiştir. Mezkûr kavram tarihsel açıdan incelenirken kutsal kitaplar, kutsal kabul edilen diğer metinler ve kutsal kitapların tefsir ve açıklamaları, çalışmanın temel materyallerini oluşturmuştur. Bunun yanında, Türkiye'de Evanjelizm hakkında yayımlanmış bilimsel nitelikteki kitap, tez, makaleler ilgili internet siteleri taranmış; bilhassa, konu hakkında çalışmaları olan Prof. Dr. Ali Rafet Özkan, Prof. Dr. Ali İsra Güngör ve Dr. Hatice Keleş'in eserleri[3], araştırma boyunca kendilerine başvurulan temel kaynaklardan olmuştur.

İkinci bölümde Hıristiyan eskatolojisi açıklanmıştır. Bahsi geçen Hıristiyan eskatolojisi ve alt kavramları kıyamet, milenyum ve dispansasyonalizm sözlük ve terim anlamları verilerek tarihsel açıdan incelenmiştir. Bu bağlamda, yabancı dilde yazılmış eserlere, özellikle evanjeliklerin yayınladığı bilimsel kaynak niteliğinde kitap, tez, makale ve ilgili internet sitelerine başvurulmuştur. Bunun yanında, Türkiye'de Hıristiyan eskatolojisi hakkında yayımlanmış bilimsel nitelikteki kitap, tez ve makaleler taranmış; özellikle, konu hakkında çalışmaları olan Prof. Dr. Mustafa Bıyık ve Prof. Dr. Cengiz Batuk'un eserlerinden[4] çalışma boyunca faydalanılmıştır.

VI. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Çalışmanın esas kaynağını oluşturan Kutsal Kitap incelendiğinde Evanjelizm ve eskatoloji ile alakalı pek çok konunun öne çıktığı ve bunların her birinin farklı disiplinler tarafından ayrı birer araştırma konusu olabilecek ölçüde kapsamlı olduğu anlaşılmıştır.

---

[3] Ali Rafet Özkan "Amerikan Evanjelikleri – Baptistler", Ali İsra Güngör "Evanjelikler" ve Hatice Keleş "Evanjelik Bir Hareket: Anabaptist Mennonit Kilisesi" başlıklı eserlerden faydalanılmıştır.

[4] Mustafa Bıyık "Armagedon ve Tanrı Krallığı" ve Cengiz Batuk "Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları" başlıklı eserlerden faydalanılmıştır.

Öte yandan, dinî bir hareket olması yönüyle Evanjelizm tarihsel açıdan incelenirken, çalışmamız ABD ile sınırlı kalacak, diğer ülkeler araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Bu çerçevede, Evanjelizm şemsiyesi altında ortaya çıkan mezhep, grup ve hareketler hakkında bilgi verilmeyecektir.

Araştırma Hollywood filmlerini dinler tarihi bakış açısıyla değerlendirmektedir. Filmlerde yer alan dini öğeler, genel bir sunum vermesi açısından kullanım türlerine göre ve dini bakışı açısını yansıtması yönleriyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Filmler değerlendirilirken, onların genel anlamda eskatoloji ile ilişkisi dikkate alınmış ve kronolojik bir sıra da takip edilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EVANJELİZM VE TARİHSEL BOYUTU

1.1. KELİME VE TERİM OLARAK "EVANJELİZM"

Evanjelizm kelimesinin aslı, "iyi haber, asıl gerçek" anlamlarına gelen Yunanca 'euangelion' kelimesidir. Bu kelimeden türetilmiş bir fiil olan 'euangelizomai' ise "duyurmak, beyan etmek ve müjdelemek" anlamlarına gelmektedir (Roberts, 2018). Bu duyurma işlevini yerine getirenlere yani İncil'i vaaz edenlere 'euaggelistes (evanjelist)' ismi verilir (Güngör, 2016, s. 14). Yeni Ahit'te sadece üç yerde (Elçilerin İşleri 8:1; Efesliler 4:11; II. Timeteos 4:5) evanjelist lafzı geçer (Pierard, 1984). Aynı zamanda İncil yazarları olan Matta, Markos, Luka ve Yuhanna da evanjelist olarak adlandırılmaktadırlar (Özkan, Amerikan Evanjelikleri, 2005). Evanjelizm kelimesi "müjde" anlamında ise Yeni Ahit'te birçok yerde, Tanrı'nın kader planını gerçekleştirmek ve inançlı insanların kurtuluşunu ifade etmek için kullanılır (Smith, 1884).

Evanjelizm kelimesinin isim formu Yeni Ahit'te 76 kez geçer. "Müjde", "iyi haber" olarak tercüme edilebilir. Pavlus'un birincil mesajını İsa'nın öldükten sonra yeniden dirildiğini müjdelediği haberler oluşturur. Nitekim I. Korintlilere yazdığı mektupta; "Kardeşler, size vaaz ettiğim müjdeyi bildiriyorum" (1.Korintliler 15:1-4) ifadesini kullanır. Devamında Pavlus, ifadelerini Mesih'in günahlarımız için öldüğünü, gömüldüğünü, Kutsal Kitap'ın vaatlerini yerine getirmek için üçüncü günde yeniden dirildiğini ve orada günahkâr insanlık için kurtuluş yolunu sağladığını belirten müjdelerle sona erdirir (Reid, 2009).

Yeni Ahit'te Evanjelizmin fiil formu olan "müjdelemek" (euangelizomai) tabiri 33 kez geçer. Söz konusu fiil Luka İncilinde, Elçilerin İşleri ve Pavlus'un Mektuplarında yaygın olarak geçer ve genellikle "Müjde'yi vaaz et!" olarak çevrilir (Reid, 2009). "Rab'bin Ruhu üzerimdedir. Çünkü O beni yoksullara Müjde'yi iletmek için meshetti." (Luka 4:18) ve "Mesih beni vaftiz etmem için değil, müjdeyi vaaz etmem için gönderdi" (1.Korintliler 1:17) ifadeleri sözü edilen müjdeleme fiiline misal teşkil etmektedir. Bunun yanında müjdeleme mefhumu isim ve fiil formu olarak Pavlus'un Romalılara yazdığı mektupta (1:15-17) şu şekilde geçmektedir: "Bu gibi Roma'da bulunan sizlere de

Müjde’yi elimden geldiğince bildirmek için sabırsızlanıyorum. Çünkü Müjde’den utanmıyorum. Müjde iman eden herkesin –önce Yahudiler’in, sonra Yahudi olmayanların– kurtuluşu için Tanrı gücüdür. Tanrı’nın insanı akladığı, Müjde’de açıklanır. Aklanma yalnız imanla olur. Yazılmış olduğu gibi, ‘İmanla aklanan yaşayacaktır.’”

Söz konusu kelime aynı şekilde, eski İngilizce versiyonu olan Anglo-Sakson dilinde ‘Tanrı hakkında bir söylem ya da hikâye’ anlamına gelecek şekilde “god-spell” (gospel) kelimesi ile ifade edilir. Bu kelimenin günümüz İngilizcesindeki versiyonu gospel kelimesi ise “güzel haber, sevindirici gerçek’ anlamına gelmektedir (Pierard, 1984). Grekler, güzel haberin getirilmesi anlamını ifade etmek için “euaggelizesthai” terimini kullanırlardı. Terimin Grekçeye Eski Ahit'teki İbranice “besorah” (2.Samuel 18:27) kelimesinin tercümesi (Bible Hub, 2021) olarak geçtiği, tamamen dini bir içerikte olmamakla beraber, Julyen Takviminde Homeros’un “İlyada ve Odesa” eserinde zikredildiği iddia edilir (Güngör, 2016). Yazılı İncil anlamındaki “evangelion” kelimesine M.S. 100-110’lu yıllarda rastlanır (Zuuridinov, 2011, s. 15). Sözü edilen iddiaya rağmen havariler aslında aynı kelimeyi sözlü rivayetleri için kullanıyorlardı (Duygu, 2021). Bu bağlamda sözü edilen kelimenin Hıristiyan teolojisinde ve Yeni Ahit’te “İncil” olarak isimlendirilmesinde ilk İncil olan Markos’un ifadelerinin etkili olduğu söylenebilir. Markos, İsa ile ilgili metnine; “Tanrı'nın oğlu İsa Mesih ile ilgili müjdenin (euangelion, güzel haber) başlangıcı” (1:1) diyerek başlar. Diğer İncil metinlerine bakıldığında evangelion kelimesinin alternatifi olarak başka terimlerin kullanıldığı görülür. Örneğin Matta, “Bible” (kitap) (1:1); Luka, “diegesis” (rivayet, alıntı) (1:1) ve Yuhanna da “martyria” (şahitlik) (1:1-5) terimlerini seçer (Aykıt, 2004, s. 10-11). Sonuç olarak, Yeni Ahit yazarları güzel haberler anlamındaki “evangelion” kelimesini günümüzde anlaşıldığı şekliyle kutsal metni tamamını tanımlayan bir sıfat olarak kullanmamışlardır. Çünkü sözü edilen İncil'i, Tanrının insanlığı kurtuluş planının İsa Mesih'te gerçekleşmesini gösteren ilahî bir bildiri olarak görmüşlerdir (Aykıt, 2004).

Evanjelizmin terim anlamı; İsa’nın öğretilerini açıklamak, Kutsal Kitaba dönmek-yönelmek ve İncil’e ait (Güngör, 2016) gibi anlamları içermektedir (Özkan, Amerikan Evanjelikleri, 2005). Söz konusu terim Hıristiyan terminolojisinde uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Lakin zaman ve mekân farklılıklarından dolayı bazı anlamlarını yitirmiş olabilir. Bahsi geçen terim ilk defa MÖ 420'de, birinin savaşta bir zafer, yaklaşan bir düğün ya da

başka bir kutlama olayı haberini getirmesi gibi merasimleri bildirmek için kullanılmıştır. Nitekim M.Ö. 9'da Octavianus Augustus, Roma imparatoru ilan edildiğinde söz konusu terim kullanılmıştır (Aydın M. , 2005). Evanjelizm terimi M.S. 382'de, Doğulu Piskoposlar tarafından Roma'da toplanan piskoposlara gönderilen ve "Teslis" doktrini hakkında ilk teolojik ifadeleri içeren "Synodical Letter" adlı yazıda, "evanjelik inanç" yüzünden çekilen sıkıntılara temas edilirken kullanılmış hatta İznik Konsili'nde söz konusu terimin kilise babaları tarafından onaylandığından bahsedilmiştir. Daha sonra ki kullanımlarında ise Doğu Ortodoks ve Roma Katolik geleneklerinde mükemmellik konusunda eşsiz örnek olarak ortaya konulan Mesih'i taklit etmeyi ifade eder (Lowry, 1945).

Evanjelizm, İncil mesajını bütün insanlara ulaştırma, davet etme, tanıştırma gibi faaliyetlerin yürütülme sürecini ve metodunu ifade eder. Aslında İsa Mesih merkezli "ruhları kurtarma operasyonu" da denilebilir. Söz konusu kavramın muhatabı ilk başta kiliseye yabancılaşmış ve soğumuş olan günahkâr Hıristiyanlardır. Sonra diğer din mensupları gelir. Çünkü mezkûr günahkârların, Baba Tanrı'yla barışmasını sağlamak için, Kutsal Ruh'un yenileyici gücü aracılığı ile İsa Mesih'in kurtuluş müjdesinin bu kişilere ulaştırılması amaçlanmaktadır (Weber T. P., 1996).

Sözü edilen terimin, varyantı olan "Evanjelizasyon" arasında herhangi bir fark neredeyse yoktur. Çünkü söz konusu terimlerin kullandığı; "ilan", "duyurma", "iletişim", "açıklama" ve "tanıklık" gibi misyon yöntemleri benzerdir (Güngör, 2017). Aslında eskiden 'misyon' ve 'misyonerlik' tabirleri kullanılırken zaman içerisinde diğer din mensuplarının zihinlerinde olumsuz anlam içermesinden dolayı bu terimler yerine "evanjelizm" ve "evanjelizasyon" kullanılması tercih edilmiştir. Çünkü misyonerlik özellikle 17. yüzyıldan itibaren yoğun olarak yaşanan batı sömürgeciliğiyle birlikte (Gündüz & Aydın, 2002) insanları din değiştirmeye zorlama, insanların zaaflarından yararlanarak onlara Hıristiyanlığı benimsetme ve bu konuda siyasi otoritelerin baskı yapması gibi gayr-ı meşru yöntem ve uygulamaları içerisinde barındırdığı için insanların tepkisini çekmeye başlamıştır.

16. yüzyılda, sadece İsa Mesih'e olan inancı vurgulamaları ve inançlarını sadece Kutsal yazılara dayandırmalarından dolayı Martin Luther ve takipçilerine Lutheran yerine Almanca *die Evangelischen yani* "Evanjelikler" deniliyordu (Olgun, 2019). Bu şekilde

tanınmaları onları Reformasyon sırasında John Calvin'in takipçilerinden ayırır. Bundan dolayı birçok Lutheran kilisesinin isimleri hala Evanjelik Kilisesi olarak adlandırılmaktadır (Melton, Evangelical Church, 2016). “Evangelisch”, başından beri, Reform yanlılarını ifade eden bir şemsiye terimdi (Hillerbrand H. J., 2016). Thomas More 1531'de Reformasyon savunucularına 'Evaungelicalles' adını verdi. Aynı şekilde İspanyolcada *evangélico* terimi, genel olarak Katolik olmayan Hıristiyan gruplarına atıfta bulunan Lutheran kullanımına paraleldir (Marsden & Svelmoe, 1987\2005). Bu bakımdan reform döneminde evanjelik terimi başlangıçta Lutheran Protestanları tanımlayan bir nitelik iken, zamanla diğer reform grupları için de kullanılmıştır. Bunların ortak özelliği referans olarak Kutsal Kitabı tercih etmeleridir. Söz konusu terim, İngiltere’nin resmi kilisesi olan Anglikan Kilisesine tabi olan Anglikanlara da isim olarak kullanılmaktadır. Baş harfi küçük olan 'evanjelik' terimi 'müjde' anlamında kullanılsa da büyük harfli 'Evanjelik' terimi 1730'larda başlayan hareketin kurumsal yönünü ifade eder (Bebbington, 1989).

Evanjelizm, 17.yy’da İngiliz püritenleri ve 18. yy’dan itibaren Amerika’ya göç eden ve burada dini özgürlüklerini yaşamak isteyen Hıristiyanların artık sıfattan öte dini kimlikleri haline dönüşmüştür. Reform ile birlikte gelişen yeni durumlar sonucunda evanjelizm on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında Kuzey Atlantik Anglo-Amerikan dünyasını kasıp kavuran bir dizi canlanma sonucu ortaya çıkan dini hareketleri ve mezhepleri ifade eder hale gelmiştir (Evangelicalism, 2009). Sözü edilen dinsel canlanmaya “Büyük Uyanış” adı verilmiştir. Sonuç olarak Kutsal Kitap otoritesi ve İsa Mesih’in mutlak kurtarıcılığını öne çıkaran bu dini yapı 19. yy’dan itibaren Amerika’nın sosyal, siyasi ve kültürel bakımdan şekillenmesinde önemli rol oynamıştır (Güngör, 2016). Bundan dolayı Evanjelikalizm ile bağlantılı grupların şaşırtıcı çeşitliliğini tanımlamak için *mosaic*[5] ve *kaleidoscope*[6] gibi kelimeler kullanılmıştır. Evanjelizm, yirminci yüzyılın sonunda, Protestanlığın en canlı, küresel ifadelerinden biri haline geldi. Belirli teolojik doktrinleri savunma konusundaki tutarlı kaygısı nedeniyle genellikle “muhafazakâr (fundamentalist)” olarak tanımlanan bu hareket, aynı zamanda, statik değil dinamik bir hareket yaratarak farklı kültürlere ve zamanlara karşı son derece duyarlı ve

[5] Mozaik sıva/harç ile yerinde tutulan ve bir ,yüzeyi kaplayan küçük, düzenli veya düzensiz renkli taş, cam veya seramik parçalarından yapılmış bir desen veya görüntüdür.
[6] Kaleydoskop (çiçek dürbünü), içine bakıldığında renkli desenler görülen bir aygıttır. Bu desenler, ışığın yansımasıyla elde edilir ve dürbün hareket ettirildikçe sürekli değişir.

uyarlanabilir olmuştur (Guenther, 2004). Yirminci yüzyılın sonlarında liberalizmin teolojik hatalarından, diğer yandan köktenciliğin aşırı görüşlerinden kaçınmaya çalışan bir hareket ortaya çıktı. Mezkûr hareket Neo-evanjelizm idi.

21. Yüzyılın bu ilk çeyreğinde "evanjelik" teriminin kullanıldığı üç anlamdan söz edilebilir. Birincisi, birkaç temel doktrini ve pratik vurguyu onaylayan tüm Hıristiyanlar "evanjelik" olarak nitelenebilir. Örneğin İngiliz tarihçi David Bebbington, Evanjelizme bu yönden yaklaşır ve dört belirgin özelliğine dikkat çeker: 1) yetkili ve güvenilir olarak İncil, (2) sonsuz kurtuluş, yalnızca Mesih'e ve onun kefaret çalışmalarına kişisel güveni içeren yenilenme, (3) İncil okuma ve dua gibi ahlaki davranış ve kişisel bağlılık ile işaretlenmiş ruhsal olarak dönüştürülmüş bir yaşam ve (4) evanjelizm ve misyonlar için gayret (Bebbington, 1989). İkincisi, Evanjelizm, organik bir hareketler grubu ve dini gelenek olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda "evanjelik" inançlar bütünü kadar bir üslubu da ifade eder. Bundan dolayı siyahi Baptistler ve Hollanda Reform Kiliseleri, Mennonitler ve Pentekostaller, Katolik Karizmatikler ve Güneyli Baptistler gibi birbirinden farklı grupların hepsi, hareketin gerçekte ne kadar çeşitli olduğunu gösteren evanjelik şemsiyesi altında toplanmaktadır. Üçüncüsü ise İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan bir koalisyon için kendi kendine atfedilen etikettir. Koalisyon, 1920'lerde ve 1930'larda fundamentalist hareketin entelektüel karşıtı, ayrılıkçı, savaşçı doğasına karşı bir tepki olarak ortaya çıktı. Bunun akabinde koalisyon, Harold John Ockenga ve Billy Graham gibi vaizler tarafından inşa edilen kurum (örneğin, Moody İncil Enstitüsü ve Wheaton Koleji) ve kuruluşlar (Ulusal Evanjelikler Derneği ve İsa için Gençlik) ile önemli bir rol oynamıştır (Reid, 2009).

Günümüzde ise teknolojinin yaygınlığı sebebiyle Evanjelizm; gezici vaizlikten ve ev kiliselerinden televizyon (Tele-vangelism) ve internet (E-vangelism)'e geçiş yaşamıştır. Söz konusu teknolojik değişim sayesinde değişim sayesinde Evanjelikler hem adeta bir kilise rolü üstlenerek Hıristiyanlara yönelik dini ve kültürel faaliyetlerde hem de Hıristiyanlık dışındaki diğer dinlerin müntesiplerine misyonerlik faaliyetlerini gerçekleştirirler. Özellikle profesyonel misyonerlerin giremediği ya da faaliyetlerine izin verilmediği ülkelerde kitle iletişim araçları vasıtasıyla insanlara kolaylıkla ulaşmaktadırlar (Turan S. , 2011). Örneğin Hatice Keleş'in "Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma" adlı doktora tezinde şöyle geçmektedir: *Mennonitler, dünya genelinde özellikle az gelişmiş ülkelerde misyonerlik görevlerini başarılı bir şekilde yürütmektedir.*

Misyonerlik görevlerinde insanlara sağlık, inşaat ve küçük işletmeler gibi birçok alanda gönüllü yardım sunmaktadırlar. Bu yüzden birçok Mennonit internet sitesi, onların insanlara yaptıkları yardımların kanıtlarıyla doludur (Keleş, Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma, 2017, s. 218).

Evanjelizm faaliyeti o kadar önemlidir ki Hıristiyanlıktan uzaklaşmış kişinin dine kazandırılması, adeta ruhunun kurtarılması ve dönüşümü Yuhanna 3:3'te geçen ifadeyle bütünleşmiştir. 'Bir kimse yeniden doğmadıkça, Tanrı'nın Krallığını göremez.' Yani Mesih aracılığıyla sonsuz yaşam ve kurtuluş alamaz. Günümüz Evanjelikleri bu pasaja dayandırarak kendilerini, "kurtarılmış" ve "yeni doğmuş" yani "yeniden doğmuş Hıristiyanlar" olarak tanımlarlar (Bedir, Reformasyon'dan Günümüze Evanjelik Hıristiyanlık, 2013). Onlar Kutsal Kitabı literal yani kelimenin tam anlamıyla okuyanlardır (Balmer R. H., Evangelical, 2004). Söz konusu Evanjelizm, yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, aynı zamanda Batı'da da bu şekilde kullanılmıştır. Roma Katolikliği de dahil olmak üzere neredeyse hiçbir batı mezhebi, Evanjeliklerin "yeniden doğmak" olgusundan etkilenmemiştir. Batı'nın ötesinde, Evanjelik misyonerler hem ihtida odaklı müjdelerinde hem de yerel Yeni Ahit çevirilerinde yeniden doğmaya vurgu yapmışlardır (Mullin II, 2011). Nitekim modern Hıristiyanlıkta, içinde bulunduğu dini grupların sınırlarını aşarak, iman esaslarına dayanarak, sevgi ve ivedilikle misyon faaliyetini gerçekleştiren kişiye "Evanjelik" denilmektedir (Güngör, 2016, s. 20).

1.2. EVANJELİZM'İN TARİHİ

Evanjelizm, tarihsel süreç bakımından birçok Protestan grubu kendi çatısı altında barındıran bir sosyal hareketin ortak adı olmuştur. Evanjelik yapının Aydınlanma'da ortaya çıkması, bu kavramın karşılığı olan içeriğinin de o zaman ortaya çıktığını göstermez. Ancak şu da var ki, tarihsel bakımdan kelimenin etimolojik kökeni ve Kutsal Kitap içerinde geçen anlamının dışında, ilgili kelime günümüze aktarılırken Hıristiyan teolojisinde mezhepsel bir sosyal yapıyı içerisine alacak şekilde bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bundan dolayı Evanjelizm'in tarihsel boyutunu İsa'dan itibaren analiz etmeye çalışacağız.

1.2.1. Evanjelizm ve İsa

Günümüzde iki milyardan fazla Hıristiyan yaşamaktadır. Aslında özünde Hıristiyanlık olsa da kendi içinde üç büyük mezhep -Katolik, Ortodoks, Protestan- ve onların altında küçük yapılanmalar ve dini gruplara mensup kişilere Hıristiyan denilmektedir. Bütün bu grupların önemle durduğu nokta Mesih'tir. Bu yüzden İsa dinin merkezinde yer alır ve bütün inanç ve ritüellerini İsa'ya dayandırırlar. Günümüzde Hıristiyanlık, Yahudiliğin inanç, ibadet ve gelenekleri ile antik Yunan-Roma inanç geleneklerinin kültlerini birleştiren bir kurtarıcı ilahi din olarak tanımlanmaktadır (Tümer, Küçük, & Küçük, 2017). Bahsi geçen din Filistin bölgesinde doğmuştur. İsa'nın yaşadığı dönem ve coğrafyada siyaset, din ve ekonomi bugünden daha fazla iç içe geçmiş durumdaydı. Nitekim Yahudilerin beklediği Mesih, kendisine dinî olmaktan çok siyasi ve askeri misyonlar yüklenen bir karakter idi. O dönemde İsa dışında, kendisinin Mesih olduğunu iddia eden birçok kişi ortaya çıkmıştır (Çoban, 2018). Hatta Yahya'nın da bulunduğu bir dizi peygamber, öğretilerinde halkı yaklaşan Tanrı Krallığına hazırlık yapmaya çağırmaktaydılar.

İsa'nın hayatı öncelikle Yeni Ahit esas alınarak anlatılmalıdır. Ancak onun çocukluk ve gençlik dönemi hakkında verilen bilgi İncillerde sınırlıdır. Çünkü Hıristiyanlıkta İsa'nın ölümü, dirilişi ve gökyüzüne yükselişi, beşerî yaşamından daha çok önemlidir. (Harman, 2000). İnciller'de yer aldığı şekliyle İsa'nın ismi hem kurtuluş hem de müjdedir. Çünkü Kutsal Ruh tarafından Yusuf'a ve Meryem'e müjde ile verilmiştir. Luka İncilinde şu şekilde geçer: "Ona yüce Tanrının oğlu denecek, Rab Tanrı ona babası Davud'un tahtını verecek, Yakup'un evi üzerinde ebediyen saltanat sürecek ve onun egemenliği hiç son olmayacaktır (Luka, 1:26-34)." Matta İncilinde ise Meryem'in kocası Yusuf'a hitaben "O, bir oğul doğuracak adını İsa koyacaksın. Çünkü O, halkını günahlarından kurtaracak" (Matta 1:19-21) denilmektedir. Bu nedenle, İsa'nın ve Tanrı'nın Evanjelist olduğunu savunanların dayanaklarına göre Markos İncilinde İsa görevine ilk şöyle diyerek başlar: "Tanrı'nın Krallığı yaklaştı. Tevbe edin, Müjdeye inanın!" İsa Mesih bir müjdeciydi, çünkü aynı zamanda "müjdeyi vaaz etti" (Luka 20:1). Aynı şekilde Tanrı'nın Evanjelist olduğu yorumu şu ifadeye dayandırılır: "Tanrı'nın Kendisi bir müjdecidir, çünkü O "İncil'i önceden İbrahim'e duyurdu" (Galatyalılar 3:8). Söz konusu dayandırma meselesi bir bakıma İsa'nın halefi olma temennisidir. Şöyle ki

dayandırmanın arkasındaki sebep meşruiyet isteğidir. Çünkü kendilerinin ve fiillerinin kökenini İsa veya Tanrıya dayandırarak insanlar tarafından itiraz edilmemesi ve hoşgörüyle karşılanabilmesi amaçlanmaktadır (Özkan, Amerikan Evanjelikleri, 2005, s. 46).

İsa’nın tebliğ görevi vaftizden sonra başlar. Onun vaftizini yapan kişi; deve tüyünden elbise giyen, sadece çekirge ve yaban balı ile beslenen, Yahudiye Çölü'nde yaşayan Vaftizci Yahya’dır. O, insanları tövbe etmeye çağırmış (Luka, 3:1-3), Tanrı’nın Krallığının yakında geleceği konusunda uyarılarda bulunmuş aynı zamanda Ürdün Nehri kıyısında, kendisine gelip günahlarını itiraf eden kimseleri vaftiz etmiştir. Ancak Yahya, kendisinin su ile kendisinden sonrakinin "Kutsal Ruh" ile vaftiz edeceğini bildirmeyi de ihmal etmez. Onunla beraber Yahudiler, büyük bir ümit ile Mesih'i beklemeye başlar (Markos 1:4-9). İsa da vaftiz olmak üzere Yahya'nın yanına gider. Yahya İsa'ya karşı saygı gösterip, asıl kendisinin onun tarafından vaftiz edilmesi gerektiğini söyler. Ancak İsa, bunu kabul etmeyerek Yahya'dan kendisini vaftiz etmesini ister ve Yahya da onun isteğini yerine getirir (Matta 3:3-11). Dua ederken gök açılır ve Kutsal Ruh, bedensel görünümde güvercin gibi O’nun üzerine iner. Gökten, “Sen benim sevgili Oğlum’sun, senden hoşnudum” diyen bir ses duyulur (Matta 3:13-17). Armstrong’a göre büyük ihtimalle bu ses onun Mesih olduğunun tasdikinden ibaretti (Armstrong, 1998, s. 13). Yahya’nın tutuklanmasından sonra İsa, Tanrı’nın Müjdesini duyurarak Celile’ye gider ve “Zaman doldu, Tanrı’nın Egemenliği yaklaştı. Tövbe edin, Müjde’ye inanın!” (Matta 1:14) diyerek insanları kendisine inanmaya davet eder. Dağ vaazı esnasında İsa, Kutsal yasanın karşısında olmadığını aksine tamamlamaya geldiğini belirtir (Matta 5:17-18). İsa bütün kent ve köyleri dolaşarak havralarda anlatıyor, Tanrı’nın Krallığının Müjdesi’ni bildiriyor ve her hastalığı iyileştiriyordu (Matta 9:35). İsa’nın diğer mucizeleri ise körlerin gözleri açılması, kötürümlerin yeniden yürümesi, cüzzamlıların sağlığına kavuşması, sağırların yeniden işitmesi ve ölülerin dirilmesidir. Sözü edilen mucizeler sayesinde Müjde daha fazla kişiye ulaşıyordu (Matta 11:5).

İncillerde tasvir edilen iki farklı İsa tipolojisi vardır. Bunlardan biri Tarihsel İsa diğeri ise İsa Mesih’tir. Söz konusu Tarihsel İsa, kendisinin Kutsal Yasayı geçersiz kılmaya değil tamamlamaya geldiğini ifade eder (Matta 5:17-18). İncillerde öğrencilerini şu emirle halkın arasına gönderir: “Öteki ulusların arasına girmeyin. Samiriyeliler’in kentlerine de uğramayın. Bunun yerine, İsrail halkının yitik koyunlarına gidin. Gittiğiniz

her yerde Tanrı'nın Krallığının yaklaştığını duyurun" (Matta 10:1-7). Aynı şekilde İsa bir başka konuşmasında da benzer ifadelerle "Ben yalnız İsrail halkının kaybolmuş koyunlarına gönderildim."(Matta 15:24) demiştir. Çünkü O İsrailoğullarını düzeltmeye çalışmakta ve Musa'nın mesajını yeniden duyurmayı amaçlamaktadır. Öte yandan çarmıha gerildikten sonra evrensel kurtarıcıya dönüştürülen İsa Mesih tipolojisi ise tam tersine bütün uluslara mesajının ulaştırılmasını istemektedir (Gündüz, 2005).

İncillere göre İsa'nın ölümünden üç gün sonra dirildiği ve kırk gün havarileriyle birlikte yaşadığı ifade edilir. Onlarla Tanrının Krallığı ve ülkesi hakkında konuşur. Bir takım tavsiye ve uyarılarda bulunur. Sözü edilen konuşmada iman edip vaftiz olanların kurtulacağını ve iman etmeyenlerin ise cehenneme gideceğini bildirir. İsa'ya inananların cinleri kovacaklarını, ellerine yılan alabileceklerini, zehir içerlerse ölmeyeceklerini ve hasta iyileştirme gibi mucizelere sahip olacaklarını haber verir. Bunları söyledikten sonra İsa, göğe yükselip Baba'nın sağına oturur. Onlara Kutsal Ruh'u gönderir. Hepsi Kutsal Ruh ile dolar. Havariler, Kutsal Ruh'un kendilerine verdiği ilhamla başka dillerde konuşmaya başlarlar. Halkın bu duruma verdiği tepki karşısında Petrus, onlara bir konuşma yapar; tövbe etmelerini, İsa Mesih namına vaftiz olmalarını söyler (Markos 16:15-16, Elçilerin İşleri 2:1-20,30-47). Böylece ilk Hıristiyanlar, Havarilerin öğrettikleri şekilde bir cemaat halinde yaşamaya başlarlar (Tümer, Küçük, & Küçük, 2017, s. 326).

İsa Mesih'in dirilişten sonra Havarilerine "Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin. Size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim" (Matta 28:18-20.) ve "Baba beni gönderdiği gibi bende sizi gönderiyorum" (Yuhanna 20:21) demesiyle fiilen Evanjelizm'in başladığı söylenebilir.

1.2.2. Evanjelizm ve Pavlus

Hıristiyanlık inancının şekillenmesinde merkezi rolü olan Pavlus, bugün bile hakkında çokça konuşulan bir şahsiyettir. Çünkü günümüzdeki Hıristiyanlık; çarmıh, yeniden dirilme, vaftiz, kefaret, asli günah, Evharistiya, evlilik, Mesih'in bedeni olarak kilise, Kutsal Ruh, Ruh'un armağanları, Mesih'in ikinci gelişi, son yargı ve kurtuluş gibi pek çok öğreti ve anlayış söz konusu olduğunda Pavlus'un yorumlarına dayanmaktadır.

MS 34-60 yılları arasında Tanrı tarafından Mesih İsa'nın elçisi olarak atandığını ileri süren (2.Korintliler 1:1; Galatalılar 1:1-2) Pavlus, Hıristiyanlığı Yahudiliğin bir mezhebi olmaktan çıkarıp, yeni bir dünya dini haline getirmiştir (Batuk & Turan, Misyonerlik Perspektifinden 20 ve 21. Yüzyıllarda Dünya Dinleri ve Mensupları, 2005-2006).

Pavlus, mektuplarında kendisinin müjde için daha anne rahmindeyken seçildiğinden (Galatyalılara 1:15-17) bahseder ve Elçilerin İşleri kitabında Şam yolculuğu sırasında yaşadığı teofani (Jewett, 1987) Luka tarafından anlatılır. Luka bu vizyonu üç şekilde aktarır (Gündüz, 2019). Bunlardan ilk ikisine göre, Pavlus görev için yola çıkar ve öğlen yolda giderken, gökten gelen bir ışıkla gözleri görmez olur. Bir sesin kendisine İbrani dilinde 'Saul, Saul, neden bana zulmediyorsun?' dediğini işitir. Buna karşılık Pavlus "Ey Efendim sen kimsin? sorusuna, aynı ses 'Ben senin zulmettiğin İsa'yım' diye yanıt verir. Devamında 'Haydi kalk ve şehre gir, ne yapman gerektiği sana bildirilecek' (Elçilerin İşleri 9:5, 22:6-9) der. Öte yandan üçüncü aktarımda tek fark şu şekilde geçer: Rab, 'Haydi, ayağa kalk. Seni hizmetimde görevlendirmek için sana göründüm. Hem gördüklerine hem de kendimle ilgili sana göstereceklerime tanıklık edeceksin. Seni kendi halkının ve öteki ulusların elinden kurtaracağım. Seni, ulusların gözlerini açmak ve onları karanlıktan ışığa, Şeytan'ın hükümranlığından Tanrı'ya döndürmek için gönderiyorum. Öyle ki, bana iman ederek günahlarının affına kavuşsunlar ve kutsal kılınanların arasında yer alsınlar.' (Elçilerin İşleri 26:13-18).

Şam yolunda yaşadığı tecrübeden sonra Pavlus havralara giderek "İsa'nın Tanrı'nın Oğlu" (Elçilerin İşleri 9:20) olduğunu açıklar. Daha sonra Kudüs'e gider ve orada Barnaba'nın aracılığıyla Havarilere kendini anlatır ve onlarla birlikte hareket ederek Rab'bin adını duyurmaya başlar (Elçilerin İşleri 9:26-28) (Eroğlu, 2017). Pavlus kendisinin bizzat Tanrı tarafından "Gentileler Havarisi" olarak seçildiğini (Galatyalılar 1:15-16) ilan eder. Başka bir yerde ise Tanrının Müjdeyi sünnetlilere (Yahudiler) bildirme görevini Petrus'a verdiğini ve öteki uluslara yani sünnetsizlere bildirme işini kendisine verildiğini söyler (Galatyalılar 2:7). Çarmıh teolojisinden geliştirdiği "Tanrı Oğul Rab İsa Mesih" öğretisine inananlara; Antakya bölgesindeki karşıtları tarafından "Hıristiyan" denilmiştir (Gündüz, 2005). Yunanca "Mesih'in kölesi veya takipçisi" "Christianos" kelimesi (Bowman Jr., 2018), İbranice "mesh edilmiş (maşiah)" sıfatından özel isim yapılmıştır (Tümer, Küçük, & Küçük, 2017). Yeni Ahit'te mezkûr ismin resmi bir tanımı veya açıklaması verilmemesine rağmen "Hıristiyan" adlandırması (Elçilerin İşleri 11:22-

26, 1.Petrus 4:16, Elçilerin İşleri 26:28-29), Pavlus'un da aralarında bulunduğu Kudüs'te düzenlenen Havariler Konsili'nde Mesih'e inananları tanımlamak için kullanılmıştır.

Pavlus'a göre söz konusu konsilin düzenlenme amacı, Yahudi olmayan Hıristiyanları sünnet etmek ve böylece onları Yasa'ya bağlı bir Yahudi-Hıristiyan cemaatine dahil etmek içindi (Galatalılar 6: 12-13). Sözü edilen konsil gerçekleşmeden önce Yahudiye'den bir grup Antakya'ya gelerek "Musa'nın geleneğine göre sünnet edilmedikçe, kurtarılamazsınız" (Elçilerin işleri 15:1) ifadesine dayanarak yeni Hıristiyan olmuş kişilerin Yasaya uymalarını istiyordular. Antakya'da yaşanan tartışmalar sonucunda Pavlus ve Barnaba Kudüs'e gittiler. Orada Tanrı'nın kendileri aracılığıyla neler yaptıklarını anlattılar. Söz konusu sünnet misyon faaliyetini engelleyeceğini ve yeni Hıristiyan olan kişileri zorlayacağını belirtirler. Pavlus Galatyalılar 2:15-21'de Yahudi Hıristiyanlar da dahil olmak üzere tüm Hıristiyanların Yasanın gereklerini yaparak değil ancak İsa Mesih'e imanla kurtulacağını, günahlarından aklanacağını ifade eder. Pavlus'un, dini sünnet gibi uygulamalardan ziyade inançla gerekçelendiren temel doktrini, sadece geçici bir çözüm değildi, daha sonraki Hıristiyan teolojisini de etkilemiştir (Jewett, 1987). Pavlus, Galatyalılara (Galatyalılar 2:7) yazdığı mektubunda, bu toplantıya katılan Havarilerin Yahudi olmayanlara olan misyonunun ilhamını anladıklarını belirtir. Konsilin sonunda alınan kararlarla vaftiz olan Hıristiyanlar sünnet dışında Musa'nın kanunundan dört kuralı yerine getirmeleri talep edilir. Bunlar "putlara sunulan kurbanların etinden, zinadan, boğulan ve öldürülen hayvanların etinden ve kandan kaçınmaları"dır (Elçilerin İşleri 15:28-29) (Judd Jr., 2011). Pavlus Yasa karşısında tam bağımsızlığını ilan eder. Buna karşılık Kudüs cemaatine parasal destek (Galatyalılar 2:1-10) verilmesine karar verilir (Lietzmann, 2016). Scofield Referans İncili notlarında, söz konusu konsilin geçtiği Elçilerin İşleri 15:13'teki "Kardeşler beni dinleyin" ifadesi şöyle açıklanmaktadır: "Erkekler ve kardeşler Dispansasyonel olarak, burası Yeni Ahit de en önemli pasajdır. Bu çağ için ve bir sonraki çağın başlangıcı için ilahi amaç verir." Metnin devamında Yahudi olmayanların toplandığı meclisin Kilisenin temelinin attığını vurgulanmaktadır (Scofield, 1917).

Pavlus misyon yolculuklarına devam eder, başka vizyon tecrübeleri yaşadığını belirtir (2.Korintliler 12:1-7; Galatyalılar 1:12; 2.Galatyalılar 2:2; 3.Efesliler 3:3) ve Kutsal Ruh'un rehberliğinde (1.Korintliler 11:23) Anadolu, Balkanlar ve Yunanistan'a misyon yolculuklarını gerçekleştirir. Çünkü Mesih, Pavlus'u çarmıhtaki ölümü boşa

gitmesin diye Müjdeyi yaymaya göndermiştir (1.Korintliler 1:17). Sözü edilen yerlerde cemaatler oluşturmuş ve kendi İsa Mesih anlayışı karşısında olan İsevi cemaatlerle mücadele etmiştir (Duygu, 2021, s. 570). Onun ve öğrencilerinin çalışmaları sayesinde yeni din Roma İmparatorluğu'nun ticaret yolları boyunca hızla tüm büyük nüfus merkezlerine yayılır.

‘Çarmıh Hadisesi’ Pavlus’un mektuplarında önemli bir yer kaplar (1.Korintliler 1:17-18,2:2,8; Galatyalılar 6:8; Romalılar 6:6) ve günümüz Hıristiyanlığında merkezi bir rol teşkil eder. Çünkü Pavlus’a göre Tanrı bize olan sevgisinden dolayı oğlunu yani İsa Mesihi günahlarımızı aklamak için çarmıha germiş ve bu şekilde kurtuluş yolunu açmıştır (Romalılar 5:8-10). İsa Mesih’in çarmıha gerilme sebebi başka yerde fidye (1.Timoteos 2:6) ve kurban (Romalılar 3:25) olarak geçer. Bundan dolayı Haç, kurtuluşun sembolü olmuştur (Gündüz, 2019). İsa Mesih kendini haçta kurban ederek bütün insanlığı Adem’in günahından kurtarmıştır. Çünkü Adem’in günahı yüzünden ölüm dünyaya girmiş ve bütün insanlara yayılmıştır (Romalılar 5:12). Mesih üç gün sonra dirilerek ölümü ve günahı yenmiştir. Pavlus’a göre ölüm bir insan vasıtasıyla geldiğine göre, diriliş de bir insan vasıtasıyla gelir. Herkes nasıl Adem’de ölüyorsa Mesih’te de yaşama kavuşacağını (1.Korintliler 15:21-22) bildirir. İsa'nın dirilişini Tanrı'nın cevabı, Tanrı'nın kurtuluş yolu olduğunun başlıca göstergesi olarak işaret eder (Matta 12:38–42;16:1–4). Yuhanna İnciline göre, onun dirilişi, sevdiklerini kaybeden inananları rahatlatmada da pratik bir rol oynamıştır (11: 21–27). İsa’nın havarilerine görünmesi ise onların kafasındaki şüphelerin ve soruların yanıt bulmasını sağlamıştır (Matta 28:16–20; Luka 24:36–43; Yuhanna 20:8–9,19–29) (Polat, 2006). Başka bir yerde ise çarmıhta ölen Mesih’in yeniden dirilmesinin, onun Tanrının oğlu olduğunu gösterdiği kaydedilir (Romalılar 1:2-4). Evanjelikler soterioloji yani kurtuluş teolojisi hakkında farklı görüşlere sahip olsalar da hepsi önemi konusunda hemfikirdir. Evanjeliklere göre günahtan kurtuluş ve bireylerin kurtuluşu, insanlığın günahlarını üstlenen İsa'nın ölümüyle mümkün oldu. Yuhanna 3:16'ya atıfta bulunan çoğu evanjelik için Mesih'in kurtarıcı fonksiyonu, bireyin günahtan uzaklaştığı ve İsa'yı kurtarıcı olarak kabul ettiği dönüşüm anında gerçekleşir (Balmer R. H., Salvation, 2004).

Bahsi geçen kurtuluş olayını başkalarına duyurmak önemlidir. Çünkü Pavlus ve takipçileri için bir müjdedir ve bu müjde herkes tarafından kabul ve idrak edilmesi gerekmektedir. Onlara göre müjde kalpleri hidayete erdirecek ilahi bir mucizedir ve

misyonun temelidir (Elçilerin İşleri 4:1–2, 33, Romalılar 1:1–4;4:25;10:9). Pavlus'un, İsa'nın tebliğ öğretisine farklı yorumlar getirdiği ve bu yorumlarıyla gelişen "Evanjelizm"in yolunu açtığı kabul edilmektedir (Küçük, 2008). Diriliş müjdesi evanjelizm için itici güçtü (Matta 28: 18–20; Luka 24: 47– 48; Elçilerin İşleri 1: 8) ve kilisenin doğmasına yol açtı (Elçilerin İşleri 1:21–22; 2:14–47). Pavlus'a göre müjde (1.Korintliler 15:3-11) olmasaydı Hıristiyanlık olmazdı (Habermas, 2018). Nitekim Pavlus'un Korintlilere yazdığı birinci mektubunda; "Ben özgürüm, kimsenin kölesi değilim. Ama daha çok kişi kazanayım diye herkesin kölesi oldum. Yahudiler'i kazanmak için Yahudiler'e Yahudi gibi davrandım. Kendim Kutsal Yasa'nın denetimi altında olmadığım halde, Yasa altında olanları kazanmak için onlara Yasa altındaymışım gibi davrandım. Tanrı'nın Yasası'na sahip olmayan biri değilim, Mesih'in Yasası altındayım. Buna karşın, Yasa'ya sahip olmayanları kazanmak için Yasa'ya sahip değilmişim gibi davrandım. Güçsüzleri kazanmak için onlarla güçsüz oldum. Her şartta bazılarını kurtarmak için herkesle her şey oldum. Bunların hepsini Müjde'de payım olsun diye, Müjde uğruna yapıyorum." (1.Korintliler 9:19-22) diyerek Müjde'nin kendisi açısından önemine işaret etmiştir. Pavlus'un, yukarıda, içinde bulunduğu bölgeye her surette kültürel uyum sağladığını ve gerektiğinde kutsal mesajı yorumladığını belirten ifadeleri, günümüzdeki Hıristiyan mezheplerini ve özellikle Evanjelik grupları etkilemiştir. Bu bakımdan "inkültürasyon" metodu Pavlus'a atfedilmektedir. Referans gösterilen başka bir metot ise bir meslek adı altında evanjelizmi icra etmektir. Pavlus misyon yolculukları esnasında kendi mesleği olan çadırcılık işiyle meşgul olmuş ve yanına gelen insanlara müjdeyi anlatmıştır (Elçilerin İşleri 18:1-4). Evanjelikler söz konusu yöntemi günümüzde, misyonerlik faaliyetlerinin yasaklandığı veya bu faaliyetlere tepki gösterilen ülkelerde birtakım mesleklerle kendilerini kamufle ederek uygulamaktadırlar (Güngör, 2017).

Pavlus'un Mektuplarında İsa Mesih'in ikinci kez geleceği bildirilmektedir. Söz konusu gelişinde Mesih, önceden ölmüş olan bağlılarını da geri getirir. Bunun nasıl olacağını Pavlus şöyle açıklamaktadır: "Rab bir emir çağrısı, baş meleğin seslenmesi veya Tanrı'nın borazanıyla gökten iner. Önce Mesih'e bağlı ölüler dirilecek sonra biz yaşamakta olanlar, hayatta olanlar, onlarla birlikte Mesih ile havada karşılamak üzere bulutlar içinde alınıp götürüleceğiz. Böylece sonsuza dek Rab'le birlikte olacağız" (1.Selanikliler 4:13-18).

1.2.3. Konsiller Dönemine Kadar Evanjelizm

Hıristiyanlık, Roma'nın baskısına rağmen hem yahudi yerleşimlerinde hem de dışında yayılmaya devam ediyordu. Roma'nın baskı ve şiddeti, Neron'un, Roma Yangını'ndan Hıristiyanları sorumlu tutmasından kaynaklanmaktaydı (Davis, 1983). Bundan dolayı Pavlus ve Petrus öldürüldü. Hıristiyanlara hapis cezası verildi ve onlar, işkence edilerek öldürüldü. Ancak Romalıların uyguladığı baskıya rağmen Hıristiyanlık, yeraltından yayılıyordu (Küçük, 2008).

Konstantin döneminde ise Hıristiyan nüfusu artmış hatta her eyalet ve şehirde Hıristiyanlar nüfusun yarısını veya çoğunluğunu oluşturur hale gelmişlerdir. Bunun nedeni Roma İmparatorluğunun her yerinde Grekçe konuşulması, güvenli seyahat yolları ve Konstantin'in annesi Helena'nın Hıristiyan olması gibi gerekçeler sayılabilir (Turan S. , 2011). Hatta ö dönemde Hıristiyanların varlığı Asya'dan Güney Galler'e kadar biliniyordu. Ancak Roma İmparatorluğu Hıristiyanlığın bütün baskılara rağmen yayılması karşısında daha fazla direnemedi ve Konstantin'in 313 yılında yayınladığı Milan Fermanı ile Hıristiyanlara inanç serbestliği getirdi. Böylece Hıristiyanlar serbestçe inançlarını yaşamaya ve yaymaya başladılar. Bu sayede Hıristiyanlık, İmparatorluğun işgali altında olan bölgelere kolaylıkla erişme imkânı bulmuştur. Mısır, Habeşistan, Yemen, Anadolu ve Avrupa'da Hıristiyan kiliseleri oluşmuş ve zikredilen kiliseler aynı zamanda farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Aydın M. , Dinler Tarihine Giriş, 2015). Matta 28:19'da geçen "bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin." sözlerine binaen Pavlus tarafından ilk temellerinin atıldığı ileri sürülen teslis inancına karşı ilk itirazı Ariyus yapmıştır. Mezkûr itiraz hakkında ihtilaflar çoğalınca Konstantin, tartışmalara son vermek için 325 yılında İznik'te 318 piskoposun katıldığı bir konsil organize etti. Sözü edilen Konsil, İznik Konsili olarak adlandırıldı. İznik Konsili, ilk ökümenik Hristiyan konsili olarak daha sonraki konsiller için model oluşturmaktadır (Daley, 2005).

İznik Konsili'nde Hıristiyan inancı tartışıldı ve alınan kararlar sonucunda, "İsa'nın Tanrılığı"na karar verildi ve İsa'nın Tanrı değil yaratılmış bir varlık olduğunu savunan Ariyus ve takipçileri aforoz edildi. İznik Konsili'nde bir dogma olarak nihai şeklini almaya başlayan Kredo, aslında büyük oranda Havarilere dayandırılır ve Havariler Kredosu olarak da bilinen inanç ilkelerini temel alır. Havariler Kredosu, bugün bile

Hıristiyanlığın en kutsal sembollerinden birini teşkil eder ve evharistik litürji'nin de bir kısmını oluşturur (Dvornik, 1990). Sözü edilen Kredonun içeriği şöyledir: "Tek Tanrı'ya inanıyoruz, Yüce Baba'ya, cennetin ve yerin yaratıcısı, Tek bir Rabbe inanıyoruz. İsa Mesih, Tanrı'nın tek oğlu gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı, doğdu, yapılmadı, Baba ile bir Varlıktır. Onun sayesinde her şey yapıldı. Bizim kurtuluşumuz için cennetten indi. Kutsal Ruh'un gücüyle Meryem Ana'dan doğdu ve insan oldu. Bizim için Pontius Pilatus'un yönetimi altında çarmıha gerildi; öldü ve gömüldü. Üçüncü gün dirildi ve Kutsal Yazılara göre; cennete yükseldi ve Baba'nın sağ tarafında oturmaktadır. Yaşayanları ve ölüleri yargılamak için tekrar şanla gelecek ve krallığının sonu olmayacak…" İznik Kredosu da burada belirtilen Havariler Kredosu'ndan alınmıştır. Neredeyse birebir aynı olan kredo şöyledir: "Tanrı'ya inanıyorum, yüce Baba, cennetin ve yerin yaratıcısı. Tanrı'nın tek Oğlu İsa Mesih'e inanıyorum, Meryem Ana'dan doğan Kutsal Ruh tarafından tasarlanan, Pontius Pilatus'un yönetimi altında acı çeken, çarmıha gerilen, ölen ve gömülen Rabbimiz; O, ölülere indi. Üçüncü gün tekrar yükseldi; göğe yükseldi, Baba'nın sağına oturdu ve yaşayanları ve ölüleri yargılamaya gelecek. Kutsal Ruh'a, Kutsal Kilisesi'ne, Azizlerin komünyona, günahların affına, bedenin dirilişine ve sonsuz yaşama inanıyorum (Reardon, 2008)."

MS 380 yılında İmparator Theodosius, Hıristiyanlığı Roma Devleti'nin tek resmi dini olarak ilan etti. İznik Konsili'nden sonra hala devam eden Ariyanizm düşüncesi Hıristiyanlar arasında teolojik tartışmalara neden olmuştur. İmparator Theodosius hem otoriterisini güçlendirmek hem de başkenti İstanbul'a taşımasından dolayı 381 yılındaki ikinci ökümenik konsile batı piskoposları yerine imparatorluğun doğusundaki piskoposları davet etti. Söz konusu konsilde Kutsal Ruh'un tanrı olmadığını savunanların görüşü reddedilerek Kutsal Ruh'un da Tanrı olduğuna karar verilmiş ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un üçünün de aynı tanrısal cevhere sahip olduğu ileri sürülerek Teslis kavramı tanımlanmıştır (Tümer, Küçük, & Küçük, 2017).

Hıristiyanlığın güçlenmesi ve yayılmasına ek olarak siyasi ve dini otorite kavgaları başlamış ve Roma İmparatorluğu, Doğu Roma ve Batı Roma olarak ikiye bölünmüştür. Konsillerde alınan kararlar tartışmaları bitirmemiş aksine yeni tartışma konularını tetiklemişti. Bunun sonucunda 451 yılında İstanbul'da düzenlenen Kadıköy Konsili Hıristiyanlık tarihinde ilk ciddi bölünmeye sebep oldu. Akabinde Monofizit Hıristiyanlar denilen bir grup ortaya çıkmıştır. 476 yılında Batı Roma devleti yıkılmış ve Batı

Roma’daki siyasi boşluğu Papa doldurmuştur. Papa hem Kilise’nin hem de siyasi yönden batı bölgesinin etkin temsilcisi olmuştur. Doğu Kiliselerinin yönetimini ise Bizans Patrikliği yerine getirmiştir.

Batıda 4.yüzyıldan itibaren Vizigotlar sonraki yüzyılda Franklar ve Bulgarlar Hıristiyan oldu. Bahsi geçen doğu-batı ayrılığı misyonerlik konusunda rekabetin oluşmasına neden olmuştur. Hıristiyanlığın ilerlemesi, 500'den sonra, özdeşleştiği Roma İmparatorluğu'nun dağılmasıyla yavaşladı. 7. ve 8. yüzyıllarda Arap akınları, Hıristiyanlığın egemen olduğu bölgenin yaklaşık yarısında İslam'ın egemen din olması sonucunu verdi. Ancak bu süre zarfında Kelt ve İngiliz misyonerler Hıristiyanlığı batı ve kuzey Avrupa'da yayarken, Konstantinopolis'teki Yunan kilisesinin misyonerleri Doğu Avrupa ve Rusya'da çalıştı. Anglo-Saksonların ve 8. yüzyılın sonunda diğer Avrupa ülkelerinin Hıristiyanlaştırılmasında daha çok manastırlar ve keşişler etkili olmuştur (Çoban, 2014). Yaklaşık 950'den 1350'ye kadar Avrupa'nın dönüşümü tamamlandı ve Ruslar Hıristiyan oldu. İslam’ın hâkim olduğu bölgelerde ve Doğu'da misyonlar başlatıldı. Alman ve İskandinav ülkeleri Hıristiyanlaştı (Petruzzello, 2020). 9. yüzyılda, Danimarkalılar Hıristiyanlığa geçti. Bohemya, Polonya, Moravya ve Baltık ülkeleri Roma’ya tabi oldu. Balkan ülkeleri ve Rusya Bizans hakimiyeti altına girdi. 11. yüzyılın başında İskandinav ülkeleri Hıristiyanlaştırıldı (Neill, 2005). 1054 yılında, Roma Papasının İstanbul Patriğini aforoz etmesi ve dini ve siyasi üstünlük yarışı ciddi bir teolojik bölünmeye yol açtı. Roma Kilisesine “evrensel” manasında “Katolik”; Bizans Kilisesine ise “doğru doktrin, öze bağlı” anlamında “Ortodoks” denilmeye başlandı (Tümer, Küçük, & Küçük, 2017). Trent Konsili'nden (1545-63) sonra reforme edilen ve yeniden canlandırılan Roma Katolik Kilisesi, misyonerleri, üç Katolik imparatorluğun (İspanya, Portekiz ve Fransa) yeni keşfedilen ve fethedilen bölgelerine gönderdi. Sonuç olarak, Hıristiyanlık Orta ve Güney Amerika'da, Karayipler'de ve Filipinler'de yayıldı. Cizvitler Japonya, Çin ve Hindistan'da misyonlara başladı. Böylece bu misyon faaliyetlerinin hepsi 1622'de Roma'daki merkezi kilisenin kurulmasını sağladı (Petruzzello, 2020).

1.2.4. Konsiller Sonrası Evanjelizm

On beşinci yüzyılın son on yılında, 1492'de Columbus tarafından Amerika'nın keşfi ve 1498'de Vasco da Gama tarafından Hindistan'a deniz yolunun açılması yerli halkın

Hıristiyanlığı kabul etmesine ve diğer bölgelere erişmeye imkân sağladı. Bu iki olay, evanjelizm açısından önemlidir. Dahası, bu yıllarda Hıristiyan düşüncesini Asya'nın fikirlerine uyarlamak için iki önemli girişimde bulunuldu. 1601'de İtalyan Matteo Ricci Pekin'e ulaşmayı başardı. O ve kendisinden sonraki Cizvit meslektaşları, Çin diline hâkim olarak, astronomi ve diğer bilimlerdeki becerileriyle imparatorun ve diğer liderlerin iyiliğini kazanarak ve Hıristiyan inancını Çin fikirlerine uyarlayarak, yaklaşık üç yüzyıl boyunca misyonlarını sürdürebildiler. Güney Hindistan'da başka bir İtalyan olan Roberto de Nobili, Tamilce ve Sanskritçe öğrendi ve Brahmanları kazanmak için kendini bir Brahman'a dönüştürdü ama başarılı olamadı. 1744'te Roma Kilisesi evanjelizm yaklaşımını değiştirdi (Neill, 2005).

1750'den 1815'e bir düşüş dönemi oldu ve misyonerlerin ilgisi azaldı, imparatorluklar parçalandı. Birinci Vatikan Konsili (1870) gerçekleşti. Sözü geçen konsilde Papa'nın tüm kilise üzerindeki 'yanılmaz otoritesi' açıklandı. Papa'nın bu yanılmazlık ilanı, diğer piskoposların yanı sıra, Roma piskoposu ve halefleri için yüzyıllardır artan otoritenin doruk noktasıydı. Bu, Yeni Ahit'teki bir piskoposun yerel bir kilise lideri rolünden, tüm Hıristiyan kiliseleri üzerinde Mesih'in Tanrı tarafından atanan bir papazına doğru büyük bir sıçramasını temsil eder (Geisler, 2018). Daha sonra, Roma Katoliklerinin misyon çalışmaları yeniden canlandı ve yerli din adamları ve piskoposlar Asya'da, Afrika'da ve tüm dünyada yeni kiliselere hizmet etmek üzere görevlendirildi. İkinci Vatikan Konsili (1962–65) tarafından misyonlara radikal yeni bir yön verildi; misyonlar yalnızca Hıristiyan olmayanlara yönlendirilecekti ve dönüşüm amacı reddedilmese de ana yaklaşım diyalog yoluyla olacaktı (Petruzzello, 2020).

1.2.5. Reform Döneminde Evanjelizm

Reform kelimesi "yenilenmek" anlamında Latince "reformatio" ve Romence "reformare" kelimelerinden türemiştir. Orta Çağ'da kiliseyi ve toplumu ıslah etmek için kullanılmıştır (Hillerbrand H. , 1968). Reform hareketi sadece Katolik Kilisesi ve Papa'ya olan bir protesto değildir. Reform hareketlerine ilaveten Rönesans, Hümanizm, matbaa kullanımının yaygınlaşması ve Coğrafi Keşifler Hıristiyan Batı'da değişimi tetiklemiştir (Wright, 1984). 1517 yılında Martin Luther ve Jean Calvin tarafından Papa ve Katolik Kilisesine karşı başlatılan ve Protestan kiliselerinin ortaya çıkması ve kurulmasıyla sonuçlanan harekete genel olarak *Reformasyon* denir. Sözü edilen hareket, teolojik reform

niteliğindedir. Çünkü Luther Katolik Kilisesinin endülijans uygulamaları gibi Orta Çağ geleneklerine karşı çıkan doksan beş maddeden oluşan bir manifestoyu Wittenberg kalesi kapısına asmıştır. Aslında Luther bu manifestosunda, Papa'nın, inanç adına işlenen suiistimalleri öğrenmesiyle birlikte devreye girip kiliseyi yeniden inşa etmek için uygun reformları zorunlu kılacağına olan inancını ifade etmişti. Ancak Vatikan, küçümseyerek cevap verdi. Papa Leo X Luther'i aforoz etmekle tehdit etti, Luther meydan okumaya devam etti ve Papa nihayet 1520'de aforoz kararnamesini yayınladı. Luther daha sonra toplu olarak Protestan Reformu olarak bilinen kapsamlı bir program olan kilisenin "yeniden oluşumunu" başlattı (Balmer & Winner, 2002). Reform taraftarlarına Reformcular, Lutheranlar, Biblienler ve Evanjelikler denilmektedir (Aydın M. , Protestanlık, 2018).

Luther, Tanrının affına nail olmak ve kurtuluşa ermek gayesiyle araştırmaya başlar. Kutsal Kitap okumalarında Pavlus'un Romalılara Mektubundaki "…imanla aklanan insan kurtulacaktır" ifadesi onu etkiler ve kendi Protestan teolojisinin temelini oluşturur. Bunun sonucunda Tanrı'nın iradesinin ve adaletinin amacının sadece günahkâr kulunu cezalandırmak değil gerçek inanan kulunu kurtarmak olduğu düşüncesine ulaşır (Olgun, 2019). Luther, her bireyin doğrudan İsa aracılığıyla Tanrı'ya erişebildiği "inananların rahipliğini" vurguladı. Artık inananın kilisenin veya rahiplerin kararına bel bağlaması gerekmiyordu ve yeni kurulan Protestan kilisesinde din adamları manevi rehberler ve özellikle görevleri en azından teolojik eğitimin temellerini sağlamak olan vaizler olarak hizmet vereceklerdi. Luther'e göre ayrıca *sola scriptura* yani tek başına Mukaddes Kitap, Tanrı'nın ilham edilmiş sözü, inanan için otorite kaynağıydı. Luther'in Kutsal Yazılara güvenmesi ve inananların rahipliği görüşü, Kutsal Kitabın yerel dilde mevcut olması gerektiği inancına yol açtı. Luther'in kendisi, Wartburg Kalesi'ndeki sürgünü sırasında (1520–21) Yeni Ahit'i Almanca'ya çevirerek katkıda bulundu ve Kuzey Avrupa ve İngiltere'deki Protestanlar, inananların yararına ve eğitilmesi için yerel dile yapılan diğer çevirileri takip ettiler.

Katolik Kilisesinin merkezi Roma reformun yayılmasını engellemek için İncil'in İtalyancaya çevrilmesini yasakladı. Papa II. Paul döneminde İspanya'da Cizvitler tarikatı ve Engizisyon mahkemeleri kuruldu. Cizvit tarikatı Luther'in takipçilerini engellemek için kurucusu Loyolı Ignatius ve keşişlerle beraber Almanya, Hollanda ve Polonya'ya vaaz gezileri düzenledi. Söz konusu gezilerde Ignatius yetimhane, sığınma evleri ve

okullar açtı. Katolik mezhebini yaymak amacıyla Uzakdoğu, Hindistan ve Amerika'ya misyonerler gönderdi (Erbaş, 2015).

Luther Roma'nın baskılarına rağmen öğretilerine devam ederken ve Reform hareketinin siyasi etkileri de artmıştır. 1526 yılında Almanya'nın Speyer şehrinde Alman prenslerin ve imparatorluğun girişimi ile bir konsey toplanmıştır. Speyer konseyinde Luther'in ve takipçilerinin reform hareketine bir çözüm bulma amacıyla oturum yapılmıştır. Konsey oybirliğiyle, her bölge yöneticisinin kendi topraklarındaki dini meseleleri düzenlemesine izin vermeyi kabul etti ve Papa tarafından imparatorluğu harekete geçiren dini anlaşmazlıklara nihai bir çözüm getirmesi için genel bir konsey toplanmasını istedi. Daha önceki kararnamenin aksine, 1529 konseyi bu özgürlüğü çoğunluk oyu ile iptal ederek, bölgenin yöneticilerinin Worms Fermanı'nı Luther ve takipçilerine karşı uygulamalarını ve gerektiğinde mülkün, Roma restorasyonu da dahil olmak üzere Katolik Kiliselerinde kullanılma haklarını korumalarını istedi. Buna cevaben, beş bölgenin ve on dört güney Alman kentinin prensleri, daha önce oybirliği ile alınan konsey kararının, özellikle böyle bir vicdan meselesinde, salt çoğunluk tarafından adil bir şekilde devrilemeyeceğini savunarak protestolarını yayınladılar. Söz konusu yayının amacı şu sözlerle ifade edilmişti: "Tanrı'nın onuru veya ruhların kurtuluşu bahis konusu edilirse, herkes Tanrının huzurundadır ve sadece Tanrıya hesap verir (Mehl, 2011)." Bu protestoları üzerine Papa ve İmparator, Luther ve takipçilerini aforoz etmiş ve *Protesto edenler* anlamında "Protestan" olarak adlandırılmışlardır. Aynı Speyer'de kullanılan Latince *protestoari* fiilinin temelde muhalif bir terim olmadığı, ancak halka açık bir tanıklık veya itiraf anlamını da içermektedir. Speyer'deki azınlık çoğunluk kararına itirazlarını kaydederken, "protesto", olumsuz anlamda bir protesto olduğu kadar, saf müjdeyi sürdürme taahhüdünün en azından olumlu bir beyanıdır (House, 2018).

Protestanlık, Avrupa'nın yalnızca dini değil, aynı zamanda siyasi bir bozulmasını da temsil ediyordu. Hareket başarılı oldu, çünkü başlangıçtan itibaren kendisini daha önce var olan siyasi güçlerle iş birliği yapmıştır. İngiltere'de VIII. Henry (1491-1547), taht için uygun bir varis kazanmaya çalışırken Roma'dan ayrıldı. Cenevre'de John Calvin (1509-1564) reformları gerçekleştirmek için sulh yargıçlarının desteğini aldı ve Almanya'da Martin Luther (1483-1546) Saksonya Elektörü'nün ve ardından diğer Alman prenslerinin desteğini aldı (Melton, Encyclopedia of Protestantism, 2005).

On altıncı yüzyılın sonunda, Protestanlık zaten birkaç gruba ayrılmıştı. Martin Luther'in takipçileri olan Lutherciler, Almanya ve İskandinavya'ya egemen oldular. Hem Katolikler hem de diğer Protestanlar tarafından zulüm gören Anabaptistler (Keleş, Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma, 2017), Doğu Avrupa'ya, Rusya'ya ve sonunda Kuzey Amerika'ya kaçtılar. Cenevre, Strasbourg ve Frankfurt gibi şehirlerde önemli bir güç haline gelen Reform geleneği, Marian Sürgünleri[7] geri döndükten sonra sonunda İngiltere'ye yayıldı. 1558'de İngiltere'ye gitti. Reform geleneği, İngiltere'de hem kiliseyi hem de devleti Roma Katolikliğinin kalıntılarından "arındırmaya" çalıştı. Protestanlığın bu son dalı, Kuzey Amerika'ya önemli bir köprü görevi üstlendi (Balmer & Winner, 2002).

Bu çerçevede İngiltere'de Anglikan Kilisesi, İskoçya'da Presbiteryenlik, Hollanda'da Reform Kilisesi, Almanya ve İskandinav ülkelerinde Lutheran kiliseleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemin başında, zikredilen kiliseler Katolik kilisesine karşı var olmak ve hayatta kalmak için mücadele ettiler (Gündüz, Hıristiyanlık, 2019). Bundan dolayı Protestan kiliseleri ilk iki yüzyılda Katolik kilisesi kadar misyon faaliyetinde aktif olamamıştır. Bunun başka bir nedeni de Protestan kiliselerin kıyametin yakın zamanlarda gerçekleşeceğine inanmalarıdır (Turan S. , 2011).

Protestanlar günümüzde evanjelizm konusunda bütün kıtalarda yani dünyanın Protestanlar günümüzde evanjelizm içerikli çalışma ve faaliyetlerini bütün kıtalarda, dünyanın 208 ülkesinde sürdürmektedirler. Buna ek olarak, Protestan misyonerler genellikle Anglikan, Ortodoks, Katolik ya da bağımsız din adamlarıyla, ayrıca işçiler ve sıradan kişilerle iş birliği yapmışlardır. Aynı şekilde, Evanjelizm'in başlıca biçimlerini kullanarak birçok online platform üzerinde etnik köken, yaş, din, milliyet, mezhebe bağlı takipçileri vardır (Barrett, 2004).

1.2.6. Avrupa'da ve Amerika'da Evanjelizm

"Evanjelizm" tabiri, Amerikan tarihinde baskın bir rol oynamış olan dini ve kültürel bir hareket için kullanılan genel bir terimdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde Evanjelik tanımlaması, basitçe "Katolik olmayan" anlamına geldiği Avrupa'nın aksine, bireysel dönüşümü, Kutsal Yazıların otoritesini ve ahlaki ve sosyal reformu vurgulayan hem daha

---

[7] Mary Tudor döneminde İngiltere'den Protestan mülteciler "Bloody Mary" olarak adlandırılmaktadır.

kapsamlı hem de daha özel anlamlar çağrıştırır. Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni bir ulus olarak yükselişi Evanjelizm'in yükselişine paralel idi. Bu yüzden din genellikle yarı resmi bir statü üstlendi. Hıristiyanlığın gönüllü kabulüne yapılan Evanjelik vurgu da Amerikan bireysel özgürlük fikirleriyle iyi bir uyum içindeydi (Marsden & Svelmoe, 1987\2005).

Bununla birlikte, Protestanların Yeni Dünya'daki varlığı, 1607'de Anglikan nüfusun (İngiltere Kilisesi üyeleri) Jamestown'daki yerleşimiyle başladı. Hacılar diye bilinen bir grup Protestan muhalif, İngiltere'den 1620'de Leiden yoluyla Hollanda'ya geldi. 1628 baharında, Hollanda Reform Kilisesi'nde bir papaz olan Jonas Michaelius, New Amsterdam'da bir Protestan ayini düzenledi. 1620'lerin sonlarında İngiltere'deki bir grup Püriten, İngiltere Kilisesi'nde reform yapmaktan ümidini kesmişti, bu yüzden 1630'da Yeni Dünya'ya yelken açtılar. Söz konusu grup "Bir tepe üzerinde bir şehir gibi olacağız" diye ilan etti. Amaçları dünyanın geri kalanına (özellikle İngiltere) bir işaret sağlayarak kilisenin ve devletin tanrısal bir toplulukta nasıl yapılandırılması gerektiğini göstermekti. New England'a yerleşen Püritenler burada, kendilerine mahsus bir ahit olgusu geliştirdiler. Söz konusu ahit, Kutsal Kitap'ta gerçekleşen Tanrı-İsa ve Tanrı-İbrahim arasındaki sözleşmeler gibi düşünülmüştür ve onu hayatın bütün alanlarında uygulamaya çalışmışlardır (Güngör, 2005).

Diğer Protestanlar için ise Amerika adeta dini sığınak haline geldi. Bunlar; Virginia'daki Anglikanlar, Orta Kolonilerde Huguenotlar (Fransız Protestanları), Delaware Nehri boyunca İsveçli Lutherciler, New Jersey'deki İskoç Presbiteryenler, Pennsylvania'da Quaker'lar ve çok sayıda Anabaptist grup (Keleş, Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma, 2017), Georgia, Carolinas ve Pennsylvania'daki Moravyalılardan oluşmaktaydı. Adı geçen gruplar, İncil'in öğretilerine tabi olup son derece kutsal bir yaşantı amaçlamışlardır. Özellikle Herrnhut bölgesinde kurulan bu küçük Kilise topluluğu dünyanın her tarafına gönderdiği misyonerler sayesinde çok kısa bir zamanda birçok evanjelik grubu etkilemiştir. Günümüzde sayıca az olmalarına rağmen Evanjelik yapının ortaya çıkışına katkısı oldukça etkili olmuştur (Çatalbaş, 2013).

Kuzey Amerika'da, 1730'larda Jonathan Edwards'ın olağanüstü çabaları ve 1750'lerde George Whitefield'ın gezici vaazları, İlk Büyük Uyanış'ı harekete geçirdi. Jonathan Edwards çok etkili bir vaizdi ancak "Büyük Uyanış" döneminde hiçbir vaiz

George Whitefield kadar etkili olmamıştır. George Whitefield Amerika'daki ilk büyük Evanjelist misyoner ve Birinci Büyük Uyanış'ın başlatıcısı olarak sayılmaktadır. Ayrıca Metodizm'in ve Evanjelik hareketin kurucularından biridir (Guenther, 2004).

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, Chauncy'nin takipçilerinin çoğu, varoluşçu olmayan Protestanlık ve evrensel kurtuluş doktrinine dayanan Evrensellikten Üniterizme ve Transandantalizme kadar çeşitli teolojik liberalizm biçimlerine doğru sürüklenirken, Evanjelikler büyük bir dizi canlanma gerçekleştirdiler ve toplumu yeniden şekillendirmeye ve Tanrı'nın krallığını başlatmaya çalıştılar.

Amerikalı Evanjeliklerin çoğu 17. ve 18. yüzyıllara Amerika'da dini ortodoksinin zamanı olarak baksa da 19. yüzyıl gerçekten Evanjelik yüzyıldı. Bahis konusu yüzyıl, İkinci Büyük Uyanış başlangıcıdır. Bu süre zarfında, Episkopalyanlar ve Üniteryenlerin dikkate değer istisnaları dışında, Protestanların çoğu Evanjelik idi. 19. yüzyıl ayrıca evanjelik harekete, gücünün büyük bir kısmının kaynağı olan canlanmaları sağladı. Reformun manevi gücünün yeniden kazanılması, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki Pietizm, Metodizm ve Büyük Uyanış'taki üç hareketten kaynaklandı. Aslında bunların kökleri, İncil'deki otoriteye, ilahi egemenliğe, insan sorumluluğu olan kişisel dindarlık ve disipline öncelik veren Püritenizmi gösterir (Pierard, 1984). Spener, Francke ve Zinzendorf kişisel dindarlığa, Kutsal Mukaddes Kitabı incelemeye, vaaz etmeye, kişisel dönüşüme ve kutsallaştırmaya, misyonerlik yardımına ve sosyal eyleme vurgu yaptılar. İngiltere ve Amerika'daki gelişmeleri doğrudan etkiledi ve daha sonra Almanya'da yeniden canlanmanın temellerini attı (Güngör, Evanjelikler, 2016).

Amerika'da canlanma, evanjelik inancın ayırt edici özelliğiydi. Charles Finney ve D. L. Moody'nin kentsel çabalarının yanı sıra Baptistler, Metodistler, İsa'nın Müritleri ve Presbiteryenler Amerikan halkının dini manzarasını dönüştürmeye yardımcı oldular. Charles Finney (1792-1875) hem Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hem de İngiltere'deki kapsamlı kampanyalarında en iyi şekilde örneklenen çabalara öncülük etti. Bahsi geçen misyon ve evanjelik çabalara, gönüllü topluluklar tarafından hayırseverlik ve sosyal reform için düzenlenen kampanyalar eşlik etti. Yüzyılın başlarında kurulan çeşitli misyoner dernekleri, dünya çapında şimdiye kadar görülen en büyük misyonerlik çabası için mezhebe dayalı kuruluşlarla birlikte ev desteği sağlayan önde gelen derneklerdi. Evanjelizmi teşvik etmek, pazar okulları kurmak, Kutsal Kitabı ve dini broşürleri

dağıtmak, okullar ve kolejler açmak ve sevindirici haberi çeşitli muhtaç gruplara ulaştırmak için bir dizi faaliyet gerçekleştirildi (Özkan, Amerikan Evanjelikleri, 2005).

Evanjelizm, beyaz Amerika'nın Amerikalı beyazların en derinlerine ulaşırken, Amerikalı siyahi topluluk arasında Evanjelizm hem kölelik hem de özgürlük içinde, derin, kişisel bir evanjelik inancı ifade eden kiliseler tarafından sürdürüldü ve bir arada tutuldu. Evanjelizm, ulusun değerlerini ve sivil dinini şekillendirdi ve Amerika'nın Tanrı'nın seçilmiş halkı olduğu vizyonunu sağladı. Siyasi liderler evanjelik inançlarını alenen dile getirdiler ve ulusal uzlaşmaya katılmayan, Protestan olmayan "yabancı" unsurları bastırdılar. Onlara göre sadece inançsızlık değil, aynı zamanda toplumsal kötülük de temizlenecekti ve canlanma, adil bir cumhuriyet yaratmak için reform vizyonunu oluşturacaktı (Pierard, 1984).

Evanjelik vaizler Atlantik'in her iki tarafında da Evanjelizm’in kölelikle mücadelesinde öncü roller oynadılar; köleliğin Büyük Britanya'da, özellikle William Wilberforce'un (1759-1833) önderliğinde, imparatorluğun tamamında ortadan kaldırılmasında etkili oldular. Evanjelikler, kadın, içki ve eşitlik konularındaki mevzuatı, cezaevi reformunu ve özel hayır kurumlarının kurulması dahil olmak üzere diğer reformları destekledi. Reformun sebeplerinde biri de Mesih'in ikinci gelişine hazırlanma ve manevi ve ahlaki ilerlemenin postmilenyum anlayışının bir parçası olduğuna inanmalarıdır (Queen, Evangelicalism, 2009).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, erken sanayi çağında çok başarılı bir şekilde gelişen güçlü evanjelizm kendini yeni bir dünyada buldu. Yoğunlaşmış yeni sanayicilik ve kitlesel olarak kalabalık şehirler, bireyci ve gönüllü evanjelik programlara baskın gelme eğilimindeydi. İnkültürasyon anlayışlarının sürdürülmesi daha zor hale geldi. Buna göre Evanjelikler, mesajlarının, sosyal programlardan ziyade Mesih'e kişisel bağlılık ve kişisel kutsallığı içeren yönlerini giderek daha fazla vurguladılar, ancak kültür konusunda misyon çabalarını da sürdürdüler (Noll, 1994).

Dwight L. Moody’nin (1837-1899) evanjelizm konusundaki eğilimi örnek verilebilir. Moody, kendisinden önceki Finney gibi hem Birleşik Devletler'de hem de Büyük Britanya'da büyük başarılar elde etti. Ancak Finney'nin milenyum sonrası sosyal reforma yaptığı vurguyu tamamen ihmal etti ve bunun yerine mahkûm edilen dünyanın batan gemisinden geriye kalanları kurtarmanın önemini vurguladı. Anglo-Amerikan

kültüründen artan bu evanjelik yabancılaşma duygusu, Moody'nin premilenyalizminde ve yeni evanjelik hareketlerinin arasında premilenyalizmin büyümesinde etkili oldu. Premilenyalistler, Mesih'in ikinci gelişini dünyanın sosyal ve politik sıkıntılarının tek tedavisi olarak gördüler. Özellikle 1875'ten sonra Britanya'da Keswick Kutsallık Hareketinin yükselişinde örneklenen kişisel kutsallığa yapılan yeni vurgu, benzer eğilimleri yansıtıyordu. Amerikalı Evanjelikler ve daha sonra Moody'nin Fundamentalist takipçileri arasında geniş çapta yayılan Keswick öğretisi, günaha karşı kişisel zaferi, müjde hakkında kişisel tanıklığı ve Hıristiyan görevleri arasında başlıca misyonların desteklenmesini vurguladı. Keswick, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında ve sonlarında Evanjelikler arasında gelişen birkaç yeni dini hareketten sadece biriydi. Bu hareketlerin çoğu, Metodizm ve Wesley'nin Hıristiyan mükemmelliği ile ilgili öğretileriyle benzer özelliklere sahipti. Bazı dini gruplar, özellikle 1865'te İngiltere'de kurulan Kurtuluş Ordusu, Evanjelikleri muhtaçlar için düzenlenen hayır işleri ile birleştirdi.

Sonuç olarak İkinci Büyük Uyanış oldukça önemlidir. Çünkü 1870'ler boyunca tüm Amerikan Evanjelizmini şekillendiren, Fundamentalizmin ana kaynaklarını sağlayan ve modern evanjelizme kalıcı bir miras olan dirilişçi, saldırgan, demokratik bir teolojiyi teşvik etti.

19. Yüzyılın son yarısında Avrupa'dan yeni entelektüel ve bilimsel hareketler Amerika Birleşik Devletleri'ne geldi. Bunlardan ikisi, Evrim ve İncil eleştirisi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dini düşünce üzerinde muazzam bir etkiye sahipti ve Charles Darwin'in Doğal Seleksiyon Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine (1859) adlı eserinin yayınlanması, birçok evanjelik düşünürü rahatsız etti. Darwin'in bilim çevreleri tarafından artan kabulü ve The Descent of Man'ın (1871) yayınlanması (Darwin'i popülerleştirenlerin daha radikal görüşleri ile birlikte) dini inançları tehdit etti. Evrim teorisi sadece İncil'deki yaratılış bölümünü inkâr etmekle kalmadı, aynı zamanda insanın özel, ilahi yaratılışına olan inançla da çelişiyordu. Bu, İncil'in doğrularına meydan okuyan daha yüksek İncil eleştirisi ile birlikte, dünyanın geleneksel Hıristiyan görüşlerini eleştirdi. Sonuç, on dokuzuncu yüzyılın ortalarındaki Evanjelik ittifakın merkezinde yer alan mezheplerin çoğunda derin bir bölünme oldu.

Evrimin gelişimi ve İncil eleştirisi Amerikan Evanjeliklerini iki karşıt kısma böldü. Bunlardan birincisi yirminci yüzyılın başlarında "modernistler" olarak adlandırılan

liberaller, Hıristiyan doktrinini zamanın mizacına uyarladılar. Söz konusu hareket teolojik liberalizm olarak biliniyordu ve genellikle evanjelik terimini kullanmayı bıraktı (Queen, Evangelicalism, 2009). Bazı liberaller, daha eski Evanjelizm'in kurtuluş kavramlarının bireyselliği yerine, yirminci yüzyılın ilerici siyasetine dayanan bir "sosyal müjde" yi savundular. Esasen, Hıristiyanlığın, başka bir dünya için ebedi kurtuluş doktrini olmayıp bu dünya için insancıl bir yaşam tarzını hedefleyen ilahi bir vahiy olduğunu ifade ediyorlardı. Öte yandan, birçok gelenekçi evanjelik, müjdenin özüne ilişkin göreceli ve modern kavramlara yönelik bu eğilimlere direndi, daha ziyade ilahi kurtuluş araçlarını açıklamaya odaklanan mucizevi bir İncil'in geleneksel evanjelik öğretisini yani günah, ölüm ve cehennem konularını vaaz etmeye devam etti.

1.2.6.1. Evanjelik Fundamentalistler

Latince *fundamet* kelimesinden türetilen “fundemantalizm” ifadesi Türkçe’de *köktencilik* anlamı verilerek kullanılmaktadır. Söz konusu kelime temel ve esas anlamlarına karşılık gelir (Özkan, Amerikan Evanjelikleri, 2005). Fundamentalizm, Evanjelizm'in bir alt türüdür. Terim 1920'de Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıktı. Kutsal Kitabı literal okumayı temel alan ve liberal teoloji, evrim teorisi ve kutsal metinlere eleştirel yaklaşım gibi modernist düşüncelerle sistemli mücadele eden Muhafazakâr Evanjelik harekettir (Albayrak Ş. A., 2007). Söz konusu hareket adını 1910-1915 yılları arasında yazılan on iki serilik kitapçık olan “*The Fundamentals”* dan alır. Mezkûr kitap çağdaş Hıristiyanlığın, sosyal meselelerle aşırı ilgilenmesinden dolayı Hıristiyan inancının temel ilkelerini, esas teolojiyi terk ettiğini ve kişisel dindarlığı ihmal ettiğini söz konusu edinir. Ayrıca modern bilimin, kutsal yazıların otoritesini eleştirdiğinden de bahseder (Marsden, 1980). 1919 yılında ise Dünya Fundamentalist Hıristiyan Birliği kuruldu. Günümüzde de etkili olan bu hareket, muhafazakâr çevrelerle eş zamanlı anti modernist kampanyalar yürütmektedir (Özkan, Amerikan Evanjelikleri, 2005). Söz konusu akımın önde gelen şahsiyetleri arasında Plymouth Kardeşler lideri John Nelson Darby, Reuben A. Torrey, James M. Gray, I. Gresham Machen, William Jennings Bryan, Arthur Tappan Pierson, Amzi Clarence Dixon ve Scofield Referans İncil notlarının yazarı Cyrus Ingerson Scofield gibi isimler yer almıştır (Güngör, Evanjelikler, 2016).

1920’den sonra hareketin “örgütlü militan” şeklindeki bir inancı savunması, onu, diğer Evanjeliklerden ayıran özelliklerden birisi olmuştur. 1930’da ise bu hareketin öne sürdüğü ayırt edici teolojik nokta, İncil'in gerçek yorumuna dayanan gerçek Hıristiyanlığı temsil ettikleri iddiası ve bu gerçeğin, liberaller ve modernistlerle herhangi bir ilişkiden ayrı olarak örgütsel olarak ifade edilmesi gerektiğiydi. Onlar, ayrılıkçı *de facto* denilen bir uygulamayı, inancın temellerinin sürdürülmesiyle ilişkilendirmeye başladılar. Ayrıca kendilerini kişisel ahlakla ve Amerikan kültüründe saf olduğuna inandıkları şeylerle özdeşleştirdiler (McIntire, 1984).

1940'ların başlarından itibaren fundamentalistler, böylece yeniden tanımlanarak yavaş yavaş iki kampa ayrıldılar. Fundamentalist terimini, kendilerinden bahsetmek ve onu Kutsal Kitaba inanan gerçek Hıristiyanlıkla eşitlemek için gönüllü olarak kullanmaya devam edenler vardı. Terimi istenmeyen, bölücü, hoşgörüsüz, entelektüel karşıtı, sosyal sorunlarla ilgilenmeyen, hatta aptalca çağrışımlara sahip olarak görmeye başlayanlar da vardı. Bu ikinci grup, kuzeydeki Presbiteryen, Baptist, Metodist gibi büyük mezheplerin müntesip ve din adamlarının büyük çoğunluğunun hâlen oluşturduğu Ortodoks Protestanlarla yeniden dostluk kurmak istiyordu. 1940'larda kendilerini "Evanjelikler" olarak adlandırmaya ve bu terimi gerçek Hıristiyanlıkla eşitlemeye başladılar (McIntire, 1984). Ayrılıkçı olan Amerikan Hıristiyan Kiliseleri Konseyi (1941) Carl McIntire tarafından kuruldu. Öte yandan ılımlı olan neo-evanjelikler tarafından ise Ulusal Evanjelikler Birliği (1942) kuruldu. 1948'den başlayarak, birkaçı kendilerini neo-evanjelik olarak adlandırdı (Marsden & Svelmoe, 1987\2005).

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında ABD’de bulunan çoğu Protestan grup arasında Liberalizme yaklaşım artmıştır. Baptistler, Presbiteryenler ve Mesih’in Müritleri bu yaklaşımdan etkilenmiştir. Bundan dolayı Fundamentalizmin etkisi azalmış ve 1950’lere doğru Protestanlar arasında daha ılımlı bir yaklaşım hâkim olmaya başlamıştır (McIntire, 1984). İlerleyen süreçte Fundamentalizm 1970-1980 yılları arasında tekrar yükselişe geçmiş; basında yer alan ve televizyon programı yapan Billy Graham gibi Evanjelikler tarafından teşvik edilmiştir (Marsden, 1980).

Fundamentalistlerin inanç akideleri 19. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlamıştır. Bunlar; Kitabı Mukaddesi literal okumak ve mutlak doğru kabul etmek, kurtuluşun sadece İsa Mesih’e iman ile mümkün olduğuna, Mesih’in bakireden

doğduğuna ve İsa Mesih'in tekrar yeryüzüne geleceğine inanmak şeklindeki inanç ilkeleridir. Bundan dolayı İsa'nın tekrar gelebilmesi için ahlaki hayatın değişmesi gerektiğini düşünürler. Dispensasyonalist ve millenarist düşünce hakimdir. Söz konusu iki görüş çerçevesinde Fundamentalistler dünyanın yozlaştığını söyleyerek bir aşama daha ileri giderler ve yalnızca Mesih'in yeryüzünde bin yıllık krallığı kurmak için kişisel dönüşünün sorunları çözebileceğini iddia ederler (Hempton, 1980, s. 183-184) Fundamentalistler tarafından yaygın olarak kabul edilen bir diğer önemli yenilik, Keswick Kutsallığı öğretisiydi (McIntire, 1984). Dispansasyonalizmi öğreten Moody İncil öğretmen grupları, Keswick doktrinini de yaygın bir şekilde destekledi. Bu liderler düzenli yaz İncil konferansları düzenlediler ve daha da önemlisi, evanjelizm konusunda profesyonel olmayan çalışanları eğitmek için bir İncil enstitüsü ağı kurdular. Bu enstitüler, Billy Sunday (1862-1935) gibi canlanmayı doğrudan teşvik eden yerel kiliseler ve kurumlarla birlikte Fundamentalizmin kurumsal temelini oluşturmuştur (Whalen, 2000).

Fundamentalistlerin en kolay tanındığı iki özelliğin hem Batı kültürüyle bağ kurmayı hem de onu reddetmeyi tercih etmeleri gösterilebilir. Fundamentalistler, özellikle çocuklarını kendi alt kültürleri içinde yetiştirmek amacıyla Batı kültüründen, genellikle laik kültürün toplulukları ve kurumlarına paralel olan kendi yarattıkları topluluklarına ve kurumlara çekilirler (Harris, 1998). Fundamentalist Evanjelikler ayrıca 1942'de faaliyetine başlayan ve kısa sürede ülke çapında yüzlerce şubeye sahip olan Mesih İçin Gençlik gibi yeni enstitüler kurdular. Chicago'daki Moody İncil Enstitüsü ve Los Angeles'taki İncil Enstitüsü gibi enstitüleri, hareket için önemli merkezler olarak görevlerini yerine getirdiler. Söz konusu görevleri arasında evanjelikleri ve misyonerleri eğitip göndermek ve İncil konferansları düzenlemek ön plana çıkmaktadır. Onlar Müjde için geleneksel araçlara ek olarak, etkili radyo iletişim ağı geliştirdiler. Örneğin Charles E. Fuller (1887–1968) 1942'de Amerika Birleşik Devletleri'ndeki diğer radyo programlarından daha büyük bir izleyici kitlesine sahip olan "Eski Moda Canlanma Saati" isimli programı sunmuştur. Ayrıca onlar, birçok kitap ve dergi yayınladılar (Marsden & Svelmoe, 1987\2005).

1.2.6.2. Amerikan Siyaseti Bağlamında Evanjelizm ve Siyonizm İlişkisi

Din, ABD siyasetinde, politikasında, kimliğinde ve kültüründe her zaman önemli bir güç olmuştur. Din, Amerikan ulusunun karakterini şekillendirmiş, Amerikalıların dünya hakkındaki fikirlerini oluşturmaya yardımcı olmuş ve Amerikalıların, kendi sınırlarının ötesindeki olaylara tepki verme biçimlerini etkilemiştir. Din, hem Amerikalıların kendilerini seçilmiş bir halk olarak görmelerini hem de değerlerini dünyaya yaymakla yükümlü olduklarına dair inançlarını açıklar. Tabii ki, tüm Amerikalılar bu tür şeylere inanmaz. Ancak dinin İsrail konusundaki etkisi göz ardı edilemez (Mead, 2006).

Siyon, II. Samuel 5:7'de geçtiği şekliyle Kral Davud tarafından fethedilen Siyon Kalesine atfedilir. Söz konusu kelime, Krallığın merkezi haline getirilen Kudüs şehri için kullanılmış bir isimdir. Siyonizm ise Yahudi halkının İsrail'deki atalarının anavatanlarına geri dönmesini ve bunun sonucunda Filistin'deki Yahudi egemenliğinin restorasyonunu savunan uluslararası siyasi bir harekettir. Dini Siyonizm ise Tekvin 12:3'te geçtiği şekliyle 'Mesih ortaya çıkığında yeryüzünde Tanrı'nın Krallığı başlayacak ve dünyanın bütün ırkları tek bir ırka bağlanacaktır' ifadesiyle "Kutsal Topraklara" doğru bir hac geleneğine verilen isimlendirmedir (Garaudy, 2015).

Yahudi halkının "Siyon"a geri dönme idealini Evanjelik Hıristiyanlar desteklemektedir. On dokuzuncu yüzyılda, erken dönem fundamentalist hareketin çekirdeğini oluşturan premilenyalizm zemin kazandıkça, taraftarlar sadece Yahudi halkının geri döneceğine inanmakla kalmadılar, aynı zamanda Yahudilerin eski anavatanlarına geri dönme hakkını sesli olarak desteklediler (Rausch, 1984). Hıristiyan Siyonist hareketinin ideolojisinin temeli esas olarak E. Irving ve J.N. Darby'nin 19. yüzyılın başında İngiltere ve İrlanda'da düzenlediği konferanslarla atılmıştı. Darby, özellikle teolojik tarihi, dispensasyonalizm adı verilen belirli dönemlere ayırmıştır. Darby'ye göre, Hıristiyan Siyonist ideolojinin altı temel amacı şunlardan ibarettir:

1. Seçilmiş İnsanlar: İsrail'i kutsama
2. Restorasyonizm: Yahudi göçünü kolaylaştırmak
3. Eretz İsrail: Yerleşim programını desteklemek
4. Kudüs: Kudüs'ün İsrail'in Başkenti olarak uluslararası düzeyde tanınması için lobi faaliyetleri

5. Tapınak: Tapınağın yeniden inşasını finanse etmek
6. Gelecek: Barış sürecine karşı çıkmak, Arap dünyasında ilişkileri kızıştırmak ve Armagedon'u hızlandırmak (Sizer, 2004).

Evanjelik William E. Blackstone, bir Yahudi devletinin yeniden kurulmasını savundu ve ABD'yi Filistin topraklarını Yahudi halkına geri vermeye çağıran bir dilekçe dağıttı. 1891 tarihli Blackstone Dilekçesi 413 seçkin Hıristiyan ve Yahudi lider tarafından imzalandı. Bunlar arasında öne çıkan isimler olarak; Blackstone Memorial, Wheaton College Başkanı, Temsilciler Meclisi Başkanı Thomas Reed, Charles Blanchard, Cyrus McCormick, DL Moody, John Pierpont Morgan ve John D. Rockefeller'i sayabiliriz. Bahsi geçen dilekçe, Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla dünyanın belli başlı uluslarına dağıtıldı. Blackstone dilekçesi genel olarak tüm ulusların özellikle Hıristiyanların İsrail'e iyilik etmesini ve onların sürgündeki hayatlarının ne kadar zor olduğunun anlaşılmasının gerektiğini vurgular. Romalılar tarafından alınan toprakların, bu toprakların asıl sahiplerine yani Yahudilere verilmesini beyan eder. Söz konusu dilekçeyle birlikte siyasi Siyonizm'in başladığı kabul edilir. Blackstone, dilekçeyi şahsen Başkan Benjamin Harrison'a sunmuş ve belge Harrison yönetiminden resmi bir yanıt alamamıştır. İlerleyen zamanlarda ABD Başkanları Grover Cleveland ve Theodore Roosevelt'e aynı belgeyi sunmuştur. Blackstone, Birinci Dünya Savaşı sırasında Woodrow Wilson'a yeni bir dilekçe verilmesini istemiş ve Başkan Wilson da 1917 Balfour Deklarasyona destek vermiştir. Wilson, kendisinin bir papazın oğlu olarak Kutsal Toprakları asıl sahiplerine verilmesini sağlama görevinin olduğuna ve Tanrı tarafından Amerika'ya, dünyayı daha iyi bir yer haline getirmesi görevinin verildiğine inandığını dile getirmiştir. Siyonizm'e de ilgi duyan Wilson, hareketin faaliyetlerini bizzat takip etmiştir. Söz konusu deklarasyonun hem siyasi hem de dini faaliyetin ürünü olduğu ileri sürülmektedir (Amstutz, 2014).

Bağımsız bir Yahudi Devleti kurulmasına yönelik çabalar neticesinde Theodor Herzl "Yahudi Devleti" adlı çalışmasını 1896 yılında yayınladı. İlk Siyonist Kongresi 1897'de toplandı ve dünyanın her yerinden iki yüzün üzerinde delege Basel Programını kabul etti. Zikredilen Kongre Siyonizm'in, Yahudi halkı için Filistin'de meşru bir yurt oluşturmaya çalıştığını ve yerleşimi teşvik ettiğini ifade etti. Yahudileri birbirine bağlamak için dünya çapında örgütler oluşturacağını, Yahudi ulusal bilincini

güçlendireceğini ve dünya hükümetlerinin rızasını alacağını vurguladı (Rausch, Zionism, 1984).

Herzl'in ve Blackstone'un çalışmaları arasında büyük bir benzerlikler bulunmaktadır. İkisi de milyonlarca Yahudi'nin Filistin'e yerleştirilmesi ve bir Yahudi devleti kurulması amacıyla plan yaparken, ülkedeki halkın varlığını göz ardı ediyorlardı. Bununla birlikte aralarındaki en önemli fark Herzl, Filistin'e geri dönüşü Yahudi sorununa bir çözüm olarak nitelerken, Blackstone ise bu dönüşü, Hıristiyanlığı kabullenmenin ilk adımı olarak algılamaktaydı. Blackstone'un planının Herzl üzerinde direkt etkisi olmadı ancak Amerikan Hıristiyan Siyonistleri bu duruma çok olumlu yaklaştılar. Filistin'de bir kültür olarak bulunmayı savunan Yahudiler ise bu plana karşı çıktılar. Blakstone'un girişimi bir neticeye ulaşamasa da Blackstone gibi düşünen, dünyanın farklı yerlerinden pek çok kişi Yahudilerin yerleşmesine ve yeniden uyanışına destek vermektedirler (Attias & Benbassa, 2002).

20. Yüzyılın ilk yarısında vuku bulan savaşlar arasında Evanjelik Hıristiyan Siyonistler Yahudilere, Siyonist harekete ve Filistin'deki Yahudi cemaatine tutkuyla ilgi duymaya devam ettiler. Arapların Siyonist projeye yönelik düşmanlığını sık sık eleştirmişler ve bazı yazarların hâlâ yaptığı gibi, Tanrı'nın ahir zaman için planlarını engelleme girişimi olarak kınamışlardır. Yine de Hıristiyan Siyonistler, İngilizlerin Ortadoğu politikasını şekillendir**e**memişlerdir. Onu değiştirerek veya diğer görüşleri dengeleyerek bir miktar etkileri olmuş olabilir, ancak Britanya'daki muhafazakâr Evanjelikler siyasi bir güç olarak çarpıcı biçimde zayıflamıştı. 1925'ten sonra yeniden doğmuş Amerikalı Hıristiyan Siyonistler siyasi ve sosyal çekişmelerden büyük ölçüde çekilmiş olsalar da 1948'de İsrail'in kuruluşu ve 1967'deki Altı Gün Savaşları, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, kamu alanında yeniden ortaya çıkmalarına büyük katkıda bulundu (Spector, 2009).

Tarihsel olarak Siyonizm'e karşı olan Liberal Protestanlık bile, II. Dünya Savaşı sırasında Filistin Hıristiyan Konseyi gibi kuruluşlar aracılığıyla katkıda bulunmuştur. Aynı şekilde premilenyum eskatolojileri nedeniyle fundamentalist Evanjelikler, yirminci yüzyılda Yahudi halkının İsrail'e ve İsrail'in restorasyonunu özellikle desteklediler. Arno C. Gaebelein, "Our Hope" adlı süreli yayınında 1894'ten 1945'e kadar Yahudi halkının yalnızca Filistin'e geri dönmeyeceğini, aynı zamanda bu topraklarda doğuştan gelen bir

hakları olduğunu savundu. İsrail 1948'de bir devlet olduğunda, Dispensasyonalist Hıristiyanlar onu Tanrı'nın bir mucizesi olarak gördüler. 1948’te ABD’nin, İsrail’i ilk tanıyan ülkelerden birisi olmasında en büyük rolü Başkan Harry S. Truman oynamıştır.

Truman’a göre Kutsal Topraklar Yahudilere miras kalmıştır ve bu nedenle onlara verilmesi gerekir. Truman, Yahudi yerleşimcilere 135 milyon dolarlık maddi yardımda bulunmuştur (Cohen, 1990).

1960'larda Liberal Protestanlık, Kudüs şehrinin "uluslararası" olması için çağrıda bulundu, ancak fundamentalist Evanjelikler, İncil'in onu Yahudilere verdiğini açıkladı. 1967 yılında Altı Gün Savaşları’ndan sonra Ulusal Kiliseler Konseyi, İsrail'in eski Kudüs kentini ilhakını kınadı. Buna karşılık, Fundamelist Evanjelikler sevindiler ve Tanrı'nın Yahudi halkının dünyadaki baskı ve engellere rağmen zirveye çıktığını vurguladılar (Rausch, 1984).

Başlangıçta ABD, İsrail’e askeri yardım etse de Truman’ın ardından gelen Dwight D. Eisenhower ve John F. Kennedy yönetimleri dönemlerindeki 1958 Lübnan ve Ürdün krizleri, Irak devrimi, Mısır-Irak rekabeti, Arap milliyetçiliği, anti-koloniyalizmin yükselişi ve Sovyet yayılmacılığı gibi Ortadoğu’daki gelişmeler İsrail’e bakışı değişmiştir. Başkan Richard Nixon’a göre Sovyetleri Ortadoğu’da durdurabilecek tek güç, İsrail’dir. 1970’lerde bu bakış açısı yaygınlaşmış ve Yahudi lobisi etkisini göstermeye başlamıştır.

Bu arada Amerika Birleşik Devletleri'nde evanjelizm yeni bir güçle halk sahnesinde yeniden ortaya çıktı. 1970'lerde Amerikan medyası birdenbire Evanjelizm’in Amerikan yaşamında büyük bir güç olduğunu keşfetti. Evanjelizm aslında yıllardır istikrarlı bir şekilde büyüyordu, bu nedenle diğer Protestanların ve Roma Katoliklerinin sayısı azalırken, Evanjeliklerin sayısı en az kırk veya elli milyona yükseldi. Evanjelikler keşfedildikten sonra medyada dikkat çektiler ve birçok spor ve eğlence yıldızıyla övündüler.

Başkan Gerald Ford ve Jimmy Carter, kendi dönemlerinde İsrail’e askeri ve maddi destek konusunda oldukça cömert davranmıştır. Carter’ın, kendisini “yeniden doğmuş (born-again) Evanjelik Hristiyan” olarak tanımlamış olması büyük ölçüde etkili olmuştur (Oran, 2017). 1980 cumhurbaşkanlığı seçimindeki üç büyük aday Jimmy Carter, John B. Anderson ve Ronald Reagan konuşmalarında evanjelizme yer verdiler. Carter, 1976

kampanyası sırasında “yeniden doğmuş” kimlik bilgilerini oluşturmuştu; bir Cumhuriyetçi olan Anderson, İskandinav kökenli bir mezhep olan Evanjelik Hür Amerika Kilisesi'nde yetiştirilmişti ve Ronald Reagan da konuşmasında kişisel dindarlığın evanjelik dilini kullanıyordu (Butler, Wacker, & Balmer, 2007). Carter döneminde Hıristiyan sağ, Evanjelikler ve Yahudi lobisi arasında yavaş yavaş üçlü bir koalisyon ortaya çıktı. 1978'de Jimmy Carter, Siyonist yanlısı inançlarının Ortadoğu politikasını nasıl etkilediğini anladı. Bu yüzden konuşmalarında Hıristiyan Siyonizmine yer verdi. Örneğin İsrail Devleti'ni, 'yüzlerce yıl önce Yahudilerin sürüldüğü Kutsal Kitap topraklarına nihayet bir dönüş' olarak tanımladı. İsrail ulusunun kurulmasını, ‘Kutsal Kitap'taki kehanetin gerçekleşmesi ve yerine getirilmesi’ şeklinde anladı ve açıkladı (Sizer, 2004).

Amerika'da Hıristiyan sağın yükselişi ile beraber 1970'lerin sonlarında, ilk kez Amerikan evanjelik siyasi katılımı gerçekleşti. Jerry Falwell'in 1979'da kurduğu Ahlaki Çoğunluk, Dini Yuvarlak Masa Toplantısı ve nihayetinde Pat Robertson'un Hıristiyan Koalisyonu gibi grupları içeren yeni yapının ortaya çıkışı, muhafazakâr Cumhuriyetçi stratejistlerin istekli olduğu bir şey olan dispansasyonalistlerin siyasete katılımını başlattı. Sözü edilen hareketler içinde, tabanda yer alan destekçilerin çoğu, İsrail yanlısı görüşleri savunmanın kendileri için vatanseverlik içeren ahlaki bir görev olduğuna ikna edilmiş kişilerden müteşekkildi (Lewis, 2010).

30 Ekim 1977'de Billy Graham, Amerikan Yahudi komitesinin Ulusal Yürütme Konseyi toplantısına hitap edip ve Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail'in varlığına ve güvenliğine yeniden adanması çağrısında bulunarak İsrail'e onlarca yıldır devam eden desteğin dozunu artırmış oldu. Philadelphia'daki İkiyüzüncü Yıl Kehanet Kongresi'nde, önde gelen on bir fundamentalist Evanjelik tarafından İsrail'i destekleyen bir bildiri imzalanmıştı. Bu bildiri daha sonra hızla yedi bin ek imza daha aldı ve İsrail Devleti'nin büyükelçisine sunuldu. Destek açıklamaları, birkaçı New York Times'da tam sayfa gazete ilanlarında da yer aldı (Rausch, 1984).

Terör örgütü Irgun'un eski lideri Menachem Begin, 1977'den 1983'e kadar İsrail başbakanı olarak görev yaptı ve özellikle Hıristiyan Siyonistlerin ilgisini çekti. Begin, Jerry Falwell ile dostluk kurdu ve bu dostlukla Falwell, takip edilecek tüm İsrail başbakanlarıyla bağlantı kurma geleneğini başlattı. Liberty Üniversitesi'nden binlerce

birinci sınıf öğrencisini çalışma gezileri kapsamında getirterek İsrail'e Hıristiyan turizmini teşvik etti. Falwell aynı zamanda Likud Partisi'nin Batı Şeria'daki tartışmalı yerleşimlerinin, İsrail'in 1981'de Irak nükleer reaktörüne yönelik önleyici saldırısının ve İsrail'in 1982 Lübnan işgalinin sesli bir siyasi destekçisiydi. 1981'de Christian Today ile yaptığı bir röportajda Falwell, Amerika'nın "seçilmiş" bir ulus olma rolüne ilişkin görüşünü dile getirdi ve William Blackstone tarafından bir asır önce dile getirilen temaları yineledi: "Tanrı, bu son günlerde Amerika'yı dünya evanjelizasyon görevi ve halkını yani Yahudileri koruması için yükseltti. Amerika'nın bu iki amaç dışında başka bir varoluş hakkı ya da nedeni olduğunu sanmıyorum." Böyle bir mantık yürütürken Falwell, II. Dünya Savaşı sonrası kehanet literatürü boyunca devam eden bir temayı tekrarlıyordu: Amerika "böyle bir süre için" (Esther'in kitabından alıntı yaparak) iktidara yükseldi (Sizer, 2004).

Amerika Birleşik Devletleri'nde Hıristiyan Sağın örgütlü siyasi koalisyonları, 1980'den 1994'e kadar olan dönemde en büyük etkiye sahipti. 1981'e gelindiğinde, Amerikan Hıristiyan Siyonist hareketi, Hıristiyan Sağ ile ittifak içinde "elit bir çabadan popüler ve taban hareketine" geçmeyi başardı. Falwell onun sözcüsüydü, popüler bir siyasi Hıristiyan Siyonizm'ini Graham'dan çok daha bilinçli ve etkili bir şekilde ilerletmişti. Hıristiyan Siyonist etkisi, 1981'de başkan olduğunda Ronald Reagan üzerinde açıkça görülüyordu. Böylece premilenyalistler kendilerini eşi görülmemiş bir güce erişim içinde buldular. Bunlar Başsavcı Ed Meese, Savunma Bakanı Casper Weinberger ve İçişleri Bakanı James Watt gibi isimlerdi. Reagan'ın Kutsal Kitap'taki kehanete derin ve kişisel bir ilgisi vardı (Lewis, 2010). Jerry Falwell, Mike Evans ve Hal Lindsey gibi önde gelen Hıristiyan Siyonistler, ulusal kongre liderleriyle birlikte Reagan yönetiminde "Beyaz Saray Seminerleri" isimli toplantılar gerçekleştirdiler. 1982'de Reagan, Falwell'i Rusya ile bir nükleer savaş olasılığı hakkında Ulusal Güvenlik Konseyi'ne brifing vermeye davet etti. Hal Lindsey ayrıca Reagan'ın kendisini Rusya ile savaş konusunda Pentagon yetkililerine konuşmaya davet ettiğini iddia etti (Sizer, 2004).

Reagan, 1979'da Televanjelist Jim Baker'le yaptığı bir sohbette Armegedon savaşının kendi döneminde gerçekleşeceğine inandığını ifade etmiştir (RWW News: Reagan, 1979: We Could See Armageddon, 2017). Reagan'ın görev süresi boyunca Amerika İsrail'e siyasi destek ve dünya çapında yaptığı ekonomik yardımının %35'ini ve askeri desteğin %48'ini vermiştir (Chomsk, 2017).

1988'de Televanjelist Pat Robertson, Cumhuriyetçilerin başkanlık ön seçimlerine girdi ve yönettiği eyaletlerde Cumhuriyetçi oyların yaklaşık yüzde 10'unu harekete geçirerek dikkatleri üzerine çekti. Robertson'ın Hıristiyan Koalisyonu, muhafazakâr Hıristiyanların, Meclis Başkanı Newt Gingrich tarafından yönetilen güçlü bir Cumhuriyetçi Temsilciler Meclisi'nin seçilmesinde etkili olduğu 1990'larda en büyük gücüne ulaştı. Bu gelişmelere rağmen, muhafazakâr Hıristiyanlar siyasi hedeflerinin çoğunu boşa çıkarmaya devam ettiler. Belki de en önemlisi Hıristiyan Koalisyonu, Cumhuriyetçi Parti'de sağlam bir şekilde yerleşik olan, kültürel olarak muhafazakâr bir evanjelizm kanadının konsolidasyonunu işaret etti. 1990'lara gelindiğinde, her zaman istisnalar olsa da en büyük evanjelik ve fundamentalist kiliselerin ve örgütlerin çoğunda muhafazakâr siyaset doğal karşılandı.

1988 seçimlerini Cumhuriyetçi Parti adayı George Herbert Walker Bush kazanmış ve bir dönem ABD başkanlığı yapmıştır. Ondan sonra başkanlığa William Jefferson (Bill) Clinton geçmiştir. Her ikisinin döneminde de dış politikada Siyonizm etken olamamıştır.

Başkan George Walker Bush 2001'de göreve başladığında inancının kuvvetlendiğini ve yenilendiğini söylemiştir (Oran, 2017). Kendisini yeniden doğmuş evanjelik bir Hıristiyan olarak tanımlayan Bush İsrail'in her zaman destekçisi olduğunu belirtmiş; terörizm ve şiddete karşı ve barış için duacı olduğunu ifade etmiştir. İsrail'den, Tanrı'nın verdiği söz olarak bahsetmiştir (Spector, 2009). Bush Beyaz Sarayda güne dualarla ve İncil toplantılarıyla başlıyordu. Hıristiyan Siyonistlerin ABD'nin dış politikası üzerindeki etkisi Bush'un başkanlığı sırasında artmaya devam etti ve siyasi ittifaklar yoluyla güçlendi (Kiracofe, 2009).

11 Eylül saldırılarının ardından 2002 yılında yapılan bir anket araştırmasına göre ABD halkının %59'u Kutsal Kitap'taki kehanetlerin gerçekleşmesini umduklarını beyan ettiler. Bundan dolayı Hıristiyan Siyonizm politikasının önemi artmıştır. Nitekim son başkanlık seçimlerinde Bush'a verilen oyların yaklaşık %40'ını Evanjeliklerin oluşturması Bush'un arkasındaki gerçek gücü göstermektedir. Evanjelik destekle iktidara gelen ABD'li siyasetçilerin hem iç hem de dış politikada evanjelik anlayışa paralel bir politika izlemeleri dikkat çekicidir. Bush'un, ABD ve müttefiklerinin Ortadoğu'da yürüttüğü siyasi ve askeri operasyonlar sırasında yaptığı konuşmalarda "kötü güçler", "Haçlı Seferleri" ve benzeri dini terminolojiyi kullanması onun politikasını yansıtır

(Gündüz, 2006). George W. Bush, Başkan Yardımcısı Cheney ve onların yeni muhafazakâr danışmanları hiçbir zaman Ortadoğu barış sürecini ilerletmeyi ve dünyanın zannettiği gibi adil bir çözüme ulaşmayı amaçlamadılar. Aksine Yahudi yerleşimcilerin sayısını arttırmayı hedeflediler (Sizer, 2004).

Bush 11 Eylül saldırısının ardından yaptığı açıklamada tüm eylemlerinin Tanrı tarafından desteklendiğini ileri sürdü ve kendisini Mesih ile özleştirdi. Bush’un bahsi geçen eylemleri şunlardır: Musa’nın on emrini kamu binalarının üzerine asılması, okullara dualar konması ve dinsel eğitimin yaygınlaşması (Ataöv, 2010).

Barack Hussein Obama, 2008 seçimlerinde Demokrat Parti’den aday olmuş ve Bush’un aksine ılımlı bir politika izlemiştir. Dış politikada İsrail’e destek olmasa da Birleşmiş Milletler Cemiyetinde İsrail aleyhine alınan kararları veto etmiştir (Yürük, 2016). 2010 yılında ABD'de meydana gelen şiddetli kar fırtınaları, Başkan Obama tarafından “Snowmageddon” olarak adlandırıldı (Beh, 2010).

Başkan Obama, başkanlığı boyunca eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Nitekim, Christians United For Israel (CUFI)’in kurucusu ve “Hagee Hotline” isimli TV programında Televanjelist olarak görev yapan John Hagee, Amerika’da yaşanan Ebola krizinin, Başkan Obama'nın İsrail'i yeterince desteklememesinden kaynaklı olarak Tanrı'nın bu ulus üzerindeki yargısı olduğunu ve böylelikle Tanrı’nın Amerika'ya sert bir uyarıda bulunduğunu ifade etmiştir (Mantyla, 2014). Ayrıca CUFI yaklaşık 1,75 milyon üyesiyle kendisini ABD'deki en büyük İsrail yanlısı örgüt olarak adlandırmaktadır. CUFI'nin kurucusu John Hagee, 2014 zirve toplantısında "Amerikalıların İsrail'e karşı olduğu gün, Tanrı Amerika Birleşik Devletleri'ne sırtını dönecektir." demiştir (Savage, 2014).

Donald John Trump, 2016 seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti’den aday olmuş ve 2017 yılında başkanlık görevine başlamıştır. Seçim konuşmalarını Evanjeliklere ve Yahudilere yönelik yapmıştır. Ancak Trump’ın Kutsal Kitap hakkındaki bilgi eksikliği ve ahlaki yönden zayıf olması Evanjelikler için uygun bir aday olarak görünmüyordu. Trump'ın Tanrı tarafından, tarihin bir parçası olan "ahir zaman”da yeni bir çağı başlatmak için seçildiğine inanıyordu (Maza, 2018). Trump'ın gayri resmi evanjelik danışmanlar grubunun fiili sözcüsü Johnnie Moore, Kudüs'ün statüsünün Başkan'ın evanjelik seçmenlere erişiminin önemli bir parçası olduğunu söyledi (Lister, 2017).

Jerry Falwell, Trump'ı “rüya başkan” olarak kutladı ve Franklin Graham Jerry Falwell, Trump'ı “rüya başkan” olarak kutladı ve Franklin Graham “onu seçmek için Tanrı'nın eli müdahale etti".dedi 2018 yılında Washington'da gerçekleştirilen Ulusal Dua Kahvaltısı'nda çok sayıda konuşmacı Amerikan tarihinde hiçbir Başkan'ın dini özgürlüğü teşvik etmek için bu kadar çok şeyyapmadığını söyledi (Hartgrove, 2018).

Life Way Research anketlerine göre 2016 seçimlerinde Evanjeliklerin %78’i oy kullanmış ve bunların %62’si Donald Trump’ı desteklemiştir. Bunlardan beyaz Evanjeliklerin oylarının ise %80’i Trump yönünde olmuştur. Bu desteğin altında yatan birçok sebep bulunmaktadır. Trump muhafazakâr Evanjelikler için önemli olan diğer alanlarda somut kazanımlar elde ederken, onun İsrail'e ve elçiliğin taşınmasına verdiği destek de Evanjeliklerin desteğini almasında önemli bir faktör olmuştur (Bump, 2018).

6 Aralık 2017 tarihinde Beyaz Saray'ın Diplomatik Resepsiyon Salonunda konuşan Trump, "Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak resmen tanımanın zamanının geldiğine karar verdim" dedi. Konuşmasını “İsrail ile Filistinliler arasında kalıcı bir barış anlaşmasına henüz yakın değiliz." diyerek bitirdi. Trump ayrıca bu konuşmayı, diğer başkanların yerine getirmediği bir kampanya sözünü tutmak olarak nitelendirdi (Burke, 2017). Bu kararda Yahudi lobisinin ve Trump’ın Evanjelik danışmanlarının etkisi olabilir. Trump'a oy veren birçok beyaz Evanjelik Hıristiyan için bu harika bir haberdi. Brookings Enstitüsü tarafından yayınlanan bir ankete göre, Evanjeliklerin yüzde 53'ü Trump'ın kararını desteklerken, sadece yüzde 40'ı karşı çıktı. Amerikalıların ise yüzde altmış üçü karara karşı çıktı (Illing, 2018). LifeWay Research benzer bir anket uyguladı. Evanjelik Amerikalıların İsrail ve Orta Doğu siyaseti ile ilgili konulardaki görüşlerini değerlendiren bir anket idi. Sorulardan biri, Kutsal Toprakların İbrahim ve onun soyundan gelenlere verilmesiyle ilgili Kutsal Kitap vaadi hakkındaydı. Ankete katılanların üçte ikisi, vaadin Tanrı'dan gelen sonsuz bir vaat olduğu konusunda kesinlikle hemfikirdi (Bump, 2018).

Sonuç olarak Amerikan tarihinde bütün başkanlar aynı dispensasyonelist görüşü paylaşmıyor gibi görünseler de veya isteksizce de olsa, seleflerinin güçlü Siyonist yanlısı duruşunu sürdürdüler. Bu büyük ölçüde, birçok kişi tarafından Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en güçlü lobi olarak kabul edilen Siyonist lobinin etkisinden kaynaklanmaktadır (Sizer, 2004).

1.2.7. Günümüzde Evanjelizm

1970'lerde Kuzey Amerika'da ortaya çıkan ve daha sonra bir biçim olarak dünyanın çoğuna yayılan televanjelizm olgusu, dini ve politik manzaraların tanımlanmasına daha fazla katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, medyanın din tarafından bu şekilde kullanılması tehlikesiz değildir. Bazı bilim insanlarının belirttiği gibi, din, medya biçiminin yapısal koşullarına ve sınırlamalarına uymak için taviz vermek zorunda kalmıştır (Hoover, 1987).

Televanjelistler, televizyon ve radyo programları aynı zamanda podcast, kitaplar ve dini yayınlar yoluyla geniş kitlelere ulaşmaktadırlar. Söz konusu programlarda siyasî konular sıklıkla işlenmekte, anayasal hukuk ve dini özgürlük ele alınarak siyasi liderlere baskı oluşturulmaktadır. Hatta bazıları vaazlarıyla insanları etkileyerek yüksek meblağda bağış toplamışlardır. Söz konusu bağışları bazıları üniversite, hastane, sosyal yardım merkezleri gibi yerlere harcamıştır. Öte yandan ünlü Televanjelistlerden bazılarının toplanan bağışları kendi lüks yaşamları için kullanmaları ve isimlerinin skandal haberlere karışması halkın gözünde onların popülaritesini zayıflatmıştır ve bunun sonucunda televanjelizme ve onunla bağlantılı girişimlere yapılan maddi desteğin azalmasına yol açmıştır.

Dini idealler, Amerikan toplumu ve siyasetinde tartışmasız önemli bir bileşen olmuştur ve "ulusun ahlaki gelişimi" için gerekli bir söylem olarak kabul edilmişti. Moody Bible Institute (MBI) 1940-1950'lerde ABD askeri üslerinde düzenli olarak yaratıcı bilim-kurgu filmlerinin gösterimini sağlamış ve filmleri dini değerleri yaymak için bir araç olarak kullanmıştır. Bu filmler, din eğitiminin ve onun demokratik ideallerle olan “içsel” ilişkisinin birliklerin karakter gelişimini artıracağına inanan askeri liderler tarafından onaylandı. Eric Crouse'un açıkladığı gibi, MBI'dan gelen Evanjelikler, "dünyanın "sağduyulu" bir yorumunu sunarak federal hükümetin himayesi altında Hıristiyanlığı başarılı bir şekilde sayısız askere kabul ettirdiler (Crouse, 1999, s. 123-32). Evanjelik Rahip Bob Richards “One Nation Under God” isimli belgeselinde, Amerikan Hristiyanlığının temel etiğinin Amerika'nın savaş sonrası ekonomik patlama döneminde kilit noktası olduğunu savunmakta ve sözlerinin devamında "Kapitalizm ve dinin bir arada olduğunu fark etmedikçe Amerikan ruhunu anlayamazsınız" demektedir (Richards,

2010). Nitekim Evanjelizm, Amerika’nın tarihi, kültürel ve milli değerlerini şekillendirmiştir.

David Barrett'in World Christian Encyclopedia'sına (2001) göre, yirminci yüzyılın sonunda dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 34'ü Hristiyan’dı. Tahminler, kullanılan tanıma bağlı olarak değişse de dünyadaki Hıristiyanların üçte birinden fazlasının evanjelik olarak kabul edilmesi muhtemeldir. Son iki yüzyıldaki yoğun misyoner çabaları ve özellikle dünyada Evanjelizm'in Pentekostal ve karizmatik ifadelerinin hızla yayılması, evanjelizmi küresel bir fenomen haline getirmeye katkıda bulunmuştur (Guenther, 2004).

İKİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYAN ESKATOLOJİSİ

2.1. KELİME VE TERİM OLARAK "ESKATOLOJİ"

Eskatoloji terimi "son şeylerle ilgili bilim veya öğretiler" anlamına gelir. Yunanca eschatos "son" ve eschata "son şeyler" sözcüklerinden türetilen bu terim, İngilizcede on dokuzuncu yüzyıldan önce kullanılan yaygın bir kelime değildi. Söz konusu terim o zamandan beri özellikle Hıristiyan teolojisinde önemli bir kavram haline gelmiştir (Zwi Werblowsky, Eschatology, 1987). Bir terim olarak 'eskatoloji' ilk olarak 1677'de Abraham Calov'un *Systema locorum Theologicorum* adlı eserinde ifade edilmiştir (Sauter, 1988). Eskatolojinin popüler tanımı, ölüm ve yargı, cennet ve cehennem ve dünyanın sonu gibi son şeylerle ilgili dini alandır. Bundan dolayı terimin tanım ve kapsamı yirminci yüzyıldan itibaren çoğunlukla Kutsal Kitap öğretisi yani Tanrı'nın isteği doğrultusunda dünyada yaşayan halkının yardımıyla amaçlarını gerçekleştirmesi ve dünyanın geleceği konusunda kurgular anlamında kullanılmıştır (Bıyık, Armagedon ve Tanrı Krallığı, 2008).

Eskatoloji ölümden sonra yaşam yani ahiret konusuyla da ilgilenir. Bu açıdan bireysel ve genel-kozmik diye ikiye ayrılır. Bireysel eskatoloji, bireyin kaderiyle, yani ölümden sonra ruhun kaderiyle ilgilenir. Bu, ölülerin yargılanması, ruhun diğer dünyaya göçü veya bazı manevi alemlerde bir ölümden sonra yaşam diye nitelenebilir. Kozmik eskatoloji ise daha genel dönüşümleri veya mevcut dünyanın sonunu öngörür. Bahsi geçen terminolojik ayrım, Erken dönem Yahudi ve Hıristiyan geleneklerinde, bireysel ölümden sonraki yaşama, yani bedensel diriliş inancının nihai noktasının ahir zamanda belirlendiğine ve Tanrı'nın genel olarak insanlık hakkındaki yargısıyla ilgili olduğuna dair örnekleri Kutsal Kitap'tan örnek verebiliriz. (Daniel 12:1-3;1 Hanok 22:9-13, 90:9-10; Luka 14:14, 20:35; Yuhanna 11:24; Resullerin İşleri 24:15; Yasanın Tekrarı 29:28). Bu nedenle eskatoloji, son çağda ölümün ötesinde insanlığın kaderi hakkındaki inançlar olarak tanımlanabilir (Hogeterp, 2009).

2.1.1. Hıristiyan Eskatolojisi ve Eskatolojik Dönemler

Hıristiyan Eskatolojinin kökleri Yahudi eskatolojisine uzanır. Kutsal Kitap'ta İbranice *ah: arit* (son) (Bible Hub, 2021) ve *ah: arit yamim* (günlerin sonu) (Bible Hub, 2021) terimleri başlangıçta az ya da çok uzak bir geleceğe atıfta bulunur ancak günlerin kozmik ve nihai sonuna, yani tarihe atıfta bulunmaz. Bununla birlikte Sonun zamanına gelince, özellikle teorik olarak Davut Evi'nin "Rab'bin mesh ettiği" Yahudi kralların ahlaki kusurlarından kaynaklanan hayal kırıklığının bir sonucu olarak eskatolojik fikirler ve inançlar gelişmiştir. Ayrıca, bir dizi talihsizlik bu fikirlerin daha da gelişmesine yol açtı. Bunlar, düşman ordularının saldırıları ve yıkımları; MÖ 587/6'da Kudüs'ün düşüşü ve Tapınağın yıkılması; Babil sürgünü; "İkinci İşaya" tarafından coşkuyla kehanet edilen beklenen altın çağı başlatmak için "Siyon'a dönüş"ün başarısızlığı; zulümler örneğin, Seleukos hükümdarları altında ve Daniel Kitabında yansıtılan; Hasmon krallarının yaşadığı hayal kırıklıkları; Roma yönetimi ve baskısı ve son olarak M.S. 70'te Kudüs'ün Romalılar tarafından ikinci yıkımı, sonraki isyanların başarısızlığından sonra uzun bir sürgün, sıkıntı ve "kurtulmayı\kurtuluşu beklemek" eskatolojik dönemi başlatmıştır (Zwi Werblowsky, Eschatology, 1987).

Yahudi teolojisinde Mesih beklentisi, Tanrı'nın Krallığı ve Daniel Kitabında bulunan eskatolojik ifadelerini pek çok evanjelik kendi sonları için gerçekleşmesini beklemektedir. Hıristiyan eskatolojisi, gelecek ile şimdiki zaman arasındaki ilişkiyi araştıran böyle bir tanımdan çok daha geniştir. Bu, kullanımında bir karmaşıklık verir, örneğin Yeni Ahit bilginlerinin 'eskatoloji' kelimesinin en az on farklı anlamını kullandıkları iddia edilir (Caird, 1980); (Walls, 2007).

Hristiyan eskatolojisi Kutsal Kitap yorumlamalarına göre bölümlenmektedir: Johannes Weiss ve Albert Schweitzer'den bu yana Yeni Ahit bilginleri arasındaki tartışma, esas olarak İsa'nın Tanrı'nın krallığı ile ilgili öğretisine veya vaazına odaklandı. Bunlar Matta 4:17; 6:10; 10:5-23; 16:27-28; Markos 1:14-15; 9:1; 15:43; Luka 9:26-27; 10:1-12; 11:2; 21:31-32 geçen metinlerdir. Bu tür sinoptik metinlerin, İsa'nın Tanrı'nın krallığının yakın bir gelecekte gelmesini beklediğini ve böylece varoluş koşullarını kökten değiştirdiğini gösterdiğini öne sürdüler. Bahsi geçen tartışmaların başlangıcı İsa'nın ölümüyle başladığı varsayılabilir. Aslında İsa Mesih'in Tanrı'nın Krallığı söylemlerini literal okunduğunu ve somut bir krallık beklentisi ortaya çıktığını

görülmektedir. Bunun sonucunda beş tane yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlar; preterist, tarihsel, idealist, fütürist ve eklektik yaklaşımdır.

Aslında Kutsal Kitap'ta geçen kehanetleri yorumlama noktasında bir yaklaşım daha vardır. Bu yaklaşıma "gerçek olmayan veya alegorik" denilebilir. İskenderiyeli Clement ve Origen'in temsil ettiği İskenderiye ilahiyat okulunda ortaya çıkan bu bakış açısı, Vahiy Kitabını Kutsal Kitap'ta bulunan doğal sembolizmin çok ötesine geçen büyük bir alegori olarak görür. Diğer yorumcuların harfi harfine yorumladıkları vizyonların çoğunu gerçek olmayan bir anlamda anlarlar. Onlar, Mesih'in yeryüzündeki bin yıllık saltanatını öğretecek her şeyi gerçek olmayan bir anlamda almalarına yol açan antichilastik öncüleri tarafından teşvik edildiler. Rakiplerinin literalizminin aksine, görüşlerinin gerçek "manevi" yorum olduğunu iddia ettiler. İlk kilisedeki İskenderiye okulu genellikle sapkın olarak kabul edilir. İskenderiyelilerin yorumlayıcı yöntemi, modern tercümanlar arasında pek rağbet görmemiştir, ancak harfi harfine anlaşılırsa, Vahiy Kitabının premilenyum imalarından kaçınmak için bu yöntemin bazı kullanımlarına geri dönme konusunda ısrarlı bir eğilim vardır. Alegorik yorumun daha ılımlı biçimi Augustinus'tan sonra takipçi kazanmıştır. Takipçiler Vahiy Kitabının sembolik bir şekilde Hıristiyanlık ve kötülük arasındaki çatışmayı veya Augustinus'un dediği gibi Tanrı'nın Şehri ile Şeytan Şehri'ni temsil ettiğini kabul etmektedir. (Walvoord, Revelation, 2011).

2.1.1.1. Preterist Yaklaşım

Preterist görüş, Yeni Ahit'teki kehanet pasajlarının, M.S. 70'de Kudüs'ün düşüşüne yol açan ve onu çevreleyen olaylar tarafından birinci yüzyılda yerine getirilmiş olduğunu veya çoğunun gerçekleştiği şeklinde yorumlanmasıdır. İlk kilisedeki bazılarının benzer görüşleri olsa da kökeni için genellikle Cizvit Luis de Alcazar'a (1554-1613) itibar edilir (Walvoord, Revelation, 2011). Bunlar arasında Matta 24, 1 Selanikliler 4-5, 2 Selanikliler 2 ve Vahiy Kitabı gibi pasajlar bulunur. Preteristler arasında R.C. Sproul, Kenneth Gentry ve Gary DeMar gibi isimler öne çıkmaktadır.

İlk Hıristiyanlar kendi yaşamlarında Mesih'in dönüşünü beklediler ama Roma dünyası öne çıktıkça, Kilise bu düşünceyi küçümsedi ve krallık olgusunu kendisiyle özleştirdi (Bıyık, Armagedon ve Tanrı Krallığı, 2008). Hippo'lu Aziz Augustine (354-430 CE), Vahiy 20'nin bin yıllık saltanatını kilisenin zamanına atıfta bulunarak yorumladı. O

ilk dirilişin ruhsal olduğunu ve bu hayatta gerçekleştiğini savundu. Bu yorum çizgisi geniş çapta etkiliydi ve ana hat kilisesinde eskatolojik beklentisinin rolünü etkisiz hale getirdi (Collins J. J., 1987).

Preterizmin iki ana kolu vardır: tam (aşırı veya radikal) ve kısmi (ılımlı)'dır.

Aşırı preterizm, İkinci Geliş ve inananların dirilişi de dahil olmak üzere tüm kehanetlerin geçmiş olaylar olduğunu iddia eder. Dirilişi manevi olarak yorumlar. Bu görüşe göre binyılın ötesindeyiz şu anda yeni cennette ve yeni dünyadayız. Tam Preteristler göre tarihin bir sonu varsa, bunun Kutsal Kitap'ta kaydedilmediğini iddia ederler. Tam Preteristler, Mesih'in ikinci gelişi, bedensel diriliş ve nihai yargı gibi İncil'deki açık gerçekleri reddederek, Ortodoksluğun sınırlarının dışında kalırlar.

Ilımlı bir preterist olan R. C. Sproul, preterist yaklaşımın "eskatolojik olayların çoğunu veya tamamını, özellikle M.S. 70'te Kudüs'ün yıkımı sırasında, geçmişe yerleştirdiğini" söyler (Sproul, 1998, s. 228). Ilımlı Preteristler, M.S. 70'te Yeruşalim'in yıkılmasının Vahiy kitabındaki vizyonların çoğunu yerine getirdiğine inanırlar. İsa'nın M.S. 70'te Kudüs'ü Roma ordusu aracılığıyla yok etmek için bir "gelen bulut" içinde geri döndüğüne ve Vahiy 13'te belirtilen Deccal'in Neron olduğuna inanırlar. Sproul göre "Preteristler yalnızca krallığın mevcut bir gerçeklik olduğunu iddia etmiyorlar ama aynı zamanda gerçek bir tarihsel olayda *parousia* yani Mesih'in gelişinin zaten gerçekleştiğine inanırlar (Sproul, 1998, s. 24)."

Kısmi Preteristler, M.S. 70'te İsa'nın gelişini, Mesih'in gelişi olmadığına inanırlar (Sproul, 1998). Onlar için, M.S. 70'teki varış, Yahudiler için bir yargıydı, ancak tarihin sonunda gelen nihai yargı değildi. Ilımlı Preteristler, kelimenin tam anlamıyla, gelecekteki İkinci Geliş'e, ölülerin dirilişine ve nihai bir yargıya inanırlar.

Preterist görüşün zayıflığı, Vahiy kitabını tam anlamıyla tutarlı bir şekilde yorumlayamamasıdır; bunun nedeni, Vahiy'de anlatılan küresel, yıkıcı olayları Yeruşalim'in düşüşüne kadar geçen dönemle sınırlandırmasıdır. Olaylar M.S. 70'te olanlara uymadığında, metni çeşitli yerlerde ruhsallaştırma ve alegorize etme eğilimindedirler. Son olarak, Vahiy Kitabının bir kehanet olması için, vahiy sahipleri Vahiy kitabını M.S. 70'ten önce tarihlendirmek zorundadırlar. Vahiy'i yazmak için genel olarak verdikleri tarih ise M.S. 65'tir. Görüşlerinin geçerli olabilmesi için M.S. 70'den önce bir tarihe sahip olmaları gerekir. Preteristler için sorun, tarihsel olarak Yuhanna'nın

Vahiy Kitabını M.S. 95'te, Yeruşalim'in yıkılmasından yirmi beş yıl sonra yazmış olmasıdır. Bu tarih, ilk kilisenin tutarlı görüşüydü ve kilise tarihi boyunca baskın görüş olmuştur (Hitchcock, 2012).

Çağdaş Preteristler, tutarlı, gerçek bir yorumlama yöntemini reddederek, gerçek ve sembolik/alegorik yorumlama yöntemlerinin bir karışımını izlerler (Walvoord, Revelation, 2011).

2.1.1.2. Tarihsel Yaklaşım

Tarihselci görüş, Vahiy Kitabını ve diğer birçok kehaneti, havarilerin zamanından İkinci Geliş'e kadar kilise tarihinin bir panoraması veya genel bakışı olarak yorumlar. Bu görüş, 12. yüzyılda Fiore'lu Joachim ile başlamıştır.

Reformdan sonra Protestanlar Krallık konusunda farklı görüşler beyan ettiler. Krallığın şimdiki ve gelecekteki unsurları arasındaki ilişki ve Yeni Ahit'in kesin Krallığı başlatmak için İsa'nın görünür bir dönüşünden söz edip etmediği üzerine çok sayıda tartışma geldi (Schwöbel, 2000).

İlk reformcuları bir yandan, Roma'ya karşı mücadelelerini sürdürmek için eskatolojik kavramlar olan Deccal, Canavar ve Babil Fahişesi gibi Kutsal Kitap’ta geçen imaları kullandılar. Çok sayıda gravür ve polemik yazısı, 1560 tarihli Cenevre Kitabının kenar notlarında Papa ve makamını şeytani ahir zaman figürleriyle tanımlarlar. Aslında Luther ve Calvin eskatolojik beklentilere şüphe ile yaklaşır. Her ne kadar Luther, Papa (Jr., 2011) ve Türkleri deccal olarak göstermesine rağmen Kutsal Kitap’ta geçen kıyamet ifadelerini tarihsel olduğuna inanır (Özkan, Fundamentalist Hıristiyanlık, 2002). Calvin ise yazdığı İncil kitaplarında Vahiy Kitabına yer vermez (Bouwsma, 1988). Radikal Protestanlar ise eskatoloji ile yoğun bir şekilde ilgilendiler ve tarihin son planını kendi zamanlarında ortaya çıkacağına inandılar. Almanya’daki savaş günlerinde, Thomas Müntzer ve takipçilerinin eskatolojik beklentileri 1525'e kadar devam etti. 1534'te Jan Mathiis adlı karizmatik bir Hollandalı vaizin takipçileri yönetimi devraldı. Onlar Vestfalya bölgesi Munster şehrini Yeni Kudüs olarak ilan ettiler. Bu eskatolojik planları daha sonra kitlesel kaosa dönüştü ve yetkililer tarafından 1535'te bastırıldı. Bu tür aşırılıklar, Protestan liderlerin aşırı gerçekçi veya güncel fikirli eskatolojik yorumlara dair şüphelerini doğruladı.

Sonuç olarak Tarihselcilikte ilgili temel sorun, taraftarların sıklıkla sembollerin neyi ifade ettiği konusunda anlaşamamaları ve bu da Vahiy kitabının ne anlama geldiği konusunda genel bir fikir birliği eksikliğine yol açmasıdır. Bir başka sorun da tarihselciliğin kolayca spekülasyona dönüşebilmesidir (Hitchcock, 2012). Charles C. Ryrie, “Kitabı bu şekilde yorumlamaya çalışanlar arasında dogmatizm ve çelişki fazladır.” diyerek görüşünü ifade eder (Ryrie C. C., Revelation, 1996, s. 9).”

2.1.1.3. İdealist Yaklaşım

İdealistler, Vahiy Kitabını gelecekteki olayların bir kehaneti olarak değil, hayatın aksiliklerine ve acılarına katlanırken inananlara ilham vermek için ideal, zamansız ilkeleri öğreten iyi ve kötü arasındaki süregiden mücadelenin bir tasviri olarak tasavvur ederler. İdealizm, Origen ve Clement gibi kilise babaları tarafından kullanılan alegorik yorumlama yönteminden doğdu ve Augustine'in bin yıllık görüşüyle ilerleme kaydetti.

Bu görüşün gücü, tarihin her döneminde Kutsal Kitap kehanetlerini okuyucuyu bağlama arzusudur. Ancak Kutsal Kitabın sembollerine somut bir anlam kazandırmamaktadır. Bu onun büyük eksikliğidir. Vahiy kitabı, sembollerle doludur (Vahiy 1:20). Sonuç olarak, idealist görüşün onu bir arada tutacak yorumlayıcı bir çabası yoktur. Okuyucu merkezlidir ve metnin orijinal anlamıyla bağlantılı değildir.

2.1.1.4. Fütürist Yaklaşım

Fütüristler, birçok Yeni Ahit kehanet metnini, dünya sahnesinde henüz ortaya çıkmamış gerçek inananları ve olayları betimleyen olarak yorumlarlar. Söz konusu kehanet metinleri arasında Matta 24, 1 Selanikliler 4:18–5:9, 2 Selanikliler 2:1-12 ve Vahiy 4–22 ve diğerleri yer alır. İlk kilisede fütürist görüşü benimseyenler; *Justin Martyr, Irenaeus, Hippolytus ve Victorinus*’dir. Çağdaş fütüristler ise *John Walvoord, John MacArthur, J. Dwight Pentecost, Charles Ryrie, Tim LaHaye, David Jeremiah ve Thomas Ice*'dır.

Dini ve sosyal kriz zamanlarında, Protestanlığın daha ateşli ve evanjelik bölgelerinde periyodik olarak eskatolojik spekülasyonlar patlak verdi. VIII. Henry İngiltere Kilisesi'ni kurmasını takip eden yıllarda Püriten hareketi, İç Savaş ve Oliver

Cromwell'in yönetimi ile sonuçlanan reform dalgası yoğun bir son zamanı beklentisini içerir.

New England'a yerleşen Püritenler, Amerika'ya eskatolojiyi getirdi. Bu Yeni Dünya onlar için eskatolojik yansımalarında, Amerika belirgin bir şekilde yer aldı. Bazen Amerikan yerlilerini (Kızılderilileri) bazen de Kanada'nın Fransız Katoliklerini Deccal ile özdeşleştirdiler. Nitekim Püritenler Amerika'nın Mesih'in bin yıllık krallığının yeri olabileceğini düşünmüşlerdir (Hiers, Eschatology, 1996).

19. yüzyılda *Rudolf Bultmann, Martin Dibelius* ve *Maurice Goguel* gibi birçok Avrupalı Yeni Ahit akademisyeni Tanrı'nın krallığını gelecekte gerçekleşeceği konusunda hemfikirdi. Buna karşılık, *C. H. Dodd* ve *J. A. T. Robinson*, İsa'nın Tanrı'nın krallığını ve buna eşlik eden eskatolojik fenomenleri esasen İsa'nın kişiliğinde ve eylemlerinde zaten mevcut olduğunu ifade eden "gerçekleştirilen eskatolojiyi" savundular. Dodd bu amaçla İsa'nın birçok meselini okudu. Hatta Tanrı'nın krallığının zaten mevcut olduğu şeklinde yorumlanan diğer metinler arasında Matta 11:11-22; 12:28; Luka 11:20; 17:20-21 de yer aldığını ifade etmiştir. Krallığın şu anda hiçbir şekilde mevcut olmadığını ileri süren fütürist görüşün, Kutsal Kitap bilginleri arasında çok az çağdaş taraftarı vardır. Böyle bir görüş, yakın zamanda Tanner tarafından, evrenin sonu konusunda bilim ve teoloji arasındaki diyalog ihtiyacını ortadan kaldıracak bir seçenek olarak yeniden ifade edildi (Tanner, 2000).

Son zamanlardaki Avrupalı ve çoğu Anglo-Sakson bilgin, hem İsa'nın krallığın bir anlamda halihazırda mevcut olduğuna inandığını hem de onun gelecekte geleceğini umduğunu doğrulama eğilimindeydi. Bu bilginlerden bazıları, İsa'nın Tanrı'nın krallığını "şafak sökmek" ya da "araya girmek" olarak ifade etmektedir. "Gerçekleşme sürecindeki eskatoloji" ifadesi bazen bu bağlamda kullanılır (Hiers, Eschatology, 1996). Söz konusu gerçekleşme sürecindeki eskatolojiye "başlamış eskatoloji" de denilebilir (Chilcote, 2002).

Fütürist görüşü reddedenlerin ortak varsayımların temeli Vahiy Kitabının esasen Yuhanna'nın kendi düşüncesinin yaratımı olduğu ve modern okuyucu için karanlık olmasına rağmen onun neslinden olanlar için anlaşılabilir olduğudur. Ancak kabul edenlere göre Vahiy, birçok bakımdan Kutsal Kitabın fütürist eskatolojisinin mihenk taşıdır. Tüm Kutsal Yazılar boyunca ilerleyen ana kehanet temalarını toplar. Kitabın

kapsamı ve planı, birincil amacının Mesih'in ikinci gelişinin yolunu hazırlamak olduğunu gösterir. Bu nedenle kitap, o dönemde dünyada yaşayacak olan nesil için özel bir öneme sahiptir. Bu olayın tarihi olmadığı için, sonraki her inanan kuşağı için bir meydan okumadır (Walvoord, Revelation, 2011).

2.1.1.5. Eklektik Yaklaşım

Son zamanlarda benimsenen eklektik (karışım) görüş olarak adlandırılan beşinci yaklaşım; Vahiy Kitabının güçlü yanlarını en üst düzeye çıkarmak ve zayıf yanlarını en aza indirmek için diğer dört görüşü birleştirmeye çalışan daha yeni bir bakıştır. Önde gelen eklektiklerden bazıları *Greg Beale, G. R. Beasley-Murray* ve *Craig Keener*'dir. Bu görüşün savunucuları, okuyan kişiye verilen mesajı anlamaya ve Vahiy Kitabının tarihsel-kültürel bağlamına özel bir dikkat çekmeye çalışırlar. Ayrıca, bazı olayların nihai tamamlamada yerine getirileceğini de kabul ederler. Eklektik olduklarını iddia etseler de bu yaklaşımı benimseyenlerin çoğu ağırlıklı olarak idealizme kayar (Osborne, 2002).

Sonuç olarak günümüzde eskatolojik eğilimi olan dini grupların sayıları az değildir. Bunların başında Adventistler (Özkan, 2002), Yehova Şahitleri ve Mormonlar gelmektedir. Eskatoloji ile beraber ön plana çıkan üç terim kıyamet, milenyum ve dispansasyonalizm’dir. Konumuz bağlamında sırasıyla etimolojik anlamlarını açıklayacağız.

2.2. KIYAMET

Yunanca apokalypsis’ten geçen "Kıyamet" (açığa çıkarma) kelimesi Vahiy 1: 1'den türetilmiştir; burada, çağın sona ermesinin yükselmiş İsa'sı tarafından Yuhanna'ya vahiy anlamına gelir (Ladd, Apocalyptic, 1984). Yahudi-Hıristiyan geleneğinde, gizli gerçeklerin ortaya çıkarılmasına atıfta bulunan kıyamet terimi, iyi ve kötü arasındaki kozmik mücadeleleri anlatan veya son günlerde ortaya çıkacak olayları açıklayan eski metinlerde kök salmış inançlarla ilgilidir. Bu ikinci anlamda apokaliptizm, İkinci Geliş ve Son Yargı gibi dünya tarihindeki nihai olaylarla ilgili teolojik çalışma olan eskatoloji ile yakından ilişkilidir (Boyer P. S., 2003).

Daha yaygın kullanımıyla, "kıyamet" kelimesi, uygun hazırlıkları yapabilmeleri için birkaç kişinin önceden uyarıda bulunduğu, yaklaşan bir yüzleşmeye, afet niteliğinde

bir olaya ve dönüşüme olan inanç anlamına gelmektedir. Yaklaşan bir kıyamete inananlar, olumlu dönüşümsel değişim için bir umut bekleyerek, kıyamet anının sonucu hakkında iyimser olabilirler ya da kıyameti bekleyerek karamsar olabilirler ve bunun sonucu olarak bir şiddet veya kaos dönemi öngörebilirler (Bıyık, 2008).

Hıristiyanlıkta kıyamet genellikle inananlar tarafından yenilen şeytani güçlerle devasa bir küresel savaşı ve ardından bin yıllık tanrısal yönetimi ifade eder. Kıyamet, Hıristiyanlığın yükselişinde ve yayılmasında önemli bir faktördür. Kutsal Kitap'ta "insanoğlunun[8] seçilenleri kurtarmak ve kötüleri yargılamak için cennetin bulutlarından geleceğini öngören kıyamet kehaneti olarak tasvir edilmiştir. İsa'nın ölümünden sonra, takipçileri hızla ölümden dirildiğine ve Pavlus'un sözleriyle bunun genel dirilişin ilk meyvesi olduğuna inanmaya başladılar. Pavlus, takipçilerine, bazıları hala hayattayken İsa'nın bulutların üzerinden döneceğini söylemiştir. Bu beklenti, Hıristiyan müjdesini dünyanın sonuna yayma girişimine aciliyet kazandırmıştır (Collins J. J., 1987).

Kıyamet ABD tarihinde yeni bir fenomen değildir. 1600'lerden başlayarak New England'ı kasıp kavuran cadı avları, şeytani mülkiyete ilişkin apokaliptik fikirler bu düşünceyi körüklemiştir (Berlet, 2000). Daha sonra Birinci ve İkinci Dünya Savaşı özellikle ABD'nin 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine attığı atom bombalarının yarattığı toplu kıyım ile savaşın bitimiyle beraber başlayan soğuk savaş; nükleer savaş olasılığı, kıtlık ve küresel felaket korkuları dünyanın sonunun yaklaştığı düşüncesini arttırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte seküler kültürde, olası nükleer felaket korkusu azalmış ve yeni dünyanın sonu temalı felaket senaryoları ortaya çıkmış olsa bile, nükleer imha teması kıyamet geleneklerinde merkezi bir özellik olmaya devam eder. Pek çok Evanjelik hala nükleer silahları bir kehanetin gerçekleşmesi olarak görür. Mevcut nükleer cephaneliklerin dünyayı yok etmek için ve nükleer silahların gelecekte düşman milletler, terör örgütleri veya "Deccal" askeri diktatörler tarafından kullanılma ihtimaline sahip olduğunu vurgulayarak yakın gelecekte gerçekleşmesini öngörmektedirler. Ayrıca, nükleer yangın vizyonları, dünyanın yangınla yok edilmesiyle ilgili Kutsal Kitap kehanetleriyle uyumlu yorumlarlar. Popüler evanjelik yazar Hal Lindsey: *"Bu nükleer çağda, Kutsal Kitap'ta (Luka 17:29; Vahiy 21:8) okuduğumuz kitlesel imhanın pekâlâ nükleerin ateş ve kükürt değişimi sonucu olabileceği mantıklı*

[8] Markos 13'te geçen "İnsanoğlu" kavramı Daniel 7'deki bir vizyona işaret etmektedir.

görünüyor." ifade eder (Lindsey, 1994)." Böylece Kutsal Kitap yorumları günümüze aktırılmaktadır. (Wojcik, 1997).

2.3. MİLENYUM

Milenyum, Vahiy Kitabındaki kehanetleri, özellikle Vahiy 20:1-7'yi yorumuna dayanır. Birçok evanjelik için dünyanın sonuna doğru beklenen bin yıllık bir dönemi ifade etmektedir. Bu bin yıllık çağ, zamanın sonunda İsa Mesih'in gelişinden önce veya sonra iyilerin hüküm süreceği bir çağdır. Evanjelikler için milenyum, kıyamet takviminde dünyanın sonunu getiren olaylardan biridir (Balmer R. H., 2004).

"Milenyum" kelimesi Latinceden *bin* anlamına gelmektedir. Yunancadan alınan ve aynı anlama gelen "chiliasm" kelimesi de kullanılmaktadır. Bu terimlerin kullanımı arasındaki ayrım, bilim adamları tarafından farklı şekillerde anlaşılmaktadır, ancak esnek bir şekilde *chiliasm*, genel Hıristiyan görüşü içinde yaygın olarak inanılan milenyum inancı olarak kabul edilirken, binyılcılık özellikle ayrılıkçı mezhep hareketlerine atıfta bulunmaktadır (Lineham, 2004).

Geleneksel olarak, bin yıllık araştırmalarda çalışan bilim adamları, *'millennialists'* "binyılcılar" postmilenyum (milenyum sonrası), iyimser ve kademeli teolojileri benimseyen inananlardır. *Millenarians* "binyılcılar" ise premilenyum (binyıl öncesi), karamsar ve radikal teolojileri benimseyen inananlardır. Söz konusu kavramları ayırt etmede Tuveson'u (Tuveson, 1968) izlemişlerdir. Bununla birlikte Sandeen (Sandeen, 1970), terimlerin on dokuzuncu yüzyıl literatüründe birbirinin yerine kullanılabileceğini ve bu nedenle muhtemelen katı bir ayrım yapılmaması gerektiğini belirtmiştir (Gribben & Holmes, 2006).

Binyılcılık, diğer eskatolojik görüşlerde sıklıkla gözden kaçırılan sorunları ele alır. Çoğu Hıristiyan ilahiyatçı ölüm, ölümsüzlük, dünyanın sonu, son yargı, adillerin ödülleri ve lanetlilerin cezasını tartışsa da genellikle kendilerini, bireyin bu dünyadaki ve sonraki dünyadaki beklentileriyle sınırlarlar. Buna karşılık binyılcılık, dünyadaki insan topluluğunun geleceği ile ilgilidir. Tıpkı tarihin geçmişin kayıtlarının incelenmesiyle ilgili olduğu gibi, yaklaşan olayların kronolojisi ile ilgilenir (Clouse, The Meaning of the Millennium: Four Views, 1977).

Yahudi-Hıristiyan geleneğinde dünyanın sonuna yoğun bir ilgi vardır. M.Ö. altıncı ve beşinci yüzyıllarda, İbrani peygamberler sık sık, bazıları daha önceki Sami uygarlıklarından yararlanarak kıyamet dilini kullanmışlardır. Son, İşaya'da önceden bildirilmiştir: "İşte, Rab dünyayı harap edecek ve onu harap edecek ve içinde oturanları dağıtacak" (İşaya 24:1). Yahudi geleneğinde geçmiş Davud ve Süleyman krallığında yaşanmış altın çağdır. Bundan dolayı özlemle anarlar ve gelecekte altın çağı yeniden yaşatacak olan Mesih'i beklerler. Ayrıca dünyanın sonu hesaplamalarını; Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattığı ve yedinci günde dinlendiği ifade eden Tekvin 2:1-3 kutsal metnine dayandırırlar. Söz konusu yaratmanın her bir günü bin yıl olarak yorumlarlar. Tanrının dinlendiği yedinci günü altın çağ olduğuna inanırlar. Bu yoruma delil olarak Mezmurlar 90:4'ü gösterirler (Bıyık, Armagedon ve Tanrı Krallığı, 2008).

Yahudi geleneğinde yedi bin yıl hesaplaması Hıristiyanlık'ta da önemini korumuştur. Hıristiyan geleneğine baktığımızda İsa dünyanın sonu konusunda Havarilerini uyarmıştır: "Çünkü o günlerde, Tanrı'nın yarattığı yaratılışın başlangıcından bugüne kadar olmayan ve asla olmayacak bir sıkıntı olacak" (Markos 13:19). İlk kilise bu uyarılara değer verdi. M.S. birinci yüzyıldan günümüze kadar Hıristiyanlık, Mesih'in İkinci Gelişini bitiş zamanı ile ilişkilendirdi. Kilise Babaları Vahiy Kitabı'nı, Mesih'in dönüşü için eski ve günahkâr dünyanın temizlenmesi ile aynı zamana denk gelen gelecek binyılı Tanrı'nın Krallığı olarak yorumladılar. Dünyanın sonu bu binyıl yani yedinci binyılın bitiminde gerçekleşeceğine inandılar. Bunlar arasında ön plana çıkan isimlerden biri *Irenaeus*'tur. Ancak, İkinci Geliş erken Hıristiyanlığın temel bir unsuru haline gelmesine rağmen, binyılcılık azınlık konumundadır.

Augustinus dönemi M.S. beşinci yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık, Yahudi mirasına dayanarak tarihi doğrusal ve tekrar etmeyen bir şey olarak anladılar. Tanrı'nın Yaratılışı sadece bir kez var olmaya çağrılır. Planına uygun olarak gelişir ve ardından nihai sonu getirilir. Döngüsel, anlamsız veya ebedi bir kozmos duygusu tamamen yoktur. Sonu, eğer gelirse, kalıcıdır ve geri döndürülemez. Augustin'e göre her bin yılık dönemi belli elçilerin gelişiyle açıklamıştır. İlk dönem Âdem ile tufan arasıdır. İkinci dönem tufan ile İbrahim arasındaki zamandır. Üçüncü dönem İbrahim ve Davud'a kadar süredir. Dördüncü dönem Davud ile büyük sürgün arasıdır. Beşinci dönem Büyük sürgünden İsa'ya olan zamanı ifade eder. İsa ile birlikte altıncı dönem başlamış ve ikinci gelişiyle yedinci dönem krallıktır. Yedinci dönemin bitişiyle Tanrı dünya yaşamını sonlandırır.

Böylece Augustine'in hesaplama şekli, reform sonrası Protestanlar tarafından geliştirilerek kullanıldığı görülmektedir (Bıyık, Armagedon ve Tanrı Krallığı, 2008).

Reform döneminde milenyumcu öğretinden etkilenmiş akımlar ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında örneğin Anabaptistler on beşinci yüzyılda kutsal metinleri yorumlayarak altın çağın gelmesine yönelik Münster kentinde Kudüs'ü simgeleyen Siyon krallığını kurmuşlardır (Keleş, 2017). Dini grup olarak yaşam prensipleri; mal ve kadını ortak kullanım gibi uygulamalarla Tanrının Krallığı'nın geleceğini düşünmüşlerdir (Tanner, 2000).

Tarihsel olarak popüler kaynaklarda Amerika toprakları siyasi, ekonomik ve dini özgürlüğün karasal bir cenneti olan *Yeni Cennet* olarak kavramsallaştırılmıştır. "Yeni toprakların" bin yıllık bir cenneti temsil ettiği fikri, Deccal'in ve yakın kıyametin ortaya çıkmasından önce çeşitli kehanetleri yerine getirmenin kaderi olduğuna inanan *Columbus* da dahil olmak üzere en eski Avrupalı kaşifler tarafından ifade edilmiştir. Kolomb keşfinden sonra, Kutsal Kitap'ta sözü edilen "yeni cennet ve yeni dünya" olan karasal cenneti keşfetmekle ilgili Vahiy Kitabından alıntı yaptığı ileri sürülür. İncil'deki kutsal yazıları peygamberlik imalarını dikkatle inceleyen ve bunları kendi yaşamına uygulayan Kolomb, bir kâşif olarak kaderinin yeryüzündeki bin yıllık krallığa hazırlık olarak Tanrı'nın ilahi planını gerçekleştirmek olduğunu yazar. Günlüğünde yazdığı gibi, "Tanrı beni, Aziz Yuhanna'nın kıyametinde sözünü ettiği yeni göğün ve yeni dünyanın habercisi yaptı ve bana onu nerede bulacağımı gösterdi." Mezmurlar 14:7 geçen ifadeyi yorumlayarak Kolomb Kudüs'ün kurtuluşunu bir Hristiyan'ın eliyle olacağına ve yeniden inşa edileceğine inanmıştır (Watts, 1985).

Geçmişten günümüze milenyum popüler dindarlıkta bir tema olarak devam etti. Amerika'da milenyum beklentisi birçok yeni akımı ortaya çıkardı (Wojcik, The end of the world as we know it : faith, fatalism, and apocalypse in America, 1997). Bunların başında *İsa Mesih'in Son Zaman Azizleri Kilisesi* yani Mormonları örnek verebiliriz. Mormonların milenyum beklentileri Evanjeliklere benzerdir. Onlar bekledikleri milenyumun gerçekleşmesi için sosyal ve dini kurallar koymuşlar ve gelecek Armagedon savaşı için ekonomik yatırım yaparlar. Onlara göre vaat edilmiş topraklar Amerika'dır. Günümüzde hala devam eden popüler bir gruptur (Aktay, 2003).

İkinci olarak Millerci hareket adıyla da bilinen Adventistler sürekli tarih belirlemeye çalışmışlardır. 1843 için dünyanın sonu ve Mesih'in ikinci geliş tarihi olarak ilan ettiler. Ardından bu öngörü başarısız olduğunda 1844'ü belirlediler. Israrla belirlemeye devam ettiler. Onlara göre Mesih geldiğinde her şey parçalanacak ve sadece iyiler kurtulacağına inanırlar. Postmilenyumcu anlayış hakimdir (Özkan, Fundamentalist Hıristiyanlık, 2002).

Son olarak milenyumcu hareket olan Yehova Şahitleri, *Charles Taze Russel* tarafından kurulmuş ve kendisi milenyumun gerçekleşeceği 1914'ten başlayarak çeşitli zaman aralıklarıyla beraber 1975'e kadar tarihler ilan etmiştir. Lakin sonuç hüsranla bitmiştir. Milenyum beklentisi dini yaşamlarını şekillendirmiştir. Mormonlar gibi günümüzde devam eden bir harekettir (Acar, 2019).

2.3.1. Amilenyum

Amilenyalistler ("milenyum yok"a inananlar), Kutsal Kitap'taki Mesih'in bin yıllık krallığına yapılan atıfları tam anlamıyla yorumlamazlar, bunun yerine iyiliğin İsa'nın ikinci gelişine kadar dünyada doğal olarak gelişeceğine inanırlar. Amilenyalistler ayrıca kurumsal kilisede ve sadık inananların kalplerinde Tanrı'nın krallığının varlığını vurgulama eğilimindedir (Shattuck, Eschatology, 2009).

Amilenyumun kökeni Erken Kilise dönemidir. Reform geleneği, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında, kendisini daha eski postmilenyalizm biçimlerinden ayırmaya başlamıştır. Örneğin, on dokuzuncu yüzyılın önde gelen ilahiyatçısı Herman Bavinck, amilenyalizmi benimsemektedir. Ona göre Reform teolojisi, Augustinus'un eskatolojiye yaklaşımını yeniden vurgulayan Efes Konsili tarafından yeterince ele alındığını ifade eder. Augustine (354-430), Orta Çağ boyunca ve Reforma kadar Kilise'yi etkileyen binyılcılık versiyonuna bağlı kaldı. Missouri Lutheran araştırması, Lutheran Confessions'da sunulan eskatolojinin de açıkça amillenyalist olduğunu belirtmektedir (Riddlebarger, 2003).

Augustine'in teolojisi, kendi döneminde teolojik ve felsefi çerçevesiyle tutarlıydı. Vanoort, "Augustine'in, sonun Mesih'in gelişiyle başladığına dair görüşü herhangi bir bin yıllık fikre yer bırakmaz" der. Vanoort'un Augustine'nin görüşünü açıklamasına dayanarak, onun son zamanların Mesih'in gelişiyle başladığına inandığı sonucuna

varılabilir. Augustine, kendi dönemini gerçekleşme zamanı olarak gördü; zamanın sonu ile Mesih'in dönüşü arasında yeni bir dönem belirlemedi, bu da Kilise'nin yalnızca son günlerde olabileceği anlamına geliyor. Bu görüşe uygun olarak, amilenyalistler Vahiy 20'de bahsedilen milenyumu gerçek bir bin yıl olarak görmezler. Bunu, Mesih'in krallığının Kilise'de zaten mevcut olduğunu ima ederek, sembolik bir dil olarak kabul eder. Dahası, amillenyalistler Mesih'in krallığının gerçekte olmayacağına inanırlar. Mesih'in öngördüğü acıya büyük önem verilmektedir. Reforme edilmiş amilenyalizm, Kilise’de artan kanunsuzluk ve dinden dönme gibi olayların ardından Mesih'in ikinci gelişi, genel diriliş, son yargı ve yeni dünya inancı oluşmuştur (Engelsma, 1995-1996).

Sonuç olarak *Dave Hunt, Chuck Missler* ve *Hal Lindsey* gibi popüler Evanjelik yazarlar amilenyumu eleştirmektedir. Hatta Lindsey "şeytani ve sapkın" ve “modern anti-semitizmin kökü” olarak nitelendirir (Lindsey, 1983).

2.3.2. Postmilenyum

Postmilenyumdaki "post", "sonra" anlamına gelir. Dolayısıyla bu görüşe göre, Mesih milenyumdan sonra geri dönecektir. Postmilenyalistler, Tanrı'nın krallığının şu anda müjdenin duyurulması ve Kutsal Ruh'un kurtarıcı çalışması aracılığıyla dünyaya yayıldığını savunurlar. Onlara göre dünyanın sonunda herkes Hıristiyanlaştırılacak akabinde milenyum adı verilen eşi görülmemiş bir barış ve adalet dönemini yaşanacaktır. Bundan sonra, Mesih genel diriliş, nihai yargı ve cennet ve cehennem gibi yargılama için geri dönecektir.

Tanrı'nın krallığı, kilisenin sadık eylemleriyle yeryüzünde kurulacağına inanırlar. Hıristiyanların görevi, Mesih'in döneceği ve saltanatını açacağı altın çağ başlayana kadar toplumu dönüştürmek için çalışmaktır. Bu nedenle, postmilenyalistlerin tahminini, Mesih'in ikinci gelişi ancak binyıldan sonra gerçekleşecektir (Clouse, 1977).

Tarihsel açıdan postmilenyum, 1730 yılında Büyük Uyanıştan kendi içinde yaşanan savaşlara kadar Amerikan Protestan düşüncesinde en yaygın eskatoloji idi. Post milenyumcu Hıristiyanlar, insanlığın ilerlemesi konusunda iyimser olma eğilimindeydiler ve dünyada barış çağını başlatacağını umdukları ahlaki ve sosyal reformlara bağlıydılar (Weber T. P., 1987).

Binyıl sonrası düşüncenin temel ana hatları ilk olarak 17. yüzyılda Püriten ilahiyatçılar tarafından formüle edilmiştir. Büyük Uyanış'ın canlanmalarında gelecek bin yılın işaretlerini gördüğünü savunan Jonathan Edwards, 18. yüzyılın ortalarında bu geleneğe önemli bir entelektüel şekil verdi. 19. yüzyılın başlarındaki İkinci Büyük Uyanış'ı takip eden dirilişçi, misyoner ve reform hareketleri, milenyum sonrası fikirleri daha da öne çıkardı. Söz konusu postmilenyumcular Tanrı'nın nihai yargısının ertelenmesi, onlar için müjdeleme ve Amerika'nın ilahi misyonunu yerine getirmek için zaman vermiştir. Postmilenyalizm, inananlara, özlem duydukları altın çağın, mevcut çağın en iyi özelliklerinin bir devamı olacağına dair güvence vermiştir. Nitekim Hıristiyanlara kendi geleceklerini yaratmaları için enerji verdi ve Amerikan ulusunun değerlerinin oluşumunda kritik bir güç olmuştur (Boyer P. , 1992).

19. yüzyılın sonunda, postmilenyalizm karşıt teolojik görüşler arasında etkili bir uzlaşma işlevi görmüştür. Ancak Modernistler ile fundamentalistler arasındaki teolojik tartışmanın ortaya çıkması, postmilenyalizmin etkisini zayıflatmıştır (Balmer R. H., Postmillennialism, 2004). Çünkü Liberaller, Kutsal Kitabı kelimenin tam anlamıyla yorumlamayı sorguladılar ve bu nedenle eskatolojiye giderek "Amilenyalist" bir yaklaşım benimsediler. Muhafazakârlar ise, milenyum sonrası görüşün boş bir umut olduğunu düşündüler ve modern çağda premilenyalizmi postmilenyalizme daha tatmin edici bir alternatif olarak gördüler. Sonuç olarak, postmilenyalizm ne modernistleri memnun etmek için yeterince liberal ne de fundamentalistlerin bağlılığını yakalamak için yeterince Kutsal Kitaba uygun olduğunu kanıtlamıştır (Shattuck, Postmillennialism, 2009).

2.3.3. Premilenyum

Premilenyalizm, İsa Mesih'in Vahiy Kitabında öngörülen bin yıllık doğruluk olan binyıldan önce gerçek inananlar için geri döneceği olan eskatolojik doktrindir. Vahiy Kitabını zulüm gören ilk Hıristiyanlar için bir teselli kaynağı olarak tasarlandığına ve Tanrı'nın sonunda acılarının intikamını alacağına dair bir güvence olarak düşünülmesine rağmen diğerleri Vahiy Kitabını bir tür zamanın sonuna giden olaylar dizisi yani "tarih öncesi" olarak yorumlamayı seçtiler (Balmer R. H., Premillennialism, 2004).

Charles C. Ryrie milenyum öncesi görüşü şu şekilde tanımlar: “Mesih gökten döndükten sonra, bu süre içinde Kutsal Kitap’ta yer alan vaatleri yerine getirecek işte bu dünyevi saltanatının bin yıllık dönemidir. İbrahim, Davud ve İsrail ile yapılan ahitler, dünyanın tamamına Tanrı bilgisini getirecek ve tüm yaratılanların üzerindeki lanetini kaldıracaktır (Ryrie C. C., The Basis of the Premillennial Faith, 1953, s. 145)."

Premilenyalizmi savunanlar, içinde bulunduğumuz çağ ile Tanrı'nın krallığının kurulması arasında radikal bir kopuşun olması gerektiğini savunurlar. Mesih'in gelişinin milenyumdan önce gerçekleşeceğini ve yalnızca kilisenin değil, doğaüstü Mesih'in insanlığı reforme edebileceğini umarlar. Son yüzyılda muazzam bir popülerlik kazanmış olan premilenyalizmin kozmik zamanı, Tanrı'nın kendini gösterdiği çeşitli yazgılara veya aşamalara bölünmesi olan dispansasyonalizmi doğurmuştur.

Premilenyalistler, Kutsal Kitap metinlerini harfi harfine yorumlarlar ve mevcut çağın yıkımını, Şeytan'ın devrilmesini ve Tanrı'nın krallığının yeryüzünde kurulmasını önceden bildiren kıyamet kehanetlerinin gerçekleşmesini beklerler. Premilenyalistler iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grup Tarihi premilenyalistlerdir. Bunlar İsrail ve kilise arasında ayrım yapmazlar. Genellikle kilisenin sıkıntı boyunca yeryüzünde kalacağına inanırlar. Çünkü onlar Hıristiyan kilisesinin tarihinde son zamanlarla ilgili birçok Kutsal Kitap kehanetinin zaten gerçekleştiğini düşünürler. İkinci grup ise dispensasyonalist premilenyalistlerdir. Onlar İsrail'i kiliseden ayırırlar. Kutsal Kitap’ta öngörülen eskatolojik olayların tamamen tarihin dışında gerçekleşeceğini ve bu kehanetlerin hiçbirinin henüz gerçekleşmediğine inanırlar. Mezkûr ikinci grup, Deccal'in dünyanın kontrolünü ele geçireceğini ve Tanrı'nın güçlerinin zaferiyle sona erecek olan, sıkıntı adı verilen bir terör saltanatı başlatacağını ifade eder. Ayrıca 1 Selanikliler 4:15–17 geçen kehanete göre Daniel'in yetmişinci haftasından yani sıkıntıdan önce Mesih'in ikinci gelişinde gerçek kilisenin yıkılacağını ve azizlerin göğe yükseleceğini inanmaktadırlar (Queen & Shattuck, Premillennialism, 2009).

Premilenyum, kıyamet vurgusu ile karakterize edilmiştir. Bu görüşte, Tanrı'nın gelecekteki krallığı, bir dizi dramatik, olağandışı olay aracılığıyla kurulacaktır. Daniel ve Vahiy Kitabında geçen kehanetleri içermektedir. Söz konusu kehanetler *Numeroloji* gibi alanlar için önemli bir rol oynamaktadır. Yahudilerin apokaliptik dünya görüşü üzerinde etkili olmuştur (Clouse, Millennium, 1984).

Roma İmparatorluğu'nun zulmüne maruz kalan Hıristiyanlar Vahiy Kitabında geçen kehanetler konusunda umutlandılar. Tarihi premilenyalizm olarak ifade edilen bu umut, Hristiyanlık döneminin ilk üç yüzyılında hâkim eskatoloji olarak görünmektedir. *Papias, Irenaeus, Justin Martyr, Tertullian, Hippolytus, Methodius, Commodianus* ve *Lactantius'*un eserlerinde tarihi premilenyalizm geçmektedir.

Reformasyon döneminde Hem Luther hem de Calvin bin yıllık spekülasyonlardan karşı şüpheci yaklaşmıştır. Calvin, Kutsal Yazıların kıyamet bölümlerine dayanan hesaplamalarda bulunanları "cahil" ve "kötü niyetli" olduğunu ifade eder. Mesih'in dönüşüne iman etmesine rağmen, bin yıllık tahminleri desteklememektedir. Ancak bazı açılardan Reformcular, Premilenyum döneme olan ilginin yeniden canlanmasına yol açacak değişiklikleri başlattılar. Bunlar arasında Kutsal Yazıların yorumlanmasında literal yaklaşım, Papa'yı Deccal olarak tanımlamak ve Kutsal Kitap kehanetine vurgu yapılması yer almaktadır.

Bilimsel nitelikteki premilenyalizm on yedinci yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu görüşün yenilenmesinden iki Reformcu ilahiyatçı, *Johann Heinrich Alsted* ve *Joseph Mede* etkilidir. Onlar, Vahiy Kitabını alegorik bir şekilde yorumlamadılar, bunun yerine son yargıdan önce yeryüzünde kurulacak olan gerçek bir Tanrı krallığının vaadini içerdiğini ifade ettiler.

Modern premilenyalistler arasında *Donald Gray Barnhouse, Charles C. Ryrie, John Walvoord, J. Dwight Pentecost, James Montgomery Boice, J. Vernon McGee, Hal Lindsey, Tim LaHaye, John MacArthur, Adrian Rogers, David Jeremiah, Thomas Ice, Chuck Smith* ve *Chuck Swindoll* vb. isimler örnek verilmektedir (Balmer R. H., Premillennialism, 2004).

2.4. DİSPANSASYONALİZM

Yeni Ahitte yaklaşık yirmi kez kullanılan (Bible Hub, 2004) Yunanca *oikonomia* kelimesi Latinceye *dispensation* olarak geçmiştir. Genel olarak "bir hane halkının işlerini yönetmek, düzenlemek, yönetmek ve planlamak" anlamına gelir. Mezkûr kelime "insan yönetimi, sorumluluk, hesap verebilirlik ve değişim olasılığı fikirlerinin ayrıntılı olarak açıklandığı Luka 16: 1-2'deki Kâhya-Efendi örneğinde gösterilmiştir. İlahi yönetim anlamı bu dünyada Tanrı tarafından gerçekleştirilen bir yönetim, plan veya

görev\sorumluluk anlamında ise Efesliler 1:10; 3:2-9, Koloseliler 1:25, Timoteus 1:4, Korintliler 9 metinlerinde öne çıkar (Ryrie C. C., 1984).

Dispansasyonalizmin ortaya çıkışı hakkından öne sürülen iddiaya göre on dokuzuncu yüzyılda göğe alınış fikrinin ilk savunucularından biri, Katolik Apostolik Kilisesi'nin bir üyesi olan *Margaret Macdonald* adında on beş yaşında İskoç bir kızdı. Yazdığı ve İngiltere'deki çeşitli Hıristiyan liderlere gönderdiği Mesih'in dönüşü hakkında bir vizyonu vardı. Vizyonla ilgili açıklaması Robert Norton'un (1840) tarafından "Port Glasgow'lu James ve George Macdonald'ın Anıları" kitabında yayınlandı. İçinde Margaret'in gördüğü vizyon hakkında şunları yazar: "Margaret, Büyük Sıkıntı'dan önce bir göğe alınış beklemiyor gibiydi. Tanrı'nın halkını son bir imtihana tabi tuttuğunu gördü: "Tanrı'nın halkını çok tehlikeli bir durumda, ağlarla ve karışıklıklarla çevrili, yargılanmak üzere ve birçoğunun aldanıp düşmek üzere olduğunu gördüm. Şimdi kötüler, tüm güç, işaretler ve yalan harikalar ile ortaya çıkacak, böylece seçilmişlerin aldanması mümkün olacak." Vizyonu, gerçek Hıristiyanların bir sıkıntı öncesine inananlar tarafından kullanılan, herkesin göremediği gizli bir göğe alınış fikrini içeriyordu: O'nun zuhurunun işaretini ancak içlerinde Tanrı'nın nuru bulunanlar görebilir. Buraya bakın ya da oraya bakın diyenleri takip etmeye gerek yok, çünkü O'nun günü, içinde yaşayan Mesih'in bulunduğu kişilere şimşek gibi olacaktır. 'Bizi yukarı kaldıracak olan içimizdeki Mesih'tir- o ışıktır-' onunla havada buluşmak için yakalanacak olanlar yalnızca onda yaşayanlardır (Vision, 2003).

Margaret Macdonald'ın vizyonunun göğe alınış teorisinin dispansasyonelistleri ne ölçüde etkilediği tartışma konusudur. Bazıları, göğe alınışı ilk kez ortaya çıkardığı için onun görüşünü benimserken, diğerleri yani Hıristiyan muhalifler bazen Margaret'i histerik ve sanrılı bir genç olarak tasvir etmektedir. Bu nedenle, göğe alınış teorisinin bazı savunucuları eğitimli Hıristiyan erkekler tarafından aktarıldığını iddia etmeleri şaşırtıcı değildir (Lorie, 2005).

On dokuzuncu yüzyılda kabul edilen diğer görüş ise bir İngiliz evanjelik vaiz olan *John Darby* tarafından *Rapture* ve *Son Zaman Devirleri'nin* oluşturulmasıdır. Devir inancının gelişimi, Plymouth Kardeşler'e ve Millerciler'e atfedilir. Plymouth Kardeşler, Anglikan Kilisesi'nden memnun olmayan bir grup İngiliz Hıristiyandır. En büyük kiliselerinden biri, John Darby'nin katılmaya davet edildiği İngiltere'nin Plymouth

kentindeydi. John Darby bazen “yeni gerçeği” öğrettiğini ve bazen de “yeniden keşfedilen gerçeği” öğrettiğini ifade eder. Teorileri hakkında oldukça kapsamlı yazılar yazdı ve teorileri 1830'larda Britanya'da ve 1850'lerde ise Amerika'da popüler olmuştur (Ryrie C. C., 1984).

Dispensasyonalist inanç, 1909'da Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanan *Scofield Referans İncil’*i ile Evanjelikler arasında popülerleşmiştir. Mezkûr kitap içerisinde Rab'bin Duasının bir Yahudi duası olduğunu ve Hıristiyanlar tarafından okunmaması gerektiğini yazılıdır (Scofield, 1917). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dispansasyonalist teoloji çalışmasının önde gelen merkezi, 1924'te kurulan *Dallas İlahiyat Semineri*'dir.

Dispensasyonalizm, fundamentalizmin, beş temel ilkesine bağlıdır: Bunlar (1) kutsal yazının gerçek gerçeği, (2) İsa'nın bakire Meryem’den doğumu ve tanrılığı, (3) İsa'nın ölümünün insanlığın günahlarına kefaret olduğu; (4) İsa'nın fiziksel bedeninin diriltildiğini ve (5) İsa'nın yakın dönüşü. Dispansasyolistler bu temellere inanırlar, ancak birçoğu aynı fikirde değildir.

Dispensasyonalizm zamanı devirlere bölmesinden dolayı Türkçede *çağcılık* veya *çağcı premilenyumculuk* olarak geçmiştir. Kutsal Kitap’ta Mesih’in yedi yıl sürecek olan türbülans yani büyük sıkıntı dönemi öncesi döneceğine ve gerçek inançlı Hristiyanları gökyüzüne yükselteceğini iddia eden tarihsel\klasik premilenyumun güncellenmiş biçimidir. Evanjelikler arasında yaygınlaşmış Kitabı Mukaddesi yorumlama ve özellikle Vahiy Kitabında anlatılan kehanetlerin gerçekleşmesine yönelik tarihi tahminlerde bulunmadır (Bıyık, 2008). Bahsi geçen dispensasyonalistler kutsal metinlere literal bir yaklaşımla sonun yaklaştığını ve İsa Mesih’in dönüşünün her an olabileceğini ileri sürdüler. Amerika'daki Evanjelikler için cazipti, çünkü on dokuzuncu yüzyılın başlarında tahmin edilen postmilenyum krallığı neden gerçekleşemediğini anlamalarına sağlamıştır. Onlar toplumun iyileşmesini aramak yerine, dispensasyonel premilenyum, dünyanın giderek daha kötüye gittiğini, günahkâr olduğunu ve Protestan olmayan göçmenler tarafından zaten istila edilmiş şehirlerin belasından tek kaçış yolu olduğuna inanmaya başlamıştır (Balmer R. H., Dispensationalism, 2004).

Dispansasyonalizm teolojik olarak her biri Tanrı'nın insanlıkla olan ilişkisini farklı şekilde düzenlediği çeşitli dönemlere -yazgılara- bölen premilenyum eskatolojiden

türetilen bir Hıristiyan geleneğidir. Söz konusu teoloji, normal, sade ya da harfi harfine yorumlamaya ilişkin hermeneutik ilkenin tutarlı bir kullanımından doğar. Bu ilke, mecazların kullanımını dışlamaz, ancak her şeklin arkasında gerçek bir anlam olduğu konusunda ısrar eder. Bu hermeneutik ilkenin uygulanması için yanılmaz bir Kutsal Kitaba uygulanan literalist okuma, Kilise ve İsrail arasında bir ayrım, azizlerin türbülans önce göğe çekilmesi, milenyum boyunca Kudüs'te görünür bir Tanrı'nın krallığı ve gerçek kiliseyi neyin oluşturduğuna dair sınırlı bir çerçeve sunar. Dispensasyonalist görüş Evanjeliklerde özellikle muhafazakâr veya fundamentalist kanadıyla sınırlıdır. Roma Katolik veya Ortodoks mezhebinde tamamen yoktur. Söz konusu düşünce günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygındır.

Dispansasyonalizmin temel amacı, insanı günümüzde ve yaşamın her alanında Tanrı'nın ne beklediğini bilmesini sağlayan geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek hakkındaki ilahi perspektifi sunmaktır (Bostancıoğlu & Paşaoğlu, 2004). Bahsi geçen olgu hayatın her alanında Tanrı'yı nasıl memnun edeceğimizi anlamak için eksiksiz bir Kutsal Kitap çerçevesine sahip yeni bir ahit inancı sağlamak için önceki çağlardan gelen sorumluluklarla birleşir. Buna göre dispansasyonalizm öğretisi Kutsal Kitabı zaman bakımından yedi döneme ayırmıştır:

1. Masumiyet Dönemi (Yaratılış 1:1-3:7) ilk insanın cennette yaratıldığı andan günahın işlenişine kadar geçen süreç
2. Vicdan (Bilinçlilik) Dönemi (Yaratılış 3:8-8:22) ilk günah ile başlayan süreç
3. İnsani Yönetim Dönemi (Yaratılış 9:1-11:32) insanların et yemelerine izin verilen devir
4. Söz (Ahit) Dönemi (Yaratılış 12:1-Mısırdan Çıkış 19:25) Tanrının İbrahim ve Musa ile yaptığı ahit süreci
5. Hukuk Dönemi (Mısırdan Çıkış 20:1-Resullerin İşleri 2:4) Musa ile İsa arasındaki zaman aralığı.
6. Lütuf veya Kilise Dönemi (Elçilerin İşleri 2:4-Vahiy 20:3) İsa sonrası Kilise
7. Krallık Dönemi (Vahiy 20:4-6) İsa Mesih'in ikinci gelişiyle başlayan çağdır (LaHaye & Hindson, The Popular Encyclopedia of Bible Prophecy, 2004).

2.4. AHİR ZAMANIN İŞARETLERİ

"Ahir zaman" geniş bir şemsiye terimdir ve "son günler" daha spesifiktir. Ahir zaman dediğimizde, göğe alınma ile başlayıp sonsuzluğa kadar olan tüm olaylardan bahsedilmektedir. Söz konusu bitiş zamanları, kilise için son günleri sona erdiren göğe alınmayı ve onu takip eden İsrail için son günleri içermektedir (Ice & Demy, The Truth About the Signs of the Times, 1997).

Eski Ahit'te son günler, Mesih'in gelişine ve O'nun bin yıllık krallığının yeryüzünde kurulmasına kadar olan ve buna dahil olan zamanı ifade eder (Tesniye 4:30; İşaya 2:2; Yeremya 30:24; Hezekiel 38:8-16; Mika 4:1). Eski Ahit peygamberleri için kilise ve kilise çağı, görmedikleri gizemlerdi (Efesliler 3:3-9). Bu nedenle, Eski Ahit'te son günler Mesih'in ikinci gelişi ve Krallığının kurulmasıyla sonuçlanan yedi sıkıntı yılı olan İsrail için son günleri olduğu vurgulanmaktadır.

Yeni Ahit'e gelirsek, "son günler" terimi en sık kilisenin son günlerini ve kilise çağını ifade etmektedir (1 Timoteos 4:1; 2 Timoteos 3:1; Yakup 5:3; 1 Petrus 1:20; 2 Petrus 3:3). Elçi Petrus M.S. 60'larda "dünyanın sonu çok yakında" demiştir (1 Petrus 4:7). Yeni Ahit zamanlarında bile Havariler "Tanrı'nın bu dünyayla ilgili planının tamamlanmasına çarpıcı biçimde yaklaştıklarını hissettiler." Eski Ahit çağı sona ermişti; artık yepyeni bir çağda yaşıyorlardı. Havariler için çağın sonu zaten mevcut bir gerçeklikti. Kutsal Kitap, İsa Mesih'in ilk gelişini kilise için "son günleri" başlattığını göstermektedir. Yeni Ahit'e göre, şu anda kilisenin son günlerinde yaşanmaktadır (Hindson, 1996).

Kilisenin son günleri, Mesih'in ilk gelişiyle başladı ve göğe alınma ile sona erecektir. Bu nedenle, mevcut kilise çağının tamamı son günler olarak adlandırılabilir. Kilise çağının son günleri göğe alınma gerçekleştiğinde, ahir zaman başlayacaktır. Elçi Yuhanna "son saat" olarak da adlandırmıştır (1 Yuhanna 2:18). Son zamanlar; göğe alınma, büyük sıkıntı, Mesih'in ikinci gelişi, milenyum ve sonsuzluğu içerir.

Olivet Söylemi olarak bilinen vaaz, İsa'nın çarmıhta ölmeden üç gün önce Kudüs'ün hemen doğusundaki Zeytin Dağı'nda yaptığı konuşmadır. Söyleme "Mini Kıyamet" de denilebilir çünkü son zamanlara dair kısa ama kapsamlı bir genel bakış sağlamaktadır. Yeni Ahit'te üç yerde geçer: Matta 24-25, Markos 13 ve Luka 21. Luka 21:25'te kaydedildiği gibi, İsa şöyle dedi: "Güneşte, ayda ve yıldızlarda garip belirtiler olacak ve

burada yeryüzündeki milletler, uğuldayan denizler ve tuhaf gelgitler karşısında şaşkına dönmüş olacaklar." İsa, yeryüzüne ikinci gelişini haber verecek olan “alametlerden” açıkça söz etmiştir. Matta 24’den önce İsa ve öğrencilerinin Kudüs'te Tapınak arazisinde bulunduğunu ifade eder ve “İsa Tapınak arazisini terk ederken, öğrencileri ona çeşitli Tapınak binalarını gösterdi. Ama o, 'Bütün bu binaları görüyor musun? Size doğrusunu söyleyeyim, tamamen yıkılacaklar. Hiçbir taş bırakılmayacak!” (Matta 24:1-2) diyerek açıklanmıştır.

İsa ve öğrencileri sonunda Zeytin Dağı'na vardıklarında, dört adam bir açıklama için O'na geldiler: “Daha sonra İsa Zeytin Dağı'na oturdu. Öğrencileri özel olarak yanına geldiler ve dediler ki, 'Söyle bize, bütün bunlar ne zaman olacak? Dönüşünüzü ve dünyanın sonunu hangi işaret gösterecek?” (Matta 24:3) diyerek İsa konuşmaya başladı. Onlar için Tapınağın yıkılması, Mesih'in gelişi ve dünyanın sonu birbirine bağlıydı (Zekeriya 14:1-11). Dolayısıyla bu vaaz, Mesih geri dönmeden hemen önce gerçekleşecek olan yedi yıllık Sıkıntı dönemini ele almaktadır. Matta 24:4-14'te İsa, gelişini haber verecek olan doğum sancılarına benzettiği sekiz anahtar işareti sıralamıştır: Sahte Mesihler (5); savaşlar (6-7); kıtlıklar (7); depremler (7); zulüm (9-10); sahte peygamberler (11); kanunsuzluk (12) ve müjdenin dünya çapında vaaz edilmesi (14).

Sonra Matta 24:15'te İsa, “Peygamber Daniel'in ne hakkında konuştuğunu göreceğiniz gün geliyor” der ve İsa doğrudan Daniel'in kehanetlerine ve özellikle Daniel 9:27'ye işaret etmektedir. İsa o zamanın dehşetlerini anlatmaya devam etmektedir. Matta 24:15-20, Deccal'in İsrail ile olan anlaşmasını bozduğu, ulusu işgal ettiği ve Tapınağa saygısızlık ettiği zaman, Sıkıntının orta noktasını işaret etmektedir (Daniel 9:27).

İsa ana işaretlerden bazılarını sıraladıktan sonra konuşmasını Matta 24:32-33'teki incir ağacı meseliyle bitirmiştir: “Şimdi incir ağacından bir ders alın. Dalları tomurcuklanıp yaprakları filizlenmeye başlayınca yazın yakın olduğunu bilirsiniz. Aynı şekilde tüm bunları gördüğünüzde dönüşünün çok yakın olduğunu, kapıda olduğunu anlayabilirsiniz.” Benzer ifade İbraniler 10:24-25’te geçmektedir: “Birbirimizi sevgi ve iyi işlere teşvik etmenin yollarını düşünelim. Bazılarının yaptığı gibi birlikte buluşmamızı ihmal etmeyelim, birbirimizi teşvik edelim, özellikle şimdi onun dönüş günü yaklaşıyor.” Bazıları bu ifadeyi M.S. 70'in yaklaşan yargısına ve Kudüs'ün yıkımına atıfta

bulunduğuna inanmaktadır. Bununla birlikte, İbraniler Kitabı Mesih'in gelişinden ve onunla bağlantılı olaylardan söz etmektedir (İbraniler 2:5; 9:28; 10:37; 12:26-28).

Evanjelikler İsa Mesih'in savaş, deprem ve kıtlıklarla ilgili sözlerinin yaşandığını düşünmektedirler. Aşağıda belirteceğimiz alametler ise "olmakta veya olacak" diye beklenen işaretledir. Bu işaretlerin sonunda heyecanla beklenen en büyük alamet göğe alınmadır.

2.4.1. Yahudi Halkının Toplanması

İlk alametimiz Yahudi halkının eski anavatanlarına yeniden toplanmasıdır. Kutsal Kitap, ahir zamanın olaylarının ortaya çıkması için Yahudilerin anavatanlarına geri dönmeleri gerektiğini defalarca önceden bildirmektedir (Yeremya 30:1-5; Hezekiel 34:11-24; Hezekiel 37; Zekeriya 10:6-10). Son zamanların neredeyse tüm önemli olayları İsrail ulusunun varlığına bağlıdır. Bu yüzden Evanjeliklere göre İsrail, tüm büyük ahir zaman çatışmalarının savaş alanıdır. İsrail halkı korunmalı ve eski anavatanlarında yeniden toplanmalı ve son zamanların Kutsal Kitap kehanetinin gerçekleşmesi için zemin hazırlanmalıdır. Adrian Rogers'ın dediği gibi, "Bunlar içinde yaşadığımız tehlikeli günler! Fırtına bulutları toplanıyor. Şimşek çakıyor ve paratoner İsrail'dir. Hristiyanlar, İsrail ulusunun önemini inkâr edemez veya görmezden gelemezler… İsrail, Tanrı'nın kıstasıdır. İsrail, Tanrı'nın ölçüm çubuğudur. İsrail, Tanrı'nın planıdır. İsrail, dünyada yaptıkları için Tanrı'nın programıdır (Rogers, 2004, s. 145)."

M.S. 135'ten bu yana ilk kez İsrail'de dünyanın herhangi bir yerinden daha fazla Yahudi var. 2009'da *Merkez İstatistik Bürosu* tarafından yapılan çalışmaya göre İsrail'deki Yahudi sayısı ABD'deki Yahudi sayısını geçmiştir. *Haaretz.com*'a göre, "Veriler tarihsel bir döngünün kapandığını gösterir. İkinci Tapınağın yıkılmasından bu yana ilk kez İsrail, bir kez daha dünyadaki en büyük Yahudi yoğunluğu haline geldi." Bunu bir perspektife oturtmak gerekirse, 1948'de dünyadaki Yahudilerin sadece yüzde 6'sı İsrail'deydi. Bugün, istatistik neredeyse yüzde 40 seviyesinde gösteriyor. 2030 yılına kadar dünyadaki Yahudilerin yarısının İsrail'de yaşayacağı tahmin edilmektedir (Barkat, 2009). Evanjelikler böyle haberleri ilgiyle takip ederler. Çünkü bitiş zamanı; Sıkıntı, Deccal'in İsrail ile yedi yıllık bir anlaşma yapmasıyla resmen başlar (Daniel 9:27). Açıkçası, bunun olması için İsrail'in var olması gerekir. Yahudiler topraklarına geri

dönmelidir. Hezekiel 38 ve Zekeriya 12, İsrail ulusunun silahlı işgallerini anlatmaktadır. Yine, bu kehanetlerin tam anlamıyla gerçekleşmesi için Yahudi halkının topraklarına geri dönmesi gerekmektedir.

2.4.2. Sosyal Ahlakın Bozulması ve İrtidatın Artması

Son zamanların ikinci bir işareti, artan irtidat, yani hem doktrinsel hem de ahlaki açıdan hakikatten ayrılmadır (1 Timoteos 4:1-3; 2 Timoteos 3:1-9, 13; Yahuda 1:1-16). John Walvoord, "Kutsal Kitap'tan çıkardığımıza göre kilise çağı ilerledikçe artan bir irtidat veya Rab'den ayrılma olacağını tahmin ediyoruz ve bu artışın, göğe yükselmenin yakın olduğunun genel bir göstergesi olarak anlaşılabilir" der (Walvoord, The Church in Prophecy , 1964, s. 50).

1971'de J. Dwight Pentecost, "Her elden bol miktarda delil, insanların inançtan ayrıldığını gösteriyor. Sadece Kutsal Kitap'tan şüphe etmekle kalmazlar; açıkça reddediyorlar. Bu fenomen hiçbir zaman bugünkü kadar yaygın olmamıştı. Karanlık Çağlar olarak bilinen kilise tarihinin döneminde, insanlar gerçeklerden habersizdi ama hiçbir zaman insanların gerçeği açıkça inkâr ettiği ve reddettiği bir çağ olmadı. Mukaddes Kitap gerçeğinin bu kadar açık ve kasıtlı inkârı Kutsal Yazılarda, kilisenin yeryüzündeki son günlerinin başlıca özelliklerinden biri olarak tanımlanmaktadır (Pentecost, Will Man Survive? The Bible Looks at Man's Future, 1971, s. 58)." Evanjeliklere göre irtidat, son zamanların ortaya çıkmasıyla birlikte patlak verecek olan son düşüşün habercisidir (2 Selanikliler 2:2-3).

2.4.3. Ortadoğu Barışı ve Roma İmparatorluğunun Yeniden Birleşmesi

Orta Doğu barış süreci, son zamanın önemli bir işaretidir. Yedi yıllık Sıkıntının başlangıcına işaret eden olay, Batı Konfederasyonu lideri Deccal ile İsrail ulusu arasında bir barış anlaşmasının imzalanmasıdır (Daniel 9:27;1 Selanikliler 5:1-2). Bunun sonucunda Roma İmparatorluğu'nun yeniden doğuşu gerçekleşecektir. Son zamanlar ortaya çıkmaya başladıkça, uluslar siyasi güç ve azalan ekonomik kaynaklar için mücadele ederken küresel ittifaklar ortaya çıkacaktır.

Kutsal Kitaba göre, dünya üç ana güç bloğuna bölünecektir. Bunlar Deccal liderliğindeki Batı konfederasyonu (Daniel 7:8), Rusya'dan oluşan Güney ve Kuzey

koalisyonu ve bir grup Kuzey Afrika ve Orta Doğu ulusu (Daniel, 11:40-41; Hezekiel 38) ve “Doğudan gelen krallar” olarak bilinen Doğu ittifakıdır (Vahiy 16:12).

Batı'nın çıkarlarını korumak için on lider tarafından yönetilen bir uluslar koalisyonu ortaya çıkacaktır. Batılı uluslar konfederasyonu, Roma İmparatorluğunu yeniden kuracaktır. Bu “Onlu Grup”tan ilk olarak Daniel 2:41-44'te bahsedilmiştir ve burada büyük bir heykel üzerinde on parmak olarak sembolize edilmiştir. Daniel 7:7 ve 7:24'te, on liderden oluşan bu aynı yönetici oligarşi, son dünya imparatorluğunun son biçimiyle Roma İmparatorluğunu temsil eden bir canavarın üzerindeki on boynuzla sembolize edilmektedir. On dünya liderinin özel kimliği şu anda belirlenemese de Daniel 2:41-43'te açıklanan heykelin ayak parmaklarını oluşturan demir ve kil hakkında çok fazla spekülasyon yapılmaktadır. Rüyadaki ayaklar ve ayak parmakları, bu krallığın bölüneceğini gösteren demir ve pişmiş kil karışımıdır. Kil ile karıştırılmış demir gibi, demirin gücünün bir kısmına sahip olacaktır. Ancak bazı kısımları demir kadar güçlü olurken, bazı kısımları kil kadar zayıf olacaktır. Demir kil ile karışmaz, bu nedenle ayaklar tüm yapının en zayıf kısmı gibi görünmektedir. Bu karışım aynı zamanda bu krallıkların ittifaklar kurarak kendilerini güçlendirmeye çalışacaklarını da göstermektedir. Demirden bacaklar eski Roma İmparatorluğunun gücünü temsil ettiğinden, kil bir anlamda siyasi zayıflığı veya istikrarsızlığı çağrıştırıyor olabilir. Karışımı, yeniden canlanan bu Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne nihai olarak katkıda bulunan çeşitli ırksal, dini veya siyasi grupları temsil ediyor olarak yorumlamak en iyisidir. Güçlü milletler zayıf milletlerle karışacaktır. Deccal imparatorluğunun kendi iç sorunlarına sahip olacağı ve zayıflık yaratacağı anlamına gelmektedir (Wood, A Commentary on Daniel, 1973). Avrupa Birliği, bugün demir ve kilin özelliklerini, doğal gücünü ve zayıflığını yansıtmaktadır. AB'nin büyük bir ekonomik ve siyasi nüfuzu var, ancak farklı kültürler, diller ve siyaset de her zaman mevcuttur. Daniel'in tahmin ettiği gibi güçlü ulusların zayıf olanlarla birleşmesini temsil etmektedir (Hitchcock, The End: A Complete Overview of Bible Prophecy and the End of Days, 2012).

Batı güç bloğu, yeniden canlandırılan Roma İmparatorluğu'nu oluşturacak ve Akdeniz'i kontrol etmek için gerekli ekonomik ve siyasi güce sahip olacaktır. Son lider Deccal, sonunda on liderin kontrolünü ele geçirebilecek ve geçmişte Roma İmparatorluğu'nun yaptığı gibi gücü pekiştirebilecektir (Daniel 7:8).

2.4.4. Küreselleşme

Tekvin 10-11'de Şeytan dünyayı Nimrod adında bir adam aracılığıyla yönettiğinden beri, onun amacı dünyayı yeniden bir araya getirmek ve böylece her şeye hükmedebilmektir. Ekonomi açısından Kutsal Kitap, dünya hükümdarının ekonomi üzerinde mutlak kontrole sahip olacağını ve kimsenin onun izni olmadan alıp satmayacağını öngörür (Vahiy 13:17). Evanjeliklere göre günümüzde elektronik fon transferleri, elektronik bankacılık, banka ve kredi kartları, bunu dünya tarihinde ilk kez kelimenin tam anlamıyla mümkün kılıyor. Büyük para transferleri zaten hükümet tarafından kontrol edilmektedir. Elektronik bankacılık, kredi ve banka kartları ve internetin finansal işlemler için kullanılması, nakit para kullanımını şimdiden azalttı. Her gün elektronik olarak yüz milyonlarca dolar hareket ediyor. Dünya kontrolü için hem ihtiyaç hem de araçlar bugün mevcuttur. Nükleer silahların artan mevcudiyeti, dünya medyasının propaganda gücü ve uluslararası ekonomik anlaşmaların ve ambargoların şantaj gücü, bir dünya diktatörünün önceki nesillerde imkânsız olan kontrolü ele geçirmesini mümkün kılacaktır. Kutsal Kitap'ta bildirilen böyle bir hükümetin, tam ve eksiksiz olarak yerine geleceği zaman sonun işareti kabul edilmektedir (Hitchcock, The End: A Complete Overview of Bible Prophecy and the End of Days, 2012).

2.4.5. Göğe Alınış

Premilenyum eskatolojinin merkezi bir ilkesi olan göğe alınma, Kilisenin göğe alınması olarak adlandırılmaktadır. Vahiy Kitabında öngörülen sıkıntıdan önce gerçek inananların genellikle evanjelikler tarafından 'yeniden doğmuş' Hıristiyanlara atıfta bulunmak için göğe alınmasını ifade eder.

Göğe alınışı çevreleyen doktrin yani *Rapture* terimi, I. Selanikliler 4:17'den türetilmiştir: "Hala hayatta olan ve yeryüzünde kalan bizler, Rab'bi havada karşılamak için bulutlara yakalanacağız. O zaman sonsuza dek Rab ile birlikte olacağız" geçen "yakalanmak" deyimi, "kapmak, ele geçirmek veya aniden ve şiddetle almak" anlamına gelen Yunanca "harpazō (ἁρπάζω)" geçmiştir. Harpazō, Yeni Ahit'te on üç kez geçmektedir: Matta 11:12; 13:19; Yuhanna 6:15; 10:12, 28, 29; Elçilerin İşleri 8:39; 23:10; 2 Korintliler 12:2, 4; 1 Selanikliler 4:17; Yahuda 1:23; Vahiy 12:5. Bu pasajlarda *harpazō*, çeşitli şekillerde "zorla almak", "kapmak" veya "yakalanmak" olarak

çevrilmiştir. Elçilerin İşleri 8'de, Ruh, Filipus'u yirmi mil uzakta olan bir yerden başka bir yere "kaptırır" veya nakleder. 2 Korintliler 12'de Pavlus, Rab'bin huzurunda cennete "yakalandığını" anlatır. Vahiy 12:5'te harpazō, İsa'nın göğe yükselişine atıfta bulunmaktadır (Elçilerin İşleri 1:9-11) (Balmer R. H., 2004).

İngilizce *Rapture* kelimesi Latinceden türetilmiştir. M.S. dördüncü yüzyılda, bilgin *Jerome*, Yunanca Yeni Ahit'i Latince'ye çevirmiştir. 1 Selanikliler 4:17'de Jerome, Yunanca *harpazō* kelimesini Latince *raeptius* kelimesine çevirmiştir. Latince *rapio* kelimesi "ele geçirmek, kapmak veya ele geçirmek" anlamına gelir. Bu kelime sonunda İngilizce'ye *Rapture* olarak getirilmiştir (Hitchcock, 2012). Korintoslular 15:51'de, Pavlus dirilişi veya göğe yükselmeyi "bir gizem" olarak tanımlamaktadır. *Yakın* manasında her an gerçekleşebileceği anlamına gelmektedir. Mesih'in her an geri gelmesini beklemesini ifade eden metinler olarak Yuhanna 14:1-3; Romalılar 13:11-12; 1 Korintliler 1:7; 1 Selanikliler 1:9-10; 5:1-9; Titus 2:13; Yakup 5:7-9; Filipililer 4:5; İbraniler 10:25; I. Yuhanna 2:28; 3:2-3; Vahiy 22:7, 20 örnek verilebilir.

Göğe alınış Evanjelikler arasında son derece popüler bir kavram haline geldi ve bugün güçlü bir şekilde gelişmektedir. Darby, kavrama özellikle Pavlus'un Selaniklilere yazdığı ilk mektubunda ifade ettiği "Çünkü Rab'bin kendisi, bir emir çığlığıyla, baş meleğin çağrısıyla ve Tanrı'nın borazanının sesiyle gökten inecek. Önce Mesih'teki ölüler dirilecek; o zaman biz sağ kalanlar, Rabbi havada karşılamak için onlarla birlikte bulutlarda yakalanacağız" 1.Selanikliler 4:16-17) metnini yorumlamıştır. Pavlus'un "önce Mesih'teki ölüler dirilecek" öngörüsü, Darby'yi iki kere İkinci Geliş olacağına inandırmıştır. Darby, Mesih'in kilisesine ne zaman döndüğü ile kiliseyle ne zaman döndüğü arasında bir ayrım olduğunu iddia etti. Ona göre İsa'nın ilk Gelişi, tamamen uyarısız (fütürizm) ve yozlaşmış bir kiliseden kendisine ait olan gerçek Hıristiyanları toplamak amacıyla görünmez olacaktır. Matta 25:40 geçen "O zaman tarlada iki adam olacak; biri alınır, biri bırakılır" ifadesinden bu sonucu çıkarmıştır. Kurtarılan dünyanın dışına yükselecek, yani "Rab ile havada buluşacak" tır. Darby, Sıkıntı Mesih tarafından geride bırakılacak kadar talihsiz olanlar için yeryüzünde bir savaş, kıtlık ve şeytani yönetim dönemi sırasında göğe yükselmenin olacağına ifade eder. Sıkıntı üç buçuk yıl sürecek ve Mesih, Şeytan'ı kovmak ve binyıllık krallığını kurmak için azizleriyle birlikte ikinci kez döndüğünde sona erecektir (Whalen, Dispensationalism, 2000). Nitekim 1990'larda, popüler bir otomobil tamponu çıkartmasında, azizlerin dünyadan beklenen

ani gidişini çok iyi ifade eden bir ifade olan "Rapture durumunda, bu araba sürücüsüz olacak" yazıyordu (Amazon, 1990).

2.4.5.1. Göğe Alınış Zamanı

Çoğu Evanjelik, Rapture'nin gerçekleşeceği konusunda hemfikirdir ancak göğe yükselmenin ne zaman gerçekleşeceği konusunda ayrılırlar. Bunlar türbülans öncesinde, sırasında ve sonrasında olarak üçe bölünür. Çoğu, bunun sıkıntıdan önce gerçekleşeceğine inanırken bir kısmı sıkıntı sırasında gerçekleşeceğini düşünmektedir. Diğer kısmı Kilisenin cennete götürülmeden önce sıkıntıya katlanacağına inanır. Sıkıntı sonrası gerçekleşeceğini düşünenler dışında, premilenyalistlerin çoğu İsa Kiliseyi toplamaya geldiğinde ve ikinci gelişiyle Kilisesiyle birlikte binyılın açılışını yapmak için dönmesi arasında bir ayrım yapmaktadır. Yedi yıllık sıkıntı dönemi başlamadan önce (yani Daniel'in yetmişinci haftası) göğe alınacağına inanmaktadırlar. Onlara göre; Türbülans, Deccal'in İsrail ile yaptığı yedi yıllık antlaşma başlangıcı yükselişten sonra başlayacaktır (Daniel 9:27). İsa'nın yedi yıllık sıkıntıdan önce göğe alınış için geldiğini söylemese de O'nun halkını yaklaşan gazaptan kurtarmaya geldiğine dair açık ifadeler vardır (1 Selanikliler 1:10; 5:9; Vahiy 3:10). Bu nedenle, Tanrı'nın bu vaadi gerçekleştirmek için göğe alınışı gerçekleştireceğine inanırlar.

Sıkıntının sırasındaki görüş, Mesih'in yedi yıllık sıkıntının ortasında inananları göğe alınacağını ileri sürmektedir. Böylece imanlılar yedi yıllık Sıkıntının ilk yarısına dayanacaklar. Orta türbülanscılar, Tanrı'nın gazabının Sıkıntının ikinci yarısı ile sınırlı olacağını, ancak inananların bundan önce cennete kavuşacaklarını iddia ederler. Daniel ve Vahiy kitaplarında görüşlerini desteklemek için sık sık 3.5 yıldan (42 ay veya 1.260 gün) söz edilmesine işaret ederler. Son 3,5 yıla yapılan vurgunun, Tanrı'nın gazabının zamanının geldiğini gösterdiğini ifade ederler. Korintliler 15:52'deki son trompet ile Vahiy 11:15'teki yedinci trompeti genellikle eşitlerler ve göğe alınışı bu noktaya yerleştirirler, ancak bazı yazarlar zamanını Vahiy 14:1-4 ile özdeşleştirirler. Fakat göğe alınış zamanı olarak 1 Korintliler 15:52 ve Vahiy 11:15'teki trompetlerin birbiriyle eşitlenmemesi gerekir. Bu iki trompet dikkate değer farklılıklara sahiptir. Çünkü, 1. Korintliler 15'teki trompete "son" denmesi, onun Tanrı'nın tüm kehanet programında son trompet olduğu anlamına gelmez. 'Son', bulunduğu bağlamla ilişkili olarak anlaşılmalıdır (Archer, Feinberg, & Moo, 1984). Ayrıca, Vahiy 11'deki yedinci trompet, Sıkıntıdaki son

boru değildir. Mesih'in ikinci gelişinde, Tanrı'nın seçtiklerini toplamak için üflenmektedir (Matta 24:31). Hıristiyanların Tanrı'nın yeryüzüne dökülen gazabından kurtulacakları konusunda hemfikirdirler. Gazabın yedi yıllık Sıkıntının orta noktasında yedinci trompet ile başladığına inanırlar. Buradaki sorun, Vahiy 6:16-17'nin Tanrı'nın gazabına açıkça atıfta bulunmasıdır ve bu da Vahiy 11:15'in yedinci trompetinden çok önce gerçekleşir. Orta sıkıntıcılar, göğe alınmayı Vahiy kitabında nereye yerleştirilmesi gerektiği konusunda kendi aralarında bile anlaşamazlar. Bazıları onu Vahiy 6:12-17'ye, diğerleri Vahiy 11:15-17'ye ve geri kalanlar Vahiy 14:1-4'e yerleştirir. Bu tutarsızlık, bu görüş için zayıflıktır (Hitchcock, 2012).

Sıkıntı sonrası gerçekleşeceğine inananlar, göğe alınış ve ikinci geliş'in birkaç dakika ile ayrılmış bir olay olarak ifade etmişlerdir. Göğe alınış, Mesih'in ikinci gelişiyle eşzamanlı olarak Sıkıntının sonunda gerçekleşecektir. İnananlar havada Mesih'le buluşacak, hızlı bir U dönüşü yapacak ve O'nun dünyaya geri dönmesine eşlik edeceklerdir. İnananların Tanrı'nın gazabından muaf olduğu konusunda hemfikirdirler. Onlar, Tanrı'nın gazabının, sadece inanmayanların üzerine salıverileceği ve sıkıntının sonuna kadar sınırlı kalacağına inanmaktadırlar. Ancak Tanrı'nın gazabı iddia ettiği gibi, Sıkıntının sonuyla sınırlı değildir. Vahiy 6:12-17'de altıncı mühür yargısında Tanrı'nın gazabından özellikle söz edilmektedir. Tanrı'nın gazabı evrenseldir ve tüm dünyayı harap eder. Evrensel olduğu ve yeryüzünde hiç kimsenin onun etkilerinden tamamen kurtulduğuna dair bir emare olmadığı için, bu gazabın müminlerin nasıl korunacağını anlamak güçtür.

Savunucular, Sıkıntı sonrası görüşlerini bir dizi argümanla desteklemektedir. Bunlardan biri; bir tane İkinci Geliş vardır ve bunun yalnızca bir aşaması vardır. Mesih'in iki aşamalı bir gelişi ihtiyacını ortadan kaldırır. Ancak Vahiy 19, sıkıntı sonrası için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Vahiy 19:11-21, Kutsal Kitap'ta herhangi bir yerde bulunan Mesih'in ikinci gelişinin en kapsamlı ve ayrıntılı kaydıdır. Yine de bir diriliş ya da göğe alınıştan söz etmemektedir.

İkinci olarak, 1. Selanikliler 4:17'deki buluş (apantesis) kelimesinin, ziyarete gelen bir devlet adamı gibi dışarı çıkıp birisiyle tanışmak ve bireye geldiğiniz yere kadar eşlik etmek anlamına geldiğini ileri sürmektedirler. Sözcüğün bu dar ve teknik anlamı inananların Rab'bi havada karşılamaya yakalandıktan sonra, O'nu göğe takip etmek yerine

O'nun yanında dünyaya geri eşlik edeceklerini göstermektedir. Ancak, bu geri eskortluğun hemen gerçekleşmesi gerektiğine dair bir işaret yoktur.

Posttribülasyonculuğun bir savunucusu olan *Douglas Moo*'ya göre "Bu argümana çok az ağırlık verilebilir- kelime bu teknik anlamı taşımak zorunda değildir ve başlangıç noktasına dönüşün hemen olması gerektiği de kesin değildir (Archer, Feinberg, & Moo, 1984, s. 181)." Bu, sadece sıkıntı sonrası değil, göğe alınış zamanlamasına ilişkin diğer görüşlere de ihtimal vermektedir.

Üçüncüsü, sıkıntı sonrasına kalanlar Matta 24:31'de bahsedilen trompetleri görürler; 1 Selanikliler 4:16 ve 1 Korintliler 15:52 bahsedilenlerle aynıdır. Matta 24:31'deki trompet, Sıkıntı'nın sonunda gerçekleştiğinden, sıkıntı sonrası inananlar bunun 1 Korintliler 15:52'deki son trompet ile aynı olması gerektiğini iddia ederler. Ancak bu trompetler arasındaki tek benzerlik, Rab'bin halkını bir araya getirmeleridir. Buna karşılık, farklılıklar daha fazladır.

Göğe alınma zamanlaması hakkında çıkan görüşler ile beraber iki farklı yorum ortaya çıkmıştır. Bunlar göğe alınmanın “kısmı” ve “Tanrını gazabından önce” gerçekleşeceğine inanırlar. Diğer üç görüş kadar yaygın olarak kabul edilir ve günümüzde popülerdir (Hitchcock, 2012).

Kısmi göğe alınış ilk olarak on dokuzuncu yüzyılın ortalarında dile getirilmiştir. Savunanlar, sıkıntı boyunca birden fazla kendinden geçme olacağını ileri sürmektedirler. Onlara göre bir kişinin göğe yükselme zamanlaması, itaatlerinin derinliğine bağlıdır. Kısmi göğe alınma pozisyonu; dindar, manevi inananları dünyevi inananlardan ayırır. İtaatle Mesih'in gelişini izleyen ve bekleyen sadık inananlar, Sıkıntıdan önce cennete kavuşacaklardır (Matta 25:1-13; I. Selanikliler 5:6; İbraniler 9:28; I. Yuhanna 2:28). Dünyaya inananlar ise, kendilerine göre, sıkıntının bir derecesine katlanacaklar sonra diğerlerine katılacaklardır. Bu görüş en az yaygın olanıdır. Kısmi göğe alınma yorumunun birtakım kusurları vardır. İlk olarak, Kutsal Kitap göğe yükselecek katılımcıları ifade ederken sürekli olarak *biz* ve *hepimiz* gibi her şeyi kapsayan kelimeleri kullanır (1 Korintliler 15:51; 1 Selanikliler 4:14). Bu, tüm inananların her gerçekleştiğinde aynı anda göğe yükseleceğini göstermektedir. Sonuç olarak göğe alınmanın bir parçası olmanın tek şartı 1 Selanikliler 4:16'ya göre, kişinin “Mesih'te” olmasıdır.

Gazap öncesi göğe alınma yorumuna göre sıkıntıdan 5,5 yıl sonra gerçekleşeceğini savunmaktadırlar. Bu bir "dörtte üç Sıkıntı" görüşüdür. Bu görüşe göre, o noktaya kadar olan felaketler, Tanrı'nın gazabından değil, insanın gazabından ve Şeytan'ın gazabından kaynaklanmaktadır. Gazap öncesi yükselecekler, altıncı mührün olaylarını Sıkıntı'nın son çeyreğiyle sınırladıklarından dolayı yaklaşan Rab'bin Günü'nün işaretleri olarak görürler. Tanrı'nın gazabı, Vahiy'deki yedinci mühre kadar dökülmez. Böylece inananlar, Tanrı'nın gazabı olan Rab'bin Günü başlamadan hemen önce altıncı ve yedinci mühürler arasında yükselmiş olacaklardır. Başka bir deyişle, Rab'bin Günü, Sıkıntının başında değil, sonuna doğru başlar. Bu görüş, "The Sign" adlı kitabın yazarı *Robert Van Kampen* ve "The Pre-Wrath Rapture of the Church" yazan *Marvin Rosenthal* tarafından popülerleştirilmiştir.

Bu zamanlamayla ilgili önemli sorun, 1. Selanikliler 5:1-3'e göre, her yerde insanlar için "Barış ve güvenlik" derken Rab'bin Günü'nün beklenmedik bir şekilde gelmesidir. *Paul Benware* şöyle açıklamaktadır: *Gazap öncesi görüşe göre, altıncı mühür kırılmış olacak, bu da depremlere ve dünyanın sakinlerine inanılmaz bir dehşete neden olacak büyük kozmik felaketi meydana getirecektir (Vahiy 6:12-17). Aslında, dünya nüfusunun dörtte birinden fazlası yakın zamanda kıtlıklar, hastalıklar ve dünyadaki yaygın savaşlar yüzünden yok olacaktır. Son zamanlarda bir milyardan fazla insan telef olurken ve inanılmaz kozmik felaketler meydana gelirken, dünya insanlarının "Barış ve güvenlik" demesi pek olası görünmüyordur* (Benware, 1995, s. 235). Ancak savunucuların öne sürdüğü gibi, Tanrı'nın gazabı Vahiy Kitabının yedinci mührüne kadar başlamazsa, bu görüş meşru olabilir.

2.4.6. Gog ve Magog (Yecüc ve Mecüc)

Evanjeliklerin kıyamet alameti olarak kabul ettiği, ancak henüz gerçekleşmemiş olan İsrail'in Kuzey'den gelen bir ordu ile işgalini Hezekiel peygamber, Yecüc ve Mecüc Savaşı olarak anlatır: *Kuzey'de ittifak kurmuş bir ordunun "gelecek yıllarda, halkı birçok ulustan uzun zamandır ıssız kalmış İsrail dağlarında toplanmış, savaştan rahata kavuşmuş bir ülkeye"* ve saldıracağından bahsedilmektedir (Hezekiel, 38:6-7). Bu ordunun başında "Magog topraklarından Roş, Meşek ve Tuval'ın lideri olan Gog" bulunacaktır (Hezekiel, 38:1-2).

Hezekiel 38-39'da on bir kez geçen *Gog* adı, istilacı liderin adı veya unvanıdır. Gog, Tanrı tarafından birkaç kez doğrudan hitap edildiğinden (38:14; 39:1) ve prens olarak adlandırıldığından (38:2; 39:1) açıkça bir bireydir. Gog ve ordusunun yanında "Persliler, Kûşlular ve Pûtlular ile Gomer'in ve Togarmah'ın orduları" yer alacaktır (Hezekiel, 38:3-6).

İbranice'deki *rosh* kelimesi basitçe "baş, tepe, zirve veya şef" anlamına gelir. Tüm Sami dillerinde kullanılan çok yaygın bir kelimedir. Çoğu Kutsal Kitap tercümesi, rosh'u ortak bir isim olan "şef" olarak tercüme edilmektedir. Dilbilimsel ve tarihsel olarak, Hezekiel'in zamanında ve bugün güney Rusya'da yaşayan *Rash, Reshu* veya *Ros* olarak bilinen bir grup insanın yaşadığına dair önemli kanıtlar vardır. Ayrıca Hezekiel'de bu topraklardan "en uzak Kuzey'den" şeklinde üç kez bahsedilmesinden hareketle İsrail söz konusu olduğunda en uzak Kuzey'in Rusya olmasının daha muhtemel olduğu düşünülmüştür (Fruchtenbaum, 2003). Gog'un ilk müttefiki olarak zikredilen Persliler ile günümüzdeki İran'ın kastedildiği noktasında fikir birliği bulunmaktadır.

Magoglar Antik İskitlerin topraklarında yaşıyorlardı. İskitler, modern Rusya'nın güney bozkırlarında Orta Asya'dan gelen topraklarda yaşayan kuzeyli göçebe kabilelerdi. Magog bugün muhtemelen eski Sovyetler Birliği'ndeki ülkeleri temsil etmektedir. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Afganistan da bu bölgenin bir parçası olabilir.

Kutsal Kitap'ta *Meshech* ve *Tubal*'dan birlikte bahseder. Hezekiel 38:2 üzerindeki notlarında *C. I. Scofield*, Meshech ve Tubal'ı Rusya'nın Moskova ve Tobolsk şehirleri olarak tanımlar: "Birincil referansın Rusya'nın başını çektiği kuzey (Avrupa) güçleri olduğu konusunda herkes hemfikirdir. Meshech ve Tubal'a (Moskova ve Tobolsk) atıfta bulunulması, açık bir kimlik işaretidir (Scofield, 1917)."

Modern Kutsal Kitap versiyonları genellikle Hezekiel 38:5'teki İbranice *Cush* kelimesini "Etiyopya" olarak çevirmişlerdir. Cûsh ayrıca Nuh'un ilk oğlu Ham'ın evladıdır (Yaratılış, 2:13). "Kûş toprakları" Dicle ve Fırat Nehirleri'ne yakın bir bölgede olduğu ifade edilmektedir. Lindsey'e göre, Etiyopyalılar yanında İsrail'in işgali için Rusya ile ittifak kuracak pek çok Afrika ülkesi kastedilmektedir (Lindsey, 1994). İbranice *Pût* kelimesinin çevirisi Libya'dır. Bununla Kuzey Afrika ülkeleri kastedilmektedir.

Gomer, doğu Avrupa ülkelerini ve Togarmah ise Rusya'nın güneydoğusundaki Kazaklar'a ya da Ermenistan'a olarak tahmin edilmektedir.

Bu tespitlere dayanarak Hezekiel 38-39, son günlerde İsrail topraklarının Kara ve Hazar Denizlerinin kuzeyinden, doğuda modern İran'a, batıda modern Libya'ya ve güneyde Sudan'a kadar uzanan geniş bir uluslar konfederasyonu tarafından işgal edilmesini öngörülmektedir. Bu nedenle, Rusya'nın en az beş önemli müttefiki olacaktır. Bunlar Türkiye, İran, Libya, Sudan ve eski Sovyetler Birliği'nin Orta Asya ülkeleridir.

Savaşın gerçekleşme aşamaları şu şekildedir: Rusya ve müttefikleri güçlü bir ordu oluşturacak ve İsrail'in dağlarına saldıracaklardır. Birincisi, Yahudi halkı bu işgalin ana ön koşulunu yerine getirerek topraklarına geri döneceklerdir. İkincisi, Hezekiel 38'de öngörülen ulusların tümü, Yahudi halkını ortadan kaldırmak için istek ve arzuya sahiptir ve bu uluslar birbirleriyle ittifaklar kurmaktadır. Üçüncüsü, Hezekiel 39:2-4'e göre, bu istila gerçekleştiğinde İsrail "İsrail dağlarına" sahip olacaktır. Tanrı müstakbel istilacılara şöyle der: "Sizi döndüreceğim ve sizi uzak kuzeyden getirerek İsrail dağlarına doğru süreceğim…Sen, ordun ve müttefiklerin hepiniz dağlarda öleceksiniz." 1967'de İsrail'deki ünlü Altı Gün Savaşları, bu kehanetin gerçekleşmesi için sahnenin hazırlanmasına yardımcı oldu. Altı Gün Savaşları'ndan önce İsrail dağları, Batı Kudüs'ün küçük bir şeridi dışında Ürdün Araplarının elindeydi. İsrail dağları ancak o savaştan beri İsrail'dedir.

İstilacı uluslardan oluşan bu koalisyon, İsrail'i ortadan kaldırmak, kendilerini zenginleştirmek ve İsrail'in müttefiklerini savaşa karıştırmak için kaynayan bir arzuyla motive olacaktır. On kişilik grup ve Deccal tarafından yönetilen Batı, Daniel 9:27'deki antlaşma ile İsrail'e bağlanacak; bu nedenle, İsrail'e yönelik herhangi bir saldırı, Batı konfederasyonuna karşı bir saldırı teşkil edecektir. On kişilik grubun, İsrail ve komşularıyla barış anlaşması yapmak ve Orta Doğu üzerinde mutlak gücü pekiştirmek için yaptığı cesur hamle, görünüşe göre Hezekiel 38-39'da listelenen ulusların feci bir karşı hamlesiyle sonuçlanacaktır. İstilacı koalisyon, kısmen Deccal'e ve on kişilik gruba karşı doğrudan bir meydan okuma-stratejik bir güç oyunu olarak İsrail'e saldıracaktır. Deccal ile yapılan anlaşma sonucunda İsrail'in gardını düşüreceğinden, saldırı ülkeyi tamamen gafil avlayacaktır. Sadece Tanrı'nın doğaüstü müdahalesi İsrail'i tamamen yok

olmaktan kurtaracaktır. İşgalciler İsrail diyarında büyük bir deprem, iç çatışmalar, salgın hastalıklar ve gökten gelen ateşle yok edileceklerdir (38:19-22).

Hezekiel bölümünde geçen savaşın tarihi konusunda belirsizlik hakimdir. *Tim LaHaye* gibi bazı Evanjelikler bu savaşı ahir zaman alameti olarak görmektedirler (LaHaye & Jenkins, 1995). Hatta en son yaşanan Rusya-Ukrayna krizi hakkında ünlü *Televanjelist Pat Robertson* açıklamada bulunmuştur. Rusya'nın Tanrının planları dahilinde ilerlediğini ve İsrail'e kadar gideceğini söylemiştir (McKnight, 2022). John Phillips ise farklı düşünmektedir: "Yalnızca bir dönem tüm gerçeklere uyar. O halde istila; göğe alınma, Batı'da Canavar'ın yükselişi, İsrail ile anlaşmanın imzalanmasından sonra ve Canavar dünyayı ele geçirmeden hemen önce gerçekleşir. Aslında onun küresel imparatorluğunu mümkün kılan Rusya'nın çöküşüdür (Phillips J., 2001)."

2.5. BÜYÜK SIKINTI DÖNEMİ

Sıkıntı "*tribulation*", Kutsal Kitap'ta Tanrı'nın halkının çektiği acıyı ifade eden genel bir terimdir. Grekçesi *θλίψις* (thilipsis); "sıkıntı", "ıstırap", "felaket" gibi anlamlara gelmektedir. "Sıkıntı" terimi, "ağır bela" veya "deneme" anlamına gelir. Kıyamet vakti sıkıntısının durumu o kadar şiddetli ve büyük olacak ki, hayal bile edilemeyecek kadardır. Eşsiz kötülük, zulüm ve ölüm zamanı olacaktır (Baker, 1984). *J. Dwight Pentecost* göre "Yeryüzüne gelecek olan bu zamanın şiddetini herhangi bir dereceye kadar hafifletecek hiçbir pasaj bulunamaz (Pentecost, 1964)."

İsa Mesih yanında bulunanlara sıkıntı hakkında: "Ama o günlerde çocuklu olanlara ve bebek emzirenlere yazıklar olsun! Ama dua edin ki uçuşunuz kışın ya da Şabat günü olmasın; çünkü o zaman dünyanın başlangıcından bugüne kadar hiç olmamış ve olmayacak büyük bir sıkıntı olacak." (Matta 24:19-21) demiştir. Sıkıntı insanlık tarihinin en karanlık saati olacağı düşünülmektedir.

Göğe alınma gerçekleştiğinde Mesih'in hüküm sürmek için yeryüzüne ikinci gelişi arasındaki süreye genellikle "Sıkıntı Çağı" veya "Büyük Sıkıntı Dönemi" denir. Geride kalanlar yoğun ilahi yargılardan acı çekecek, İsrail'e şiddetli bir şekilde zulmedilecek ve kurtulmuş diğer uluslardan olanlar şehit olacaktır. Yaklaşık yedi yıllık dönemin tamamı bir huzursuzluk, çekişme, şiddet, kötülük ve ıstırap zamanı olacaktır. Bu yedi yıllık

dönem Evanjeliklere göre dünyada yaşanacak kıyamete işaret etmektedir (Erickson, 1992).

Sıkıntı'nın seküler ve Kutsal Kitap'ta geçen tanımları, farklı bağlamlarda kullanılsa da nispeten eş anlamlıdır. Sıkıntı terimleri olarak Kitabı Mukaddes'te geçen referans ifadeler şunlardır: Doğum sancıları (İşaya 21:3; 26:17-18; 66:7; Yeremya 4:31; Mika 4:10); Rabbin Günü (Obadya 1:15; Yoel 1:15; 2:1, 11, 31; 3:14; Amos 5:18, 20; İşaya 2:12; 13:6, 9; Tsefanya 1:7, 14; Hezekiel 13:5; 30:3; Zekeriya 14:1); Rabbin Büyük ve Korkunç Günü (Malaki 4:5); Gazap, Issızlık, Sıkıntı, (Sefanya 1:15-18); Trompet Günü (Daniel 12:1); İntikam Günü (İşaya 34:8; 35:4; 61:2; 63:4); Yakup'un Sıkıntı Günü (Yeremya 30:7); Karanlık ve Kasvet Günü (Tsefanya 1:15; Amos 5:18, 20; Joel 2:2); Rabbin Öfke Günü (Tsefanya 2:2-3 İşaya 26:20; Daniel 11:36); Yıkım Günü (Joel 1:15); Felaket Günü (Tesniye 32:35; Obadya 1:12-14); yetmişinci hafta (Daniel, 9:27);Rabbin Günü (1 Selanikliler 5:2; 2 Selanikliler 2:2; 2 Petrus 3:10; 1 Selanikliler 5:4); Bu günler Mark 13:20-24:22; Öfke (1 Selanikliler 5:9; Vahiy 11:18); Gelen Gazap (1 Selanikliler 1:10); Gazaplarının Büyük Günü (Vahiy 6:17); Tanrı'nın Gazabı (Vahiy 15:1, 7; 14:10, 19; 16:1); Kuzu'nun Gazabı (Vahiy 6:16; Deneme Saati (Vahiy 3:10); sıkıntı (Matta 13:19-24; 24:29); Büyük Sıkıntı (Matta 24:21;Vahiy 2:22;7:14 Kıyamet Saati (Vahiy 14:7); doğum sancıları (Matta 24:8; 1 Selanikliler 5:3) (Willmington, 1987).

Daniel 9:1-23'te Daniel, Yahudi halkının günahlarını itiraf eder ve Babil'den gelen insanların geri alınması için dua eder. Yetmiş yıllık tutsaklığın sona erdiğini bilir (9:1-2) ve kavmi için şefaat etmeye başlar. Daniel hala dua ederken, Tanrı ona melek Cebrail aracılığıyla anında bir cevap gönderir (9:21). Daniel 9:24-27, Daniel'in duasına Tanrı'nın yanıtıdır, ancak bu yanıtta Tanrı, halkının Babil'den İsrail'e Mesih altında nihai restorasyonuna geri döndürülmesi istemektedir.

Büyük Sıkıntı'nın süresinin yedi yıl olduğu fikri, öncelikle Daniel 9:24–27'nin yorumundan gelmektedir. Bu kehanetin zaman çerçevesini hesaplayanlar için, Daniel'in yetmiş haftadan söz ettiği konusunda ciddi bir anlaşmazlık yoktur. Ancak kelimenin tam anlamıyla yedi haftalık yıl yerine yedi tamamlama döngüsü olarak anlayan bilim insanları olduğu söylenebilir (Walton, Matthews, & Chavalas, 2000). Yedi yıl, yetmiş hafta veya "yedili takımlar" terimi gün, hafta, ay veya yıl kümelerine atıfta bulunabilir. Daniel 9:24-27 bağlamında bunun yıl kümelerine atıfta bulunmuştur çünkü Daniel 9:1-2'de yıllar

açısından vurgulanmaktadır. Toplam süre 490 yıldır. Bu nedenle, ilgili tüm dönem, 490 yıllık bir zaman dilimidir. 360 günlük peygamberlik yılı kullanan yedi yıllık dönemleri yetmiş settir. 490 yıl, kiliseyi değil, Yahudi halkını ve Kudüs şehrini ilgilendirmektedir. Cebrail, Daniel'e bu zamanın "halkın [İsrail] ve kutsal şehrin [Kudüs] için" olduğunu söyler (9:24). Yetmiş haftanın amacı altı ilahi hedefi gerçekleştirmektir. İlk üçü insanın günahıyla, son üçü de Tanrı'nın doğruluğuyla ilgilidir. Mesih'in çarmıhta ölümü insanlığın günahına kefaret sağladı, ancak İsrail'in bu kurbanı kabulü, yetmiş haftanın sonunda Mesih'in ikinci gelişiyle birlikte tövbe edene kadar gerçekleşmeyecektir.

Bu hedeflerin son üçü, gelecek Krallık Çağı'n ilgilendirmektedir. Harold Hoehner'in dediği gibi, *"Daniel 9:24'teki altı şeyi görmek için. . . Mesih'in ilk gelişinde ölümünde yerine getirilmiş olması imkansızdır. Bütün bunlar İsrail ulusuna atıfta bulunuyor ve bunların hiçbiri o ulus için yerine getirilmedi* (Hoehner, 1977, s. 131)."

Yetmiş hafta veya 490 yıllık dönem için ilahi peygamberlik saati, Pers kralı Artaxerxes'in Yahudilerin Kudüs'ü yeniden inşa etmelerine izin veren bir kararname çıkardığı M.Ö. 5 Mart 444'te işlemeye başladı (Nehemya 2:1-8). İlk altmış dokuz hafta (483 yıl)'dır. Geri sayımın başlaması ile Mesih'in gelişi arasında yedi (7 x 69) veya 483 yıllık altmış dokuz set geçecekti. Bu tam süre- 173.880 gün- M.Ö. 5 Mart 444'ten MS 30 Mart M.S. 33'e -İsa'nın Zafer Girişi için Yeruşalim'e girdiği güne kadar (Luka 19:28-44) geçti. İsrail, İsa Mesih'i Mesih olarak reddettiğinde, Tanrı İsrail için planını askıya aldı. Bu nedenle, altmış dokuzuncu ve yetmişinci yedilik set arasında belirsiz bir süreye sahip bir boşluk veya parantez vardır. Bu parantez içinde Daniel 9:26'da iki özel olay önceden bildirilir: Mesih öldürülecek ve Tapınak yıkılacaktır. Tanrı'nın İsrail için peygamberlik saati, altmış dokuzuncu yedi setin sonunda durdu. Altmış dokuzuncu hafta ile yetmişinci hafta arasındaki bu boşlukta yaşıyoruz. Buna kilise çağı denilmektedir (Ice, The Seventy Weeks of Daniel, 2003).

Gerçekleşmeyi bekleyen yedi yılın yetmişinci kümesi, Deccal sahneye çıkıp İsrail ile yedi yıllık bir anlaşmayı onayladığında yeniden başlayacaktır (Daniel 9:27) (Wood, A Commentary on Daniel, 1973). Deccal İsrail ile olan ahdini tam ortasında (3,5 yıl sonra) bozacak ve Kudüs'te yeniden inşa edilen Tanrı'nın Tapınağı'na kendisi kutsal olmayan bir heykelini veya suretini dikecektir (Matta 24: 21; Vahiy 13:14-15). Son 3,5 yıl, İsa'nın Matta 24:21'de bahsettiği "büyük sıkıntı" olacaktır. Yedi yılın sonunda Tanrı Deccal'i

öldürecektir (Daniel 9:27; 2 Selanikliler 2:8; Vahiy 19:20). Bu olay, Daniel 9:24'teki altı ilahi hedefin tamamen yerine getirileceği zaman, yetmiş yedi setin sonunu ve Mesih'in bin yıllık saltanatının başlangıcını işaretleyecektir (Vahiy 20:1-6).

Karşıt görüşlerde vardır. Bunlar yedi yıllık sıkıntıyı Daniel 9:24-27 ile bağlantılı Kutsal Kitap kanıtı olmadığına ve sırf göğe alınışı haklı çıkarmak için Evanjelikler tarafından çıkartıldığını söylerler. Onlara göre, Daniel 9:27'deki yetmişinci haftanın ortası, Vahiy 11:2–3 ve 13:5 ile aynı 3,5 yıllık zaman dilimini paylaşmaktadır. Bu tür keyfi bağlantılar, Yuhanna'nın bu pasajları Daniel 9:24–27'dekinden farklı ayrıntılar içermesine rağmen, birçok kişinin anlayış boşluklarını yedi yıllık bir sıkıntıyla doldurmasına yol açar. Benzer şekilde, Daniel 9:25'teki "sıkıntı zamanları", İsa tarafından tanımlanan Büyük Sıkıntının birçok özelliğini içermez: kıtlıklar, depremler, sahte peygamberler vb. (Matta 24:6–28). Ancak Daniel 9, Matta 24 ve Vahiy 11 ve 13 arasındaki doğrudan bağlantıların olmadığı göz önüne alındığında, Büyük Sıkıntının yedi yıl uzunluğunda olduğu sonucunu çıkarmak için mantıklı bir neden yoktur (Witherington III, 2009).

2.5.1. Deccal (Antichrist)

Deccal, göğe alınıştan sonra sıkıntının başlangıcında dünya sahnesine çıkacaktır. Son dünya hükümdarı ile en çok ilişkilendirilen isimdir (Hitchcock, The Complete Book of Bible Prophecy , 1999). Hem bir bireye hem de temsil ettiği sisteme atıfta bulunmaktadır (1 Yuhanna 2:18; 4:3). Deccal (antichristos) kelimesi Yeni Ahit'te beş kez geçmektedir. Yuhanna'nın mektuplarında dört kez geçtiği belirtilmektedir (1Yuhanna 2:18-22; 4:3; 2 Yuhanna 1:7).

1 Yuhanna 2:18'de Yuhanna, gelecekte gelecek olan bir deccaldan (deccal, tekil) ve halihazırda mevcut olan Deccal'den (antichristoi, çoğul) söz etmektedir. Tekil "deccal"in kullanılması, çoğuldaki "deccal" ile tam bir tezat oluşturur. Yuhanna'nın ayrımı, nihai Deccal'in tek bir birey olacağını açıkça göstermektedir. Hem tekil hem de çoğul kullanarak, kendi zamanında sahte mesihler olan çağdaş deccalların, geleceğin inkârcı ve aldatıcı ruhunun nihai Deccal'i somutlaştırdıklarını belirtmektedir. Onlar Deccal'in öncüleriydi ve onun ruhunun dünyada iş başında olduğunun güçlü kanıtlarıdır. Yeni Ahit bilgini *F. F. Bruce* Yuhanna ile aynı fikirdedir: "Deccal'in geleceğini kendisi ve

okuyucuları biliyordu ve sahte mesihlerde Deccal'in benzeri veya en azından öncülerini, onun doğasını o kadar tam olarak paylaştılar ki, onlara 'birçok Deccal' denebileceklerini fark etmişlerdi (Bruce, 1970, s. 65).”

Deccal'in Kutsal Kitap’ta geçen diğer referans ifadeleri şunlardır: küçük boynuz (Daniel 7:8), bir kral, küstah ve entrika konusunda yetenekli (Daniel 8:23), gelecek olan prens (Daniel 9:26), perişan eden (Daniel 9:27), canının istediğini yapan kral (Daniel 11:36-45), Akılsız bir çoban (Zekeriya 11:15-17), Yıkım adamı (2 Selanikliler 2:3), kanunsuz (2 Selanikliler 2:8), beyaz atın binicisi (Vahiy 6:2), denizden çıkan canavar (Vahiy 13:1-2) (Pink, 1988).

A.W. Pink göre Deccal “Her noktada İsa'nın antitezidir. “Deccal” kelimesinin çift anlamı vardır. Birincil anlamı, Mesih'e karşı olandır; ama ikincil anlamı, Mesih'in yerine olandır. Mesih karşıtlığı yalnızca Mesih'in düşmanlığını ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda Mesih'in yerine kimin olduğunu da söyler. Sözcük, başka bir Mesih'i, bir Mesih yanlısını veya Mesih adına hak iddia edeni ifade etmektedir. O, öyle görünecek ve kendisini gerçek Mesih olarak belirleyecektir. Şeytanın sahtesi olacaktır (Pink, 1988, s. 62). Sözleriyle dünyayı büyüleyecektir (Daniel 7:8, 11; 11:36; Vahiy 13:5). Deccal, karizması ve belagati ile tüm dünyaya ilham verecektir. O konuştuğunda, herkes dinler. A. W. Pink'in dediği gibi, çok harika şeyler söyleyen bir ağzı olacak. Mükemmel bir dil akışına sahip olacak. Onun hitabı sadece dikkat çekmekle kalmayacak, aynı zamanda saygı da kazanacak. Vahiy 13:2, ağzının, sesinin haşmetini ve huşu yaratan etkilerini anlatan sembolik bir ifade olan “aslanın ağzı gibi” olduğunu beyan eder. Bir aslanın sesi, diğer herhangi bir hayvandan üstündür. Böylece Deccal, antik ve modern hatipleri geride bırakacaktır (Pink, 1988, s. 81).

Büyük bir barışçı olarak ortaya çıkacaktır (Daniel 9:27; Vahiy 17:11-12). Deccal, uluslararası siyaset sahnesini fırtına gibi olmak için göreceli belirsizlikten çıkacaktır. Siyasi arenaya ilk girdiğinde fazla dikkat çekmeyecektir. Daniel 7:8, onu yeniden birleşmiş bir Roma İmparatorluğu'ndaki on boynuz arasında “küçük” boynuz olarak nitelendirir. Ama o hızla saflarda yükselecek ve tüm imparatorluğu yönetmesi için on kişilik bir grup tarafından seçilecektir (Vahiy 17:13). Tam bir birleştirici ve diplomat olacak. Diplomasinin gizliliğini kullanarak güç elde edecektir. Onun platformu barış ve refah olacaktır. Elinde bir zeytin dalı ile ortaya çıkarak karşıt güçleri kolaylıkla

kaynaştıracaktır. Birleşmiş Milletler'in hayalleri onun siyasi politikalarında gerçekleşecek hatta Ortadoğu siyasi durumunu geçici olarak çözecektir. Ortadoğu'ya öyle bir barış getirecek ki, Kudüs'teki Tapınak Dağı bölgesi Yahudi egemenliğine geri dönecektir (Daniel 9:27) (Hitchcock, 2012). Deccal'in aracılık ettiği yedi yıllık ahit, görünüşe göre Orta Doğu için geçici ve kısa bir süre için tüm dünyayı kapsayacak bir barışın habercisi olacaktır (1 Selanikliler 5:1-3). Daniel 9:27). Sıkıntıyı başlatan bu anlaşmadır. Daniel'de geçen ifadeye göre bu barış anlaşması hakkında şunlar öne çıkacaktır: İsrail ve Deccal arasında olacak ama neredeyse kesinlikle başkalarını da içerecek. Deccal, Avrupa merkezli yeniden birleşmiş bir Roma İmparatorluğu'ndan yükseleceğinden, son haliyle Avrupa kilit oyuncu olacaktır. Sıkıntı döneminde başlayacaktır. Deccal, Yahudilere yeniden inşa edilmiş bir Tapınakta kurban sunma hakkı verecektir. Bu gerçek, bir Yahudi Tapınağının yeniden inşa edilmesi gerektiğini varsaymaktadırlar. Mezkûr anlaşmanın sıkıntı ortasında Deccal'in kendisi tarafından bozulacaktır.

Tek dünya ekonomisini kuracaktır (Daniel 11:43; Vahiy 13:16-17). Deccal, Şeytan'ın dünya ekonomisinin CEO'su olacak. Faiz oranlarını, fiyatları, hisse senedi değerlerini ve arz seviyelerini belirleyecektir. Her şey milli veya uluslararası ve kişisel kontrolü altına alınacaktır. Vahiy 6:5-6'da öngörülen, göğe alınmanın yarattığı kaos ve dünya ekonomisinin çöküşüyle birlikte, insanlar tüm gücü tek bir adama vermeye istekli olacaklardır. Sıkıntının ortasından Mesih'in ikinci gelişine kadar hiç kimse Deccal'in izni olmadan alıp satamayacaktır (Vahiy 13:16-17). Dünyanın her yerindeki insanlar onun işaretini taşımak zorunda kalacaklardır. Tek dünya ekonomisi, yardımcısı sahte mesih tarafından yönetilecektir (Vahiy 13:11-18). Dünyayı Deccal yönetecektir (Vahiy 6:2; 13:2). Sıkıntının ortasında Deccal'in maskesi düşecek ve zeytin dalını bir kılıçla değiştirecektir. Onun fethinin önünde kimse duramayacaktır. Önündeki her şeyi ve herkesi ezecektir (Vahiy 13).

Tanrı olduğunu iddia edecektir (2 Selanikliler 2:4; Vahiy 13:8). Kendisinin Tanrı olduğunu ilan edecek ve dünyanın kendisine tapınmasını isteyecek ve dünyayı ibadette birleştirecektir. John Phillips Deccal'i şu şekilde tarif eder: *Deccal çekici ve karizmatik bir figür, bir dahi, iblis kontrollü, şeytanın öğrettiği bir erkek büyücü olacak. İnsanlığın korkunç sorunlarına çözüm üretecek. O, tüm insanlar için her şey olacak: bir siyasi devlet adamı, bir sosyal aslan, bir finansal sihirbaz, bir entelektüel dev, bir dini aldatıcı, usta*

bir hatip, yetenekli bir organizatör. Şeytan'ın aldatma şaheseri, dünyanın sahte mesihi olacak. Kitleler sınırsız bir coşkuyla onu izleyecek ve onu dünyanın kurtarıcısı ve tanrısı olarak gönüllerinde tahtına oturtacaktır (Phillips J. , 2003, s. 272)

2.5.2. Büyük Sıkıntının İlk Yarısı (3,5 yıl)

Krallığın kurulmasına yol açan hüküm, tomardaki ilk mührün açılmasıyla Vahiy 6:1'de başlar. Bu, Sıkıntının başlangıcıdır. Bundan önce, Vahiy 4-5 bölümde yedi mühürlü bir tomarın sunulduğu cennette bir sahne ile açılış yapmıştır. Parşömen, Krallığın mirasını içeren bir vasiyet veya fermandır. Eski zamanlarda, vasiyetin infazına tanık olan yedi kişi tarafından yedi mühürle güvence altına alınmıştır. Rab İsa Mesih'in Babasının O'na verdiği Krallığı miras alması için mühürler kaldırılmalı ve tomar açılmalıdır (Mezmurlar 2:8). Vahiy 6:1'e geldiğimizde, sahne çarpıcı biçimde değişir. Vahiy 4-5'in teması ibadettir ancak Vahiy 6'nın konusu gazaptır. Yuhanna tomardaki yedi mührün kırılması için dünyaya geri gönderilir. Bu, yedi mührün başlangıcıdır.

2.5.2.1. Mühür Hükümleri

İlk mührün kırılmasıyla, Yuhanna gelecekteki Sıkıntıya ilk bakışını elde eder ve son zamanların ana eylemi başlayacaktır. Mahşerin dört atlısından ilki (Vahiy 6:1-2) fetih için eğilmiş beyaz bir atlı üzerinde yalnız bir binici görülmektedir.

Vahiy Kitabına tarihsel yaklaşım ile okuyanlar biniciyi Mesih olarak düşünürler. Onlara göre beyaz atın binicinin tuttuğu yay bazen ilahi zaferin sembolü olarak kullanılır (Habakkuk 3:9) ve beyaz ata binmesi düşmanca, kötü bir ortama rağmen zaferlerini kazanacak olan Mesih'in müjdesinin vaazı olarak görürler (Ladd, 1972). Vahiy 6:2'de Mesih'i beyaz atın binicisi olarak tasavvur etmenin zor olmasının üç ana nedeni vardır. Birincisi, bu kronolojik olarak sıra dışıdır, çünkü Mesih beyaz bir at üzerinde sıkıntının başında değil sonunda gelir. İkincisi, dört at ve binicileri birbirlerine çok benzemektedir. Diğer üç atlı, trajedi ve yıkımın kötü güçleridir. Mesih, diğer üç atlı ile aynı seviyeye konulamaz. Üçüncüsü, Mesih Vahiy 6:1'de mühürleri açan Kuzu'dur. Bunu yapmaya layık olan tek kişi O'dur (5:2-8) ve içeriklerini kontrol altında tutar. Mühür yargılarını açması ve ayrıca mühürlerden birinin içeriğini oluşturması O'nun için garip olurdu (Walvoord, Revelation, 2011). Matta 24:4-8'deki paralel pasajda, mahşerin dört atlısı

yargıları İsa tarafından “doğum sancılarının ilki” Sahte Mesihler olarak tanımlanır. Beyaz ata binen binici için sevindirici haberin vaaz edilmesini temsil etmesi bu bağlam göz önüne alındığında yetersiz görünmektedir.

Binici, sıkıntı döneminin en başında galip gelen Deccal'dir. Bununla birlikte, şu anda fetih yöntemi açık düşmanlıklar gibi görünmüyor, çünkü ikinci mühür açılıncaya kadar barış yeryüzünden kaldırılmıyordur. O halde bu yargıya “soğuk savaş” adı verilebilir ve bu, 1 Selanikliler 5:3'te belirtildiği gibi, Sıkıntının başlangıcındaki barış ve güvenlik yanılsamasına mükemmel bir şekilde tekabül etmektedir (Ryrie C. C., Revelation, 1996).

Kuzu ikinci mührü açtığında, Yuhanna ikinci canlının “Gel!” dediği çağrıyı duyar. Sonra ikinci at gürler (Vahiy 6:3-4). Bu at ve binicinin savaşı, uluslararası çekişmeyi ve sivil ayaklanmayı temsil ettiği konusunda ortak görüş vardır. Beyaz atın vaat edilen barışı, kırmızı atın savaşıyla çabucak paramparça olduğunu vurgulamaktadır.

İlk mühür bir barış dönemi ise (bu, birinci atın binicisinin fethetmesi gerçeğiyle çelişiyor gibi görünse de), ikinci mühür kırıldığında askeri savaş patlak verir ve dünyadan barış alınır. Uluslar arasındaki sürekli gerilim ve hükümdarların hırsları, Mesih gelmeden önceki bu dönemde doruğa ulaşır. “Savaş ve savaş söylentileri” (Matta 24:6) ve devamında ulusların uluslara, krallıkların krallıklara savaşa açacağını söylemektedir. Savaşın çağın sonunda büyük bir yer tuttuğu ve bunun sonucunda can kayıplarına neden olduğu açıktır.

Kızıl atın savaşı, siyah atın temsil ettiği kıtlık ve yoksullukla sonuçlanacaktır (Vahiy 6:5-6). Sıkıntı kıtlığı sırasında, bir dinarın satın alma gücü normalin çok altına düşecektir (Vahiy 6:6). Küresel ekonomik çöküş ve gıda kıtlığı, Deccal'in Vahiy 13'te açıklandığı gibi dünya ekonomisinin kontrolünü ele geçirme pozisyonuna geçmesi için zemin hazırlayacaktır. Sıkıntı kıtlığı sırasında, bir dinarın satın alma gücü normalin çok altına düşecek (Vahiy 6:6). Bir dinar, bir ölçek buğday veya üç ölçek arpa satın alacaktır. Bir dinar, ortalama bir günlük ücrete eşitti. Bir ölçek tahıl, modern ölçüde bir litreden biraz daha azdır. Bir kişi için bir günlük temel yiyecek miktarı idi. Başka bir deyişle, dünya hiper-enflasyon yaşayacaktır. Gıda fiyatları o kadar yükselecek ki, bir kişinin bir gün boyunca kendine yetecek kadar yiyecek alabilmesi için bir günde kazanabileceği her şeyi alacaktır. Burada listelenen fiyatlar, Yuhanna'nın Vahiy Kitabını yazdığı sırada

Roma İmparatorluğu'ndaki ortalama fiyatlardan daha fazladır. John Walvoord'un dediği gibi, “Sıradan bir dille ifade edersek, durum öyle bir şey olurdu ki bir günlük maaşını bir somun ekmek için harcamak zorunda kalacak ve başka bir şey satın almak için para kalmayacaktır. Bu nedenle sembolizm, yaşamın en temel ihtiyaçlara indirgeneceği dünya çapında bir kıtlık zamanını gösterir, çünkü kıtlık neredeyse her zaman savaşın sonucudur (Walvoord, Revelation, 2011, s. 80).”

Dünya ilk üç atlının yıkımından sarsılırken, dördüncü atın binicisi görünecektir (Vahiy 6:7-8). Binici, Vahiy 6:8'de “çürümenin sarımsı yeşilini, ölümün solgunluğunu belirtir. Dehşetten ağarmış bir yüzü görüntüleyen soluk kül rengidir (Thomas, Revelation 1-7, 1992).” Chuck Swindoll solgun binicinin katliamını şöyle anlatır: "Bu korkunç sahnede Yuhanna, Azrail ile mezar kazıcının dünyanın yüzeyinde birlikte hareket ettiğini gördü. Hades ruhu yutarken ölüm bedeni öldürür. Bu iki sembol, ilk üç atlının ardından gelecek olan çok sayıda ölümü temsil etmektedir. Dünya nüfusunun dörtte biri onların öfkesi içinde kaybolacaktır (Swindoll, 2011, s. 111).”

Dördüncü atlı, ortalığı kasıp kavurmak için dört yol kullanacaktır: savaş, kıtlık, hastalık ve dünyanın vahşi hayvanları. İlk üçü açıktır, ancak “yeryüzünün vahşi hayvanlarının” üç ana yorumu vardır (Vahiy 6:8). İlki bazı vahşi hayvanların, normal besin kaynakları bozulduğu için Sıkıntı sırasında özellikle vahşileşeceklerini öne sürmektedir. Av arayacaklar ve savunmasızlardan yararlanacaklar ve Tanrı onları korkutmak ve yok etmek için kullanacaktır (Thomas, Revelation 1-7, 1992). İkinci görüş, dünyanın vahşi hayvanlarını, tebaalarına üstün gelen, baskı yapan ve zulme uğratan askeri ve siyasi liderlere atıfta bulunmaktadır (Morris H. , 1983). Son görüş, vahşi hayvanların AIDS, Ebola, kuş gribi ve diğer ölümcül hastalıklar gibi birçok belaya yol açan hayvanlara ve kuşlara atıfta bulunduğuna inanılmaktadır.

Beşinci mühür, inananların Sıkıntı sırasında yeryüzündeki şehadetini tasvir etmektedir (Vahiy 6:9-11). Göğe çekilmeden sonra birçok kişi Mesih'e iman edecek ve zulüm görecektir. Bu şehitlerin dördüncü mührün hemen ardından bu noktada cennete getirilmesi, mezkûr şehitlerin dünyadaki sıkıntı sahnesinden geldiklerini ima ediyor gibi görünecektir. Şehit azizlerin cennete girişinin aynı zamanda 6. bölümün kronolojisiyle de ilgisi vardır. Mühürlerin Daniel'in yetmişinci haftasının yedi yılının tamamını kapsadığına dair yaygın yorumu desteklemek için (Daniel 9:27), bazen şuna işaret edilir:

Burada iki sınıf şehitten söz edilmektedir: zaten öldürülenler ve henüz öldürülmemiş olanlar. Buna göre, daha önce öldürülenlerin Daniel'in yetmişinci haftasının ilk yarısında öldürüldüğü, henüz öldürülmemiş olanların ise büyük sıkıntıda veya haftanın son yarısında yok olacağı sonucuna varılmıştır (Walvoord, Revelation, 2011).

Altıncı mühür açıldığında, son zamanların yıkıcı felaketleri serbest bırakılacaktır (Vahiy 6:12-14). Bu felaketler, tüm insanlar -zengin-fakir, büyük-küçük- dehşet içinde haykırırken ve dünyanın mağaralarında ve yarıklarında korkmuş hayvanlar gibi saklanırken, yeryüzünde tam bir panik yaratacaktır. Sığınmak için Tanrıya ve O'nun önünde alçakgönüllülükle tapınmak yerine, çılgın bir korkuyla kendilerini mağaralarda gizlerler (Vahiy 6:15-16).

Vahiy 6, “Çünkü gazaplarının büyük günü geldi ve kimler ayakta durabilir?” diye bir soruyla sona erer. Mühür yargılarında salıverilen tüm yıkımın ışığında, kimsenin ayakta kalamayacağına dair makul bir sonuca varılabilir. Ancak Vahiy 7, kurtarılanların iki farklı grubunun, Sıkıntı sırasında güçlü duracağını belirtmektedir. İlk grup Tanrı'nın koruması altında yeryüzünde dimdik duracak, diğer grup ise imanları uğruna şehit olduktan sonra Tanrı'nın cennetteki tahtının önünde duracaktır (Hitchcock, 2012).

İlk grubu 144.000 Yahudi oluşturmaktadır. Bazıları İsrail'den çok kiliseye sembolik bir gönderme olduğuna inananlar vardır. Vahiy 7:1-8'deki 144.000'i Vahiy 7:9-17'deki büyük kalabalıkla özdeşleştirirler. Bu görüşü benimseyen George Eldon Ladd, "Onlar, ahir zamanda tarihinin iki evresinde görülen aynı insanları -kiliseyi- temsil ediyorlar: ilki, büyük sıkıntının eşiğinde duran ve daha sonra bu süreçten geçmiş olanlar diğeri ise felaket zamanı, şehit oldular ama galip geldiler (Ladd, A Commentary on the Revelation of John, 1972, s. 116).”

Çoğunluk İsrail’deki Yahudiler görüşünü benimsemiştir. İsrail'in on iki kabilesinin her birinden 12.000 kişi olan 144.000 Yahudi erkekten oluşan ve Sıkıntı sırasında kendisine hizmet etmek üzere Tanrı tarafından yetiştirilen gerçek bir gruptur. John F. Walvoord'un dediği gibi, “İsrail'in kabileleri hala var ve Tanrı onların kim olduğunu kesinlikle biliyor (Walvoord, Revelation, 2011, s. 139).” Seçilmiş olan 144.000 kişinin özellikleri şunlardır:

Mesih’in kanı karşılığında “yeryüzünden satın alındılar” (Vahiy 14:3), 144.000 kişi, eman mührü verilerek Tanrı'nın hizmetine hazırlanacaklardır (Vahiy 7:3-4). Sıkıntı

sırasında yeryüzünde, Deccal'in takipçileri onun işaretini sağ ellerinde veya alınlarında taşıyacaklardır (Vahiy 13:16). Aynı zamanda Rab, halkının alınlarına bir mülkiyet mührü koyarak halkını tanıyacaktır (Vahiy 14:1). Tanrı'nın mührünü taşırlar. Sadece 144.000 kişiyi hizmete hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda onları korur. Mühür, Tanrı'nın güvenlik taahhüdüdür. Tanrı, dört meleğin yeryüzüne yargılarını getirmelerine izin vermeden önce 144.000'i mühürler (Vahiy 7:1-3). 144.000, Sıkıntı sırasında Tanrı'nın ve Şeytan'ın gazabından korunacaklardır (Vahiy 9:4). Vahiy 14:1-5'te Yuhanna, Sıkıntının sonunda 144.000'in Kudüs şehri olan Siyon Dağı'nda saklanacakları ifade eder. Bakirdirler. (Vahiy 14:4). "Kuzu nereye giderse gitsin" (Vahiy 14:4) sıkıntı günlerinde sabredecek ve Mesih'in yolunu takip edeceklerdir.

Yuhanna'nın bahsettiği ikinci grup ise, bütün milletlerden oluşan sayılamayacak kadar kalabalık insan topluluğudur (Vahiy, 7:9). Bu grubun kurtuluşunda 144000 Yahudi'nin Müjdeleme hizmetleri etkili olacağı düşünülmektedir. Tanrı'nın bu mühürlü hizmetkarları Matta 24:14'ü yerine getirecekler: "Krallığın bu müjdesi, tüm uluslara bir tanıklık olarak tüm dünyada duyurulacak ve son o zaman gelecek."

Altıncı ve yedinci mühürler arasında bir ara vardır. Sonra yedinci mühür Vahiy 8:1'de açılır. Açıldığında "cennet boyunca yaklaşık yarım saat sessizlik" olur. John Walvoord, "Otuz dakika normalde uzun bir süre olarak kabul edilmese de bu durumda muazzam bir şeyin gerçekleşmek üzere olduğunu göstermektedir (Walvoord, 2011, s. 149)." Vahiy'deki sessizlik, daha fazla hükmün geleceği beklentisinden de kaynaklanabilir. Yedinci mühür son değil; açıldığında içinde yedi yargı trompeti çalınacaktır. Elçi Yuhanna vizyonunda yedinci mührün açılmasını ve yedi meleğe yedi trompet verilmesini izledi (Vahiy 8:1-2). Bu çalgı aletleri, çoğu dünyanın büyük bir bölümünü yok edecek olan belirli felaketleri temsil eder (Vahiy 8-11). Bu meleklerin Tanrı'nın önünde duruyor olmaları, Cebrail'e verilen gibi bir önemli yeri gösterir (Luka 1:19) hatta bazıları bunlara "varlık melekleri" adını verir.

2.5.2.2. Trompet Yargıları

Birinci melek trompeti üflemesinin ardından kanla karışık dolu ve ateş gelir. Bunlar yeryüzüne atıldığında toprağın üçte biri, ağaçların üçte biri ve bütün yeşil otlar yanar (Vahiy 8-7). Birinci meleğin tuttuğu borunun üflenmesine karşılık olarak, yeryüzünün

bitki örtüsüne yönelik bir ıssızlık sahnesi dünyaya yayılır. Bazı yorumcular dolu ve ateşten ziyade ilahi yargının bir sembolü olarak görmüşlerdir. Buna karşılık Evanjelikler literal anlarlar. Çıkış 9:18-26'daki bahsedilen Firavun'u cezalandırmak için Tanrı'nın çeşitli felaketler gönderdiği veba gibi gerçek olacağını düşünürler. Çıkış 9:19-25'e göre dolu, yalnızca bitkileri değil aynı zamanda içinde yakalanan insanları ve hayvanları da yok etmiştir. Bu dolunun sonucu kan dökülecektir (Walvoord, Revelation, 2011).

İkinci trompet, denizlerle ilgilidir. Yuhanna burada dağ gibi büyük bir alev parçasının denize atılması sonucunda denizlerin üçte birinin kana dönüşmesinden bahsetmektedir (Vahiy 8:8-9). Nil'in suyu kana dönüşmesi gibi anlaşılabilir (Çıkış 7:17-18). Fruchtenbaum buradaki kastın meteor ya da yanardağ olabileceğini ifade etmektedir (Fruchtenbaum, 2003, s. 225).

Üçüncü trompet üflendiğinde Yuhanna bir meşale gibi yanan nehirler ve su kaynakları üzerine düşen büyük bir yıldıza tanık olur. Bahsi geçen yıldız "pelin" olarak adlandırılmıştır. Issız yerlerde yetişen acı bir bitki ve bir felaket sembolüdür. Görünüşe göre suyun acı olmasına neden olarak birçok kişinin ölümüyle sonuçlanacaktır (Vahiy 8:10–11).

Sembolik anlayanların yanı sıra literal anlayışa göre yıldız, dünya atmosferine girerken anlaşılır bir şekilde yanan, nehirler ve sular üzerinde kirletici bir etkiyle düşen bir gök cismi veya uzaydan gelen bir kütleye benzetilmiştir. Pelin ağacına yapılan atıf, İsrail oğullarının Marat sularında yaşadıkları deneyime paralel görünmektedir (Çıkış 15:23-25). Orada acı sulara atılan ağaç onları tatlı yaptı. Burada pelin ters etkiye sahiptir.

Dördüncü trompet üflendiğinde güneşin üçte biri, ayın üçte biri ve yıldızların üçte biri zarar gördü, öyle ki ışıklarının üçte biri alındı. Gündüzün ve gecenin üçte birinin parlaması engellendi. Sonra baktım ve tam tepeden uçarken yüksek sesle ağlayan bir kartal işittim, "Vay, vay, vay yeryüzünde yaşayanlara, üç meleğin üflemek üzere olduğu diğer trompetlerin seslerine! (Vahiy 8:12-13)"

Kara, deniz, nehirler ve su kaynaklarıyla ilgili ilk üç yargının aksine, dördüncü trompet göklerle ilgilidir. Yuhanna sahneye tanık olurken, gökten gelen ışığın kesintiye uğradığını, henüz yeryüzüne düşmemiş olan diğer yargıların ciddi bir uyarısı olarak görür. Bu yorum, ilk dört trompetin yalnızca kendi başına yargılar olmadığını, aynı zamanda karakter olarak çok daha şiddetli olacak son üç trompetin uyarıları olduğunu

gösteren sonra vurgu olduğu düşünülmektedir. Yuhanna, yeryüzünün sakinlerini yargının geleceği konusunda uyarılırken, üçlü bir vahşet ilan eden bir kartalın yüksek sesini hem gördüğünü hem de duyduğunu kaydetmiştir. Bu bölümde başlangıcı olan trompet yargıları, Mesih'in ve Eski Ahit peygamberlerinin, insan ırkının şimdiye kadar yaşadığı her şeyden çok daha kötü olan gelecek sıkıntı zamanına ilişkin kehanetlerini (Matta 24:22; Daniel 9:26–27; Yoel 2:1–2) doğrulamaktadır (Walvoord, Revelation, 2011).

Beşinci trompet çaldığında, Yuhanna dipsiz kuyunun anahtarına sahip olan gökten düşen bir yıldızı görür. Daha önce altıncı mühür (6:12–17) ve dördüncü trompet (8:12) ile bağlantılı olarak, yıldızlı göklerde olağandışı durumlar ifade edilmiştir. 6. bölümde, cennetin yıldızları düşer ve cennetin kendisi bir tomar gibi yuvarlanır. 8. bölümde, cennetten büyük bir yıldız nehirlere ve su kaynaklarına düşer. Bu durumlarda, maddi yıldızlara veya onların parçalarına atıfta bulunulması muhtemeldir ve onların yeryüzüne düşmesi, kötü bir dünya üzerindeki ilahi yargının bir şeklidir. Dipsiz kuyuların anahtarları kendisine verilmiş bir yıldızın yeryüzüne düşmesini meteor olarak yorumlayanların aksine Walvoord burada sembolik bir yorumlamaya gitmektedir. İsa’nın, Şeytan’ı “gökten düşen yıldırım” gibi görmesinden (Luka, 10:18) hareketle ve Vahiy Kitabında “Dipsiz kuyu” anlamına gelen Yunanca sözcük, yedi kez bulunmasına (9:1,2,11; 11:7; 17:8; 20:1-3) isnaden Şeytan olarak yorumlamaktadır. Şeytan'ın kendisi, Mesih'in yeryüzündeki saltanatı sırasında bin yıl boyunca uçurumda mahsur kalır (20:1–3). Bu nedenle, bu bölümün açılışı, Şeytan'ı, orada hapsedilenleri serbest bırakma gücüne sahip, uçurumun anahtarına sahip olarak sunulmaktadır. İkinci kutsal ifadede anahtarın kullanımını kaydedilmiştir. Uçurumun çukuru açılır ve içinden öyle büyük bir duman çıkar ki, güneşi ve havayı karartır. Bu duman, mezkûr iblislerin hapisten çıkmalarının yol açacağı ruhsal yozlaşmanın habercisi gibi görünmektedir ve beşinci trompetin yargısını şeytani bir baskı olarak tanımlanmıştır.

Eski Ahit'te çekirgeler çok korkulan bir belaydı, çünkü ülkeyi her yeşil yapraktan ve filizden soyabilir, insanları ve hayvanları yiyecek kıtlığı yüzünden ölüme terk edebilirlerdi. Kutsal Kitap’ta sık sık çekirgeler, Rab tarafından kötü bir dünya üzerinde ilahi bir yargı olarak kullanılır. Musa'nın Mısır'da Firavun ile olan yarışında çekirge belası Firavun'un çabucak alçalmasına neden oldu (Çıkış 10:12–20). Ancak bunlar doğal çekirgeler değil, yeryüzüne yayılmış şeytani sürülerdir. Çekirgelere, muhtemelen Tanrı tarafından veya belki de Şeytan'ın kendisi tarafından, dünyanın bitki örtüsüne zarar

vermemeleri, sadece Tanrı'nın mührü olmayan insanlara zarar vermeleri emredilmiştir (Walvoord, 2011, s. 265). Dipsiz kuyudan gelen şeytani güçler çekirgeler gibi dünyayı saracak. Cehennemin güçleri, insanlara akrep sokması gibi acı çektirmek için yeryüzüne salıverilecektir (Vahiy 9:1-12). Bu şeytani yaratıklar “karanlığın krallığındaki doğaüstü askerlerdir” (Swindol, 2011). Ama Tanrı şeytani istilayı beş ay ile sınırlayacak çünkü çekirgelerin Mayıs'tan Eylül'e kadar olan normal yaşam süresi olan beş aylık bir süre olarak ifade edilmektedir. Şeytanların öldürmesine değil, sadece eziyet etmesine izin verilecektir.

Cehennemin dibindeki çekirgelerin çektirdiği korkunç azap, trompet dönemini sona erdiren “vay” (Vahiy 9:12) denilen üç büyük yargıdan yalnızca ilkidir. Kutsal Kitap’ta vay kelimesi, Mesih'in (Matta 11:21) bildirdiği gibi, genellikle Tanrı'nın bir yargısı olan bazı büyük felaketlere atıfta bulunur. Bu kelime, dünyayı yargılamak için dönüşünden önceki trajik saatlerde Mesih'i tanımayanların çaresiz durumunu ifade etmektedir.

Altıncı trompet, insanlığın üçte birini öldürecek 200 milyonluk büyük bir ordunun ilerleyişini işaret etmektedir (Vahiy 9:15-16). Bazıları bu pasajın Çin'in İsrail'i işgalini bildirdiğini düşünmektedir. Mezkûr sonuç üç ana noktaya dayanmaktadır:

1. 200 milyonluk ordu, kurumuş Fırat Nehri'ni geçerek doğudan İsrail'e gelen Vahiy 16:12'de gelen krallarla paralel olarak görülür.
2. Modern Çin ulusu bu büyüklükte bir ordu toplayabilir.
3. Bu ordunun kullandığı silahlar tanklara, helikopterlere, toplara, roket atarlara ve füzelere benzer (Vahiy 9:17-19).

Vahiy 9:16'daki 200 milyonluk ordunun modern veya fütürist silahlar kullanan bir insan ordusu değil, dünyayı işgal eden şeytani bir süvari- şeytani atlara binen cehennem atlıları olduğuna görüşünü savunanlar da vardır. Sıkıntı döneminde, iblisler dünyayı istila edecek, insanları büyük acılar çekecek ve nihayetinde yeryüzündeki insanların üçte birini öldürecektir (Vahiy 9:15, 18). Başka bir deyişle, bu şeytani ordu dünyanın üçte birini öldürme yeteneği bahşedilirken, beşinci trompetin ıstırapları altıncı trompet sırasında tırmanacaktır. Vahiy Kitabında 9:20-21’te insanlığın geri kalanı hala tevbe etmemesinden ve günahlardan vazgeçmedikleri bahsedilmektedir.

2.5.2.3. İki Tanık

Büyük sıkıntı sırasında Şeytan, şeytani planını gerçekleştirmek için iki adamı yani Deccal ve sahte peygamberini kullanacaktır. Aynı zamanda, Tanrı iki tanık olarak adlandırılan iki peygamber veya adamını kullanır. Vahiy 11:3-14 onların hizmetini anlatmaktadır. Tıpkı Vaftizci Yahya gibi çul giymiş olarak görünmektedirler. Çul aynı zamanda yas ve tövbe anlamına gelir. Gökten ateş yağdırma ve yağmur yağmasını engelleme gibi olağanüstü güçler verilir (Vahiy 11:4-6). 1260 gün (3,5 yıl) boyunca vaizlik ederler. İki tanık sadece güçlü peygamberler olmayacak; onlar zulüm gören peygamberler olacaklardır. Yeryüzüne felaket getirdiklerinde, Deccal ve dünyadaki takipçileri bu iki tanığı bir numaralı halk düşmanı olarak göreceklerdir. Ama Tanrı onları doğaüstü bir şekilde 3,5 yıl boyunca koruyacaktır. Onlar yenilmez olacaklar (Vahiy 11:5) ve Deccal'e muhalefet edeceklerdir.

İki tanığın kimliği hakkında bilgiler net değildir. *Tertullian, Irenaeus* ve *Hippolytus* gibi ilk Hıristiyanlar, "Hanok" ve "İlyas"'ın Sıkıntı sırasında yeniden ortaya çıkacağına ve iki tanık olacağına inanıyorlardı. Diğerleri, Musa'nın Hanok veya İlyas ile birlikte iki tanıktan biri olacağına karar vermişlerdir. Hanok olduğunu düşünenlere göre Hanok asla ölmedi ve Kutsal Kitap "her insanın bir kez ölmeye mahkûm olduğunu ve ondan sonra yargının geldiğini" söyler (İbraniler 9:27). Hanok, Tufandan önceki günlerde Rab'bin gelişini bildiren bir yargı peygamberiydi (Yahuda 1:14-15). Musa olduğunu düşünenler; tanıklar Musa gibi ırmakları kana çevirecek ve yeryüzüne başka belalar getireceklerdir (Vahiy 11:6). İkincisi, Musa ve İlyas Mesih'le birlikte, Mesih'in ikinci gelişindeki görkeminin habercisi olan dağda göründüler (Matta 16:27–17:5; 2 Petrus 1:16-18). Üçüncüsü, Musa bir peygamberdi. İlyas iki tanıktan biri olarak tanımlamak için beş ana neden verilebilir. Birincisi, Hanok gibi İlyas da asla fiziksel ölümü tatmadı. İkincisi, Musa gibi dağda hazır bulundu. Üçüncüsü, Kutsal Kitap'ta İlyas'ın Rab'bin büyük ve korkunç gününden" önce geleceğini tahmin eder (Malaki 4:5). Dördüncüsü, Tanrı onu iki şahit gibi 3,5 yıl boyunca gökten ateş yağdırabilme (2. Krallar 1:12) ve yağmur yağmasını engelleyebilme (1. Krallar 17:1) gibi özelliklerinin bulunduğuna işaret etmektedir. Beşincisi, iki tanık gibi İlyas da bir peygamberdi (Walvoord, Revelation, 2011). Fruchtenbaum'a göre iki tanığın geçmişten gelecek insanlar olması gerekmediğini ve

Sıkıntıda hayatta olan iki Yahudi olacağını iddia etmektedir (Fruchtenbaum, 2003, s. 232).

İki tanığın ortaya çıkış zamanı konusunda belirsizlik vardır. İki tanığın hizmetinin süresi, 1.260 gün veya 3,5 yıl olarak açıkça belirtilir ve bu yedi yıllık Sıkıntının yarısından birine açıkça atıfta bulunur. İlk yarıya atıfta bulunuyor diyenler; onların tanıklığını sonlandıran Canavarın büyük bir güçle sahneye çıkması olarak yorumlarlar (Vahiy 7). Deccal Sıkıntının ilk bölümünde, esas olarak siyasi bir figür olarak mevcut ve aktif olmasına rağmen, kendisini gerçek karakterinde göstermez ve Sıkıntı'nın ortasına kadar tapınılmasını talep etmez. Orta noktada, Sıkıntının ilk bölümünde hizmet eden iki tanığı öldürecektir (Ryrie C. C., Revelation, 1996). Böylece Deccal'in Sıkıntı'nın ortasında olağanüstü bir güç konumuna yükselmesinin önünde üç engeli kaldırmış olacaktır. Bunlar Yahudilerin tapınağı, iki tanık ve dinsel Babil.

İkinci yarıyı destekleyenler Vahiy 11:2-3'ün bağlamı delil gösterir. Vahiy 11:2 şöyle der: “Dış avluyu ölçmeyin, çünkü o milletlere teslim edilmiştir. Mukaddes şehri 42 ay çiğneyecekler.” İki tanık, hemen sonraki ifade de tanıtılmaktadır. Vahiy 11:2-3'teki bağlam, iki tanığın aynı kırk iki aylık süre içinde (1.260 gün veya 3,5 yıl) hizmet edeceklerini gösterir. Tapınağın milletler tarafından çiğnendiğini ve Deccal'e tapınmanın egemen olduğunu göstermektedir. Bu, Deccal'in Kudüs'ü kontrol edeceği, Sıkıntı'nın ikinci yarısına karşılık gelmektedir. *Leon Wood* aynı şekilde düşünür. Kimlikleri ne olursa olsun bu iki kişi, Deccal'in İsrail ile yaptığı anlaşmayı bozduğu anda çalışmalarına başlayacak, baskı ve zulmün zor ayları boyunca devam edeceklerdir (Wood, 1973, s. 131). İki tanık Deccal'in büyük muhalefetiyle karşılaşacak. Bu dinamik, Sıkıntının ikinci yarısına daha iyi uymaktadır. Onlara göre Büyük Sıkıntı sırasında Canavar tüm öfkesini serbest bırakacaktır. Üçüncüsü, Sıkıntının sonunda Mesih'in ikinci gelişini ilan eden yedinci trompetin çalınması (Vahiy 11:15-19), iki tanığın özelliklerini hemen takip eder (Thomas, Revelation 1-7, 1992). Vahiy bölümünde kırk iki ay veya 1.260 gün anlamı geçmesi Sıkıntı'nın ikinci yarısına atıfta bulunuyor gibi görünmektedir (Walvoord, Revelation, 2011). Aynı şey, iki tanığın 1.260 günlük hizmeti için de geçerli gibi olduğu belirtilmektedir (Vahiy 11:3).

2.5.3. Sıkıntı Ortası

Altıncı hükümden sonraki konu dışı olaylardan biri küçük bir tomarla ilgilidir. Bu tomarın Sıkıntı Dönemi'nin ortasında gerçekleşecek olaylarla yedinci mühür ve dolayısıyla da kâse hükümleri ile ilgili bilgileri içerdiği düşünülmektedir.

İlk şeytani çatışmada, şeytani kölelerinin eşlik ettiği Şeytan ile melek ordusuyla Başmelek Mikail arasında cennette devasa bir çatışma meydana gelir (12:7-8). Mikail ve melekler Şeytan'ın ordusunu yenecek, onları gökten kovacak ve yeryüzüne atacaklardır. Şeytan, Sıkıntının ortasında cennetten kovulduğunda birçok önemli değişiklik olacaktır. "Birincisi, artık Rab'bin halkını suçlamak için Tanrı'nın önünde bir dinleyici kitlesi elde edemeyecek. İkincisi, artık Tanrı'nın huzuruna erişemeyecek ve azizleri sınama ve ayartma iznine sahip olmayacaktır (Swindol, 2011). Ancak Şeytan'ın cennetteki yenilgisi, onun yeryüzüne indirilmesi için bir fırsattır (Walvoord, Revelation , 2011, s. 197)." Büyük Sıkıntıyı bu kadar korkunç hale getirecek şeylerden biri, Şeytan'dan ortaya çıkaracak aşırı öfkedir.

Şeytan'ın yenilip gökten kovulmasının ardından, öfkesini hemen İsrail'e çevirecektir. Onları yeryüzünden silmeye çalışacaktır. Bu Vahiy 12'deki ikinci savaştır. Vahiy 12:1, İsrail'i "güneş ve ay ayaklarının altında ve başında on iki yıldızdan bir taç ile giyinmiş" bir kadın olarak tasvir etmektedir. Mezkûr kadın İsrail halkının açıkça görüldüğü Yaratılış 37:9-10'daki Yusuf'un rüyasına bir göndermedir. Ayrıca kadın, Vahiy 12:2, 5'te İsa'yı doğurur, bu da kadını İsrail'e daha da bağlar, çünkü Kutsal Yazılar Mesih'in İsrail'den geleceğini ifade etmektedir (İşaya 9:6). Şeytan, öfkesini kadına odaklar ve Tanrı'nın vaatlerini boşa çıkarmak için Yahudileri sonsuza dek ortadan kaldırmaya çalışır. Bundan dolayı dünya çapında kapsamlı bir antisemitizm başlatacaktır. Vahiy 12:6, 14'e göre Şeytan'ın İsrail'e karşı öfkesi 1.260 gün (3,5 yıl) sürecektir. Bu, Sıkıntının ikinci yarısıdır. Tanrı, İsrail'i, ejderhanın ağzından akan şiddetli bir sel ile simgelenen Şeytan'ın saldırısından doğaüstü bir şekilde koruyacaktır (Vahiy 12:14-16). Sel, sembolik olarak kullanıldığında askeri işgal anlamına geldiği için (Daniel 9:26) Deccal'in Kudüs ve tapınağın kontrolünü ele geçireceği düşünülmektedir.

Şeytan, yok etme planını gerçekleştirmek için Deccal'i birincil araç olarak kullanacaktır. Deccal'in açıklaması Vahiy 13'ün hemen ardından gelir. Deccal, Şeytan'ın planını gerçekleştirirken, İsrail ile olan antlaşmasını Sıkıntının ortasında bozacaktır. Aynı

zamanda dünya yönetimini elinde bulunduran on krallık ile Deccal arasında var olan barış bozulacaktır. Deccal dünya hakimiyetini ele geçirmek için on krallığa savaş ilan edecek, büyük fetihler yapacak, ancak nihayetinde öldürülecektir (Daniel, 11:45; Vahiy, 13:3). Şeytan'ın, daha önce yeryüzünde öldürülmüş Deccal'i yeniden diriltmesinden sonra insanlar Şeytan'ın ve Deccal'in olağanüstü güçlerine tapmaya başlayacaktır (Vahiy, 13:3-4). Deccal'in yeniden dirilmesi, Mesih'i taklit ettiği başka bir nokta olması açısından da önemlidir.

Nitekim dini anlayış ilk yarı için Vahiy 17:1-6'da "Büyük Fahişe" (Great Harlot) olarak adlandırılır. Vahiy 17'deki fahişe, Babil merkezli sahte bir dini sistemi sembolize etmektedir. Babil şehrinin ruhi putperestliğidir (17:4-5). Kutsal Kitap putperestliği tanımlamak için sıklıkla fuhuş veya zina kullanmıştır (İşaya 23:15-17; Yeremya 2:20-31; 13:27; Hezekiel 16:17-19; Hoşea 2:5; Nahum 3:4). Vahiy Kitabında bozulmuş din, yedi başlı ve on boynuzlu canavar ile ilişkilendirilmektedir. On boynuzun on krallığa işaret ettiği düşünüldüğünden bu anlatım sivil hükümetin bozulmuş dini desteklediğini ve yöneticilerin bu dini suiistimal ederek ayakta tuttuğuna işaret etmektedir. Bu tek dünya dininin merkezi, putperestliğin "anası" olan yeniden inşa edilen Babil şehri olacaktır. Çünkü putperestlik ve sahte din burada başlamıştır (Tekvin 11:1-9) (Fruchtenbaum, 2003). Yeni Babil, bu tür ruhi fahişelik, zina ve putperestliğin somut örneği olacaktır. Beşinci mühürde işkence gören kutsallara eziyet eden kurumun da Babil'deki bu dinî sistem olduğu belirtilmektedir (Vahiy, 17:6). Sıkıntının ortasında, Deccal ve on kral, Babil'in dini sistemini yok edecektir (Vahiy 17:16). Deccal, Babil'in sahte dini sistemini, kendisini tanrılaştıran kendi küfürlü sistemiyle değiştirecektir. Babil'in siyasi ve ticari etkisi ile Sıkıntı'nın sonuna yakın yedinci kâse yargısında yok edilinceye kadar, Deccal'in yönetimi altında üç buçuk yıl daha devam edecektir (Vahiy 16:19; 18:16-24).

Deccal yeni dini sistemine katılanların sayısını arttırmak için İki Tanık ile mücadele edecek ve sonunda onları öldürecektir (Vahiy, 11:7). İki Tanığın öldürülmesi, insanların gözünde Deccal'i üstün yapacak ve Tanrı'nın gazabından emin olacaklardır. Deccal'in iki tanığı öldürmesi ancak bu ikiliye verilen özel güç (Vahiy, 11:5) ellerinden alındığında mümkün olacaktır. Deccal onların defin işlemlerine izin vermeyecek ve bütün insanların görebilmesi için cesetlerini "Rablerinin çarmıha gerildiği Sodom ve Mısır'ın sokaklarına", yani Kudüs sokaklarında sergileyecektir (Vahiy, 11:8). Bu durum Deccal'in hakimiyetinin bir işareti sayılacak ve inanmayanlar coşkuyla kutlayacaklardır. Ancak kısa

bir süre sonra, İki Tanık'ın herkesin gözü önünde göğe yükseltilmesiyle halkı bir korku kaplayacaktır. Tanrı İki Tanık'ın ölümüne sevinilmesini şehrin onda birini yok ederek ve 7000 kişinin ölümüne neden olacak bir depremle cezalandıracaktır (Vahiy, 11:13). Bu deprem insanların Tanrı'yı yüceltmelerini sağlayacak olsa da bu durum uzun sürmeyecektir.

Şeytan, Deccal ile kurduğu dinsel bir egemenliğe geriye kalanları kendi dinine çağıracaktır. Sahte mesih ise Deccal'in yardımcısı rolünde sahneye girecektir. Yeni dinin evrensel çapta yayılmasına yardımcı olacaktır. Aslında teslis anlayışı ortaya konmaktadır. Vahiy'de (16:13; 19:20; 20:10) üç kez "sahte peygamber" olarak adlandırılır ve Vahiy 13:11-18'de "yerden çıkan canavar" ikinci canavar olarak da ifade etmektedir. O, son zamanların kutsal olmayan üçlüsünde son kişidir. Böylece sahte teslis tamamlanacaktır. (Vahiy 16:13; 19:20–20:2; 20:10). *Thomas Ice* ve *Timothy Demy* bu yakın bağlantıya dikkat çeker: "Deccal ve Sahte Mesih ortak, aldatıcı bir amaç için çalışacak iki ayrı bireydir. Rolleri ve ilişkileri, eski dünyada bir hükümdar (Deccal) ile ulusal dinin baş rahibi (Sahte Peygamber) olarak düşünülebilir (Ice & Demy, 1997, s. 78-80)."

Baba'nın yetkilerini Oğul'a vermesi gibi, Şeytan da yetkilerini Deccal'e verecek ve insanlar Deccal'e ibadet edip onu yücelteceklerdir. Tanrı'ya küfredecek olan Deccal, Mesih'e inananları katledecektir. "Kuzu" metaforu ile anlatılan Sahte Peygamberin hakiki dindar bir kimliğe bürüneceği ve böylece pek çok kimseyi Deccal'e iman etmeye ikna edeceği düşünülmektedir. Ayrıca kendisine birtakım mucizevi güçler de verilecektir (Vahiy, 13:13-15). Kutsal Ruh'un 14400 kişi ve inananların alınlarına eman mührü vurması gibi, Sahte Mesih de Deccal'e inananların alınlarını ya da sağ ellerini "666" işareti ile mühürleyecektir (Vahiy 13:16). Ayrıca Vahiy 14. pasajında Deccal'in mührünü alınlarına vurduranların geri dönüşü olmayan bir yola girdiklerini ve bunların sonsuza kadar azap göreceğini bildirmektedir (Vahiy, 14:9-11). Pasajın sonunda yeryüzünde olgunlaşan üzümlerin toplanıp üzüm cenderesinde çiğneneceği ve buradan kan akacağı belirtilmektedir (Vahiy, 14:16-20). Bu temsil Sıkıntı Dönemi'nin son yedi kâse azabına işaret etmektedir. Canavara tapanların tümüne yönelik sert uyarı, aynı zamanda büyük sıkıntı zamanında Mesih'e güvenenler için de bir teşviktir. Bazıları şehitlikle karşı karşıya kalacaktır (Vahiy14:12-13).

Tanrılık iddiasında bulunacak Deccal'in Yahudilerin kurban ibadetini engelleyecek sonra "yıkıcı çirkin-iğrenç şey" diye anlatılan olay gerçekleşecektir. Bahsedilen iğrenç şeyin ne olduğu Kutsal Kitap'ta tam olarak belli değildir. Bazı yorumcular bunun put veya Deccal suretinde bir heykele işaret ettiğini savunmaktadır. Bahsi geçen şeyin 1290 gün kalacağı ifade edilmektedir. Deccal, mabedin en kutsal bölümünde Tanrılığını ilan ettikten sonra, tahtını Babil'de kuracak ve egemenliği 1260 gün sürecektir. İğrenç şey (1290) ile Deccal'in hakimiyet süresi (1260) farklı olduğu için iğrenç şey ile kastedilenin Deccal'in tanrılık iddiası olması mümkün görünmemektedir. Fruchtenbaum'a göre iğrenç şey Sahte Mesih'in, Deccal'in yeniden dirilmesi onuruna yaptırdığı ve kutsal ruhundan üflediği heykeldir (Fruchtenbaum, 2003). Başka bir yorum ise iğrenç şey ile kastedilen olay Yahudilerin yurtlarını terk etmesi için bir işaret olarak da görülmüştür (Matta, 24:15).

Vahiy 18:1, "Bütün bunlardan sonra" sözleriyle başlar. Vahiy'de bu sözler genellikle yeni bir şeyin tanıtıldığını veya yeni bir şeyin başladığını bildirmektedir (Vahiy 4:1). Vahiy 18'de, bu ifadenin, yedi yıllık Sıkıntının ilk yarısında Babil'in dini yönünden, Sıkıntının son yarısında dünyaya hâkim olan ekonomik, ticari ve siyasi yönüne doğru bir kayma veya değişime işaret ettiğine ifade edilmektedir (Walvoord, Revelation, 2011).

2.5.4. Büyük Sıkıntı Son Yarısı (3,5 yıl)

Sıkıntı döneminde iki tanığın öldürülmesiyle beraber ilk dönemin kapandığı ikinci dönemin başladığı düşünebiliriz. Yedinci trompette yer alan üçüncü vay, çok yakından duyurulur. Çağın sonu hızla yaklaşıyor. Yedinci melek trompeti üfledi ve gökte, "Dünyanın krallığı Rabbimizin ve Mesih'in krallığı oldu, sonsuza dek krallık sürecek" diye yüksek sesler yükseldi (Vahiy 11:15-18).

Yedinci trompet çaldığında, Yuhanna gökte büyük sesler duyar. Tek bir sesin anonsu yaptığı önceki örneklerin aksine, burada Mesih'in zaferini söyleyen büyük bir ses senfonisi vardır. Dünyevi yönetimin Tanrı'nın eline geçeceği gerçeği, Eski Ahit kehanetlerinde sıklıkla belirtilir (Hezekiel 21:26–27; Daniel 2:35, 44; 4:3; 6:26; 7:14, 26–27; Zekeriya 14:9). Ancak geriye kalan soru, bu noktada yedi yargı kasesi henüz dökülecek iken dünyanın krallığının nasıl Mesih'in krallığı olabileceğidir. Nitekim yedi trompet yedinci mühürde yer alıyorsa, yedi kâse de yedinci trompette yer almaktadır.

2.5.4.1. Gazap Kaseleri

Yedi kâse azabı önceki trompet ve mühür yargılarından farklı olarak, kaselerin yedi belası kesintisiz ve görünüşte oldukça hızlı bir şekilde dökülür. Tüm melekler aynı anda gitme emirlerini alırlar ve bu da yargıların hızlı bir şekilde birbirini takip ettiğini göstermektedir (Vahiy 16:1).

Gazap kaseleri açıkça Tanrı'nın doğrudan yargısını temsil etmektedir. Bu ardışık kaseler döküldükçe, yeryüzünü büyük felaketler saracak: insanların bedenleri yaralarla kaplanacak ve korkunç acılar çekecek; denizdeki tüm yaşam ölecek, nehirler ve su pınarları kan gibi olacak; gökler normal seyrinde bozulduğu için doğal olmayan ısı dünyayı kavuracak. Güneş sonunda kararacak, bu da artan karanlık, iklim değişiklikleri ve bitki yaşamının yok olmasına neden olacaktır.

İlk melek gidip tasını yeryüzüne boşalttı ve canavarın işaretini taşıyan ve onun suretine tapanların üzerine zararlı ve acı veren yaralar oluşacaktır (Vahiy 16:2). İlk trompet ile ilk kâse arasında dikkate değer bir karşıtlık vardır, çünkü (Vahiy 8:7) ağaçların üçte birini ve tüm yeşil otları yakmaktadır. Burada yargı, belirli bir insan grubu, onun işaretini almış olan canavara tapanlar üzerinedir. Yargı insanlarda "iğrenç ve kötü bir yara" açar. Swete, bunun tıbbi anlamda kötü huylu tümör anlamına geldiğine belirtir (Swete, 1999, s. 200). Bu yaralar, Tanrı'nın Mısır'a verdiği altıncı çıban belasını hatırlatmaktadır (Çıkış 9:9-11). Buradaki "yaralar" için kullanılan Yunanca sözcük, Eski Ahit'i Yunancaya (Septuaginta) çevirenlerin Mısırlıların başına gelen çıbanlar için kullandıkları sözcükle aynıdır.

Etkilenen grup, Deccal'in takipçileriyle sınırlıdır, imanlı geri kalanlar muaftır (Vahiy 9:8–12). Görünüşe göre Deccal takipçilerini iyileştiremiyor, çünkü beşinci kâse döküldükten sonra hâlâ bu yaralar için Tanrı'ya lanet okumaktadırlar. Vahiy 16:11'de şöyle geçer: "Acıları ve yaraları yüzünden göklerin Tanrısına küfrettiler ve yaptıklarından tövbe etmediler."

İkinci tas denize döküldüğünde, suların ölü bir adamın kanı gibi olmasına ve "denizdeki her canlının" ölmesine neden olur. Aynı şekilde denizler de kan içinde yuvarlanacaktır (Vahiy 16:3). İkinci trompet ile deniz canlılarının üçte biri ölmüştü bu hükümle yıkım tamamlanmıştır. Bu yargı, Nil Nehri'ndeki bütün balıkları öldüren ve suyu içilmez hale getiren Mısır'daki on beladan birincisine (Çıkış 7:20-25) benzemektedir.

Üçüncü kâse, üçüncü trompetin düzenini takip eder ve tatlı su kaynağının kana dönüşmesini sağlar. Bu kararın kurbanları, acımasız intikam yasasını yaşayacaklardır. Azizlerin ve peygamberlerin kanını döktüler, bu yüzden şimdi kan içmeleri gerektirir. Görünüşe göre bu kanlı su zehirli değil ve içilebilir durumdadır (Vahiy 16:3-7).

Dördüncü yargı, güneşi etkiler, böylece insanları "yakmak için ona güç verilmiştir". Rab'bin Günü'nün yanan bir fırın gibi geleceği Malaki 4:1'de önceden bildirilmiştir. İnsanlar Tanrı'ya yönelip merhamet dilemek yerine O'nun ismine küfreder ve tövbe etmezler (Vahiy 16:8–9)

Beşinci bela Canavar'ın "tahtına" gelir ve hükümetinin koltuğuna karanlığı getirir. Böylelikle Deccal'in yeryüzündeki geçici hakimiyeti sona erecektir. Hem beşinci trompet hükmünde hem de Mısır'daki dokuzuncu bela yargısında yeryüzüne karanlık çökmesinden bahsedilmektedir. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle Roma İmparatorluğu'nun karanlığa büründüğü iddiasından hareketle böyle bir karanlığın yeniden canlanmış Roma'yı temsil eden Deccal'in imparatorluğuna da çökebileceği düşünülmektedir. İnanmayanlar çektikleri acılardan dillerini ısıracaklar, tövbe etmemekte ve Tanrı'ya küfretmekte ısrar edeceklerdir (Vahiy, 16:10-11). Bu hükümlerin Tanrı'nın müsaade ettiği nükleer bir savaşa işaret ettiği, böyle bir savaşın da benzer sonuçlar doğurabileceği de düşünülmektedir (Hitchcock, 2012).

Altıncı yargı önceden kana bulanmış olan Fırat Nehri'ni kurutacaktır (Vahiy 16:12–16). Bu, "doğudan gelen kralların" (Daniel 11:44) ordularının Armagedon'un son savaşına doğru ilerlemelerini kolaylaştırmak için yapılmıştır. Filistin'in doğu sınırını oluşturan nehrin gerçekten bir kurumasıdır (Yaratılış 15:18).

Doğu krallarından söz edilmesi, Armagedon'a dair bir arasöz sunmaktadır. Yuhanna "kurbağalar gibi üç murdar ruhun" sahte teslisin – ejderha (Şeytan), Canavar ve sahte peygamberin ağızlarından çıktığını görür. Onlar "iblisler" olarak tanımlanırlar ve görevleri, dünyanın krallarını Armagedon savaşına ("Har-Magedon") getirmektir (Vahiy 16:13-16). Dünyanın bütün orduları Ortadoğu'da üçüncü dünya savaşı, yani Armageddon için toplanacaklardır. Bu savaşta ya Doğu krallığı ya da Deccal'den yana olmak üzere dünyada bulunan herkes taraf olacaktır.

Armageddon Savaşı'nın ardından yedinci melek yedinci kâseyi işleme koyacaktır. Son yargı bir yıkım ve felaket getirmektedir. "Bitti" çığlığı gelir. Buna fiziksel belirtiler

ve rahatsızlıklar da eşlik eder. Deprem "büyük şehri" yani Yeruşalim'i (Zekeriya 14:4-8) üçe bölecek ve diğer şehirlerin yıkılmasına neden olmaktadır. Babil tamamen yargılanır (Vahiy 17-18), adalar, dağlar kaybolur ve kütlelerce büyük bir dolu fırtınası meydana gelecektir (Vahiy 16:21).

2.6. ARMAGEDON SAVAŞI

Armagedon günümüzün popüler kavramlarından birisidir. Küresel felaketlerden kıyamet senaryolarına kadar her felaketi Armagedon olarak adlandırılmaktadır. Bahsi geçen kelime Kutsal Kitap'ta sadece bir kez geçmektedir. Vahiy Kitabında (16:16) Armageddon Grekçe *Ἁρμαγεδδών* ifadesi şeytani ruhların propaganda yoluyla dünya krallarını toplayacağı yerin ismi olarak zikredilmekte ve kelimenin İbranice kökenli "Har" ve "Megiddo" iki ismin birleşmesi olduğu vurgulanmaktadır (Boraas, 1996). Savaşın yaşanacağı yerin coğrafi konumu tam tespit edilememiş ve tartışmalar İbranice ikinci kelime Megiddo kısmına odaklanmıştır. Mezkûr kelime toplanma veya kıyım anlamına gelmektedir. Megiddo tepesi Kudüs'ün kuzeyinde coğrafi bir yerdir. Geçmişte ticaret bölgesi olmasından dolayı, tarih boyunca savaşlar görmüş ve sürekli el değiştirmiş bir bölgedir. Kanlı karşılaşmalara sahne olmasından ve literal olarak da "katletme, öldürme" gibi anlamlara geldiği şeklinde yapılan yorumlardan hareketle buranın Tanrı'nın düşmanlarının katledileceği "katliam dağı" anlamına geldiği de iddia edilmiştir (Walvoord, 2011).

Kutsal Kitap'ta burada önemli olayların gerçekleştiğinden bahsedilmektedir. Orada Deborah ve Barak Kenanlıları yendi (Hakimler 4 ve 5). Gidyon Midyanlılar üzerinde zafer kazandı (Hâkimler 7). Saul mezkûr yerde Filistinlerle yapılan savaşta öldürüldü (1 Sam. 31:8). Ahazya Yehu tarafından öldürüldü (2.Krallar 9:27). Ve orada Yoşiya Mısırlılar tarafından istila sırasında öldürüldü (2 Krallar 23:29-30; 2 Tarihler 35:22).

J. Dwight Pentecost kitabında *A. Sims'e* atfedilen "The Coming War and the Rise of Russia" kitabından alıntı yaparak şunları söylemektedir: *"Kutsal Kitap'ta, Her Şeye Kadir Tanrı'nın o görkemli gününün bu son büyük savaşının Armagedon'un veya Megiddo Vadisi'nin çok ötesine ulaşacağı anlaşılmaktadır. Armagedon, esas olarak birliklerin dünyanın dört bir yanından bir araya geleceği ve Armagedon'dan itibaren savaşın tüm Filistin topraklarına yayılacağı yer gibi görünüyor. Yoel, Yeruşalim'e yakın*

olan Yehoşafat Vadisi'nde yapılan son savaştan söz eder ve İşaya, Mesih'in "Edom'dan" kanlı giysilerle geldiğini ve Edom'un Filistin'in güneyinde olduğunu gösterir. Dolayısıyla Armagedon savaşı, öyle görünüyor ki, Filistin'in kuzeyindeki Megiddo Vadisi'nden, Kudüs yakınlarındaki Yehoşafat Vadisi boyunca ve Filistin'in en güney ucundaki Edom'a kadar uzanır. Ve peygamber Hezekiel'in bu büyük savaşın ordularının "ülkeyi kaplayacak" sözleri buna katılıyorlar. Vahiy Kitabı ayrıca 1.600 furlong[9] *boyunca kanın at dizginlerinin parçalarına akacağını söylüyor ve 1.600 furlongun Filistin'in tüm uzunluğunu kapsadığına işaret ediliyor. Fakat Yeruşalim, Armagedon savaşı sırasında hiç şüphesiz ilgi odağı olacaktır, çünkü Tanrı'nın Sözü şöyle der: "Savaşmak için bütün milletleri Yeruşalim'e karşı toplayacağım* (Pentecost, 1958, s. 227-8)." Ayrıca her yıl Kudüs'e geziler düzenlenmekte özellikle Armagedon'un yaşanacağı yer olarak tahmin edilen yere ücretsiz götürülmektedir (McGirk, 2008).

Armagedon kelimesi doğrudan geçmese de Kutsal Kitapta ona atıfta bulunan kavramlar vardır. Bunlar; Rab'bin öç alacağı gün (İşaya 34:8), Tanrı'nın şarabı (İşaya 63:2; Yoel 3:13; Vahiy 14:19-20), Rab'bin büyük ve müthiş günü (Yoel 2:31), hasat (Yoel 3:13; Vahiy 14:15-16), gün. . . fırın gibi yanan (Malaki 4:1), Rabbin büyük ve korkunç günü (Malaki 4:5), Ordular Yeruşalim'e saldırır ve Kudüs düşer (Zekeriya 14:1-3), Mesih ve Rab'bin orduları, Yehoşafat Vadisi'nde Yeruşalim'e karşı toplanan orduları yok eder (Yoel 3:9-17; Zekeriya 12:1-9; Zekeriya 14:3), Mesih, modern Ürdün'de, sakinlerini yok etmek ve Yahudi bakiyesini kurtarmak için Bozrah/Edom'a iner (İşaya 34:1-7; 63:1-5; Yoel 3:19).

Vahiy Kitabına göre Deccal, Armagedon'u başlatmak için Babil'deki ordularının Megiddo Ovası'nda toplanması adına propaganda başlatacaktır. Bu çağrıyı istemeyecek krallıkları manipüle etmek için doğaüstü ve şeytani birtakım güçler kullanacaktır. Savaşa çağrılan uluslar veya krallıklar arasında şunların olması muhtemeldir: On krallık federasyonu, Kuzey federasyonu; Rusya ve müttefikleri, Doğu'nun Kralları; Fırat'ın ötesindeki Asya halkları, Güney Kralı; Kuzey Afrikalı ve Mısır müttefikleri. Aslında düşmanlıkları birbirlerine ve İsrail'e karşı açığa çıkarken (Zekeriya 12:2-3; 14:2), savaşmaları özellikle Tanrı'ya karşıdır (Mezmurlar 2:2; İşaya 34-2; Zekeriya 14:3; Vahiy 16:14; 17:14; 19:11, 14-15, 19, 21).

---

[9] Furlong, Birleşik Krallık ve ABD de kullanılan uzunluk birimidir. 1 furlong 220 metredir.

Armagedon savaşının ilk aşaması Deccal'in Megiddo'da kendisi adına savaşmak üzere topladığı ordulara ilk olarak güney kralı savaş açacaktır daha sonra kuzey kralı da bu savaşa dahil olacaktır. Deccal ve orduları bu ordulara karşı saldırıda bulunarak onları yenilgiye uğratacaktır. Böylece Deccal Armagedon'un ilk karşılaşmasını kazanacaktır. Deccal ilk zaferiyle müttefikleri on krallık ile savaşmaya devam edecek ve Mısır, Libya ve Etiyopya dahil pek çok ülkeyi ele geçirecektir. Doğudan gelen ordulara yönelik tedbir alacak ve öncü birliklerini Zeytin Dağında hazır tutacaktır (Daniel, 11:44).

Armagedon'un ikinci aşamasında savaşın yönü Babil'e dönmektedir. Deccal, ordularıyla Megiddo'da toplanmak için merkezinden uzaklaştığında düşmanları bunu bir fırsata çevirerek Babil'e saldırılacaktır. Babil'e saldıran ulusların kuzeyden geleceklerine ama tam olarak kimlikleri açıklanmamaktadır. Deccal bir dünya hükümdarı olacak olsa da kontrolü isyan veya muhalefeti önleyecek kadar mutlak olmayacaktır. Deccal'in, Tanrı'nın şehrine saldırmak için yaptığı hazırlıklara Tanrı'nın bir cevabı ve ilahi intikamıdır (Vahiy, 17-18; Daniel 11:41; Yeremya, 50:15; Yeşaya, 13-14).

Vahiy Kitabında (18:1-3) Yuhanna Babil hakkında şunları yazar: "Bundan sonra, büyük yetkiye sahip başka bir meleğin gökten indiğini gördüm ve yeryüzü onun görkemiyle aydınlandı. Ve güçlü bir sesle bağırdı: "Düştü, büyük Babil düştü! O, cinlerin barınağı, her murdar ruhun uğrak yeri, her murdar kuşun uğrak yeri, her murdar ve iğrenç canavarın uğrak yeri oldu. Çünkü bütün milletler onun cinsel ahlaksızlığının tutkusunun şarabını içtiler; dünyanın kralları onunla ahlaksızlık yaptılar ve dünya tüccarları onun lüks yaşamının gücünden zengin oldular." Bundan dolayı Babil'in yıkılmasını Sodom ve Gomora'nın düştüğü duruma benzetilmektedir (İşaya, 13:19-22) (Ryrie C. C., Revelation, 1996). Sıkıntı Döneminde Babil dünya çapında ekonomik ve dini bir faaliyet merkezi olacaktır. Bahsi geçenin yıkılması Deccal'i, müttefiklerini ve tüccarları üzecek diğer taraftan cennettekiler ve inananlar büyük sevinç yaşayacaklardır (Vahiy, 18:9-20; Yeremya, 51:48-49). Babil'in yıkılması, Deccal'in ekonomik güç kaynaklarına darbe vuracak ve siyasi gücünü zayıflatacaktır.

Deccal Babil'in yıkılmasında sonra Kudüs'e yönelecektir. Deccal, ordularıyla Kudüs'ü ele geçirecektir. Böylece Kudüs, gentilelerin kontrolüne geçmiş olacaktır. Yahudilerin bir kısmı esir alınırken geride kalanlar kaçacaklardır. Evanjeliklere göre, Deccal'in Kudüs'ü ele geçirmesi kolay olmayacağını ve Yahudilerin ilahi yardım

alacaklarını (Zekeriya, 12:4-9; Micah, 4:13; 5:1) belirtmektedirler. Nitekim Deccal'in ordusunda büyük kayıplar meydana getireceklerine ve İsa'nın ikinci gelişini hızlandıracağına inanmaktadırlar.

Evanjeliklere göre Kudüs'ü ele geçiren Deccal daha sonra Kudüs dışındaki diğer Yahudileri katletmek için harekete geçecektir. Amacı Yahudileri yok etmek ve böylece Mesih'in yeryüzüne gelişini engelleyerek Tanrı'nın planını bozmaktır. Daha önce, Deccal İsrail ile olan ahdini bozduğunda ve iğrenç şeyi koyduğunda, Yahudi halkının üçte biri tepelere ve vahşi doğaya kaçacak ve burada Tanrı tarafından doğaüstü olarak 3,5 yıl boyunca insanlığın yıkımından korunacaklardır. Kutsal Kitap, Rab'bin Sıkıntının son yarısında Yahudiler için bir sığınak şehir hazırlayacağını söyler. Allah'ın hazırladığı bir yer olacak, yani sığınılacak bir yer olarak yeterli olacaktır. Burası aynı zamanda sürekli olarak "dağlarda" veya "çölde" olarak tanımlanır (Matta 24:16; Vahiy 12:6). Bu nedenle, bu şehir Tanrı tarafından önceden hazırlanmalı, tepelerde ve vahşi doğada olmalıdır. Petra şehri bu kriterlerin hepsine uyuyor: Bir milyon Yahudi'yi barındırmak için yeterli hem tepelerde hem de vahşi doğada ve kaçan bakiye için erişilebilir. Bu nedenle, tüm bu noktaları bir araya getirdiğimizde, Tanrı'nın kaçan Yahudiler için çölde ağıl gibi olacak ve Deccal'in alanının dışında olacak tepelerde erişilebilir bir sığınak sağlayacağı açıktır. Kutsal Kitap'ta verilen ipuçlarına en uygun yer, muhteşem kaya kenti Petra'dır (Hitchcock, 2012). Onları arayıp bulmaya çalışan Deccal'in Megiddo Ovası'ndan sonra ordusunu toplayacağı yer Bozrah olacaktır (Yeremya, 49:13-14; Micah, 2:12). Deccal'in ordularıyla Bozrah'ta toplanması Armageddon Savaşı'nın son üç gününün başlamasına işaret etmektedir. İsa Mesih'in ikinci gelişinden hemen önce Yahudilerin günahlarını itiraf edeceklerinden (Levililer, 26:40-42; Yeremya, 3:13; İşaya 53:1-9) ve Mesih'in geri dönüşü için acı çekip yalvaracaklarından (Zekeriya, 12:10; Matta, 23:37-39) bahsedilmektedir. Günahlarını itiraf eden Yahudiler, içinde bulundukları kötü durumdan (Kudüs'ün düşmesi, çirkin şey, Yahudilerin üçte ikisinin öldürülmesi vs.) onları kurtarması ve kendilerine kötülük yapanları cezalandırması için Mesih'e yalvaracaklardır. (Zekeriya, 12:10-13:1; İşaya, 64:1-12; Özdeyişler, 79:1-13). Nihayetinde Yahudilerin itirafını ve yakarışlarını duyan Tanrı, onların dualarına icabet ederek kehanetleri gerçekleştirecektir (İşaya, 53:1-9; 3; Romalılar, 11:25). Bu süreçte onları Sıkıntı Dönemi'nde sapkınlığa sürükleyen Sahte Peygamber de öldürülecektir (Zekeriya, 13:2- 6)

2.6.1. Mesih'in İkinci Gelişi

İsa'nın gelişi, tıpkı doğumu gibi göklerde dramatik işaretler ve harikalar eşliğinde olacaktır (Matta 24:27-30). Kutsal Kitap, Mesih'in ikinci gelişinin hem inanan hem de inanmayan tüm dünyanın göreceği görkemli bir olay olacağını açıkça belirtmektedir. Doğudan batıya doğru parlayan, başka bir deyişle tüm göğü aydınlatan şimşeklere benzetilir. Tüm bu olayların doruk noktası, güç ve büyük ihtişamla ve azizler eşliğinde, cennetin bulutlarında Mesih'in kendisinin dönüşü olacaktır. Savaşın en şiddetli zamanında ve inananların umudu tükenmek üzereyken beyaz at üzerinde, başında taç olan ve kana batırılmış kaftan giydirilmiş olarak yeryüzüne ikinci kez gelecektir (İşaya, 63:1-6; Vahiy, 19:11-13). Kutsal Kitap'ta İsa'nın tıpkı göğe yükseltildiği şekilde yeryüzüne ineceği belirtilmektedir (Akitler, 1:11).381 İsa, bulutlar içinde, fiziksel ve herkesin görebileceği şekilde gökyüzüne yükselmiştir (Matta, 24:30).

İsa Mesih döndüğünde herhangi bir mücadele olmayacak. İsa, toplanan orduları hiçbir çaba harcamadan yenecektir (Mezmur 2:9). Düşmanlarını "ağzının soluğuyla ve gelişinin görkemiyle" ile öldürecektir (2 Selanikliler, 2:8). Vahiy 19:19-2'de O'nun fethini şöyle anlatır: "Sonra canavarı ve dünyanın krallarını ve onların ordularını, at üzerinde oturana ve ordusuna karşı savaşmak için toplanmışları gördüm. Ve canavar ve onunla birlikte canavar adına Canavarın işaretini kabul eden ve onun heykeline tapan herkesi aldatan mucizeler yapan sahte peygamber yakalandı. Hem canavar hem de sahte peygamberi, diri diri kükürtten oluşan alevli göle atıldı. Beyaz ata binen kişinin ağzından çıkan keskin kılıçla bütün ordular öldürüldü."

Mesih'e ikinci gelişinde eşlik edenler, "göklerin orduları"dır. Bazı yorumcular, bu orduyu, ince keten, beyaz ve temiz giysilerle giyinmiş olarak betimlenmesine dayanarak, İsa'nın Gelini yani kilise olarak yorumlamışlardır. Ağzındaki kılıç, metne göre ulusları cezalandırmak ve onları O'nun egemenliği altına almak için kullanılacak keskin bir kılıç çıkıyor. "Kılıç" kelimesi, çoğu kılıçtan alışılmadık derecede büyük ve daha uzun olanı belirtir. Aynı kelime bazen mızrak gibi fırlatılabilecek kadar hafif ve uzun bir kılıç olan ciriti tanımlamak için de kullanılır. Burada kelime, Mesih'in uluslara çarpacağı ve kendi mutlak egemenliğini kuracağı keskin bir savaş aracını temsil etmek için sembolik olarak kullanılmıştır. "Demir çomakla" hükmetme ifadesi, Mezmur 2:9 ve Vahiy 2:27'de de İşaya 11:4'te "ağzının değneği" ile benzer bir ifade bulunmaktadır (Walvoord, Revelation, 2011).

İsa, Zeytin Dağı'ndan dünyaya dönecektir. Kutsal Kitap'ta üç yerde geçmektedir. İlk olarak, Zekeriya 14:4'te Mesih'in ikinci gelişine değinir: “O gün O'nun ayakları, doğuda Yeruşalim'in önünde olan Zeytin Dağı'nda duracak; Zeytin Dağı ortasından doğudan batıya çok geniş bir vadiyle bölünecek, öyle ki dağın yarısı kuzeye, diğer yarısı güneye doğru hareket edecek”. İkincisi, Zeytin Dağı, İsa'nın gelişinin işaretlerini içeren büyük kıyamet konuşmasını verdiği yerdir (Matta 24-25). Üçüncüsü, İsa Zeytin Dağı'ndan göğe yükseldiğinde (Elçilerin İşleri 1:9-11), melekler onun bıraktığı gibi döneceğini söylediler.

Yedinci kâse hükmü işleme ile yeryüzünde büyük bir deprem olacak, coğrafi anlamda dünyada birtakım değişiklikler meydana gelecektir (Vahiy, 16:19) Yedinci kâse hükmü ile Tanrı'nın krallığının kurulması yetmiş beş günlük aradan sonra başlayacaktır (Daniel, 12:11-12). Kral tahtını alacak ve Tanrı'nın Krallığı yeryüzüne gelecektir. Bu yetmiş beş gün hesap olarak belirsiz olsa da Armagedon'dan geride kalanları Mesih öldürecek ve yeryüzündeki kuşlar cesetleriyle doyacaktır (Vahiy, 19:21). Deccal'in kirlettiği tapınağın temizlenmesi (Daniel, 12:11) ve yargının gerçekleşeceği zaman dilimidir.

İkinci Geliş'ten sonra (Vahiy 19:11-21) gerçekleşecek olaylardan biri, Eski Ahit ve Sıkıntı inananlarının Mesih'le birlikte hüküm sürmek üzere diriltilmesidir (Vahiy 20:4-6; Daniel 12:1-4). İsa Deccal'i yendikten sonra Deccal diri diri Ateş Gölü'ne atılacak (Vahiy, 19:20; İşaya, 14:20) ve Şeytan'ı bin yıl boyunca dipsiz kuyuya hapsetme gerçekleşecektir (Vahiy 20:1-3). Mesih kendisini kral olarak tanıtır (Vahiy 19:16) ve görkemli tahtına oturacak ve yeryüzünde hüküm sürecektir. (İşaya 9:6-7; Daniel 2:44; Matta 19:28; Luka 1:32-33). Sıkıntıdan sağ kurtulan tüm uluslar O'nun huzuruna çıkacaktır. Krallığına girip giremeyeceklerini belirleyecektir (Matta 25:31-46). Bu yargıya “koyun ve keçilerin” yargısı da denir. Mesih ayrıca krallığa kimin girebileceğini belirlemek için vahşi doğada yaşayan tüm Yahudileri toplayacaktır (Hezekiel 20:33-38).

İsa Mesih'in gelişi ile Eski Ahit'te en sık bahsedilen vaat, Tanrı'nın bir gün İsrail ulusunu yeniden toplayıp yeniden kuracağına vaat gerçekleşecektir (İşaya 43:5-6; Yeremya 30:10; 33:6-9; Hezekiel 36:24-38; 37:1-28). Söz, iki farklı şekilde yerine getirilecek: fiziksel bir araya gelme ve ruhsal bir yeniden bir araya gelmedir. İsrail'in fiziksel olarak yeniden toplanması 1948'de modern İsrail devletinin doğduğu zaman

başladı ve bugün de devam ediyor. Bu toplanma, Sıkıntının orta noktasına kadar devam edecektir. Yahudi halkının, fitneye hazırlık olarak inançsızlık içinde topraklarına fiziksel olarak yeniden toplanmasıdır. Sıkıntı başladığında, İsrail son kez zulüm görecek ve dağıtılacaktır. Ruhsal toplanma, ikinci gelişte Mesih, imanlı Yahudileri bir araya toplayıp onları kendi halkı olarak geri getireceği zaman gerçekleşecektir (İşaya 11:11). Bu, onların Binyıl'a hazırlık inancıyla Rab'be manevi olarak kavuşmaları olacaktır. İnanan Yahudiler toplanacak ve Rab onlara verdiği antlaşma vaatlerini yerine getirecektir (Hitchcock, 1999).

2.7. TANRI'NIN KRALLIĞI

Evanjeliklere göre Tanrı'nın Krallığı İsa Mesih yeryüzüne dönüp buradaki son savaşı bitirince bin yıl sürecek krallığıdır. Tanrı Krallığı'nı ifade etmek için "Kingdom of God" İngilizcede kullanılan tabiri, Kutsal Kitap'ta 67 kere geçmektedir. Grekçede ise βασιλεία (basileia) şeklindedir. Tanrı Krallığı ifadesi Eski Ahit'te sadece Mezmurlar'da (17:1-4) geçmektedir. Kutsal Kitap'ta Tanrı Krallığı ifadesine paralel kullanımlar bulunmaktadır. Özellikle Matta 19:23-24'te *Semavi Krallık* olarak geçmektedir. Evanjeliklerin birçoğuna göre Tanrı'nın Krallığı literal olarak okunmalıdır ve gerçek bir krallığa işaret etmektedir. Deccal'in ordularını Armagedon'da bozguna uğraması ve ulusları yargıladıktan sonra, Mesih krallığını yeryüzünde kuracaktır (Bıyık, Armagedon ve Tanrı Krallığı, 2008).

Krallığın Eski Ahit'te İbranice karşılığı olan "malkut" kavramı ve Yeni Ahit'te Grekçesi "basileia" kelimeleri "bir kralın egemenliği" gibi anlamlara gelmektedir. Daniel'de yeryüzünde dört büyük krallık olacağından bahsedilmektedir. Bu krallıklar Babil, Pers, Yunan ve Roma olarak yorumlanmaktadır. Daniel'e göre dördüncü krallığı, yani Roma'yı fethedecek olan beşinci bir krallık vardır (7:13-27). Tanrı hâlâ gerçekleşmeyi bekleyen başka bir vaat vermiştir. 2 Samuel 7:12-16'da Tanrı, Kral Davut'a soyundan birinin tahtına oturacağına ve krallığı üzerinde sonsuza dek hüküm süreceğine söz verdi. Tanrı bu kuralın kesintisiz devam edeceğini vaat etmese de Davut'un hanedanının yönetme hakkını koruyacağını ve Davut'un soyundan birinin sonsuza dek hüküm süreceğini vaat etti. Evanjeliklere göre bu vaat, özellikle İsa doğduğunda ona uygulanmıştır (Luka 1:32-33).

Amilenyalistler ve Postmilenyalistler, Tanrı'nın vaadini yerine getirdiğini çünkü Mesih'in cennetteki tahtında oturup kiliseye hükmettiğini savunurlar. Premilenyalistler ise, Mesih'in kelimenin tam anlamıyla yeryüzünde Davud'un tahtına oturması ve Davud'un krallığı, İsrail ulusu üzerinde hüküm sürmesi gerektiğini iddia etmektedirler. Bahsi geçen iddialarını Elçilerin İşleri 1:6-7'de şu ifade ile teyit etmişlerdir: Elçiler İsa'yla birlikteyken, ona sürekli, "Rab, İsrail'i özgür bırakmanın ve krallığımızı yeniden kurmanın zamanı geldi mi?" diye soruyorlardı. O, "Bu tarihleri ve saatleri belirleme yetkisi yalnızca Baba'ya aittir ve bunları sizin bilmenize imkân yoktur" diye yanıtladı. İsa, öğrencilerine, krallığında İsrail'in on iki kabilesini yargılayacakları on iki tahtta oturacaklarına söz vermişti (Matta 19:28). Anlaşılacağı gibi, bu büyük olayın ne zaman olacağını öğrenmek için sabırsızlanıyorlardı. İsa'nın, öğrencilerinin krallığın İsrail'e iade edileceğine dair sözlerini düzeltmediğine dikkati çekmektedir. Onlar krallık hakkında yanlış bir görüşe sahip olsalardı, özellikle de onlara Tanrı'nın Krallığını öğretmek için kırk gün harcamış olduğu için, İsa kesinlikle onları düzeltirdi (Elçilerin İşleri 1:3). Ancak, İsa onların İsrail ve krallık hakkındaki görüşlerini düzeltmedi; Sadece bu olayın zamanlaması hakkında endişelenmemeleri gerektiğine dikkat çekti. Göğe yükselişinden hemen önce, İsa öğrencilerine krallığın İsrail'e iade edileceğini doğruladı (Elçilerin İşleri 1:6-7). Mesih'in gelecekteki bin yıllık krallığı, Davut Sözleşmesi'nin tam anlamıyla yerine getirilebileceği Kutsal Yazılarda bahsedilen tek zamandır (Hitchcock, 2012).

Tanrı'nın Krallığının binyıl olmasının ilk nedeni, Tanrı'nın sadıkları ödüllendirebilmesidir. Bunu, onlara dünya üzerinde hüküm sürme yetkisi vererek yapacaktır. İsa Mesih bu dünyaya döndüğünde, azizlerini de beraberinde getirecektir (Yahuda 1:14; Vahiy 19:14). İçinde bulunduğumuz çağda, Tanrı, bin yıllık krallıkta gelecekteki yetki ve sorumluluk konumlarını belirlemek için inananları test etmektedir. Tanrının yeryüzünde bize emanet ettiği hazineler ve yeteneklerle yaptıklarımıza göre, müminlere krallıkta insanlara melekler üzerinde hükümranlık verilecektir (Luka 19:11-26).

Binyıl sürmesinin ikinci nedeni, Tanrı'nın nihayet yaratılış üzerindeki lanetini tersine çevirebilmesi ve yeryüzüyle ilgili asıl amacını yerine getirebilmesidir. Âdem ve Havva Aden Bahçesi'nde günah işlediğinde, Tanrı bir dizi beş lanet okudu. Bu beş lanet yılana, Şeytan'a, kadına, erkeğe ve doğaya karşı verilmişti (Yaratılış 3:14-19). Bin yıllık krallık boyunca, tüm hayvanlar başlangıçta Yaratılış'ta oldukları gibi bitki yiyici olmaya

geri dönecekler (Yaratılış 1:30). Kurt ve kuzu uyum içinde yatacaklar ve bir çocuk zehirli bir yılanın yanında oynayabilecektir (İşaya 11:6-9). Ayrıca, çöller bile bir gül gibi çiçek açacağından, tüm dünya şaşırtıcı derecede verimli ve güzel olacaktır (İşaya 35:1-7). Bütün dünya kocaman bir Aden Bahçesi gibi olacak. Tanrı'nın asıl amacı, her şeyi insanlığın egemenliği altına almak ve her şeyi insanlar aracılığıyla kendisine teslim etmektir (Yaratılış 1:26-27).

Mesih'in saltanatı altında gerçek bir Binyıl olmadan, Tanrı'nın bu dünyayla ilgili amacı asla tam olarak gerçekleştirilemez. J. Dwight Pentecost'un dediği gibi, "Tanrı'nın yeryüzüyle ilgili amacı gerçekleşmeyecek ve Şeytan'ın isyanının yarattığı sorun asla çözülmeyecekti. Bu nedenle, Mesih'in yeryüzündeki fiziksel, gerçek saltanatı, teolojik ve Yeni Ahitte bir zorunluluktur (Pentecost, 1990, s. 316). İlk Adem'in yapamadığını, Tanrı'nın insanoğlu olan İsa Mesih'le gerçekleştirmesi gibi, Binyıl yaratılışı tam bir çember haline getirecektir (1 Korintliler 15:21-22).

Evanjeliklere göre, bin yıllık krallığın sonunda milenyum döneminde doğanları Tanrı sınamak için Şeytanı serbest bırakacak ve ikinci Gog Magog yaşanacaktır. Şeytan binyılın sonunda serbest bırakıldığında, o kadar çok insan toplayacak ki, "bunların sayısı deniz kıyısının kumu gibidir" (Vahiy 20:8). Bu son insan birliği, Mesih'i, O'nun şehrini ve O'nun halkını yok etmeye çalışacaktır. Bu büyük isyancılar güruhu geniş yeryüzü ovasında toplanıp Yeruşalim'i çevrelerken, Tanrı onları yok etmek için gökten ateş gönderecektir. Şeytan sahte üçlemenin diğer iki üyesi olan Deccal ve sahte peygambere katılmak için sonsuza dek ateş gölüne atılır (Vahiy 20:10). Yaratılış 3'te Aden Bahçesi'ne ilk giren Tanrı'nın ve insanlığın baş düşmanı, Vahiy 20'de sonsuza dek ateş gölüne atılacaktır.

Şeytan'la yapılan son savaştan sonra Büyük Beyaz Taht Hükmü verilecektir. "Rab'bin günü bir hırsız gibi gelecek ve sonra gökler bir kükreme ile ortadan kalkacak ve gök cisimleri yanacak ve yeryüzünde yapılan işler teşhir edilecektir (Vahiy 20:11; 2 Petrus 3:10)." gibi pasajlar, bu yıkımın gerçek ve fiziksel olduğunu açıkça belirtir. Şeytan ve günahla mücadelenin sahnesi olan mevcut yeryüzünün ve cennetin, ebediyete uygun tamamen yeni bir düzenle yer değiştirmesidir. Sonuç olarak sonsuza kadar Mesih ile yaşayacaklardır (Vahiy 21:9–22:5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİ

3.1. SİNEMANIN ORTAYA ÇIKIŞI

28 Aralık 1895'te Auguste Lumière ve Louis Lumière yeni icatları olan *cinématographe* (Sinematograf) ile ilk ticari sinema gösterimlerini Paris'teki Grand Café'de gerçekleştirdiler. Filmlerin hepsi sessiz, tek makaralıydı, bir dakikadan az sürüyordu ve işçilerin fabrikadan çıkması, bir duvarın yıkılması ve en ünlüsü bir trenin istasyona gelmesi gibi modern şehir yaşamının günlük olaylarını tasvir ediyordu. Olaylar görünüşte sıradan olmasına rağmen, deneyim yine de derindi ve ilk film yapımcısı George Méliès'in yanıt vermesine neden oldu: "Bu manzara karşısında ağzımız açık, şaşkın, kelimelerin ötesinde hayretler içindeydik." Sonraki yıl içinde, Lumière kardeşler teknolojilerini Mısır, Hindistan, Japonya ve Avustralya'ya götürürken, Thomas Edison da benzer buluşu olan *Vitascope*'u Amerika Birleşik Devletleri'ne götürdü.

“Sinema her zaman Tanrı ile ilgilendi” (Bazin, 1977) diyen film teorisyeni André Bazin'in iddiasının doğruluğunu, film yapımı tarihi kanıtlamaktadır. Sinema tarihinde, Edison ve Louis Lumière tarafından sinemanın ilk on yılında yapılanlar da dahil olmak üzere, daha sonraki yıllarda *Sidney Olcott, DW Griffith, Cecil B. DeMille, George Stevens, Pier Paolo Pasolini, Norman Jewison, Martin Scorsese* ve *Mel Gibson* gibi isimler, çeşitli teolojik bakış açıları sunmuşlardır. Bununla birlikte, ekranda görünen tek dini figür İsa değildir. Dini konular, uygulamalar, karakterler ve çatışmalar dünya çapında filmlerde sıklıkla sunulmaktadır. İsa Mesih'in hayatı en az yarım düzine filme konu olmuş ve yeniden sahnelenmiştir. Sinemanın başlangıcından 1920'lere kadar Avrupa'da çeşitli sinema salonlarında gösterimi yapılan “İsa'nın Tutkusu” filmine benzer çeşitli versiyonlar, genellikle dindar bir bakış açısıyla yapılmıştır. Bu filmlerden etkilenen ve “Hint sinemasının babası” olarak kabul edilen D.G. Phalke, bir Hint tiyatrosunda İsa hakkında bir oyun izledikten sonra 1910'larda Hindu tanrılarıyla ilgili kendi filmlerini yapmak için söz konusu filmlerden nasıl ilham aldığı anlatır. Çekimi yapılan filmler başlangıçtan itibaren dini konuları benimserken, dini gruplar da fırsatını buldukları anda filmleri tanıtım aracı olarak kullanmışlardır (Mitchell & Plate, 2007).

Din ve sinema arasındaki ortak yaşam için başlangıçtaki potansiyele rağmen, iki kurum arasında uzun süredir devam eden bir çıkar çatışması vardır. Film endüstrisinin temelde eğlenceye dayalı para kazanma gündemi ve Kilise'nin, özellikle de Roma Katolik Kilisesi'nin ahlaki koruyuculuk rolüne bürünmesi gibi nedenler sinema ve din arasındaki ilişkinin her zaman problem olduğu anlamına gelmekteydi (Lyden, 2003). Kuzey Amerika'daki Roma Katolikleri tarafından 1933'te kurulan Legion of Decency'in (Edep Topluluğu) isimli kuruluşta Philadelphia'lı Kardinal Dougherty, Katoliklerin bireysel ve aile ahlakı normlarını tehdit edici filmlere eleştirel şöyle bir açıklama yapmaktadır:

"*Amerika'da bugün iman ve ahlaka karşı en büyük tehdit, sinema salonudur. Buraya haftada 77 milyon kişi gitmektedir. Bunlar içerisinde 23 milyonu 21 yaşın altındaki gençlerdir…Sinema ekranlarında gösterilen filmlerin büyük çoğunluğu cinsellik ve cinayet sahneleri ile doludur. Bunları çekici olaylarmış gibi sunmaktadır. Bu filmler kısa zamanda halkımızın ruhunu ve kalbini bozacak gerçekdışı ve yalan bir hayatı sunmaktadır…Bu filmlerin konusu genellikle boşanma, serbest aşk hayatı yaşama, evliliğe sadakatsizlik ve soyguncuların başarılı faaliyetlerini içermektedir. Bunlar, açıkça ve acımasızca Hıristiyan medeniyetimizin bizzat temellerine saldırmaktadırlar. Evliliğin kutsallığı, kadının namusu, aile ocağının kutsallığı ve meşru otoriteye boyun eğme gibi temel değerlere saldırılmaktadır* (Taşpınar, Katolik Kilisesi ve Sinema, 2015)."

Sinemanın dine olan karşıtlığı ve yakınlığı dünyanın çeşitli yerlerindeki akademisyenlerin dikkatini çekmiş ve bunların sonucunda "sinema ve din" ismiyle interdisipliner bir akademik alan ortaya çıkmıştır. Günümüzde sinema ve din alanına ilgi giderek artmaktadır. Christian Metz 'Bir filmi açıklamak zordur çünkü anlaşılması kolaydır' diye düşünür (Metz, 1982, s. 90). Hepimizin bir filmin ne olduğunu ve ne anlama geldiğine dair sezgisel bir fikri vardır. Bundan dolayı bir film içinde dini anlamak için temel yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan ilki dinden faydalanarak filmleri yorumlamaktır. Bu yaklaşım ile filmlerde yer alan alt metinlerde geçen mit ve semboller dini bilgi yoluyla değerlendirilmektedir. İkinci yaklaşım ise filmler yoluyla dinleri eleştirmektir. Yani dini kurum içerisindeki uygulamalar ve din adamlarının ahlaki yönelimleri hakkında olumlu-olumsuz değerlendirme yapılan filmlerdir. Üçüncü yaklaşım dini temaları ele alan filmleri yorumlamaktır. İçerikte Tanrı, Mesih, Deccal, Şeytan, Ahiret, Kıyamet, Cennet, Cehennem, Kader, Peygamber gibi öne çıkan temalara

yer veren filmleri yorumlamaktır. Son yaklaşım ise belirli bir dinin sinemada temsilini merkeze alan filmlerdir (Yorulmaz, Sinema ve Din Eğitimi, 2015).

3.2. AMERİKAN SİNEMASI "HOLLYWOOD"

Hollywood, Los Angeles eyaletinin Kaliforniya kentinde bulunan ve aynı zamanda eğlence endüstrisinin cazibesi, parası ve gücü ile eşanlamlı bir bölgedir. Dünyanın gösteri dünyası başkenti olan Hollywood, birçok ünlü televizyon, film stüdyosu ve plak şirketine ev sahipliği yapmaktadır. Aslında sinemanın ilk yıllarında, Amerika'da film yapımı New York kentinde yapılmaktaydı. Fakat küçük film şirketleri, Thomas Edison'un patent ücretlerinden uzaklaşmak için Hollywood bölgesine kaçtılar. Hollywood'da tamamlanan ilk film 1908 yapımı "The Count of Monte Cristo" dur, ancak filmin prodüksiyonu Chicago'da başladı. Tamamen Hollywood'da çekilen ilk film, 1910'da "In Old "Californiaadlı kısa bir filmdi. 1911'de Sunset Bulvarı'nda ilk film stüdyosu ortaya çıktı. 1915'e gelindiğinde, birçok büyük sinema şirketi Doğu Yakası'ndan Hollywood'a taşındı.Dönemin tüm kontrolcü stüdyo sistemi altında, "Büyük Beşli" olarak bilinen beş film stüdyosu baskındı: Warner Brothers, RKO, Fox, MGM ve Paramount. Daha küçük stüdyolar arasında Columbia, Universal ve United Artists yer aldı (Hale, 2014).

I. Dünya Savaşı sırasında, Başkan Woodrow Wilson Almanya'ya savaş ilan ettikten sonra, Büyük Beşli siyasi propaganda yapmaya başladı. Genellikle Wilson yönetiminin baskısı ve rehberliği altında, savaşa hazırlık ve askeri işe alım konusunda eğitim şortları ve makaraları ürettiler. Ayrıca Amerika'nın savaş çabalarını desteklemek için popüler aktörlerini seferber ettiler. 1930'larda film endüstrisi, Hollywood'un Altın Çağı'nın zirvesinde, ABD'nin en büyük işletme sektörlerinden biri haline gelmişti. Büyük Buhran döneminde zor ekonomik koşullara rağmen her hafta 80 milyon Amerikalının sinemaya gittiği ileri sürülmektedir (Digital History, 2016). Hollywood tarihinin en büyük filmlerinden bazıları 1930'ların sonlarında yapılmıştır: *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Bay Smith Washington'a Gidiyor, Rüzgâr Gibi Geçti, Jezebel, Bir Yıldız Doğuyor, Yurttaş Kane, Oz Büyücüsü, Stagecoach ve Uğultulu Tepeler*) Decherney, 2016).

1922 yılında Motion Picture Producers and Distributors of America (MPPDA) derneği kuruldu. Söz konusu derneğin kurulma nedeni olarak şunlar ifade edilmektedir: Katolik ve Protestan kiliseleri, okul aile birlikleri, taşra gazeteleri sinemanın cinsellik ve şiddet öğelerinden

arındırılmasını istiyordu. Hollywood'da meydana gelen yıllardır sürdürdükleri karalama kampanyası gibi olaylar ve tutucu çevrelerin sinema filmlerinin gençlere ahlaksızlık aşıladığı yolunda iddiaları nedeniyle derneğin başına, sinema dünyasının dışından birini getirmeye karar verdiler. Bu kişi dinine bağlı ve milliyetçi aynı zamanda politikacılarla arası düzgün biri olmalıydı. Göreve, William Harrison Hays getirildi.

Indiana eyaleti Presbiteryen Kilisesi temsilcisi olan, Cumhuriyetçi Hays, ilkin kiliselerle, sivil toplum örgütleriyle bağlantılar kurdu. Eyaletten eyalete değişen ve birçok filmin yasaklanmasına yol açan sansür engelinden kaçınabilmek için de "sansür kontrolü" uygulamasını karar verdi. Hays'in belirttiğine göre, böylece "film üretiminde en yüksek ahlak ve sanat değerlerine erişebilmek için, filmlerin eğitici ve eğlendirici özellikleri artırılacaktı". Böylece filmlerde çıplak kadın ve erkek vücudu göstermek, uyuşturucu kullanımına ya da kaçakçılığına yer vermek, cinsel sapmalara değinmek, din adamlarını küçük düşürmek, dinsel bağlamlar dışında Tanrı, İsa sözcüklerini kullanmak yasaklandı. Kısaca "Hays Yasası" olarak bilinen *Motion Picture Production Code* 1930'da ilan edildi. 1966 yılına kadar yürürlükte kaldı (Teksoy, 2005).

II. Dünya Savaşı sırasında Hollywood, haber başlıklarına hâkim olduğu için daha çok Bud Abbott Lou Costello, Bob Hope ve .Jack Benn gibi komedi yapımları yayınlandı Söz konusu haber bültenlerini taraflı yayınlamıştır. Bu nedenle yayınlanan komedi filmleri aslında savaşın gerçeklerinden uzaklaştırmak için yapıldığı söylenebilir.

1948'de Yüksek Mahkeme, film stüdyolarının sadece filmleri gösteren sinema salonlarına sahip olamayacağına karar verdi. Bu Hollywood'un Altın Çağı'nın sonunun başlangıcıydı. İktidar, Büyük Beşli'yi sinema salonlarını satmaya ve ürettikleri filmler konusunda daha seçici olmaya zorladı. Film stüdyoları da filmlerde sansür için gönüllü bir kurallar kümesi olan Hays Code'a bağlıydı. 1950'lerde önemli bir sorun olmasa da 1960'larda izleyiciler daha liberal hale gelse bile kurallara bağlı kaldı. Bazı eleştirmenler ve sinema severler, 1930'ların eski stüdyo sisteminin tamamen bozulması ve cinsel içerik, müstehcenlik ve şiddet kısıtlamalarının esnetilmesi sebebiyle ları ve 1970'leri '1960 .Hollywood'un ikinci bir Altın Çağı olarak görmektedirler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra film stüdyoları Hollywood'un dışına çıkmaya başladı ve "yerinde" çekim pratiği, ünlü sahnelerin ve ses sahnelerinin çoğunu boşalttı ya da televizyon şovu yapımcılarına devretti. Televizyon endüstrisinin büyümesiyle birlikte

Hollywood değişmeye başladı ve 1960'ların başlarında Amerikan televizyon eğlencesinin çoğuna ev sahipliği yaptı. 1970'lerin ortalarında ve 1980'lerde, bilgisayar destekli özel efektler gelişti. Nitekim söz konusu efektler Jaws ,Star Wars ve Indiana Jones gibi büyük gişe rekorları kıran aksiyon filmlerinin başlatılmasına yardımcı oldu. Rocky ve .E.Tgibi iyi hissettiren filmler sinemaseverleri sinema salonlarına akın ettirdi. Film bileti satışları 1990'larda azaldı ancak Hollywood sektörü, VCR video kiralama ve daha sonra DVD'ler ve Blue-Ray'deki artış sayesinde devam etti. 2000'li yıllarla birlikte Disney filmlerinde, büyük bütçeli gişe rekorları kıran filmler ve komedi türünde artış gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak Amerika sadece kendi filmlerini ihraç etmekle ilgilenmemiş, kendi yaşam tarzını da ihraç etmek onun başlıca kaygısını oluşturmuştur. Hollywood hem kültürünü hem de eğlence anlayışını dünyaya benimsetmiştir (Miller, Govil, Maxwell, & Wang, 2012).

3.2.1. Hollywood'da Din Fenomeni

"Kutsal olanı tezahür ettirerek herhangi bir nesne başka bir şey olabilir ancak kendisi olarak kalmaya devam eder (Eliade, 1961)." Mircea Eliade söylemiyle filmler kutsalın tezahürü olabilir. İnsanlık günümüze kadar çevresinde olan şeyleri anlamaya çabalamış ve onlara anlam yüklemiştir. Bunun sonucunda anlamlı bulduğu veya anlam veremediği şeyleri önce duvarlara sonra perdeye yansıtmıştır (Bird & May, 1982). Günümüzde ise toplum dijitalleşme ile okumak yerine izlemeye, konuşmak yerine beğen-paylaş simgesini kullanmaya başlamıştır. Dijital yaşamda dini bilgilere erişebilmek kolay olsa da insanların günlük yaşamında film izlemek daha kolay ve keyiflidir. Bu yüzden Hıristiyan teologlar başta sinemaya karşı olsalar da sonraları İsa Mesih ile ilgili filmleri desteklemiş ve misyonerlik faaliyetlerinde kullanmışlardır.

1960'ların ortalarından itibaren Hollywood, Amerikan geleneksel dini inançlarına bireysel, uzak ve laik bir yaklaşım sergilemeye başlamıştır. Hatta Amerikan film endüstrisi üzerine yapılan kapsamlı incelemelerde, "Hollywood seçkinleri"nin Amerikan Hıristiyanlığına karşı oldukça eleştirel bir bakış açısını sürdürdükleri ve kayıtsızlıklarını korudukları ve genel olarak dini kurumları küçümsedikleri düşünüldü (Powers, Rothman, & Rothman, 1996). Hollywood senaristi Coleman Luck, 1998'de Christian Today gazetesindeki "Why Hollywood Doesn't Like You" başlıklı demecinde şunları söyledi:

Hollywood'da Hristiyanlıktan bir dereceye kadar korkulur. Hollywood'un anladığı tek Hıristiyanlık biçimi, Katoliklik ve dini terminolojiye bürünmüş sağcı muhafazakâr politikalardır. Ayrıca Hollywood'da büyük bir Yahudi topluluğu var ve Hıristiyanların antisemitizm konusunda tertemiz bir sicili yok. Yahudi film yapımcılarının kurumsallaşmış Hıristiyanlıktan korkmak için anlaşılabilir nedenleri var. Bu korku da Hollywood'un tutumlarını etkiliyor (Luck, 1998).

1960'ların ortalarından sonlarına kadar Hollywood hem sanatsal hem de politik anlamda düzenli olarak liberal Sol'un baş savunucusu olarak kabul edildi ve çoğu zaman Dini Sağ'ın karşısında yer aldı.

Peter Kramer, 1977 ile 1986 arasındaki en başarılı filmlerin çoğunun kısmen "maneviyat ve dini, Amerikan film kültürünün merkezine geri getirmeye" dönük bir yönelimi başlattığını belirtiyor. *Star Wars* (Lucas, 1977) gibi filmlerde doğrudan Hıristiyanlığın yerleşik ilkeleriyle az ilgisi olmasına rağmen "fantezi ve bilimkurgu" kisvesi altında apokaliptik göndermeler vardır (Kramer, 2005, s. 100). Hıristiyan temasındaki şeytan ve deccale karşılık gelen imgelerin öne çıktığı filmler yapılmıştır. Bunlar *Rosemary's Baby* (Castle, 1968), *The Exorcist* (Blatty, 1973), *The Omen* (Donner, 1976) vb. yapıtlardır.

1980'lerde, yaklaşan milenyumun distopik kavramları kurgusal olsun ya da olmasın hız kazanmaya başladığında, kamuoyu analisti Daniel Yankelovich tarafından yürütülen 1984 tarihli bir anket, Amerikan nüfusu yaklaşık %40'ının şu iddiayla hemfikir olduğunu tespit etti: Kutsal Kitap dünyanın ateşle yok olacağını öngördüğünde, bize nükleer bir savaşın kaçınılmaz olduğunu söylüyor. Bu nedenle, birçok Amerikalının Kutsal Kitap'taki kıyametin habercisi olarak Soğuk Savaş ve sonrası olduğuna inandığını ifade etmektedir (Wojcik, 1997). Hollywood bundan dolayı savaş korkusunu ele aldığı içerisinde Amerikan kahramanlığı ve milli değerlerinin öne çıkaran filmleri sahnelemiştir. Bunlar arasında Apocalypse Now (Coppola, 1979) ve Top Gun (Simpson & Bruckheimer, 1986) gibi filmler öne çıkmaktadır.

Hollywood 1990'ların sonlarına doğru milenyum anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde, Kutsal Kitap'taki kehanet ve evanjelik eskatolojik inanç çerçevesindeki fikirleri, mevcut bin yıllık tahminler ve çevresel bozulmayla ilgili endişelerle birleşti. Örneğin; Armageddon (Bay, Bruckheimer, & Hurd, 1998), End of

Days (Bernstein & Borden, 1999) ve The Omega Code (Crouch, Mortorff, & Marcarelli, 1999) gibi filmlerin senaryolarında, evanjelik kıyamet söylemi görülür. Bu ve diğer filmler, evanjelik edebiyatın popülaritesi; The Late Great Planet Earth (Lindsey & Carlson, 1970) gibi en çok satan kitapların popülaritesi aracılığıyla sürdürülen kıyamet kurgusundan yararlanmıştır. Daha sonraları Satan is Alive and Well on Planet Earth (Lindsey & Carlson, 1973) ve The 1980s: Countdown to Armageddon (Lindsey, 1981) gibi takip eden kitaplar yayınlanmıştır (Gross & Gilles, 2012).

2000 yılına yaklaşırken ilk on yılında altmış üç milyondan fazla kopya satan son derece başarılı Left Behind (LaHaye & Jenkins, 1995) kitap serisi, evanjelik inançları çeşitli medya türlerinde yüksek oranda pazarlanabilir hale getirmişti. Evanjelik yönetmen ve senarist Donald W. Thompson tarafından yayınlanan "A Thief in the Night" (Thompson D. W., 1972-1983) film sersinin ilki 1972 yılında 68.000 dolarlık bir bütçeyle üretildi. Piyasaya sürülen ilk on yıl boyunca yaklaşık 4,2 milyon dolar kazandı ve bunların çoğu izleyici bağışlarından geldi. Randall Balmer, 1989'da filmin yapımcısı Russell Doughten yaptığı söyleşide filmi 100 milyon kişinin izlediğini tahmin ettiğini yazdı (Balmer H. R., 2014). Left Behind (Goodman, 2000) film serisi ise gişede başarılı olamasa da evanjelik kiliseler, toplantılarında, mensuplarına seyrettirmişlerdir.

2000 yılına doğru filmlerde apokaliptik açıdan Hollywood ile evanjelik inançlar arasında birleşmenin olduğu söylenebilir. 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılması, ABD'nin sosyo-politik söylemindeki değişim ve 21. yüzyılın başlarındaki afetler film endüstrisinde kıyamet parametrelerini şekillendirmede hayati bir rol oynamıştır. Time dergisi tarafından 2002'de yaptırılan bir anket, Amerikalıların %59'unun Vahiy Kitabı'nda kehanet olarak ileri sürülen kıyamet olaylarının bir şekilde gerçekleşeceğine inandığını ortaya koydu. Yapılan anket verilerinin gösterdiği gibi binyılcı grupların ve Evanjeliklerin kıyamet beklentisi Amerikan kültüründe bir anormallik değil, çoğunluk tarafından benimsenen bir görüştür. (Gibbs, 2002). Analistlere 2000'li yılların başındaki tahminlerine göre doğrudan Amerikan Hıristiyanlarına hitap eden bir filmin gişede fazladan 50 milyon dolar kazanabileceği ve kilise onayından sonra ilave beş milyon DVD satabileceğini tahmin edilmektedir (Thompson K. M., 2007).

Ayrıca Hollywood "İsa Mesih" temsilleri konusunda farklı açılımlar getirmiştir. Kirsten Thompson, Kirkpatrick'in *'Savaşçı İsa'* fikrini önceden anlatılmış bir sosyo-

tarihsel anlatı içinde birleştirerek Hıristiyan medyasının, temsili stratejiler ile İsa Mesihi yeni aksiyon kahramanı yaptığı şeklinde bir yorumda bulunur. Bu fikri özellikle Hollywood bağlamına yerleştiren *Constantine, The Book of Eli, Solomon Kane, Matrix, Legion ve Priest* gibi filmler, savaşçı bir İsa/mesih figürünü betimleyen açık dini ve apokaliptik çerçevelere sahip filmlerden filmlere örneklik teşkil eder. Thompson şunları ekler: "Tıpkı Hıristiyan medyasının korku, aksiyon filmi ve bilimkurgu gibi jenerik uzlaşımları kendine mal etmesi gibi, Hollywood da kendisini teolojik konulara yönelirken buldu ve bu yeniden yönelim aynı zamanda kıyamet korkusunun türsel melezliğinin altını çizmektedir (Thompson K. M., 2007, s. 10-12)."

3.3. HOLLYWOOD FİLMLERİNDE EVANJELİZME ÖZGÜ ESKATOLOJİ

3.3.1. Kıyamet

Günümüzde Amerikan popüler kültürün yansıması genelde sanatsal faaliyetlerle gerçekleşir. Bahsi geçen faaliyetlerden biri beyaz perdedir. Kıyamet temasını işleyen film türüne Apokaliptik denilir. Bu tarz filmlerin zıddı distopik filmlerdir. Postapokaliptik filmler ise kıyamet sonrası gerçekleşecek olayları anlatan film türüdür. Mezkûr sinematik kıyamet senaryolarında öne çıkan karakterler şunlardır: karakterlerden biri olan *Kurtarıcı* (ya da Mesih), genelde filmin başında basit bir karakter olup gerçek kapasitesi sonradan ortaya çıkar. Hatta insanlığı kurtarmak adına canını bile verebilir. İkinci karakter olan *Vizyoner* felaketi önceden tahmin eden birtakım kişilerdir. Söz konusu karakter bilim insanı olabilir. Genelde sözlerine inanmayan ve karşılarında duran insanlar vardır. Bazen filmlerde herhangi biri de olabilir. Vahiy benzeri rüya yoluyla bilgi edinip insanları uyaran elçi rolündedir. Üçüncü karakter ise kozmik felakete yol açan *İnsani Eylemler'dir*. Bahis konusu eylemler, genellikle doğrudan veya dolaylı olarak insanın aptallık ve açgözlülüğü sonucunda gerçekleşir. Bir bakıma insan kıyametin başlatıcısı rolünü alır ve onun gezegeni yıkımdan kurtarma rolünü üstlenmesi beklenir (Ostwalt, 1998).

Söz konusu filmlerdeki olayların tetikleyici ortak özellikleri; sosyal veya siyasi yapı, kültür, teknoloji ve ekolojik dengenin değişmesidir. Bu değişim anında ve sonrasında insanlığın büyük bir kısmını ya da tamamını etkileyen pandemi veya doğal afet ile birlikte kitlesel çapta bir savaş da gerçekleşebilir. Bunların sonucunda hayatta kalmaya çalışan insanların çabalarına şahitlik ederiz. Teknolojik ilerlemeler ile beraber

insanlığın korkusu da kıyamet filmlerinde gösterilmeye başlanmıştır (Booth, 2015). Söz konusu filmler için *The Terminatör* (Daly, Gibson, & Hurd, 1984), *Black Runner* (Deeley, 1982), *The Matrix* (Silver, 1999) önemli örneklerdir. Ayrıca uzaylı işgaline\terörü ve göksel felaketlere yer veren filmlere; *Meteor* (Orgolini, Parvin, & Shaw, 1979), *Armagedon* (Bay, Bruckheimer, & Hurd, 1998), *Derin Darbe* (Brown, Zanuck, & Spielberg, 1998), *Sleep Dealer* (Bregman, 2008), *The Hunger Games* (Kilik J. , Jacobson, & Collins, 2012), *Snowpiercer* (Tae-sung, 2013) ve *Dont Look Up* (McKay, 2021) örnek verilebilir.

3.3.1.1. Matrix Serisi

3.3.1.1.1. The Matrix

Görsel 3.1. The Matrix

Yönetmen: Lana ve Lilly Wachowski

Senarist: Lana ve Lilly Wachowski

Oyuncular: Keanu Reeves, Laurence Fishburne, Carrie-Anne Moss, Hugo Weaving, Joe Pantoliano

Yapım yılı: 1999

Süre: 136 dakika

Bütçe: 63.000.000 $

Hasılat: 460.000.000 $

Afiş: Gelecek için mücadele başlıyor (IMDb.com, 1999).

3.3.1.1.2. Matrix Reloaded

Görsel 3.2. Matrix Reloaded

Yapım: ABD

Vizyon Tarihi: 2003

Süre: 138 dakika

Bütçe: 150.000.000 $

Hasılat: 735.600.000 $

Afiş: Devrim başlamadan önce yeniden yükleyin (IMDb.com, 2003).

3.3.1.1.3. Matrix Revolutions

Görsel 3.3. Matrix Revolutions

Yapım: ABD

Süre: 129 dakika

Vizyon Tarihi: 2003

Bütçe: 150.000.000 $

Hasılat: 427.343.298 $

Afiş: Başlangıcı olan her şeyin bir sonu vardır (IMDb.com, 2003).

3.3.1.1.4. Matrix Resurrections

Görsel 3.4. Matrix Resurrections

Yönetmen: Lana Wachowski

Senarist: Lana Wachowski, Aleksandar Hemon, David Mitchell

Oyuncular: Keanu Reeves, Carrie-Anne Moss, Yahya Abdul-Mateen II, Neil Patrick Harris, Jada Pinkett Smith, Jessica Henwick, Jonathan Groff

Yapım: ABD

Vizyon Tarihi: 2021

Süre: 148 Dakika

Bütçe: 190000000$

Hasılat: 156600000$

Afiş: Kaynağa dönün (IMDb.com, 2021).

3.3.1.1.5. Matrix Film Serisinin Alt Metin Okuması

Matrix film serisi, The Matrix (1999) ile başlayıp The Matrix Reloaded (2003), The Matrix Revolutions (2003) ve The Matrix Resurrections (2021) olmak üzere üç filmle devam eden, dolayısıyla dört uzun metrajlı filmden oluşan bir Amerikan yapımıdır. Bahsi geçen film serisi, içerisinde yoğun bir dini sembolizmi barındırdığı için Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm, Agnostizm gibi çok sayıda senkretik görsel ve metinsel referanslarla birleştirilmiştir. Wachowski kardeşlere göre sembol ve isimler rastlantısal değil çoğunlukla bilinçli tercihlerine dayanmaktadır.

The Matrix, Matrix film serisinin ilk bölümüdür. İnsanlığın bilmeden simüle edilmiş bir gerçekliğin, akıllı makinelerin bedenlerini bir enerji kaynağı olarak kullanırken insanların dikkatini dağıtmak için yarattığı Matrix'in içinde sıkışıp kaldığı postapokaliptik ve distopik bir geleceği tasvir eder.

Medya ve kültür eleştirmeni Read Mercer Schuchardt Matrix'in vizyon tarihi hakkında kitabında şöyle yorumda bulunmaktadır:

"Yirminci yüzyılın son Paskalya hafta sonunda yayınlanması tesadüf değil. Mucizevi bir şey dışında hayatta kalma veya kurtuluş umudunun olmadığı, yanlış giden bir dünyada tuzağa düşmeye dair orijinal Yahudi-Hıristiyan dünya görüşünün bir benzetmesidir. Matrix, yeni bir milenyum için yeni bir vasiyettir, kurtuluşa hiç olmadığı kadar umutsuzca ihtiyaç duyan bir çağda insanlığın Mesih'inin ikinci gelişinin dini bir meselidir (Schuchardt, 2003, s. 5)*."*

Filmin açılış sahnesi bilgisayar ekranına gelen bir mesaj ile başlar. Ekranda vahiy benzeri "Uyan Neo" yazar. Mezkûr mesaj hem fiziksel bir uyanışı hem de gerçekliğe olan uyanışı temsil eder.

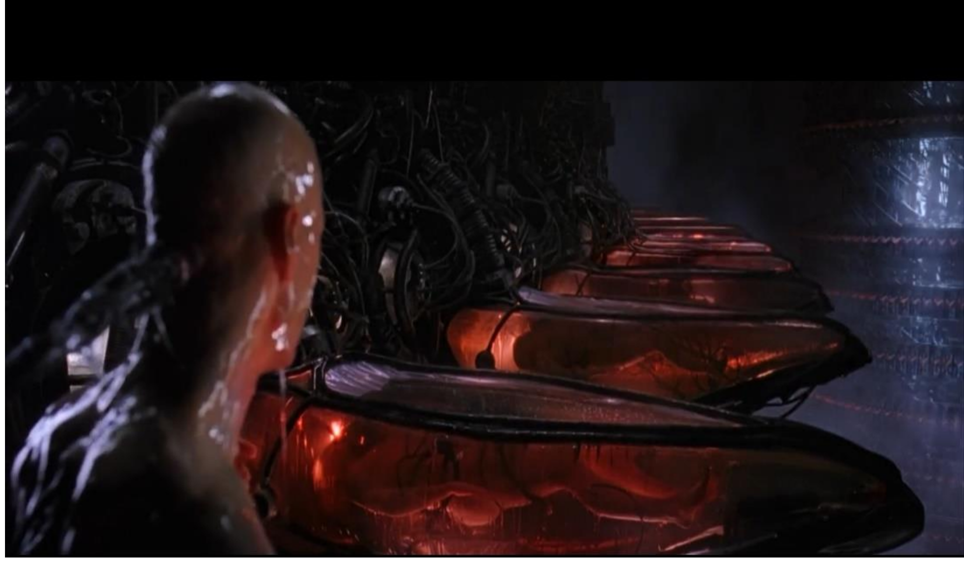
Görsel 3.5. Uyan Neo.

Sonra kapı çalar. Bir grup insan kapının önündedir. Bilgisayar programcısı ve aynı zamanda bilgisayar korsanı, adı "Neo" olan Thomas Anderson (Keanu Reeves) onlara istedikleri illegal yazılımın olduğu bir diski verince lider olacakları önceden haber vererek gibi "Şükürler olsun. Sen benim kurtarıcımsın adamım. Benim kişisel İsa Mesih'im.” ifadelerini kullanır. Böylece Mesih temasına ilk gönderme yapılır.

Trinity (Carrie-Anne Moss) adında biri onunla temasa geçer ve onaMorpheus (Laurence Fishburne) adında biradamın Neo'nun aradığı cevaplara sahip olduğunu söyler. Ajan Smith liderliğindeki bir ajan ve polis ekibi, onu aramak için Neo'nun işyerine gelir ve onu gözaltına alırlar. Bazı sorular sorarlar. Aslında sorular seyircinin merakını arttırmak içindir. "İki hayat yaşıyor gibi görünüyorsunuz Bay Anderson," sözü ile Mesih'in dualitesini düşünmeye yöneltir. Hem tamamen insan hem de tamamen Tanrı olan Mesih, iki farklı doğaya sahiptir ve iki farklı düzlemde var olur. İsa Mesih, Hıristiyan inancına göre bir yandan bu dünyanın bir parçasıydı, yasalarına ve tezahürlerine tabiydi. Tabiri caizse "sisteme itaat etti". Öte yandan o, bu dünyayı istediği gibi yaratma ve/veya manipüle etme bilgisi ve gücü ile bu dünyanın üzerindedir. Benzer şekilde, Neo (Thomas) hem saygın bir firmanın çalışanı olarak sistemin takipçisi hem de bir hacker (sisteme karşı) olarak yaşadı. Mesih birçok kişi tarafından bir suçlu olarak kabul edildi ve sonunda bu şekilde öldürüldü. Neo "hacker doğasını" sürdürürken, kurtarıcı olarak gerçek güçleri kendini göstermeye başladı.

Neo'ya verilen isim, Thomas A. Anderson ismi mesih temasını devam ettirir. Thomas, çivi yarasını kendinde hissedene kadar diriltilmiş İsa'ya inanmayan şüpheci bir öğrenci olarak ünlüdür. Thomas Anderson, Morpheus'un ekibinin çok isteksiz bir üyesi olarak başlar ve Bir olarak iddia edilen kimliğiyle ilgili şüpheleri, filmin neredeyse sonuna kadar devam eder. Neo'nun kullandığı diğer ismin soyadı Anderson'dur. Yunanca köklerinden tercüme edilen "Anderson", İsa'nın kendisini tanımlamak için tercih ettiği terim olan "insanoğlu" anlamına gelir. "İnsanoğlu", İsa’yı yeryüzüne ve misyonuna bağlayan isimdir (Daniel, 7:13-14, Matta 8:20). Ama Thomas Anderson, "Bir"in anagramı olan "Neo" adını alır. Thomas Anderson, Neo adını iddia ettiğinde, "yeni bir adam" olur. Morpheus Neo’ya kehaneti açıklar. Matrix dünyasında insanlar esaret altında, koklanılamayan, tadılamayan veya dokunulamayan bir hapishanede doğarlar. Sonra "Bir" gelir, insanlığın düşmanını yener. Bu kişi, insan ırkını esaretten kurtaracak olan vaat edilen kurtarıcıdır.

Neo, bir Zen ustası olarak Vaftizci Yahya'yı oynayan Morpheus ile tanışır. Daha sonra onun Baba Tanrı ve Lazarus ile paralellikler de kurulur. Neo, “Sizinle tanışmak bir onur” der. Ama Morpheus, "Hayır, onur bana ait" diye yanıt verir. Bu diyolog Vaftizci Yahya'ya benzetilebilir (Seay & Garrett, 2003). 'Hayır, senin tarafından vaftiz edilmeyi tercih ederim (Matta 13-4).” Yuhanna'nın İsa'yı dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu olarak tanımladığı gibi, (Yuhanna 1:129) Morpheus Neo'ya kendisinin "Bir" olduğunu söyler. Yahya, İsa'yı suyla vaftiz eder ve gökler açılır, İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğunu ortaya çıkarır (Yuhanna 1:32-34). Morpheus, Neo'ya Matrix'in yanılsamalarından gerçek dünyayla karşılaşması için "uyanma" şansı sunar ve Neo gerçek dünyaya sulu bir yeniden doğuşla uyanır.

Görsel 3.6. Makinelerin Batarya Kapsülleri (Rahim).

Neo'nun, içi sıvı dolu kapsülden ayrıldığı sahne, onun, Matrix'in bedensiz dünyasından ilk ayrıldığı ve fiziksel dünyaya girdiği bir tür mecazi doğum-enkarnasyon sahnesi olarak da değerlendirilebilir. Neo, vücudunun büyüdüğü sıvı dolu kapsülün "rahminde" uyanır, göbek kordonu benzeri bağ çizgilerinden kopar ve doğum kanalı benzeri bir oluktan aşağı doğru yıkanır.

Trinity, film içerisinde Mecdelli Meryem'i temsil etmektedir. Mecdelli Meryem, Yuhanna 12:1-6'da İsa'nın çarmıha gerilmesinden önce onu mesh eden ve İsa'nın dirilişine ilk tanık olan kişidir. Filmde de Neo'nun dirilişine en yakından ilk şahitlik eden ve onu kucaklayan kişi Trinity'dir. Yalnız bu temsile uymayan ayrıntı Trinity ve Neo arasında geçen cinsel yakınlaşmadır. Trinity isminden yola çıkarak "teslis" de Tanrı veya Kutsal Ruh olarak yorumlanmaktadır. Neo'nun dirilişi sırasında "kalk" diye komut vermesi ve gemide rütbe olarak üstün olması gibi nedenlerden dolayı Trinity'nin Tanrı figürüne yaklaştırırlar. Ancak Trinity'nin, Matrix içerisinde Neo'ya verdiği komutların Matrix'e ilham vermesi ve onu yönlendirmesi, Trinity'nin Kutsal Ruh olma eğilimini arttırmaktadır (Yorulmaz, Popüler Filmlerde Din, 2016).

Daha sonra Neo Morpheus'un uçan gemisi Nabukadnedzar'agetirilir . Bahsi geçen gemi ismi Nabukadnedzar, Daniel tarafından yorumlanana kadar rüyalarını hatırlayamayan Babil kralıydı (II. Krallar 24:11-16, Daniel 2;7) ve Eski Ahit'te Kudüs'ü (Siyon) fetheden ve bölge halkını sürgüne gönderen kişidir. Matrix'te, yeraltındaki Zion halkı makinelerden özgürdür, ancak dünya yüzeyinde sürgünde yaşarlar.

Neo, Nabukadnetzar gemisine ilk kez girdiğinde, “Mark III No11” yazan bir .levhaya kamera odaklanırBu sahne, Markos 3:11’de geçen *“Saf olmayan ruhlar O'nu görünce önüne çöküyor ve ‘Sen Tanrı'nın Oğlusun!’ diye haykırıyorlardı.”* cümlesiyle benzerlikler taşımaktadır. Dolaylı olarak gemi bile Neo'nun “Bir" olduğunu ilan etmektedir.

Görsel 3.7. Markos 3:11

Zion, Matrix'ten uyanmış insanların yaşadığı "dünyanın çekirdeğine yakın" bir şehirdir. Zion yani Siyon Kutsal Kitapta geçen Kudüs'ün diğer adıdır. Şehir, ısı elde etmek ve makinelerden saklanmak için yeraltındadır, gezegenin kavrulmuş yüzeyinde değildir. Ayrıca Siyon Yahudi halkı anlamına gelmektedir. Siyon şehri, İsa tarafından günahlı dünyadan kurtarılan insanlar için büyük bir şehirdir. Yeşaya Peygamber insanlara "Bayramlarımızın şehri olan Siyon'a bakın; gözleriniz Kudüs'ü, huzurlu bir meskeni, hareket ettirilmeyecek bir çadırı görecek; kazıkları asla yukarı çekilmeyecek ve iplerinden herhangi biri kırılmayacak (Yeşaya 33:20) kırılmayacak" (Yeşaya 33:20) diyerek seslenir. Siyon şehri, hiçbir ordunun fethedemeyeceği ve içine giremeyeceği, ancak yalnızca kurtarıcıları tarafından kurtarılanların büyük ve güçlü bir şehri olarak tasvir edilir. Yeni yeryüzü ve yeni cennet oluştuğunda Kudüs şehri kurtarılan insanlarla birlikte yukarıdan inecektir. Siyon'da kurtarılan insanlar artık ölüm ya da acı görmeyecekler (Vahiy 20:1-4).

Morpheus'un rehberliğinde Neo, yavaş yavaş yumuşak huylu yazılım programcısı ve bilgisayar korsanından makine düşmanını yenmek için kendi içindeki gücü keşfeden mesihi bir figüre dönüşür. İnsan direniş hareketinin (Siyonistler) üyeleri olan Morpheus

ve Trinity, Neo'ya, Oracle'ın insanlığı makinelerin zulmünden kurtarmak için ilan ettiği "Bir" olduğunu defalarca itiraf ederler. Neo yani "bir", Mesihî bir figürdür. Aynı zamanda "Üçlü Birlik" ile de bağlantılıdır. Bu üçlü bağlantı, film boyunca 101 ve 303 numaralı odaların tekrarlanmasıyla güçlendirilmiştir. Morpheus'un, Vaftizci Yahya figürü olmasının yanı sıra, Neo ve diğer direniş savaşçıları için kahramanların "üçlemesini" tamamlayan bir tür baba figürü olduğu da söylenebilir.

Kötülük, makine düzeyinde "ajan" programları tarafından temsil edilir. Hükümet ajanları gibi giyinir, ancak Neo'nun peşinde koşarken bir başkasının bedenini ele geçirerek istedikleri herkese sahip olabilirler. Kötülük ayrıca Morpheus'un ekibinde Matrix'in içinde yılan/Şeytan kimliğini ima eden yılan derisi bir ceket giyen ve gerçek dünyadan bıkmış "Cypher" tarafından temsil edilmektedir. Aynı zamanda mezkûr kişi İsa Mesih'e ihanet eden havari Yahuda İşkariyot olarak yorumlanır. Yahuda, Son Akşam Yemeği'nde İsa ile bir bardak paylaştığı gibi, Cypher Neo'ya içki ikram eder. Neo'ya şunları söyler: *İsa! Bu nasıl bir zihin oyunu. Buraya dünyayı kurtarmaya geldin. (Morpheus kastederek) İnsan böyle bir şeyi nasıl söyler*. Sonra Cypher, Neo'ya bir ajan gördüğünde kaçmasını vurgular. Yahuda gibi Cypher Nabukadnetzar mürettebatına ihanet eder.

Görsel 3.8. Cypher (Yahuda İşkariyot)

Morpheus Neo'yu ajanlardan kurtarmak için hayatını tehlikeye atar ve yakalanır. Neo intihar gibi görünen bir kurtarma görevine devam eder. Neo ve Trinity, Morpheus'un bağlanmış ve uyuşturulmuş olduğu pencerenin dışında bir helikopterde havada asılı

dururken Neo, "Morpheus, kalk kalk." der. Bu, İsa'nın "Lazarus, dışarı çık" demesiyle paralellik gösterir (Yuhanna 11:43). Neo'nun sözleri üzerine Morpheus ayağa kalkar, zincirlerini kırar ve helikoptere doğru sıçrar. Neo sembolik olarak Morpheus'u mezardan kaldırmıştır. Morpheus ve Trinity kaçarken Neo onlardan ayrılır ve Morpheus için hayatından vazgeçer (Fielding, 2003). Trinity Neo'ya olan sevgisini itiraf eder ve öper. Neo, bundan dolayı gerçek bir kahramana dönüşür ve yeni bir iç görü ve güçle yeniden dirilir. Bu dirilişten sonra Neo, gerçeği gözle görülür şekilde bükme, uçuşta mermileri durdurma, Matrix'in bilgisayar kodunu görsel olarak görme, bir ajanın (Smith) içine atlama ve onu içeriden patlatma ve gökyüzüne yükselme gibi şaşırtıcı yeni güçler sergiler. Neo'nun içindeki ve mürettebat arasındaki onun "bir" olduğuna dair tüm şüpheler artık ortadan kalkmıştır.

Matrix'e geri dönen Neo, makinelere ve mahkumlarına "her şeyin mümkün olduğu bir dünya" göstereceğine dair söz vererek bir telefon görüşmesi yapar. Telefonu kapatır ve uçup gider.

The Matrix'in ilk devam filmi The Matrix Reloaded'da ise Neo'nun güçleri artmıştır. Neo, insanüstü hız ve çeviklikle düzinelerce yinelenen Ajan Smith ile savaşır. Kurtarmak için süpersonik hızda uçar. Hatta Nabukadnedzar'ın yeni operatörü Link, onun için "Süpermen işini yapıyor" der. Süpermen'in çoğunlukla bir Mesih figürü olarak bilinmesi Mesih'e tekrar göndermede bulunulduğunun işareti gibidir.

Görsel 3.9. Kâhin ve Neo

Neo'nun gücü arttıkça, ilk filmin sonunda yok olan Ajan Smith'in bir şekilde Matrix'ten bağımsız ve kendi yeni güçleriyle yeniden dirildiği görülüyor. O, Neo'nun Deccal'idir ve tüm insanları ve Matrix'i yok etmeye kararlıdır. Kâhin, Neo'ya Smith hakkında şunları söyler: "O sensin. Senin zıttın." Yani İsa Mesih'in Antichrist'idir.

Reloaded, diriliş ve kurtuluş gibi dini temaları kullanırken bu kavramları sorgulamaya tabi tutar ve aynı zamanda izleyiciyi de düşündürür. Neo, statüsüne ve kaderine güvenen modern bir kurtarıcı değil, daha ziyade post modern bir mesihtir, kararsız, kafası karışıktır ve hala şüpheleri vardır (Pasulka, 2003). Çünkü Mimar ile görüşmesinde seçilmiş olarak ona seçenek sunulur. O daha önce tehlike içinde vizyonunu gördüğü Trinity'yi seçer. Kaynağa gitmez. Bundan dolayı savaş kaçınılmazdır.

Görsel 3.10. Mimar ve Neo

Filmin bitiş sahnesine yaklaşırken Neo, Trinity'nin ölümcül kurşun yarasının içine bir dokunuşla uzanarak mermiyi çıkarır. Kalbini yeniden çalıştırarak iyileştirir.

Üçüncü devam filmi, sadece altı ay sonra piyasaya sürülen The Matrix Revolutions, Reloaded'ın bittiği yerden devam eder. Hem Matrix'in hem de Zion'un gerçek dünyasının yıkımı yakındır. Oracle, Neo'ya şunları söyler: *"Sonun geldiğini görüyorum. Karanlığın yayıldığını görüyorum. Ölümü görüyorum. Ve onun yolunda duran tek şey sensin... Çok yakında [Smith] bu dünyayı yok etme gücüne sahip olacak. Ama orada durmayacağına inanıyorum. Yapamaz. Hiçbir şey kalmayana kadar durmayacak... Öyle ya da böyle Neo, bu savaş bitecek. Bu gece, her iki dünyanın da geleceği sizin veya onun elinde olacak."*

Smith tarafından ele geçirilen Banes, bir elektrik kablosuyla Neo'yu kör eder. Smith/Banes "Kör mesih" diye onunla alay eder. Neo fiziksel olarak kör olmasına rağmen, makine enerjisini içsel bir vizyonla "görmeyi" öğrenir ve Banes'i yener.

Görsel 3.11. Kör Mesih.

Görsel 3.12. Banes Altına Gizlenmiş Ajan Smith.

Machine City'deki hedefine ulaşan yüzlerce ayrı makineden oluşan tanrı benzeri bir yüz, Neo ile konuşur. Neo ve makineler, Smith her şeyi yok etmeden önce Smith'i yok etmek için iş birliği yapmayı kabul eder.

Neo, elektrik kablolarından oluşan bir Makine Şehri çaprazında Matrix'e geri döner ve yağmurdan sırılsıklam olmuş harabe sokaklarda Smith'le kıyamet benzeri bir savaşa girer. Neo, İsa'nın çarmıhta yenilmiş gibi görünmesine benzer şekilde, yenilmiş gibi

göründükten ve Smith tarafından ele geçirildikten sonra Neo'nun göğsünden haç şeklinde bir ışık fışkırır ve Neo nihayet Deccal Smith figürüne karşı kesin zaferini kazanır.

Görsel 3.13. Neo’nun kendini feda etmesi (Temsili Çarmıh-Haç)

Matrix, Smith'in neden olduğu yıkımdan "iyileşir" ve Siyon kurtulur. Neo, insanlık ve makineler arasında yüz yıllık savaşa son vererek barışı sağlar. İnsan ve makine uzlaşması, aslan-kuzu barışının mesih çağını çağrıştırır (İşaya 11:6; Korintliler 1:20).

Filmin bitiş sahnesinde Matrix'in içinde, Kâhin ve bir kız bir şehir parkından gün doğumunu izler. Kız, Kâhine bir gün Neo'yu tekrar görüp göremeyeceklerini sorar ve İsa’nın İkinci Geliş vaadine benzer şekilde Kâhin, "Öyle olacağına inanıyorum. Bir gün!" diye yanıt verir (Stucky, 2005).

Serinin dördüncü ve son filmi olan The Matrix Resurrections, diğer filmlerin aksine en düşük hasılat kazandı ve çoğu eleştirmen tarafından beğenilmedi. Filmi Lana Wachowski tek başına yönetti.

Filmin açılış sahnesi Bugs adında genç bir kadın, simülasyonun eski kodunu bir döngüde çalıştığını öğrenir ve Trinity'nin Neo'yu Matrix'te ilk bulduğu anı canlandırır. ,BugsMorpheus'u (Yahya Abdul-Mateen II), bünyesinde barındıran bir program keşfeder ve onu özgürleştirmeye yardımcı olur. Neo'nun öldüğü varsayılsa da Bugs ve Morpheus Anderson'u bulmaya ve ikna etmeye çalışacaklardır.

Diğer üç filmde Laurence Fishburne Morpheus karakterini oynamasına rağmen son filmde karakteri Yahya Abdul-Mateen II oynamıştır (Sinemalar.com, 2022). Ayrıca film içerinde LGBT imgeleri öne çıkmaktadır

Görsel 3.14. Morpheus (Yahya Abdul-Mateen II)

Sahne değişir ve Thomas Anderson’in ofisine odaklanır. Anderson, oyun karakterlerini geliştirmek için 101 modal isimli bir simülasyon oluşturmuştur. Bu sırada kaybolduğunu öğrenir. Aslında Morpheus, kaybettiği modaldır. Film teorik olarak Üçlü Birlik'i kurtarma misyonudur. Üçlüden biri tamamlanmış olur.

Filmin devamında Thomas Anderson, bir video oyunu tasarımcısı ve The Matrix video oyunlarını yaratmasıyla tanınmaktadır. Tekrarlayan kâbusları nedeniyle her gün psikiyatrist ile görüşür. Trinity ise Tiffany yeni ismiyle Matrix’te evli ve iki çocuk annesi rolündedir. Neo ve Trinity kafede karşılaşmaları onlara dejavu etkisi yaşatır. Neo algılanan gerçekliği rüyalardan ayırmak için mücadele eder ve terapisti mavi hapları almasını ister.

Görsel 3.15. Thomas Anderson’u ikna çalışmaları

Morpheus Neo’yu Matrix'ten çıkarır ve iş ortağı Smith'in aslında hafızası bastırılmış olan Ajan Smith olduğunu öğrenir. Neo’ya geçmişten görüntüler izletirler. Daha sonra ikna olunca Neo diğer filmlerde olduğu gibi rahim benzeri sıvı dolu haznede uyanır ve Trinity'nin yakındaki bir başkasına hapsolduğunu fark eder. Siyon hakkında gerçekleri öğrenir. Barış sürmüş, pek çok insanın Matrix’ten ayrılmasına izin verilmiş ancak makinelerin güç sıkıntısı nedeniyle tekrar savaş olmuştur. Siyon yok edilmiş, halk bazı makinelerle birleşip birlikte gizli şehir Io'yu inşa etmişlerdir. Neo altmış yıl geçtiğini ve bildiği diğer tüm direniş üyelerinin, orijinal Morpheus da dahil olmak üzere zamanla öldüğünü öğrenir.

Neo Trinity'yi bulur ancak Neo onunla konuşmadan önce terapisti ortaya çıkar ve zamanı manipüle ederek onu hareketsiz hale getirir. İnsan ruhunu incelemek için tasarlanmış bir program olan Analist olarak gerçek kimliğini açıklar. Neo ve Trinity'nin ölümlerinden sonra, Neo'nun bedenini ve anormal güçlerini The One yani “bir” olarak incelemekle görevlendirildiğini ve üstlerini her ikisini de diriltmeye ikna ettiğini söyler. Bir'in Matrix'teki tüm insanlıkla olan doğal bağlantısı nedeniyle, Neo'yu manipüle etmenin aslında Matrix'in daha fazla enerji üretmesini sağlayabileceğini ve Neo'daki kod anomalisinin aslında Trinity ile olan bağında paylaşıldığını keşfetmiştir. Bundan dolayı Neo ve Trinity birbirine yakın haznelerdedir. Matrix için çok daha fazla enerji ürettiler. Enerji krizini çözmek, Analisti Mimar'dan iktidarı ele geçirecek bir konuma getirdi, ardından insanları duygusal manipülasyonla kontrol etmek için Matrix'i yeniden inşa etti. Bununla birlikte, Neo'nun kurtuluşu sistemi zayıflattı ve Matrix'i yeniden başlatmak için bir arıza emniyetini tetikledi. Analist, üstlerini Trinity'yi öldürmekle tehdit etmenin Neo'nun gönüllü olarak haznesine geri dönmesini sağlayacağına ikna ederek yeniden başlatmayı durdurur.

Filmin geri kalanında Neo ve yanındakiler Trinity’yi kurtarmaya çalışırlar. Trinity Neo’ya inanır ve Neo bu sayede tekrar güçlerini kazanır. Analist insanlar dışında Matrix’te oluşturulan insan görünümlü bilgisayar botlarını etkinleştirir. Neo ve Trinity botlardan kurtulmak için gökdelene çıkarlar. El ele tutuşarak, Neo'nun uçuş yeteneğini kullanabileceğini umarak atlarlar, ancak bunun yerine Trinity, uçuş yeteneği kazanır ve onları güvenli bir yere uçurur.

Görsel 3.16. Analist, Neo ve Trinity

Trinity'nin Matrix üzerindeki yeni keşfiyle, her ikisi de Analistle yüzleşmek için geri döner. Onları dirilterek onlara ikinci bir şans verdiği için alaycı bir şekilde ona teşekkür ederler. Neo ve Trinity daha sonra muzaffer bir şekilde birlikte gökyüzüne uçarlar.

3.3.2. Milenyum

Milenyumun kendisi teolojik bir kavram olmasına rağmen, bu tür bir kavramın filmde ifade edilmesi genellikle sekülerdir. Filmlerde Hıristiyan eskatolojik krallığı nadiren tasvir edilir ve dini unsurlar genellikle ima düzeyiyle sınırlıdır. Dini bir bin yılı temsil etme konusundaki isteksizlik, Daniel ve Vahiy kitaplarındaki kehanetlere dayanan korku filmlerinde son günlere yaklaşıldığı vurgulanan sahnelerde kararsız ve bazı durumlarda kendi içinde çelişkili tarzda açıkça görülmektedir. Sık sık işaret edildiği gibi, apokaliptik tarz hem yıkımı hem de yaratmayı kapsar yani bilinen dünyanın sonu ve yeni ve daha iyi bir varoluş durumunun başlangıcını ifade eder. Kehanet niteliğindeki korku filmleri genellikle insanlığı tehdit eden apokaliptik şiddeti temsil ederken, karakteristik olarak yok olma tehdidine ve kahramanların bundan kaçınma çabalarına vurgu yapar (Hewitson, Film, 2000).

Binyılcılık, gerçekliği kavramsallaştırmanın bir yolunu sunar ve filmdeki temsili, büyük ölçüde çağdaş toplumun kendisini anlama biçimini belirler. Toplum genel olarak sağlıklı ve sorunlarını tatmin edici bir şekilde çözme yeteneğine sahip olarak görüldüğünde, postmilenyum anlatı çözümü ile toplum yeniden canlandırılır. Bununla

birlikte, gerileme ya da kendini yok etme tehlikesiyle karşı karşıya olduğu zamanlarda, bir tür dramatik reforma duyulan ihtiyacı ifade etmek için premilenyum anlatı kullanılır. Toplumun karşı karşıya olduğu düşünülen krizin doğası, binyılın zamansal olarak nasıl yer aldığını da etkiler. Nükleer savaş veya ekolojik felaket yakın görüldüğünde, üstün bir gücün radikal müdahalesi hayal edilir. Sonuç olarak milenyum sinemada kullanılmaya devam edecektir.

Terry Gilliam, *Twelve Monkey* (Roven, 1995) filminde kutsal metinlerin eskatolojik anlatılarında bulunabilecek bin yıllık korkunun sinematik potansiyelini keşfetmiştir. Vahiy Kitabında, her biri ölüm, hastalık ve yıkım içeren 'yedi şişe' getirilir ve “Tanrı'nın gazabının şişelerini yeryüzüne döken 'yedi melek'” ortaya çıkar (Vahiy 16:1). Benzer bir kıyamet kurgusuyla, insanlığın %99'unu etkili bir şekilde yok eden, insan yapımı biyolojik virüs yedi şişeden oluşur ve 'kıyamet manyağı' olarak tanımlanan, çılgın bir laboratuvar asistanı kendisini melek kurtarıcı olarak gösterir. Ayrıca, filmin başlarında Kutsal Kitap’taki kıyamet kehanetinin önsezileri ortaya konulur. Dr. Kathryn Railly (Madeleine Stowe) Orta Çağ’daki araf ve lanetlemenin slayt gösterileri arasında 'Delilik ve Kıyamet Görüşleri' konulu bir konferansta dikkat çekici bir şekilde Vahiy Kitabı'ndan alıntılar yapar: “...ve dört canavardan biri yedi meleğe Tanrı'nın gazabıyla dolu yedi şişe verdi.” Gilliam'ın bu yazı dilini filminin başlığına aktarması ve Vahiy Kitabı ile aynı sayısal terminolojiyi yani dört canavar ve yedi melek kullanması filmi apokaliptik bir niteliğe büründürmektedir. Nitekim Gilliam, “*Her zaman bir öcüye ihtiyacımız var, her zaman dünyanın sonuna ihtiyacımız var…Bence bu, Hıristiyan bir toplumda olmanın sorunu. Dünyanın sonu yoksa cennete ve sonsuzluğa da sahip olamazsın. Her şey buna dayanmaktadır*” sözleri ile düşüncesini ifade etmektedir (Germain, 2009). Söz konusu *Twelve Monkeys* Hollywood'daki Armagedon kehanetleriyle ilgili artan bir endişeyi başlatmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru The Matrix (Silver, 1999), Godzilla (Devlin, Godzilla, 1998), Deep Impact (Brown, Zanuck, & Spielberg, 1998) ve Armageddon (Bay, Bruckheimer, & Hurd, 1998) gibi kıyamet bilim kurgu filmleri önceden bildirilen küresel felaket kavramlarına değinmişlerdir. Ayrıca *Godzilla* filmi benzeri nükleer test veya felaket sonucu dev canavar, örümcek, böcek vb. yaratıkların ortaya çıkışını konu edinen yapımlara ilgi artmıştır.

3.3.2.1. Postmilenyum

Filmlerde bin yıllık barış ve mutluluk dünyası, insanın toplumu mükemmelleştirme çabalarından türemiş olarak temsil edilir. Her filmin sonunda adalet yerini bulur, yabancılaşmış gruplar evlilikler yoluyla birleşir, normal dünya yeniden kurulur ve tarihin teleolojisi sona erer. Binyıl sonrası anlatılar, insanlığı tehlikeli veya kötü niyetli dış tehditlerle kuşatılmış olarak temsil eden bilim kurgu filmlerinde de belirgindir. Örneğin hem Independence Day (Devlin, Independence Day, 1996) hem de Armageddon (Bay, Bruckheimer, & Hurd, 1998) insanlığı sırasıyla düşman uzaylıların ve büyük bir meteorun saldırısı altında olarak temsil eder. Her durumda anlatılar kahramanların tüm kaynaklarını kullanmalarını, zaman zaman tehdidi atlatmak ve insan yaşamının devamını sağlamak için kendilerini feda etmelerini gerektirir. İnsan sürekliliğini yeniden başlatmak için afet tehditlerini kullanan diğer filmler arasında *The War of the Worlds* (Pal, 1953), *Aliens* (Hurd, Carroll, Giler, & Hill, Aliens, 1986), *The Fifth Element* (Ledoux, The Fifth Element, 1997), *Deep Impact* (Brown, Zanuck, & Spielberg, 1998) ve *The Invasion* (Silver, 2007) sayılabilir (Hewitson, 1999).

3.3.2.1.1. Armageddon

Görsel 3.17. Armegedon

Yönetmen: Michael Bay

Senarist: Jonathan Hensleigh, J.J. Abrams

Oyuncular: Bruce Willis, Ben Affleck, Liv Tyler, Billy Bob Thornton, Will Patton, Steve Buscemi, Michael Clarke Duncan, Ken Campbell, Owen Wilson, William Fichtner, Peter Stormare.

Yapım yılı: ABD

Vizyon Tarihi: 1998

Süre: 150 dakika

Bütçe: 140.000.000$

Hasılat: 554.600.000$

Afiş: Aşk için, onur için, insanlık için (IMDb.com, 1998).

3.3.2.1.1.1. Filmin Konusu ve Alt Metin Okuması

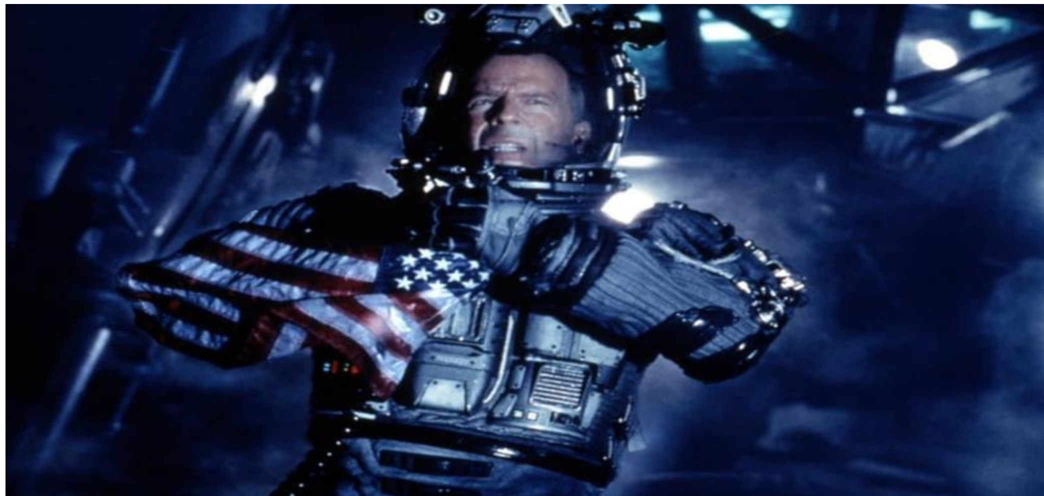
New York, şehre irili ufaklı zararlar veren küçük meteor parçalarının ardından tedirgindir. Konu üzerine araştırma yapan NASA, dünyaya büyük bir hızla kuvvetli bir biçimde yaklaşmakta olan dev bir meteoru fark eder. Bir eyalet büyüklüğündeki bu meteor, dünyaya çarpmadan durdurulmazsa insanlığın sonunu getirecektir. Bilim insanları meteoru bir şekilde yok etmek için bir plan hazırlamaya başlarlar. Plana göre meteor ikiye ayrılacak ve bir şekilde dünyanın iki yanından geçip gidecektir.

Armegedon filmi ilk dakikalarında bin yıldan beri böyle bir felaket yaşanmadığından bahsederek post milenyuma atıfta bulunur. İlk sahnede meteor düştüğü gösterilir. On bin atom bombası gücünde diyerek seyircinin zihninde var olan nükleer korkusu harekete geçirilir. Sonra anlatıcı seyirciye bilgi vermeye devam eder. Güneş ışınlarının gelmediği ve dünyanın karanlıkta kalacağına dair sözler Matta 24:29 geçen "O günlerin sıkıntısından hemen sonra, 'Güneş kararacak, Ay ışık vermez olacak, Yıldızlar gökten düşecek, Semavi güçler sarsılacak.'" ifadesine benzerdir.

Görsel 3.18. New York Meydanı Meteorların Düşüşü

Filmin yedinci dakikasından itibaren New York meydanına meteorlar düşer. İnsanların tepkisi “Terör veya Saddam Hüseyin” demeleri İslamifobi’ye atıfta bulunur. Meteorların düşme nedeni tespit edildiğinde planlar tartışılır ve en iyi planın Amerikan Hükümetinin tarafından yapabileceğine vurgu yapılır. NASA’nın planına göre Harry (Bruce Willis) ve takım arkadaşları delik açarak meteorun dünyaya çarpmasını engelleyeceklerdir. Uzaya gidecek iki takım oluştururlar. Takımların isimlerine *bağımsızlık* ve *özgürlük* konulur. Meteoru yok etmek için gönderilen uzay mekiğinin “Mesih” olarak adlandırılması ve Harry Stamper'ın kendini feda etmesinin mesih olarak kodlanması, Armagedon’un konu edildiği filmlerde kendini gösteren dini referanslar olarak değerlendirilebilir.

Görsel 3.19. Harry’nin Kendini Feda Sahnesi

Başkan basın açıklamasında durumu “Armegedona” benzetir ve devamında “Kutsal Kitap’ta Armagedon yani kıyamet günüdür” diyerek dua edilmesini ister. Filmde farklı ülkelerden dua görüntülerine yer verilir. Uzay mekiklerini fırlatırlar. Takımlar görevlerini yerine getirirken ölenler olur. Kumanda çalışmaz ve geride bombayı patlatacak Harry kalır. Filmin sonu düğün töreniyle biter. Herkes mutludur.

Görsel 3.20. Filmin Bitiş Sahnesi

Çoğunlukla olumsuz eleştirilere rağmen, film dünya çapında 553 milyon dolar hasılat elde ederek ve *ve* 1998'in en çok hasılat yapan filmi ünvanıyla ticari bir başarı elde etti.

3.3.2.2. Premilenyum

Filmlerde binyıl öncesiyle ilgili anlatılara atıflar, en çok bilimkurgu filmlerinde görülür. Bahsi geçen atıflar, insanoğlunun ya bir felaketten kaçınmasına yardım etmek ya da onun gelişimine yardımcı olmak için müdahale eden olarak gösterilen yardımsever uzaylı ziyareti ile ilgili filmlerde özellikle yaygındır. Söz konusu müdahaleci uzaylı temasının klasik bir örneği, *The Day the Earth Stood Still* (Blaustein, 1951) isimli filmidir. Bu film, teknolojik olarak üstün bir ırkın temsilcisi tarafından dünya dışı bir ziyareti çevreleyen olayları anlatır. Uzaylı, insanlık ve evren arasında yeni bir antlaşma ilan etmek için Dünya'ya gelir. Seçtiği isim olan Carpenter, Mesih'i hatırlatır ve o da film boyunca ölür ve dirilir. Mezkûr Uzaylı bir barış görevine gelmesine rağmen, ordu ve genel nüfus tarafından şüphe ve düşmanlıkla karşılanır ve sonunda ölümcül şekilde yaralanır. Dünyadan ayrıldıktan sonra, insanlığa ‘onun savaşçı tavrının galaksinin diğer

gezegenleri tarafından artık hoş görülmeyeceğini ve yıkıcı eğilimlerini frenlemezse gezegenin yok olacağını' duyurur. Yaptığı müdahaleyle uzaylı, insanlığı korku ve saldırganlık içgüdülerinde ustalaşmaya zorlayıp yeni bir çağı başlatarak insanlığı zorla değiştirir.

Buna benzer filmlerde herhangi bir karakterin insanlığa ilham vererek ve onu dönüştürerek etkileşime girme biçimleri, geleneksel Hıristiyanlıkta Tanrı'nın seçilmişleri kurtarışını yansıtır. Dünya dışı varlıklarla doğaüstü ve teknolojiyi tanrısallık ile birleştirme eğilimi, *Close Encounters of the Third Kind* (Phillips & Phillips, 1977) ve *E.T.: The Extraterrestrial* (Spielberg & Kennedy, 1982) gibi filmlerde daha belirgin hale gelir. Uzaylılar esasen ilahi bir ırk olarak yeniden kavramsallaştırıldıklarında, insanlığı kurtaran olarak temsil edilme biçimleri yeniden yönlendirilir. Bu nitelikteki filmler, insanlık tarihini ele almak yerine, tipik olarak uzaylılar ve bireyler arasındaki ilişkileri tanımlar. Uzaylılar, etkileşimde bulundukları karakterlere bir anlam veya önem duygusu sunarlar ve böylece uzaylılar kurtuluşun aracıları haline gelirler. Ancak bu filmlerde uzaylılara atfedilen mesih teması, esasen bireyin düzeyiyle sınırlıdır. *Starman* (Franco, 1984) filminde olduğu gibi, uzaylıların ziyaretinden zaman zaman daha büyük bir yenilenmenin ortaya çıkacağı önerisi olsa da vurgu öncelikle bireysel aydınlanma üzerinedir. Bu nedenle bu alt tür, amilenyalist olarak kabul edilebilir. Bin yıllık dünya, yabancı bir varlığın dokunduğu inananların yeni krallığın kalplerinde yer alıyor olarak tasvir edilir (Hewitson, 2000).

Binyılcı anlatım tarzı birtakım filmlerde belirgin olmasına ilaveten, aynı zamanda karakterlerin tarihin sonu veya yeni bir eskatolojik dünya fikrine tepkilerini keşfetmek için bir çerçeve olarak da kullanılmıştır. Kıyameti gerçek Hıristiyan premilenyalizm perspektifinden temsil eden birkaç filmden biri olan *The Rapture* (Koch, Tenenbaum, & Wechsler, 1991) filminde durum budur. Rapture, dini bir deneyime sahip olan ve bin yıllık bir mezhebe katılan bir kadının yaşadıklarını anlatır. Ancak kadın, Mesih'in İkinci Gelişi gerçekleştiğinde, onu beklerken yaşadığı acıdan dolayı Tanrı'yı kabul edemez. Film, onun cennetin dışında, tüm günahları yıkayan nehrin hemen ötesinde, daha fazla ilerlemeyi reddederek, karanlıkta kalmayı tercih etmesiyle sona erer. Tanrı'yı sevmek istemediği için O'nun sunduğu yeni hayata katılamaz. Bin yıl fikri, dini inancın doğasını ve insanın tarihten kopuk yeni bir dünyaya katılmak için geçmişi bırakma kapasitesinin sınırlarını keşfetmesinin bir aracı haline gelir (Broderick, 1994).

3.3.2.2.1. I Am Legend (Ben Efsaneyim)

Görsel 3.21. I Am Legend (Ben Efsaneyim)

Yönetmen: Francis Lawrence

Senarist: Akiva Goldsman, Mark Protosevich

Oyuncular: Will Smith, Alice Braga, Charlie Tahan

Yapım: ABD

Vizyon Tarihi: 2007

Süre: 100 dakika

Bütçe: 150 milyon $

Hasılat: 585,349,010 $

Afiş: Dünyadaki tek insan yalnız değil (IMDb.com, 2007).

3.3.2.2.1.1. Filmin Konusu ve Alt Metin Okuması

I Am Legend 2007'nin en çok hasılat yapan yedinci filmiol muştur. Richard Matheson'ın *I Am Legend (Hepimiz Vampiriz)* kitabının modern bir uyarlamasıdır (Criswell, 2007). Türkiye'de *Ben Efsaneyim* ismiyle vizyona girmiştir.

Filmin başında, seyirciyi bilgilendirmek amacıyla televizyon ekranında birtakım haberler geçmektedir. Söz konusu haberlerde kanser tedavisine aşı bulunduğu ve çoğu insanda denendiği söylenir. Sonraki sahnede üç yıl geçtiğini yazan ıssız bir şehir manzarası görülür. Tamamen ıssız ve büyümüş bir New York şehrini tasvir eden bir dizi hareketsiz ortamdan sonra, şehir sokaklarında spor arabasında Robert Neville (Will Smith) geyik avlarken görülür. Kovalamaca sırasında terk edilmiş bir askeri araç konvoyuna yaklaşır. Geçtikten sonra, kamera bir ordu tankının arkasındaki bir dizi postere yavaşça odaklanır. Bu posterler, "Tanrı hala bizi seviyor" yazan posterlerdir. Bununla birlikte, posterlerin alt kısmında, yukarıdaki bölümde taklit edilen Michelangelo'nun "Tanrı'nın parmağı" nın yıkılmış bir versiyonu vardır. Bu kez, fotoğraf negatifinde, silahlı bir el Tanrı'nın uzanmış eline işaret eder, altında karşı bir soru ile "hala Tanrı'yı seviyor muyuz?" yazar. Bir kelebeğin resmi görünür. Bu aslında gömülü bir koddur, filmde daha sonra derin bir öneme sahip olacak tekrarlanan bir temanın bir parçasıdır. İlgili film karesinde 'Tanrı hala bizi seviyor. Tanrı'yı hâlâ seviyor muyuz?' şeklinde geçen cümle ve hemen üzerindeki çizilmiş bir kelebek deseni, yinelenen bir motifi ifade eder (Degouveia, 2016).

Görsel 3.22. Duvar Yazısı ve Resimler

Robert Neville, Tanrı'ya olan tüm inancını kaybeden eski bir Hıristiyandır ve tıpkı *End of Days* (1998), *Sings* (2002) ve *Knowing* (2007) filmlerinde olduğu gibi, bu inanç kaybı karısının ölümünden sonra derin bir keder duygusuyla tetiklenmiştir. Burada, Tanrı'nın olamayacağı gerçeği, Robert Neville'in kendisinin kısmen suçlu hissettiği insan uygarlığının yıkımı ile daha da kötüleşir. Robert Neville'in daha önce ‘KV virüsünün’ uygarlığı yavaş yavaş nasıl yok ettiğine dair arka hikâyeyi sağlayan geri dönüşlerinden birinden Tanrı'ya inandığını anlaşılmaktadır. Helikopter Robert'ı geride bırakmadan önce, askerler acilen ayrılmaları gerektiği konusunda uyarsalar da Robert'ın karısı ve tüm aile başlarını eğer ve 'Sevgili Tanrım, lütfen Robert'a göz kulak ol ve önümüzdeki mücadele için onu güçlü tut... lütfen onu eve sağ salim getir. Âmin.’ diyerek dua ederler.

Görsel 3.23. Robert ve ailesinin dua sahnesi

Kıyamet sonrası dünyada, Robert Neville'in insanlığın (potansiyel) kurtarıcısı olarak temsil edilmesi, onun sembolik olarak boyun arkası pull-up'ları yaptığı bir sahnede vurgulanır. Haç şeklindeki duruşu, 'kurtarıcı' statüsünü göstermesinin yanı sıra, derin fedakarlığının üzüntüsünü ve insanlığın kurtuluşunu ararken kişisel olarak bilimsel çabalarla da olsa taşıdığı ağır yükü ifade eder (Criswell, 2007).

Görsel 3.24. Çarmıhta Temsili İsa.

Knowing filmindeki Prof. John Koestler ve *Contact* (Starkey, 1997) filmindeki Dr. Ellie Arroway gibi, önde gelen bir virolog olan Dr. Robert Neville de hayatını bilimin ilerlemesine adar. Sözü edilen filmlerde olduğu gibi Neville de din ya da inançla ilgili kavramlara ve daha yüksek bir güç fikrine rasyonel olarak karşı çıkmak için bilimsel fikirlerini ve kendi zihinsel arka planını kullanır. Nitekim Anna'nın 'Aman Tanrım' jestine yanıt olarak Robert geri döner ve "Tanrı bunu yapmadı Anna! Biz yaptık!" der. Son derece dindar bir karaktere sahip olan Anna şöyle cevap verir: "Tanrı bana bir planı olduğunu söyledi. Eğer dinlersek, Tanrı'nın planını duyabiliriz." Robert buna karşılık, öfkeyle "Tanrı yok! Tanrı yok!" diye bağırır ve aralarındaki konuşma bu şekilde biter.

Görsel 3.25. Dr. Robert Neville

Filmin sonuna doğru, Robert, Anna ve çocuk Ethan, enfekte lejyonlarla çevrili güçlendirilmiş cam panelli bir bölmede sıkışıp kalırlar. Lider acımasızca, tekrar tekrar cama saldırır ve çatlamaya başlar. Kırık camda ortaya çıkmaya başlayan damarlı kanat deseni, Robert'a sadece Anna'nın boynundaki kelebek dövmesini hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda başlangıçta yırtık bir posterle başlayan sembolik kelebeklerin temasını

tamamlar, aynı zamanda burada melek kanatlarının önemli bir dini anlamını temsil eder. Bu, beklenmedik bir şekilde saldırısını durduran ve başka bir varlık tarafından ele geçirilmiş gibi hareketsiz duran enfekte lider tarafından somutlaştırılır. Zaman bir an için donuyor gibi göründüğü için tüm sesler durur. Kamera, camın içine kazınmış ana hatlarıyla çizilen kanatlara keskin bir şekilde odaklanırken, lider, şeytani özelliklerinden bir an için yoksun, arka planda özelliksiz bir figür olarak görünür. Her iki tarafa da uzanan kanatlar arasında mükemmel bir şekilde durur. Sanki ilahi müdahale yoluyla İblis bir baş melek görüntüsüne dönüşür (Criswell, 2007).

Görsel 3.26. Baş Melek Görüntüsü ve Temsili Yeniden Doğuş

Robert'ın kendi içinde bir dönüşüm yaşanır. Kafasında ölmeden önce kızının son sözleri "Baba, bak bu bir kelebek." duyulur. Robert, camdaki kelebek deseninden Anna'nın boynundaki kelebek dövmesine kadar parçaları birleştirir. Sonunda karar verir.

Görsel 3.27. Ethan'ın Boynundaki Kelebek Dövmesi

Robert, Anna ve Ethan'ı güvenli bir yere yerleştirdikten sonra, Anna'ya tedavi edilen enfekte dişinin kanından bir aşı verdiğinde ilahi bir vahiy aldığı fikrini pekiştiriyor ve ona "sanırım bu yüzden buradasın" diyor. Anna sorar, 'Ne yapıyorsun?' Robert bir an için duraklar ve cevap verir, 'dinliyorum' (Tanrı'nın planı). Kendisini ve tüm enfekte olanları yok edecek yüksek patlayıcı el bombasını serbest bırakmadan önce, Robert Neville, mesihi tema içinde ilahi fedakârlık ve kurtuluşun, insanlığın yaşamasının kendi ölümüyle gerçekleşeceğini anlar.

Sonunda, Anna ve Ethan kampa giriş sahnesi görülür. Çekimin merkezinde, çanların çaldığı bir çan kulesi olan beyaz bir kilise göze çarpar. Tesise girdiklerinde, Anna ve Ethan'ın yürüdüğü yol doğrudan kiliseye gider. Amerikan bayrağı da solda öne çıkarken, saldırı tüfeklerini sallayan askerler bu sembolik kapılı topluluğun temel bileşenini askeri gücü temsil eder. İlk olarak, Amerikan toplumu plüralisttir. Hispanik (İspanyol) bir kadın olan Anna, bir beyaz ve bir siyahi asker tarafından kuşatılmış Amerika'nın kültürel bir kesitini temsili etmektedir (Degouveia, 2016).

Görsel 3.28. Amerikan İdeolojisi ve Kilise

Filmin sonu şu açıklamayla biter:

2009 yılında, ölümcül bir virüs medeniyetimizi yaktı ve insanlığı yok olma sınırına itti. Dr. Robert Neville, hayatını bir tedavinin keşfine ve insanlığın restorasyonuna adadı. 9 Eylül 2012'de, yaklaşık 8: 49'da bu tedaviyi keşfetti. Ve 8: 52'de onu savunmak için hayatını verdi. Biz onun mirasıyız. Bu onun efsanesi.

3.3.3. Dispansasyonalizm

Dispansasyonalizm, Tanrının zamanı belirli çağlara böldüğü ve her çağda imtihanlarla sınadığı bir şemadır. Knowing filmini seçmemizin nedeni bu plan dahilinde olacak olayları bildiren bir sayı diyagramının bulunmasıdır.

3.3.3.1. Knowing (Kehanet)

Görsel 3.29. Knowing (Kehanet)

Yönetmen: Alex Proyas

Senarist: Ryne Douglas, Pearson, Juliet Snowden

Oyuncular: Nicolas Cage, Rose Byrne, Adrienne Pickering, Chandler Canterbury, Ben Mendelsohn.

Yapım: ABD

Vizyon Tarihi: 2009

Süre: 121 dakika

Bütçe: 50.000.000$

Hasılat: 183,260,464$

Afiş: Hayatta hiçbir şey tesadüf değildir. Felaketler bile… (IMDb.com, 2009).

3.3.3.1.1. Filmin Konusu ve Alt Metin Okuması

Alex Proyas'ın 2009 filmi *Knowing*, Türkiye'de "Kehanet" ismiyle vizyona girdi. Filmin konusu, 50 yıl önce belirli bir ilkokul öğrencisi tarafından bir zaman kapsülünde bırakılan sayıların bir listesiyle ilgilidir. Astrofizik profesörü John Koestler'in (Nicolas Cage) eline geçer ve sayılar ile insanlık tarihinde yaşanan büyük trajediler arasındaki bağlantıları görmeye başlar. Söz konusu sayı düzeninden emin oldukça, John listenin henüz gerçekleşmemiş büyük felaketlerin tahminlerini de içerdiğinden korkmaya başlar.

Film temel bir şeye dokunuyor bu da insanlarda geleceği bilme arzusudur. Filmin yönetmeni Proyas, *"Bu çift taraflı bir kılıç", der. "İnsanlara sorarsınız, 'Öleceğiniz günü bilseydiniz, bunu bilmek ister miydiniz? Bu bilgiyi bilmek ister misiniz?' Ve insanlar bu bilgiye sahip olma konusunda çok çelişkililer. Eğer bu bilgi size verilirse, bir şekilde tam ön sizdeyse, o zaman onunla ne yaparsınız? Ne olacağıyla ilgili parametreleri değiştirebilir misin? Kaderini etkili bir şekilde değiştirebilir misin? Bence bu gerçekten ilgi çekici bir fikir."* düşüncesini ifade eder (Minnick, 2008).

Tematik bağlamı açısından, kaderciliğe özellikle de felaket olaylarının ortasında odaklanma, 'kıyametin çekiciliği' olarak tanımlanabilir. Daniel Wojcik açıkladığı gibi, kaderci inançlar 'aksi takdirde gelişigüzel, kontrolsüz, ya da anlaşılmaz olarak olayları yorumlama, belirsizliği azaltmakta ve kişisel eylem beyhude olduğuna inanılan durumlar için kontrol hissi veren bir çerçeve sağlar (Wojcik, 1997).

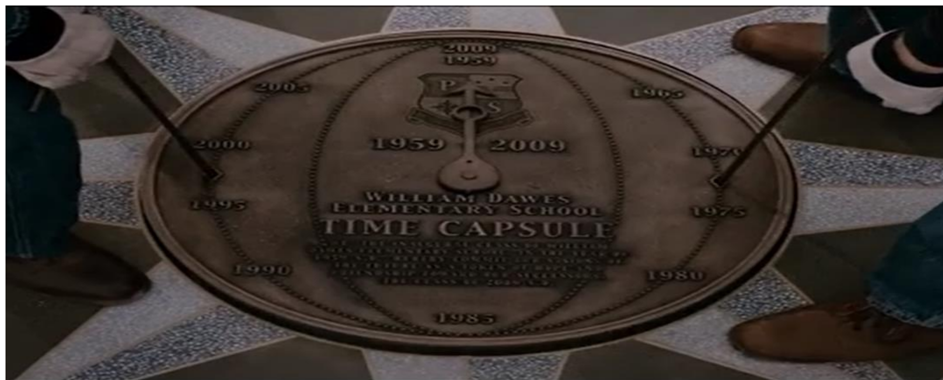
Filmin açılış sahnesi hayalet fısıltıların sesi arasında, Knowing kelimesi güneşin yakın çekimine dönüşür. Bir okulun dışında, genç bir kız gökyüzüne dikkatle bakıyor ve ifadesi oldukça kasvetlidir. Yıl 1959 ve bugün Lexington, Massachusetts'teki bir okul, elli yıl sonra ortaya çıkacak bir zaman kapsülünün gömülmesini kutluyorlar. İçinde William Dawes İlkokulu'nun çocuklarından bir dizi renkli çizim var. Buna ek olarak, Lucinda'nın garip bir şekilde sıralanmış sayılar sayfası, sadece o (ve seyircilerin) duyabileceği anlaşılmaz bir fısıltı tarafından yönlendirilmiş gibi Lucinda çılgınca karaladığı resmi kapsüle konur. Tören ilerledikçe, Lucinda, sessiz ve bir mesafeden yalnız izler. Bir ipin ucunda güneşi simgeleyen parlak sarı bir balon tutar. Zaman kapsülü yere indirildiğinde, çivili ışık ışınları ile çevrili daha büyük bir güneş motifinin merkezi olduğu ortaya çıkan dairesel bir demir plak ile kapatılır. Bu yüzden filmin açılış sahnesinde izleyicinin merak ettirecek kısımları verir (Özcan, 2021).

Görsel 3.30. Lucinda Elindeki Balon İle Güneşe Gönderme

Görsel 3.31. Zaman Kapsülünün Gömülmesi

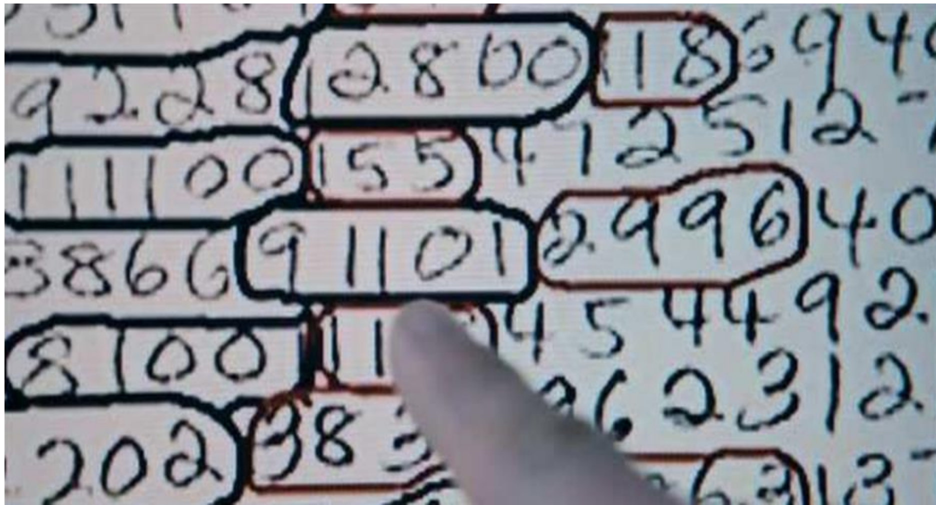

Görsel 3.32. Zaman Kapsülün Kapağı İle Güneş Benzetmesi

Her ne kadar bu, Knowing çok doğrudan gösterilmese de dini inancın yokluğu filmin başlarında kurulmuştur. Karısının ölümünden bu yana alkolizm nöbetleri geçiren ve ateist olan Profesör John Koestler (Nicholas Cage), oğlu büyük bir teleskopla yıldızlara baktıktan sonra soru sorar: ‘Dünya'nın ötesinde bir yaşam var mı?’ Babası John

ise olmadığını söyler. Oğlunun cevabına huzursuz olduğunu hissedince, ‘sadece biz varız’, ‘uzay hakkında konuştuğumu biliyor musun? Cenneti falan kastetmedim.’ ‘Annen nerede olduğundan emin değilim.’ diye oğlunu cevaplar. Oğlu Caleb araya girer ‘Baba cennete bile inanmıyorsun?’ John cevap verir, ‘bunu hiç söylemedim Caleb, sadece dedim ki emin olamayız, hepsi bu.' Kamera, Nicholas Cage'in oğluna bakarken yakın çekime odaklanıyor ve “inanmak istiyorsan devam et ve inan” diyerek konuşmayı bitirir.

Caleb gizlice yarım asırlık Lucinda’nın el yazmasını eve getirdiğinde, John rastgele sayıların karmakarışıklığından öne çıkan “*911012996*” gibi bazı figürleri fark eder. İlk beş rakamı bir takvim tarihi olarak hızlı bir şekilde çözer ve son dört rakamı Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırıdan sonra tam ölü sayısı olarak bulur: 9/11/01/2996. Bu keşiften şaşkın olan ve bazı kapsamlı internet araştırmalarından sonra John, neredeyse tüm sayıların diğer ölümcül felaketlere karşılık geldiğini ve sonunda tüm tarihleri ‘son elli yıldır her küresel felaketle mükemmel bir şekilde eşleştirdiğini’ henüz gerçekleşmemiş olan üç tarih ve tahmini ölüm sayısı hariç bulmaya devam eder. Dahası, John'un deşifre edemediği her ölü sayısını takip eden başka rakamlar da var. Filmin dini temaların alt akışına devam eden kodlanmış sayıların eseri, ilhamını Kutsal Kitap kodundan bulur (Criswell, Movie Review: Knowing, 2009). 1997'de bu kavram, Michael Drosnin'in en çok satan kitabı olan Bible Code tarafından popüler hale getirilmiştir (Drosnin, 1998).

Görsel 3.33. 11 Eylül, Diğer Tüm Felaket Tarihlerini Deşifre Eden Sayılar

Filmin mevcut küresel kaygılar için bir metafor olup olmadığı sorulduğunda, Alex Proyas bu konu hakkındaki düşüncesi: “Bilim kurguyu sevmemin nedeni, her zaman

içinde yaşadığımız zamanlarla son derece alakalı olduğunu görüyorum... Her zaman (umarım) insanların şu anda endişelendiği şeylerden bahsediyor... Sahip olduğumuz tüm endişeler ve şu anda gittiğimiz yön hakkında sahip olduğumuz fikirlerdir." Bu şekilde ifade etmektedir (Cbr Staff, 2008).

John, sayıların özellikle kendisi için tasarlanmış uyarılar olduğuna inanır. Gerçekten de filmin açıkça evanjelik bir okumasında John'a, sayıların son zamanın alametleri olarak görülebileceği kehanet yani John'un ilahi çağrısını çözmesi, yorumlaması ve nihayetinde yerine getirmesi için bir dizi işaret armağanı verilmiştir. Ayrıca John ismi Vahiy Kitabının yazarı Yuhanna ile aynıdır. Böylece seyircinin zihninde çağrışım yapar.

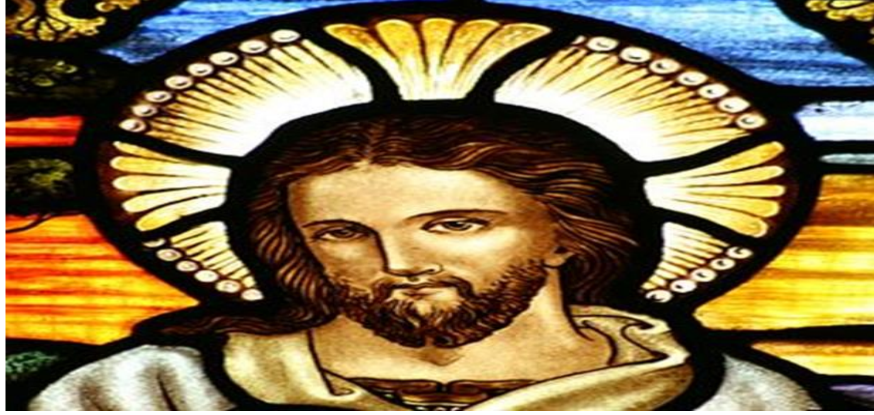

Görsel 3.34. Yeryüzünde Cehennem: Gelecek Kıyamet Kabusunun Bir Vizyonu

Görsel 3.35. Figüratif Ateşli Disk İçinde Çerçevelenmiş Caleb

Caleb'in dünyanın alevlenmesine tanık olduğu kâbus vizyonu 'dünyadaki cehennem' aslında Vahiy kitabından bir sahne olabilir (Vahiy 19:20; 20:10; 20:14-15; 21:8).

Görsel 3.36. İsa’nın “Güneş Halesi” Tasviri

İsa’nın bazı tasvirleri onu bir 'güneş diski' halesi ile içinde tasvir edilir. Caleb’in pencereden baktığı görselle benzerdir. Güneşe vurgu devam eder.

Kirsten Moana Thompson, dünyanın sonunun bir bilinci olarak, kıyamet ya da bin yıllık düşüncenin hermeneutik ya da geleceği tahmin etmek ve hazırlamak için işaretlerin yorumlanmasını yansıttığını ve buna bağlı olduğunu gözlemler. Birçok evanjelik anlayış içinde, bu işaretler modern küresel felaketlere, ekolojik felaketlere ve genellikle dünyanın sonunun başlangıcının alametleri olarak yorumlanan sosyal kargaşaya kadar uzanır. Hollywood açısından, modern felaket ve bilim kurgu filmleri, Thompson'ın önerdiği doğaüstü ya da canavarca tezahürlerin belirli ‘korkusuna’ yer değiştiren gelecekle ilgili bir endişe ve kararsızlık gösterme eğilimindedir, işaretleri algılamak ve çözmek için zorlayıcı bir eskatolojik ihtiyacı dramatize eder (Thompson K. M., 2007).

Kelimeler yerine, varlığın ağzından çıkan ışık olduğu gerçeği, ‘ışığın’ ilahi hakikat veya Tanrı'nın sözü anlamına geldiği Kutsal Kitap metaforunun gerçek bir kavramsallaştırmasını ortaya çıkarır. Bu, bir kez daha’ fısıldayan insanları ' bir tür ilahi konfigürasyon içinde faaliyet gösteren melek benzeri varlıklarla ilişkilendirir ve filmin meleklerin dünyanın sonunu müjdelediği Kutsal Kitap kıyametinin yoğunlaşan unsuruna daha da katkıda bulunur.

Filmin merkezi bir özelliği, Göksel alametin kendi İncil transkripti içinde ve Lucinda’nın sayılarıyla birlikte, gelecek olayları öngörmek ve yorumlamak için ilahi bir kehanet aracı olarak hareket eden bir özelliktir. Lucinda'nın, ağır depresyon ve zihinsel istikrarsızlığın ortasında, birkaç yıl önce intihar ettiğini öğrendikten sonra, John, Lucinda'nın kızı Diana ve torunu Abby (Caleb ile aynı yaşta olan) ile bazı anlamlı

cevaplar arayışında bir araya gelir. Lucinda'nın terk edilmiş ormanlık evine yaptıkları ziyaret, son elli yılda tahmin edilen tüm felaketlerin duvardan duvara gazete kupürleriyle kaplı bir odayı ortaya çıkarır. Makalelerin ortasında, bir resim John'un gözüne takılır ve mezkûr resim Kutsal Kitap'tan siyah beyaz bir illüstrasyondur. Resim (Merian, 1627) Hezekiel 1 ve Hezekiel'in göksel ziyaretinin dramatik vizyonunu gösterir. Kamera, her önemli öğeye yakın çekim ayrıntılarıyla odaklanmadan önce görüntüyü yavaşça kapatır. İlk olarak, Hezekiel diz çökmüş ve yukarıdan kendisine teslim edilen bir parşömen (veya el yazması) alır. Etrafında alev olan kişi Hezekiel'dir. Kamera, resmin üst kısmına doğru hareket eder ve Tanrı'yı parlayan ışık ışınları ile Göksel bir kürenin üzerinde oturan cüppeli sakallı bir adam olarak ortaya çıkarmak için gökleri gösterir. Sağa doğru, dört kanatlı yaratık benzer şekilde ışıkla alevlendirilir. Bunlardan biri bir erkeğe veya meleğe benzemektedir. Resmin merkezinde, konuşmacılarla büyük bir tekerleğe benzeyen bir şey var. Tekerlek, iki dış kesişen metal jantın içinde bulunur ve bu da garip bir kürenin mekanik bir hareket durumunda görünmesini sağlar. Diana annesi Lucinda'nın bu resme saatlerce baktığını söyler. Söz konusu resimdeki işaretler Kutsal Kitaba referansları göstermektedir (Criswell, Movie Review: Knowing, 2009).

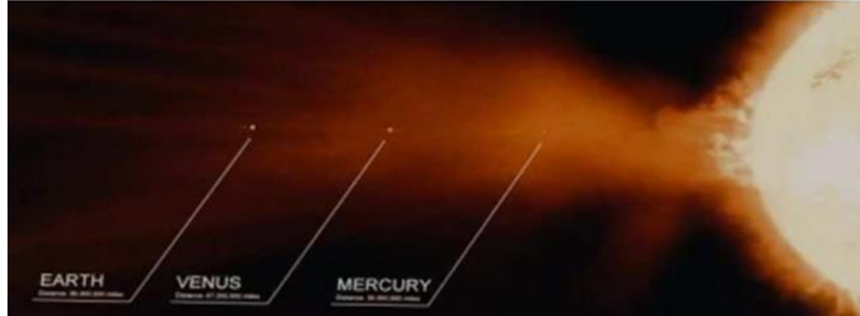
Görsel 3.37. Hezekiel 1- Vizyon

Görsel 3.38. Hezekiel 1: Sağdaki Kürenin Önenin Öne Çıkması

Hezekiel'in vizyonu olan orijinal resmindeki görüntü değişir. Sağdaki kürenin öne çıkması ve yüksek melekler merkezde olacak şekilde konumunun değişmesi muhtemelen bu cihaza daha fazla vurgunun filmde yapılacak olmasıdır.

Diana'nın kızı Abby resmi sarıya boyar. Güneşe işaret eder. Ayrıca Lucinda'nın mesajının son iki hanesinin sayı değil, Lucinda'nın yatağının altında bıraktığı mesajla eşleşen iki ters E harfi olduğunu "Herkes" olduğunu Diana ve John keşfeder. Bu arama sırasında arabada uyuyakalan Caleb ve Abby, fısıltıların kaynağı olan varlıklarla karşılaşırlar. Diana, John'a annesinin ona her zaman kendisinin öleceği tarihi söylediğini ifade eder.

Görsel 3.39. Solargeddon

Film içerisinde ertesi gün, Abby gravürde güneşi boyar, bu da John'a bir fikir verir. MIT gözlemevine koşar ve mesajın belirttiği son tarihte tüm yaşamı yok etme potansiyeline sahip devasa bir güneş patlamasının Dünya'ya çarpacağını öğrenir. Diana ve Abby yakındaki bazı mağaralara sığınmaya hazırlanırken John okula gider ve Lucinda'nın son sayıları kazıdığı kapıyı bulur ve onları güneş patlamasından kurtuluşun bulunabileceğine inandığı bir yerin koordinatları olarak tanımlar.

John uzun zamandır görüşmediği babasıyla telefonda konuşur. Ona ilk olarak çocukluğundaki vaazdan bahseder. “Her yıl Pentecost'ta ruhun armağanları hakkında vaaz ettiğin vaaz, kehanetin armağanıydı.” Babası cevap verir: “1 Korintliler 12 evet hatırlıyorum, ekleyerek ... kilise her zaman peygamberlere saygı duymalıdır.” John şöyle diyor: "bir kehanetim var, doğru olduğu kanıtlanmak üzere, bana saygı duymanı ve onu gerçek olarak kabul etmeni istiyorum." Dünyanın sonunu tahmin eden John, babasına yaklaşan felaketten kaçınmak için kendisini ve ailesini yeraltında güvenli bir yere götürmesini ister. Babası oğluna, “endişenizi takdir ediyorum, ama eğer benim zamanım ise ... benim zamanım. Tanrı beni her ne zaman çağırırsa hazırım.” Sonra oğlunun sorusunu sorar, sen?' Rahip Koestler filmin başından beri yapılan Göksel güçlere pasif vurguya karşılık evanjelik düşünceyi karakterize eden ‘dış kontrol odağını’ vurgulamaktadır. Tüm kıyamet olaylarının kader olduğu fikrinin yanı sıra kıyamet inançları, çaresizlik ve kontrol edilemezlik duygularını açıkça ele alarak onları dünyevi kurtuluş ve kurtuluş için iyimser bir vizyona dönüştürür. Dindar inananlar için, bu aynı zamanda açıklanamayan ve ezici bir şekilde felaket olaylarının ortasında hem umut hem de rahatlama sağlar. Bu, John'un karakteristik olarak determinist ‘iç kontrol odağı’ ile tam tersidir. John, kendi bireysel çabalarıyla kendisini ve ailesini gelecek felaket olaylarından kurtarabileceğine inanmaya devam eder (Özcan, 2021).

Diana, Caleb ve Abby'yi arabasına bindirir ve mağaralara kaçmayı planlar. Bir benzin istasyonunda, fısıldayan varlıklar Caleb ve Abby içerideyken arabasını çalarlar. Diana onları hızla takip eder ancak annesinin tahmin ettiği tarihte bir kamyonun karıştığı trafik kazasında ölür. Varlıklar Caleb ve Abby'yi Lucinda'nın mobil evine götürür ve John kısa bir süre sonra onlarla karşılaşır. Caleb “önlerinde bir mesaj gönderdiler... yolu hazırlamak için…ve şimdi bizim için geldiler.” Dört siyahlı adam hareketsiz, izliyor. Aniden, yukarıdan gelen gök gürültülü bir kükreme, parlak ışık ışınları kara bulutların arasından geçerken gergin sessizliği kırar. Resimdeki Hezekiel gibi, John da büyük bir dönen küre gökten inerken dizlerinin üzerine çöker. “Gitme zamanı baba,” Caleb devam eder, “Bizi seçtiler, böylece baştan başlayabiliriz. Böylece her şey baştan başlayabilir.”

Görsel 3.40. Hezekiel vizyonundaki melekler veya uzaylı

John araca katılmak isteyince Caleb babasına söyler, “sadece çocuklar gitmeli... çağrılarını duyanlar.” Caleb'i onu terk etmeye ve kurtarıcılarıyla birlikte gitmeye teşvik eden John, manevi bir dönüşüme uğrar ve oğluna “birlikte olacağız ... hepimiz birlikte olacağız... ve annem de bizimle olacak. Biliyorum bunu şimdi biliyorum.” John'un öbür dünya kavramını onaylaması, filmin başında savunduğu cennet fikri hakkındaki alaycı tutumundan tam bir geri dönüşü temsil etmektedir.

Çocukları alan uzaylılar, dönen iç kürelerin dünyasına girerler. Metafizik küre, daha büyük bir küre olan ana gemiye doğru yükselmeye başlar. Bu aynı zamanda kesişen tekerleklere sahip bir tekerlek gibi garip bir gemiyi tanımlayan ve ‘krizolit gibi parıldayan’ Hezekiel 1:19 bölümüne gönderme yapar:

“Her biri bir tekerleği kesişen bir tekerlek gibi yapılmış gibi görünüyordu. Canlılar hareket ettiğinde, yanlarındaki tekerlekler hareket etti ve canlılar yerden yükseldiğinde, tekerlekler de yükseldi. Ruh nereye giderse gitsin, gideceklerdi ve tekerlekler onlarla birlikte yükselecekti, çünkü canlıların ruhu tekerleklerdeydi.*”*

Erich Von Däniken “Chariots of The Gods” (Tanrıların Savaş Arabası) adlı ünlü kitabında, Kutsal Kitap’ta geçen meleklerin aslında uzaylı olduğunu, İlyas'ın at arabasının bir uzay gemisi, Âdem ve Havva'nın uzay yolcuları olduğu ve Kutsal Kitap’taki mucizelerin aslında uzaylı teknolojisi veya benzeri bir tema ile yapıldığı ileri sürülmektedir. Kutsal Kitap hakkında yapılan modernist yorum o zamandan beri bilim kurgu yazarlarını büyülemiştir (Daniken, 1969). “Knowing” gibi *The Fifth Element*, *Star*

Wars serisi (1977-2015), *Star Trek* serisi (*1979-2023), Thor (2011-2021)* ve *Transformers* serisi (2007-2023) vb. filmler benzer teoride yapıldığı söylenebilir.

Bu sahne ayrıca, Seçilmişlerin Mesih ve melekler tarafından karşılanmak üzere son zamanlarda cennete yükseleceği Dispensasyonalist bir yorumu olan göğe alınma evanjelik fikrini de çağrıştırır. Hal Lindsey, inananlar için kıyametin dehşetlerinden göğe alınışın keyifli olduğunu söyler. Ona göre bilimin, uzay giysilerinin veya gezegenler arası roketlerine ihtiyaç duymadan, muhtemelen anlayabileceğimizden daha güzel, daha harika bir yere taşınacaklar inandığını ifade eder (Lindsey & Carlson, 1970).

Böylece, 'uzay giysilerine' ihtiyaç duymadan, metafizik küre göklere doğru fırlayan soyut ışık sivri uçlarına dönüştüğü için çocuklar yıldızlara yükselir. Uzay gemisi Dünya atmosferinden ayrılırken, düzinelerce özdeş gemi dünyayı terk eder. Yine Kitabı Mukaddes'teki Nuh'un gemisine atıfta bulunarak, çocukların her biri sembolik olarak beyaz bir tavşan tutmaktadır. Muhtemelen, her bir gemi, her bir hayvan türünden ikisini alan iki çocuk içerir. Uzay gemilerinin filosu "hiper-uzaya" kaybolduğunda, John siyah gece gökyüzünde sönmüş ışığın son kalıntısını görür.

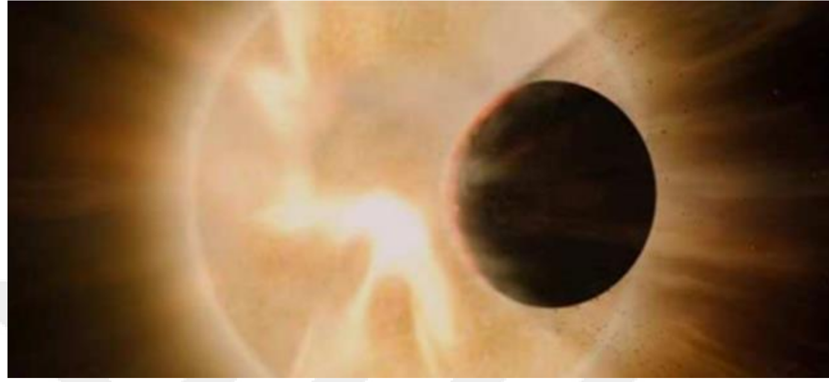
Gezegenin uzaylı tahliyesinden sonra, John şimdi katliam ve kaosun kentsel bir manzarası olan şehre geri döner. Dumanları üstünde yanmış arabalardan ve binalar görünür. Bir izleme çekimi, ana şehir caddesinin paniğe kapılmış öfkeli insanları gösterir.

Görsel 3.41. Şehrin son görüntüsü

Sakinleştirici klasik müzik eşliğinde John ortaya çıkan kargaşadan geçerken görülür. Yatıştırıcı müzik ve onu çevreleyen çılgınca paniğe karşılık John huzurludur. Kamera yavaş yavaş dağılan şehirden ve yanan gökdelenlerden geri çekilir. Güneşin ışığı

dönüştüğünde, John ailesinin evine gelir. Ona 'bu son değil' diyen babasından güven verici bir kucaklama alır. John, yeniden kazanılan inancının kesin bir kabulünde, "biliyorum" diye yanıtlar. Annesi ve kız kardeşi kucaklamaya katıldığında, bir zamanlar kırılmış olan aile, John'un dindar bir aileye dönüşüyle tekrar bir araya gelir. Pencereden gelen yoğunlaşan ışık, sonun başlangıcını işaret eder. Ateş dalgası, her şeyi yok eder.

Görsel 3.42. Son sahne: Dünyanın yok oluşu

Gezegenin son görünümü, kıyamet yıkımının katliamından uzayın sakin sessizliğine kadar uzanıyor.

Görsel 3.43. Temsili Cennet- Hayat Ağacı

Yaratılış Kitabındaki tema tekrar edilir: Çocuklar karşı konulmaz bir şekilde Kutsal Kitap'taki sembolik "hayat ağacına" çekilirler.

3.3.3.4. Göğe Alınış

Left Behind benzeri filmlerde sunulan sosyal hayat, kıyamet temalı birçok Amerikan filmi ve kitabına benzerdir. Söz konusu Left Behind, kötülüğün daha büyük ve daha güçlü güçlerine karşı savaşan küçük bir adanmış inanan grubunu tasvir eder.

Michael Barkun, iyi bir mikro kozmos ile kötü bir makro kozmos arasındaki ayrımın kıyamet temalı filmlerin oluşumu için çok önemli olduğunu savunur. Apokaliptik hareketler bir mikro kozmos, "ayırt edici normları ve hedefleri olan tecrit edilmiş bir sosyal dünya" yaratır. Mikro kozmos eşzamanlı olarak "kötü, çürüyen ve lanetli olarak algılanan" bir makro kozmos inşa eder (Barkun, 1974). Tarihçi Laurence Moore, kendini ana akımın "dışında" olarak inşa etmenin Amerikan Devrimi'nden bu yana Amerikan kimliğinin inşasının önemli bir parçası olduğunu savunur. Evanjelikler, yirminci yüzyılda seçilmiş imgesini sık sık kullandılar ve hareketlerini aynı anda hem geniş çapta popüler hem de paradoksal olarak sürgün edilmiş olarak inşa ettiler. Ancak bu, Star Wars türündeki her filmde anlatılan ve yeniden anlatılan ulusal bir hikâyenin de parçası: "*Biz" her zaman, büyük kötülük güçlerine karşı kutsal bir mücadele veren mazlumlarız* (Moore, 1994). şeklinde filmlerde söylem olarak devam etmektedir.

3.3.4.1. Left Behind (Geride Kalanlar)

Görsel 3.44. Left Behind (Geride Kalanlar)

Yönetmen: Vic Armstrong

Senarist: Paul Lalonde, John Patus

Oyuncular: Nicolas Cage, Chad Michael Murray, Cassi Thomson, Nicky Whelan, Jordin Sparks, Lea Thompson

Yapım: ABD

Vizyon Tarihi:2014

Süre: 110 Dakika

Bütçe: 16 milyon$

Hasılat: 27.400.000$

Afiş: Son başlıyor (IMDb.com, 2014).

3.3.4.1.1. Filmin Konusu ve Alt metin Okuması

Left Behind, Vic Armstrong tarafından yönetilen ve Paul LaLonde ve John Patus tarafından yazılan 2014 Amerikan kıyamet gerilim filmidir. Tim LaHaye ve Jerry B. Jenkins tarafından yazılan aynı adlı 1995 romanından uyarlanmıştır. Aslında Lea Thompson kitabın kronolojisini takip etmese de ilk Left Behind romanının ikinci film uyarlamasıdır. İlk uyarlama gösterime girmesiyle birlikte, film yapımcıları tarafından "şimdiye kadar yapılmış en büyük ve en iddialı Hristiyan filmi" olarak tanıtılmıştı. Ancak ikinci uyarlama gişede yeterinde ilgi görmedi. Başarısızlıkla sonuçlanması nedeniyle devam filmleri çekilmedi. Bu nedenle 2015 yılında filmin ikincisi çekilmesi için yardım kampanyası düzenlendi (Left Behind, 2015).

Bu film ve önceki versiyonlarını eleştiren birçok film ve diziler de yapıldı. Bunlar 2013 yapımı korku-komedi filmi *This is The End* (Rogen & Goldberg, 2013), *Rapture-Palooza* (Solomon, 2013) ve dizi olarak *The Leftovers* (Freed, 2014) *Years and Years* (Lewis, 2019)'dır. *The Leftlovers* dizisi *rapture* geleneksel ve bilimsel yollarla açıklamaya çalışır. Years an Years dizisi ise dijital değişime vurgu yapar. Hollywood'un "son" vizyonları kıyametten daha çok bilimsel ve seküler kurguya dönüştüğü söylenebilir.

Stoney Lake'in başkanı "Left Behind" yapımcısı Paul Lalonde, "Bu yıl takvimde “Son of God”, “Noah” and “Exodus” gibi bir dizi büyük, Kutsal Kitap inanç temalı filmler görüyoruz.” “Geride Kalan'ı farklı kılan şey, aslında her an olabilecek çağdaş bir hikâye olması. Aynı zamanda bir anlamda tarihsel bir hesaptır, çünkü gerçek bir hikâyeye dayanmaktadır, sadece henüz gerçekleşmedi. Bu yüzden temel hikâyenin değiştirilmemesi bizim için çok önemli." film hakkında düşüncelerini ifade etti (McNary, 2014).

Nicolas Cage , Christianpost gazetesine verdiği demeçte *“Senaryoda yer alan aile dinamiği beni çok etkiledi ve beni proje yapmaya çeken şey, bu film ve Vic Armstrong ile*

tekrar çalışma fırsatı. Onunla başka bir film hakkında iyi bir rapor aldım. İnsanların hepimizin hata yaptığını fark etmesini istiyorum ama kriz anında geri döndüğümüz şey ailelerimizdir…Senaryonun esaslarına ve Vic ile çalışmaya dayanarak gerçekten evet dedim. Left Behind serisine aşina değildim. Kardeşim Mark Hristiyan bir papaz ve bu konuda gerçekten heyecanlıydı. Ne kadar tutkulu olduğunu görünce bu filmi kardeşim için de yapmak istedim." duygularını ifade etti (Koonse, 2014).

Filmin konusu dünya çapında milyonlarca insanın ortadan kaybolduğu ticari bir uçakta geçer. Bir yolcu uçağı pilotu olan Rayford Steele (Nicolas Cage), o gün için Londra seferine hazırlanmaktadır ve kızı Chloe'e (Cassi Thomson) hava limanına babasına sürpriz yapar. Ailevi sorunlarını konuştuktan sonra Rayford, uçağa binmiştir. Chloe, hava limanında Buck Williams (Chad Michael Murray) isimli bir ünlüyle tanışmış ve Buck da Londra uçağına binmiştir. Chloe, kardeşi ile alışveriş merkezine dolaşmaya çıkacaktır. Rayford'un uçağı ise havalanmıştır ve belirli bir süre yol aldıktan sonra birdenbire bazı insanlar yok olmaya başlayacaktır, insanların elbiseleri kalacak ancak içerilerindeki bedenleri ile kendileri yok olacaklardır. Bu sırada Chloe, kardeşi kucaklaşma sırasında ortadan kaybolunca ve dindar annesi Irene (Lea Thompson) hiçbir yerde bulunamayınca çıldırır. Filmin sonunda, daha önce inanmayan kahramanlarımız annenin başından sonuna kadar haklı olduğunu ve arkasında Tanrı'nın olduğunu anlarlar.

Film teması evanjeliklerin göğe alınış teolojisini anlatır. Seçilmiş olanlar alınır ve geride kalanların pişmanlığı ve yaşanan kaotik durumu sahneler. Left Behind'ın senaryo versiyonu her şeyden önce bir Hristiyan aile filmidir. Yeniden doğmuş anne Irene Steele (Lea Thompson) ve inanmayan baba Rayford Steele (Nicholas Cage) ve kızı Chloe Steele (Cassi Thomson) arasında bölünmüştür.

Filmin açılış sahnesi havaalanında kitapçıda başlar. Görüntüde araştırmacı muhabir Buck Williams (Chad Michael Murray) kitabının satın alınmasıyla başlar. Kamera kitabın "Acts of Gods" ismine odaklar. Sonra kadın Buck'ın yanına gelir soru sorar; "Son zamanlarda yaşanan felaketlerin kıyametin işareti olduğunu düşünüyor musunuz?" muhabir cevap vereceği sırada Chloe araya girer. Mantıklı olmadığını söyler.

Görsel 3.45. Tanrının Eylemleri

Chloe eve gelmeden önce annesiyle konuşur. Anne bahçıvan eldivenini Kutsal Kitap üzerine çıkarır. Kamera özellikle odaklanır. Çünkü anne, eşi ve kızıyla son zamanlarda inancı konusunda anlaşamaz. Irene Steele'in kişisel Kutsal Kitabı ve kurtuluş dua ettiği sevdiklerinin listesine yazılmış olarak bulunduğu konu edilir.

Görsel 3.46. Irene Steel’in Kutsal Kitabı

Kızı eve gelir. Annesiyle tartışır ve kardeşiyle alışveriş merkezine gider. Kardeşine sarıldığı sırada ellerinde sadece elbiseleri kalır. Şok içindedir. Etrafındaki çocuklarında gittiğini fark eder. Dışarı çıkar kardeşini arar hatta eve ulaşmaya çalışır. Ancak dışarda da durum aynıdır. Yolda, uçaktaki insanlar ve dünya üzerindeki milyonlarca insan aniden kayboluyor. Herkes çıldırmış gibi sürücüsüz araçlar, düşen uçaklar ve yağmalayan insanlar filmde sahnelenir. *İnsanoğlu’nun gelişi de öyle olacak. O gün tarlada bulunan*

iki kişiden biri alınacak, biri bırakılacak. Değirmende buğday öğüten iki kadından biri alınacak, biri bırakılacak. (Matta 24: 39-40) temasını canlandırırlar.

Görsel 3.47. Kaybolmadan Önce (Rapture)

Görsel 3.48. 12 Yaşın Altı Çocukların Alınması

Chloe, annesinin güvende olup olmadığını öğrenmek için eve giderken Ray ve Buck, öfkeli küçük bir kişi, savunmacı bir Müslüman, Teksaslı bir iş adamı ve bir NFL oyun kurucusunun karısı da dahil olmak üzere telaşlı yolcuları sakin tutmaya çalışır ve aynı zamanda uçağı nasıl güvenli bir şekilde indireceklerini bulmaya çalışırlar.

Görsel 3.49. Yuhanna 3:16

Yuhanna 3:16 "Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlu'nu verdi. Öyle ki, O'na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın, hepsi sonsuz yaşama kavuşsun." Rayford kaybolan pilotun eşyaların karıştırır. Saatine bulur ve pişmanlıkla bu olayların niçin olduğunu anlamaya başlar. Kamera saate odaklarken diğer taraftan Rayford yüzünü gösterir. Göğe alınanlar arasında İsa Mesih'e gerçekten inananların kurtulacağını seyirciye de vurgular. Rayford eşinin de uyardığını hatırlayarak Tanrının yanına gittiğini kavrar.

Chloe annesini evde bulamaz. Kiliseye gider. Orada Papaz Barnes (Lance Nicholas) ile konuşur. O'na bunların Tanrı'nın işi olduğunu söyleyecek Papaz kendi pişmanlığını ifade eder. Her hafta kürsüde vaaz ederken kalpten inanmadığını bu yüzden göğe yükselenlerle beraber olmadığını geride kaldığını söyler ancak Chloe, buna inanmayacak ve pederin yanından ayrılacaktır.

Görsel 3.50. Chloe Kilise'de.

Uçakta ise kızı kaybolan bir anne, bunu kızının babasının yaptığını düşünecek ve elindeki silahla herkesi tehdit etmeye başlayacaktır. Tüm bunlar üzerine herkes bu durumun Kutsal Kitap'ta yazıldığı gibi bir anda milyonlarca insanın yok olmasından bahsetmesi üzerine Tanrı'nın işi olduğunu düşüneceklerdir. Rayford ise bu karışıklıkta inecek bir pist bulamayacak ve kule ile görüştüğünde ona boş bulduğu bir araziye inmesini söyleyeceklerdir. Chloe ise yaşananlardan ötürü kendisini çok kötü hissedecek ve yüksek bir yere çıkarak intihar etmeyi düşünürken O'nu babası ve Buck arayacaktır ve bu mutlu haber üzerine intihar etmekten vazgeçecektir. Ve Buck ile babasının iniş için uygun pist bulamadıklarını söylemesi üzerine harekete geçen Chloe, bir alışveriş merkezinin kapalı olan alanına inmeleri için imkân sağlayacaktır ve inmelerine dakikalar kala içinde birçok yolcu olan uçağı bu alana indireceklerdir.

Görsel 3.51. Son Sahne: Şehrin Manzarası

Chloe'nin azimli çalışmaları sonrasında hiç kimse yara almadan uçağı indirmeyi başaracaklardır. Herkes uçaktan indikten sonra yaşananların Dünya'nın sonu olduğunu söyleyen Buck'a Chloe, bunların henüz başlangıç olduğunu söyleyecek ve film böylelikle son bulacaktır.

3.3.5. Şeytan ve Deccal

Korku sineması uzun zamandır şeytan ve şeytani ruh temasını kullanmaktadır. Genellikle şeytan çıkartma ve kovma gibi Katolik ritüellerin geçtiği filmler çekilmiştir. Günümüzde hala korku filmlerin klasikleşmiş ama hala seyirciye duyguyu geçiren olgulardır. Nitekim Hollywood Katolik ayinlerini kullanmaktan vazgeçmiyor. Vaftiz suyu, haç, tesbih ve kurban öne çıkan imgelerdir.

666 sayı dizilimi de Hollywood da kullanılan semboller arasındadır. Çünkü Canavarın sayısının bu kadar olağandışı veya paranormal örnekleri olmamasına rağmen, insanlar hala sayıdan irrasyonel bir korku duyduklarını ifade etmişlerdir. Eski ABD Başkanı Ronald Reagan bile, 1988 seçimlerinden sonra Los Angeles'taki evine taşınmak için Beyaz Saray'dan ayrıldığında, adresini 666 St. Cloud Road'dan 668 St. Cloud Road olarak değiştirmiştir (Gardner, 2000).

Şeytan konulu filmlere öncülük yapan yapımlar şunlardır: *The Exorcist* (Blatty & Marshall, The Exorcist, 1973), *The Omen* (Bernhard, 1976), *Damien: Omen II* (Bernhard & Orme, Damien: Omen II, 1978), *The Final Conflict* (Bernhard, 1981), *Omen IV: The Awakening* (Bernhard & Anderson, 1991), *Rosemary's Baby* (Castle, Rosemary's Baby, 1968), *Holocaust 2000* (Amati, 1978), *Prince ve Darkness (1987)* ve *The Seventh Sign*

(Field & Cort, 1988). Milenyum konulu *End of Days* (Bernstein & Borden, 1999) ve daha sonraları şeytan çıkarma konulu filmler ortaya çıkmıştır. Söz konusu filmlere *The Conjuring* (DeRosa-Grund, Safran, & Cowan, 2013) filmi örnek verilebilir.

Deccal filmlerinin genellikle Vahiy kitabına dayanan asırlık Amerikan sivil dini geleneğinin bir parçası olduğunu öne sürülür. Kıyamet filmlerinin dehşetinin, her şeyi kapsayan bir siyasi egemene boyun eğme ve kendini üstün bir güç tarafından ele geçirme korkusundan kaynaklanır. Deccal filmlerinin analizini psikolojik ve toplumsal yorumlamak gerekir. Deccal figürü kullanılan filmler korkuyu ifade eden bir kültürü temsil eder. Normal güç ilişkilerini tersine çeviren korku temalarının kullanımıyla, kabul edilen bilgiyi geçersiz kılmak ve korkunç sonuçların sorumluluğunu toplumun gündelik yapılarına yerleştirmek için bu tarz filmler yapılmaktadır. Deccal filmleri, modern Amerikan kimliğinin ve sosyal düzeninin istikrarsızlaştırılması korkusunu refleks olarak ifade etmek için dini imgeleri kullanarak modern sosyal ve politik manzaranın bir eleştirisini sunar. Bu şekilde, filmlerde milenyum teolojisini kullanarak korkularının seküler bir ifadesidir.

3.3.5.1. The Omen:666

Görsel 3.52. The Omen: 666

Yönetmen: John Moore

Senarist: David Seltzer

Oyuncular: Julia Stiles, Liev Schreiber, Mia Farrow, David Thewlis, Pete Postlethwaite, Michael Gambon, Seamus Davey Fitzpatrick.

Vizyon Tarihi: 2006

Süre:110 dakika

Yapım: ABD

Bütçe: 25 milyon$

Hasılat: 120 milyon$

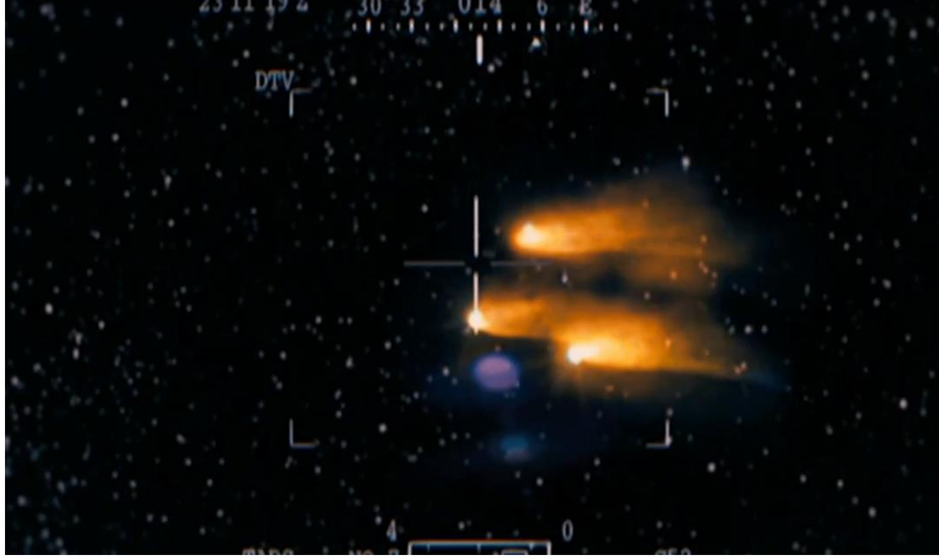
Afiş: Onun günü gelecek (IMDb.com, 2006).

3.3.5.1.1. Filmin Konusu ve Alt Metin Okuması

1976 tarihli orijinal filmin neredeyse birebir yeniden çevrimi olan Omen filmi, Hollywood'un yeni renkli tekniklerle 06.06.2006 tarihinde vizyona girdi. Film önceki versiyonların aksine yeni yaşanan felaketleri hikâyeye katarak izleyiciyi etkilemeye çalışmıştır.

Tarih 06.06.06 gösterdiğinde hastanede iki bebek doğar. Biri deccal diğeri Robert'ın oğlu. Hikâye İtalya'da başlar. Amerikan büyük elçisi aynı zamanda Amerikan başkanın vaftiz oğlu Robert Thorn eşinin doğumu için Katolik hastanesine gelir. Doğumda oğlu ölmüştür. Hastane rahibi eşinin bir daha hamile kalmayacağını söyler. Ona öneride bulunur. Bekar bir annenin doğurduğu çocuğu evlatlık edinmesini ister. Robert eşinin çocuğun ölümüne kaldıramayacağını düşünüp kabul eder. Çocuğa Damien ismini verirler. Damien 5 yaşına geldiğinde tuhaf ve esrarengiz olaylar yaşanmaya başlar.

Filmin açılış sahnesi Vatikan rasathanesinde başlar. Gözlemci Rahip gökyüzünde ilginç bir hareketlenme gözlemler. Üç tane yıldız veya göktaşını hızla dünyaya geldiğine tanık olur.

Görsel 3.53. Yıldız Alameti

Jenerik akarken isimler üzerinde 666 ve haç sembolleri çıkar. Seyirci baştan kodlama yapılır. Gözlemci rahip acele ile üstüne haber verir. Sahne Papa ve cemaatin bulunduğu toplantı salonuna döner. Açıklama yapan rahip Vahiy Kitabı 8-7'de geçen yargıları sırasıyla görsellerle destekleyerek anlatır:

İlk melek trompeti çaldığında; gök gürler, şimşek çaktı ve yer sarsıldı.

Görsel 3.54. Gök Gürültüsü

İkinci melek trompeti çaldığında; alev alev yanan büyük bir kütle düştü.

Görsel 3.55. 11 Eylül: İkiz Kuleler

İkiz kulelerin resmi gösterilmesiyle seyircinin travması ortaya çıkartır. Korkusunu tetikler.

Üçüncü melek trompeti çaldığında; meşale gibi yanan büyük bir yıldız ırmak ve pınarların üzerine düştü.

Görsel 3.56. The Columbia is Lost.

1 Şubat 2003'te ABD uzay mekiği yörünge aracı Columbia'nın Dünya atmosferine girerken parçalandı ve yedi mürettebat üyesinin hepsi öldü (Dooling, 2022).

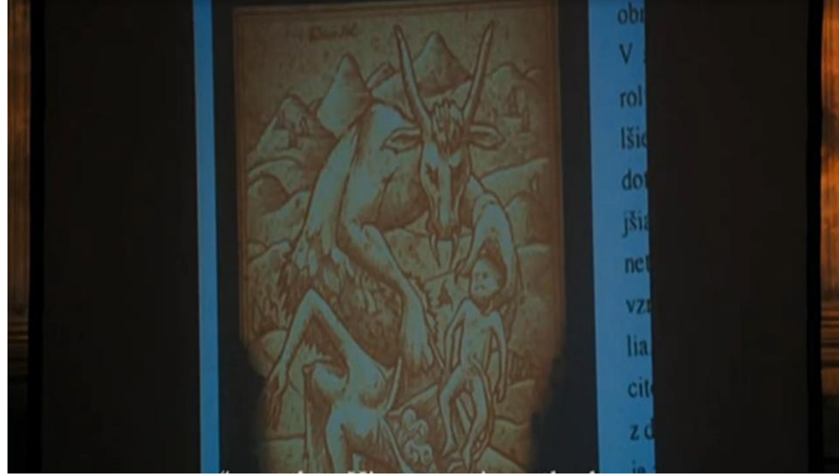
Dördüncü melek trompeti çaldığında; deniz yükseldi ve 200000 kişiyi yuttu.

Görsel 3.57. Katastrofik Felaketler.

Sahnede Katrina Kasırgası ve Endonezya’da yaşanan tsunami felaketi resimleri gösterilir.

“Beşinci melek trompeti çaldığında; gökten yere bir yıldız düştü ve dipsiz kuyunun anahtarı ona verildi.” Burada bahsedilen yıldız, gerçek bir yıldız veya meteordan ziyade bir kişiye atıfta bulunuyor gibi görünüyor. Düşmüş kelimesi, tamamlanmış eylemi ifade eden beklenen zamandadır (Vahiy 12). Düşüşü bu varlığın kimliğine dair bir ipucudur. Luka 10:18'de İsa, Şeytan'ın "gökten şimşek gibi düştüğünü" gördüğünü söyledi. Bu varlığa dipsiz kuyunun anahtarı, ya da daha iyi tercüme edildiği gibi "uçurumun kuyusu", yani iblislerin meskeni verilmiştir (Luka 8:31). Mezkûr kişinin kimliğine ilişkin pasajın kendisinde herhangi bir açıklama sunulmamıştır, ancak durum, şeytanın yeryüzüne atıldığı Vahiy 12:7–9'da bahsedilen cennetteki savaşın ardından olabilir. Vahiy 12:7 düşüşün kendisini kaydetmez, bunun yerine yıldız zaten düşmüş olarak görülür. Bu nedenle, yıldız olarak anılan kişinin Şeytan'dan başkası olmaması muhtemel görünüyor. Bu nedenle, bu bölümün açılış ayeti, Şeytan'ı, orada hapsedilenleri serbest bırakma gücüne sahip, uçurumun anahtarına sahip olarak sunar. İkinci ayet anahtarın kullanımını kaydeder. Uçurumun çukuru açılır ve içinden öyle büyük bir duman çıkar ki, güneşi ve havayı karartır. Bu duman, bu iblislerin hapisten çıkmalarının yol açacağı ruhsal yozlaşmanın habercisi gibi görünmektedir ve beşinci trompetin yargısını şeytan ve şeytani bir baskı olarak tanımlanmıştır (Walvoord, Revelation, 2011).

Görsel 3.58. Ejderha Şeytan

Resimde gösterilen metafor Vahiy 12:1-6'da geçmektedir. Ejderha şeytan, kadın İsrail ve yeni doğan çocuk İsa Mesih'tir. Kadın doğurduğunda ejderha çocuğu öldürmek ister. Tanrı çocuğu alıp tahtına yerleştirir. Kadın ise çöle kaçar. Şeytan Mesih'e zarar veremeyince öfkesini kadına yani Yahudilere yöneltir. Sıkıntı döneminde Yahudiler 1260 gün boyunca saklanırlar.

Altıncı trompetin yargısı da "Altıncı melek trompeti çaldığında; Şeytan dipsiz kuyudan özgür bırakıldı ve dünyaya zarar vermeye başlayacak." Terör, savaş, kıtlık, teknolojik deneyler ve nükleer resimleri arka arkaya gösterilir. Papa gösterilen fotoğraf akışını durdurdu ve yeterli olduğunu söyledi. Açıklama yapan rahip "olaylar sırasıyla gözlenmiştir. Kuyruklu yıldızın görülmesi en büyük korkumuzu tetikledi. Armagedon savaşının eşiğindeyiz. En karanlık Şeytan buraya gelecek ve ruhlarımız için bizimle savaşacak" der.

Sonra filmin sahnesi değişir ve Büyükelçinin hastaneye girmesiyle asıl hikâye başlar. ABD Başkanı'nın vaftiz oğlu Robert Thorn (Liev Schreiber), Roma'daki doğum koğuşunda Peder Spiletto (Giovanni Lombardo Radice) tarafından karısı Katherine'in (Julia Stiles) bebeğini kaybettiğini açıklar. Sonra başka bebeği evlatlık almalarını önerir. Robert çocuğu kabul eder ve ona "Damien" adını verir. Robert, trajik bir kazadan sonra Londra'da büyükelçiliğe terfi etti. Bahsi geçen trajik kaza sahnesine kamera geçiş yaparken ejderha imgesine odaklar. Filmin teması şeytan konusunda devam etmektedir.

Görsel 3.59. Ejderha İmgeleri

Kaza anında büyükelçi saatine bakar. Saat tam 06.06.06 gösterdiğinde büyük bir patlama gerçekleşir.

Görsel 3.60. Saat 666

Robert terfi edince Londra’ya taşınır. Beş yıl geçmiştir. Damien'in dadısı (Amy Huck) doğum günü partisi sırasında intihar ettiğinde, yerine geçen Bayan Baylock (Mia Farrow) işe gelir ve aile ile birlikte yaşar.

Filmde boyunca Robert ve ailesini dini tutumları zayıftır. Robert için ateist bile denebilir. Filmin otuzuncu dakikasında Damien kilise ve haçını görmekten huzursuzlanır. Öte yandan hayvanat bahçesindeki hayvanlar Damien’den ürkerler. Filmin ilerleyen dakikalarında Katherine, Damien'in tuhaf olduğunu fark eder. Rüyalarında Damien’nin deccal olduğunun işaretleri gösterilir.

Robert Damien'in şeytanın oğlu olduğunu söyleyen Peder Brennan (Pete Postlethwaite) ziyaretine gelir. Ve ona şunları söyler: “Damien’in annesinin çakal olduğunu ve güce ulaşmak için herkesi öldürebilir.” Bahsi geçen Rahip Robert ile buluşur ve ona kutsal kitap kehanetlerini sıralar: “Yahudiler siyona döndüğünde bir kuyruklu yıldız gökyüzünde görüldüğünde, Roma İmparatorluğu yeniden kurulduğunda o zaman sen ve ben ölmeliyiz. Sonsuz denizden o doğar, iki kıyıda da ordularını toplar, insanları kardeşlerine karşı savaştırır ta ki insanlar yok olana dek. Megiddo ovasına git. Duvarla kaplı Jezreel’de Bugenhagen adında bir adam yaşıyor. Çocuğun nasıl ölmesini gerektiğini ancak o anlatabilir. Oğlun şeytanın evladı ve karın hamile. Damien herkesi öldürecek karın tehlikede her şeye varis oluncaya kadar vazgeçmeyecek.” Bunları söyler ve ayrılırlar. Rahip feci şekilde can verir. Daha sonra öğrendiğimize göre rahip Deccal’in 666 damgasını taşıyan tevbe etmiş biridir.

Gazeteci Jennings (David Thewlis) çektiği fotoğraflar da bir şeyler fark eder. Rahip ölünce emin olur. Fotoğraf da beliren değişik ışık huzmeleri nasıl öleceğini gösteriyordur. Robert’in eşi Kate balkondan Damien tarafından düşürülür. Hastaneye kaldırılır ve bebeğini kaybeder.

Gazeteci Keith Robert'a mezkûr fotoğrafları gösterir. Sonra birlikte ölen rahibin evine giderler. Evin duvarları kutsal kitabın sayfaları ve haçlarla kaplanmıştır.

Görsel 3.61. Ölen Rahibin Evi.

Robert ve Keith birlikte araştırmak için Roma hastanesine giderler. Hastane yanmıştır. Geçmişte Robert’a çocuğu veren rahibi bir manastırda bulurlar. Damien’in

biyolojik annesinin mezarlığına gidenler. Mezarlık taşında Maria yazıyordu ve mezarın içinde çakal iskeleti vardır. İsa Mesih'in annesi yani Meryem ile bağlantı kurulur.

Görsel 3.62. Damien'in Annesinin Mezar Taşı: Maria

Robert otel odasında eşinin öldüğünü öğrenir. Robert ve eşinin yaşadığı rüya seansları Tanrının vizyonu ya da uyarısı olarak değerlendirilebilir. Odada dikkat çeken şeylerden biri İsa'nın çarmıha gerilmiş ikonudur. Kamera gök gürültüsü eşliğinde İsa Mesih heykeline odaklanır.

Gazeteci ile kehanetler hakkında konuşurlar. Keith, Daniel ve Vahiy kitabından karışık kehanetler olduğu belirtir. Sırayla karşılıklı açıklamaya başlarlar. Siyon derken Yahudiler vatanlarına dönmüştür. Romanın yeniden kurulması Avrupa Birliğine işarettir. Yıldız 2000 yıl önce Bethlehem'de görüldü. Beş sene önce 6 Haziran 2006 Avrupa'da görülmüştür. Vahiy 13 denizden çıkan canavar metaforu Gazeteci modern yorumu ile "deniz nasıl karmaşa, dalga ve savaş varsa politika da içerisinde aynı dalgalanmaları yaşar" ifade eder. Canavar siyasi arenada doğacaktır. Megiddo ise Armagedon'un yani dünyanın sonunu getirecek savaşın gerçekleşeceği yerdir. Kudüs'ü güneyinde olduğunu açıklar."

Karakterlerin kendi aralarında soru cevap şeklinde konuşması sadece seyirciye öğretmek ve hikâyenin içinde tutma tekniğidir. Romanın yeniden kurulmasını Avrupa Birliğine benzetmesi popüler Evanjelik Tim Lahaya ve diğerlerinin görüşünü paylaşır (LaHaye & Jenkins, 1995). Film Katolik konumdan Evanjeliklerin eskatolojik anlayışına geçiş yapar.

Robert ve Keith İsrail'e giderler. Jezreel'de Bugenhagen ile görüşürler. Bahsi geçen adam Robert'e çocuğun 666 damgasını taşıdığını ve kutsal yerde 7 hançeri haç şeklinde

sokarak ancak çocuğu öldüreceğini söyler. Robert başta inanmasa da gazeteci ölünce eve gider 666 sayısını teyit eder. Çocuğun saçının altında 666 damgası vardır. Dadı ve köpek saldırır. Robert Damien'i arabaya bindirir.

Görsel 3.63. Robert'ın Damien'i Kilise'de Öldürmeye Çalışması

Kiliseye giderler Robert duaya başlar. "Göklerdeki Babamız, Adın kutsal kılınsın. Egemenliğin gelsin. Gökte olduğu gibi, yeryüzünde de senin istediğin olsun… (Matta 6:9-13)." Ama başaramaz.

Filmin bitiş sahnesinde mezarlık ve ABD bayrakları gösterilir. Sahne değişir papanın ölüm anına kamera odaklar. Sonunda başkanın elini tutmuş Damien (Şeytanın oğlu) siyaset dünyasında yükselecek olduğu mesajı ile film sonlanır.

Görsel 3.64. Papa'nın Ölüm Sahnesi

Görsel 3.65. Son Sahne: Damien ve Amerikan Başkanı

SONUÇ

İnsan yaşamı boyunca doğumu kadar ölümü de merak etmiştir. Bununla beraber ölümden sonra hayat var mı? Dünyanın sonu ne zaman ve nasıl olacak? diye düşünüp bu sorular çerçevesinde cevaplar aramaktadır. Modern çağda, dünyanın sonu hakkında yoğun bir bilimsel araştırma yapılmaktadır. Dini alanda dünyanın sonu, onu İkinci Geliş ve bin yılla ilişkilendiren Evanjelikler arasında teolojik ve teo-politik meseleye dönüşmüştür.

Evanjelizm, İncil'i; İsa Mesih aracılığıyla kurtuluş'un "iyi haberi"ni yayma sürecidir. Evanjelizm Evanjeliklerin Kutsal Kitaptan aldıkları yetkinin bir parçası olarak ciddiye aldıkları bir olgudur. İsa, dirilişten sonra öğrencilerine göründüğünde, onlara şöyle dedi: "Dünyanın her yerine gidin ve iyi haberi herkese duyurun" (Markos 16:15). Bundan dolayı Evanjelikler misyonerlik ve canlanma vaazları gibi sistematik çabalardan bireysel "tanıklık" yapmaya kadar çeşitli evanjelizm stratejilerini geliştirmişlerdir. Tarihsel olarak Martin Luther'in 16. yüzyılda "İncil'i yeniden keşfetmesine" atıfta bulunsa da Evanjelizm, Amerikan tarihindeki bireysel dönüşümü, Kutsal Kitabın otoritesini, ahlaki ve sosyal reformu vurgulayan en etkili dini ve sosyal harekettir. Son yapılan anketlere göre Evanjeliklerin sayısı Amerika Birleşik Devletleri'ndeki nüfusun yüzde 40'tan fazlasını oluşturmaktadır. Evanjelizmin temel ilkeleri şunlardır: Kendini yeniden doğmuş (Yuhanna 3:3) olarak niteleme, Kutsal Kitabı mutlak otorite kabul etme ve literal okuma, Hıristiyanlığı yayma, dinden dönmüş Hıristiyanları tekrar Hıristiyanlığa döndürme ve Mesih'in ikinci gelişine hazırlık yapmaktır. Söz konusu ilkeler, onların eskatolojik beklentilerini şekillendirmiştir. Başlangıçta postmilenyumcu olan Evanjelikler Mesih'in gelmemesi, sekülerleşme, ahlaki yapının bozulması ve göçmen krizi sebeplerinden dolayı John Nelson Darby tarafından ileri sürülen dispensasyonalizme kaymışlardır.

Geçmişten günümüze kadar Evanjelikler soğuk savaş, nükleer tehdit, küresel felaketler vb. durumlar sebebiyle dünyanın sonunun geldiğini düşünmüştür. Nitekim Evanjelikler TV, radyo, podcast, kitaplar ve dinî yayınlar ile mensuplarını bilinçlendirmeye ve dünyanın sonuna hazırlamaktadır. Evanjeliklerin Amerikan siyasetinde etkin olmaları eskatolojik mesaj ve hedeflerini hayata geçirmelerine imkân sağlamıştır. Örneğin İsrail devletinin kurulmasında etkili olmuşlardır. Sözü edilen gayeler

doğrultusunda Amerikan devlet başkanları İsrail'e maddi destek ve askeri yardımda bulunmaktadırlar. Amerikan Başkanları şu ana kadar Birleşmiş Milletlerde İsrail aleyhinde alınmış bütün kararları veto etmişlerdir ve 11 Eylül terör saldırısından sonra Ortadoğu politikalarını genişletmişlerdir.

Amerika'nın nüfusu bakımından çoğunlukta bulunan Evanjelikler, Hollywood için göz ardı edilmeyecek bir kazançtır. Çünkü dijitalleşmenin yaygınlaşmasıyla beraber Hollywood yayınladığı filmler ile seyircide adeta afyon etkisi yaratıp seyircilerin bir hayal dünyasının içerisinde kalmasını ve gerçeklerle yüzleşmesini engellemektedir. Ayrıca Hollywood sineması tümüyle kurgusal olan senaryolar üretmemektedir; o, gerçekte mevcut otoriter figürlerin hizmetine girerek kitlelerin manipüle edilebilmesi için filmleri işlevsel hale getirmektedir. Din ile ilişkisi ise pragmatisttir. Evanjelikler için dünyanın sonuna hazırlanmak ve kıyameti hızlandırmak önemli ise Hollywood için de filmlerin hem eğlenceli hem de yüksek hasılat getirmesi o kadar önemlidir. Bu nedenle Kutsal Kitap'taki "son" hakkındaki anlatıları yorumlarken Hollywood, apokaliptik, postapokaliptik ve distopik filmleri öne çıkararak, Kutsal Kitap'taki söz konusu anlatıları görsel bir sahada sunma çabası içerisinde olmaktadır. Zikredilen filmlerde Mesihi sembolize eden kurtarıcı (kendini feda eden), Vizyoner (bilim adamı veya elçi), temsili Armagedon (iyi ve kötünün savaşı), Şeytan (deccal) gibi karakterler ve küresel felaketler dünyanın sonu teması içerisinde yer alır. Mezkûr karakterlerin büyük bir çoğunluğu genel çerçevede Hıristiyanların zihninde çağrışım yapabilmekte ve ilgisini çekebilmektedir.

Hollywood sektöründe "dünyanın sonu", bir tema olarak 1916'da vizyona giren "The End of the World" filminden beri kullanılmaktadır. 1950'den önceki dönemde çok az dünya sonu temalı filmin çekildiği tespit edilmiştir. 1950'den 1980'lere kadar geçen her on yılda izleyicilere sunulan film sayısı giderek artmıştır. 1980-1999 yılları arasında 59 kıyamet filmi gösterime girmiştir. 2000-2013 yılları arasında 90'a yakın filmin gösterime girdiği tahmin edilmektedir. 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde kıyamet temalı film sayısında önemli bir artış olmuştur. Bunların yanında tür olarak apokaliptik olmasa bile filmler içerinde Hıristiyan eskatolojisine dair vurguların bulunduğu filmlerin olduğu da tespit edilmiştir. Bahsi geçen filmlere süper kahraman konulu filmler örnek verilebilir.

Araştırmamız neticesinde Hollywood filmlerinde kıyamet temasını kullanma faktörlerinin şunlar olduğu söylenebilir:

1. Dünyayı anlamlandırmak ve kaosu düzenlemek.

Kıyamet temalı filmler içerisinde modern, seküler ve sinematik temsillerin önemli bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Kıyamet senaryolarının, yaşamı başlangıç, orta ve sonla ilişkilendirerek, kaotik bir varoluşa anlam sağladığı, kıyametin insanlığı tutarlılık ve ahenk ile bir arada tuttuğu ve özellikle olay örgüsü kıyamete yönelik olarak geleceğe işaret eden filmlerin insanlardaki şüpheleri kaldırdığı gözlemlenmiştir. Kaosu ve krizi açıklamak için yapılan kıyamet filmlerinin, insanlığı gerçeklikten uzaklaştırarak insanın yaşamına optimist bir bakış açısı getirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Söz konusu filmlerde göksel bir cisimle çarpışma, ölümcül bir virüs ya da zombiye dönüştüren salgınlar ve nüfus patlaması/azalması sonucunda felaket yaşanması gibi olaylar kıyamet sinemasının merkezinde yer alır. Sonuç olarak insanlığın hem dengesini korumak hem de sonsuz yaşam arzusunu gerçekleştirmek için kıyamet kurgusuna ihtiyacı vardır. Çünkü kıyamet, dünyayı ve kişinin dünyadaki yerini anlaması için bir araçtır. Yıkıcı gibi olan kıyamet düzensiz bir evrene dayatılan düzenleyici bir ilkedir.

2. İnsani korkularımız ile mücadele etmek ve bu korkulara hazırlıklı olmak.

Küresel yıkımın entrikalarını içeren Hollywood filmleri "acil durum" mesajları için idealdir. Birçok kıyamet filmi, izleyicilere şu mesajı verir: "Yaklaşan felaketten işte böyle kurtulabilirsiniz!" Bu mesajın ardından ölüm kalım seçenekleriyle karşı karşıya kalmış karakterlere yer verilir. Kıyamet filmlerinde karakterler ya yaklaşmakta olan bir felaketi önlemeye çalışır ya da kaçınılmaz bir felaketten kurtulmaya hazırlanırlar. İzleyiciler daha sonra karakterlerin bu kararlara verdiği tepkilerden acil durumda ne yapacaklarını öğrenirler veya dolaylı yoldan Hollywood öğretir.

Post-apokaliptik filmlerde, felaketten kurtulan karakterler distopik bir manzarada hayatta kalmak için mücadele etmek zorunda kalırlar. Aynı şekilde kıyamet sonrası bir olayın ardından çözüm bulmaya çalışan karakterler seyirciler için problem çözme alıştırmaları olarak görülmektedir. Post-apokaliptik filmlerde işlenen temalar arasında savaş ve nükleer felaket konusunun geçmesi tarihsel travmalar ile ilişkilendirilmektedir. Söz konusu filmler seyircilerin yaşadığı korku ve travmalarına gönderme yaparak ilgi çekmekte ve seyirciyi yönlendirmektedir.

Hollywood, bazı filmlerde hükümeti ilgilendiren sorunlarda toplumun çözüm üretmesini istemez ve izleyicilere otoriter figürlere, sosyal, dini, ekonomik ve siyasi

sistemlere bir şekilde güvenmeye devam etsinler diye mesaj telkin eder. Aynı zamanda toplumu direnç ve/veya sorgulamaya teşvik etmez. Bundan dolayı izleyiciler sorunların, etkisiz hükümet ve toplumsal sistemlerden kaynaklandığını düşünmekten uzaklaştırılır.

3. Umutları, korkuları, söylemleri, ideolojileri ve sosyo-politik çatışmaları göstermek ve belgelemek.

Hollywood filmleri, ABD toplumunun psikolojik, sosyo-politik ve ideolojik yapısına ilişkin sinematik vizyonlar sağlamaktadır. 11 Eylül saldırısından sonra kıyamet filmlerinde artış gözlemlenmiştir. Kıyamet filmlerinin yapımcıları mezkûr felaketi anlamlandırma yolunda inanca dayalı filmlere yönelmişlerdir. Bunlar, *Signs (2002), The Road (2009), Knowing (2009), The Book of Eli (2010)* gibi filmlerdir. Söz konusu saldırıdan sonra yaşanan endişeyi yatıştırma gayesiyle tehdide yanıt niteliğinde filmler de yapılmıştır. Filmler içerisinde milli değerleri ön plana çıkaran ve Amerika'nın kahramanlığını yansıtan öğeler mevcuttur. Filmlerde kıyamet ve sonrasında Amerika kurtarıcı ve çözüm üretici roldedir. Nitekim dünyanın sonu temalı Hollywood filmleri toplumun tarihsel ve kültürel hafızasını yansıtmaktadır.

4. Mevcut toplumsal düzeni eleştirmek

Hollywood filmleri bir toplumsal eleştiri aracı olarak da kullanılmaktadır. Kıyamet konulu filmlerde Tanrı'nın insanlık hakkındaki nihai yargısı, toplumun kötülükleri için bir ceza niteliğinde ve başarısız olan, kendi yanlışlarını düzeltemeyen bir halk için düzeltici mahiyettedir.

Kıyamet filmlerinin mevcut sosyal krizlere cevap verme çabalarının yanı sıra mevcut sosyal yapıları eleştirdiği görülmektedir. *Dont Look Up (2021)* filminde bilim insanlarının dünyanın yok oluşu konusunda halkı ve hükümeti uyarmaları ama halkın ve yönetimin duyarsız kalması zikredilen duruma örnek verilebilir. Bunun yanında diğer birçok popüler kıyamet filminin de mevcut otoriteye meydan okuduğu ve geleceğe dair alternatif vizyonlar sunduğu söylenebilir.

5. Sosyal krize müdahale etmek ve yaklaşan kıyameti önlemek için insanları uyarmak.

Dünyanın sonu temalı filmlerin bazısı, senaryosu bakımından karamsar bir tablo çizmektedir. Bu filmlerde Tanrı'nın düzensiz bir dünyaya düzeni geri getirerek ve

inananları ödüllendirerek müdahale ettiği iyimser bir anlatı biçimi değil, Tanrı'nın yozlaşmış bir dünyada, her şeyi tüketen halkını cezalandırıcı bir öfkeye maruz bıraktığı bir anlatı biçimi tercih edilmektedir. Örneğin *Legion (2010)* filminde Tanrı'nın kullarından ümidini kestiği ve meleklerine dünyanın yok olması emrini verdiği görülmektedir. Post-apokaliptik filmlerde film, mutlu son ile bitmez. Bu filmlerde açık bir şekilde insanlık yolunu değiştirmezse, ekranda izlenilen olayların insan ırkının yok olmasına neden olacağı mesajı verilir. Ancak bazı filmlerde bu karamsar hava şarta bağlanır. Söz konusu şart insanların birlikte çalışması halinde sorunların çok uzak olmayan bir gelecekte çözümlenebilecek olmasıdır.

6. Dünyanın sonunun yakın olmadığını tartışmak ve kıyamet histerisini reddetmek veya onunla alay etmek.

Kıyametle ilgili olaylarla dalga geçen ilk filmlerden biri, Soğuk Savaş döneminde SSCB ile ABD arasındaki nükleer bir çatışmaya ilişkin korkuları hicveden *Dr. Strangelove (1964)* isimli filmdir. Hollywood kıyamet filmleri arasında da *This Is the End (2013)* ve Evanjeliklerin göğe alınışı inancına alaycı yaklaşan *Rapture-Palooza (2013)* filmi örnek verilebilir.

7. İnsanlara dini bir yenilenme, manevi uyanış ve kurtuluş mesajını ulaştırmak.

Evanjeliklerin kendilerinin ürettiği filmler içerisinde en çok kullandığı yöntemdir. Söz konusu filmlerde göğe alınıştan sonra geride kalanların hali anlatılır. Onların pişmanlığı ve çaresizliği hem Evanjeliklere hem de inanmayanlara uyarı içermektedir.

Sonuç olarak Evanjelizm ve eskatolojik görüşler yayılmaya devam ettiği sürece teknoloji ile uyum sağlayacaktır. Bundan dolayı Evanjelizme özgü eskatolojik beklentilerin yansıtıldığı filmler Hollywood sinemasında gösterilmeye devam edecektir**.**

Tarihsel açıdan bakıldığında Evanjeliklerin, amaçları uğruna küresel misyonerlik faaliyetleri ve Amerikan siyasetindeki etkileri günümüzde de kitle iletişim araçları ile devam etmektedir. Evanjeliklere göre Mesih'in gelmesi için ya herkesin Hıristiyan olması ya da kıyametin gerçekleşmesi gerekmektedir. Herkesin Hıristiyan olmasının mümkün olmaması ve Evanjeliklerin, diğer insanların gerçek inançlı olamayacağını düşünmeleri nedeniyle kıyametin alametlerinin gerçekleşmesi için çalışmak onlar için büyük bir motivasyon kaynağıdır. Söz konusu alametler Yahudilerin Kudüs'te toplanması, toplumsal ahlakın bozulması, irtidatın artışı ve küreselleşmedir. Bu hedefler

doğrultusunda, özellikle de Yahudilerin Kudüs'te toplanması için siyasi ve lobi faaliyetleri ile siyonizme destek vermektedirler.

Çalışmamızın merkezinde yer alan Hollywood filmleri arasında *Left Behind* tarzındaki filmler yoluyla Evanjelikler manevi kurtuluşu amaçladıklarını bir nevi dile getirmiş olurlar. Bu tarz filmler, genellikle, göğe alınıştan sonra geride kalanların pişmanlığını göstererek zayıf/inançsız Hıristiyanlara uyarıyı konu edinmektedir. Hollywood sektöründe yayınlanan diğer dünyanın sonu temalı filmler içerisinde de dini göndermeler bulunmaktadır. Ancak Hollywood filmlerinde cinselliğin ve şiddetin dozunun artması, Evanjelikler için toplumsal ahlakın süratle bozulmasını sağlayan bir araçtır. Bunların yanında Hollywood, filmlerde seyircilere farklı toplum ve otorite örnekleri sunarak seyircilerin zihin dünyasının arka planında kendi istediğini inşa etmektedir. Bunun yanında, post-apokaliptik ve distopik filmlerde Tanrısız toplum örneklerini sunmak suretiyle de seyirciyi olumsuz etkilemektedir.

Sinemanın ortaya çıkaracağı olumsuz nitelikteki doğrudan ya da dolaylı etkilerden korunabilmek için ya tamamen kültürel değerlerimizden uzak seküler temelli filmlerden uzak durulmalı ya da günümüzde herkesin bir şekilde film izlemesinden dolayı seyircilerin farkındalığını ve bilinç düzeyini artıracak faaliyetler gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda sinema ve din konusunda, akademik ve bilimsel çalışmaların sayısının artırılmasının yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, ders müfredatı da dahil olmak üzere, kendi çalışma ve faaliyet programlarına sinema, dijitalleşme ve din ilişkisini konu edinen başlık ve içerikleri ekleyebilir.

Konumuz dâhilinde bu çalışmada ele alınan meseleler dışında, başta Dinler Tarihi bilimi olmak üzere çeşitli bilimsel disiplinlerce gerçekleştirilebilecek bundan sonraki çalışmalarda araştırmacılara, incelenebilecek konular bağlamında şu konular tavsiye edilebilir:

1. Kurtarıcı temalı filmler. Örneğin süper kahraman konulu, *Vizyoner* karakterlerin bulunduğu, *Armagedon* gibi iyinin ve kötünün savaşının geçtiği filmler.
2. Trashümanizm, posthümanizm ve metahümanizm bağlamında tekno-eskatolojik filmler. Bu çerçevede, örneğin *Blade Runner (1982-2017)* ve *Altered Carbon (2018)* gibi film ve diziler incelenebilir.

3. Tanrısız toplum konulu, tekno-dinsel kıyamet anlayışı öne çıkaran post-apokaliptik ve distopik dizi ve filmler. Örneğin *The 100 (2014-2020), The Stand (2020-2021), Into the Night (2020), Snowpiercer (2020-2022)* ve *Brave New World (2020).*
4. Metaverse konulu post-apokaliptik filmler. Örneğin *The Matrix (1999-2021),* The *Minority Report (2002), Avatar (2009), Her (2013), Lucy (2014), Ready Player One (2018)* gibi filmler ile *Black Mirror (2011-2019), West World (2016-2018), Altered Carbon (2018) ve Upload (2020-2022) gibi* diziler bu çerçevede değerlendirilebilir.
5. Gelecek hakkında kehanette bulunan kitap ve diziler.
6. Filmlerdeki kahramanlar ile Eski Mısır, Roma ve Yunan Medeniyetlerinde geçen Tanrılar arasında karşılaştırma.
7. Hıristiyan siyonizmi
8. Siyonizmi ve bir devlet olarak İsrail'i destekleyen filmler
9. İslamifobi'ye konu edinen filmler.
10. Şeytan, deccal, sahte mesih, kötü ruh ve büyü konulu filmler.
11. Seküler kıyamet anlayışını yansıtan filmler.
12. Alternatif-paralel evren konulu filmler.
13. Dijital platformlarda Yeni Dini Hareketleri ve onların kıyamet anlayışlarını konu edinen film ve diziler.
14. Kutsal Kitap'taki *cennet* ve *cehennem* tasvirini yansıtan dizi ve filmler.

KAYNAKÇA

Acar, H. (2019). "Yehova Şahitleri ve Türkiye'deki Misyonerlik Faaliyetleri". *Kesit Akademi Dergisi,* (20), 281-96.

Akbulut, H. (2003). "Türden Türselliğe: Kuramlar Çerçevesinde Tür Sinemasına Bir Bakış". *Kilad, 4,* 9-32.

Aktay, Y. (2003). "Amerika'da Kudüs'ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi, 1*(3), 27-64.

Albayrak, H. Ş. (2018). *ABD'de Din-Devlet İlişkileri.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Albayrak, Ş. A. (2007). *Hıristiyan Fundamentalizmi.* İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Alıcı, M. (2005). "Dinler Tarihi'nde Çağdaş Metodolojik Problemler". İ. Kurt, & S. A. Tüz içinde, *İslami İlimlerde Metodoloji Usul Mes'elesi 2* (s. 1299-1366). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Amati, E. (Prodüktör), Donati, S., Martino, A. D., Robson, M. (Yazarlar), & Martino, A. D. (Yöneten). (1978). *Holocaust 2000* [Sinema Filmi]. Birleşik Krallık: The Rank Organisation.

Amazon. (1990). *"In Case Of The Rapture This Car Be Will Be Unmanned" Religious Christian Steel Metal License Plate Frame Tag Holder Chrome.* Amazon: https://www.amazon.com/gp/product/B009MAL08K?ie=UTF8&camp=1789&creativeASIN=B009MAL08K&linkCode=xm2&tag=thewaspos09-20 (Erişim Tarihi: 21.03.2021)

Amstutz, M. R. (2014). *Evangelicals and American Foreign Policy* . New York: Oxford University Press.

Archer, G. L., Feinberg, P. D., & Moo, D. J. (1984). *Three Views on the Rapture.* Grand Rapids: Zondervan.

Armstrong, K. (1998). *Tanrının Tarihi.* (Ö. H. Koyukan, & K. Emiroğlu, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınevi.

Ataöv, T. (2010). *Amerika'da Hırsitiyan Köktendinciliği.* İstanbul: İleri Yayınları.

Attias, J. C., & Benbassa, E. (2002). *Paylaşılamayan Kutsal Topraklar ve İsrail.* (N. Önol, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydın, M. (Dü.). (2003). *Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri.* Konya: Din Bilimleri Yayınları.

Aydın, M. (2005, Ekim 01-02). "Evanjelik Hristiyanlığın Misyon Yöntemleri ve Türkiye'deki Yansımaları". *Dinler Tarihi Araştırmaları-V (Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik)* (s. 49-67). Ankara: Sempozyum.

Aydın, M. (2015). *Dinler Tarihine Giriş.* Konya: Literatürk.

Aydın, M. (2018). "Protestanlık". *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (s. 661-663). içinde Konya: Literatürk Academia.

Aykıt, D. A. (2004). *Misyon ve İnciller.* (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baker, W. H. (1984). "Tribulation". W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Theology* (s. 1110). Grand Rapids: Baker Books.

Balmer, H. R. (2014). *Mine Eyes Have Seen the Glory: A Journey Into the Evangelical Subculture in America.* Oxford: Oxford University Press.

Balmer, R. H. (2004). "Dispensationalism". *Encyclopedia of Evangelicalism*, (211-212). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R. H. (2004). "Evangelical". *Encyclopedia of Evangelicalism* (236). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R. H. (2004). "Millennium". *Encyclopedia of Evangelicalism* (457). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R. H. (2004). "Postmillennialism". *Encyclopedia of Evangelicalism* (550). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R. H. (2004). "Premillennialism". *Encyclopedia of Evangelicalism* (552-553). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R. H. (2004). "Rapture". *Encyclopedia of Evangelicalism* (566). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R. H. (2004). “Salvation”. *Encyclopedia of Evangelicalism* (s. 596-597). içinde Waco: Baylor University Press.

Balmer, R., & Winner, L. F. (2002). *Protestantism in America.* New York: Columbia University Pres.

Barkat, A. (2009, Kasım 20). *Statistics Bureau: Israeli Jews Outnumber Jews in the U.S*. Haaretz.com: http://www.haaretz.com/print-edition/news/statistics-bureau-israeli-jews-outnumber-jews-in-the-u-s-1.91466 (Erişim Tarihi: 21.03.2022)

Barkun, M. (1974). *Disaster and the Millennium.* New Haven; London: Yale University Press.

Barrett, D. B. (2004). “Evangelism Overview”. H. J. Hillerbrand (Dü.) içinde, *Encyclopedia of Protestantism*, (339-356). New York\London: Routledge.

Batuk, C. (2003). *Tarihin Sonunu Beklemek: Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları.* İstanbul: 2003.

Batuk, C., & Turan, S. (2005-2006). “Misyonerlik Perspektifinden 20 ve 21. Yüzyıllarda Dünya Dinleri ve Mensupları”. *Milel ve Nihal, 3*(1-2), 137-160.

Bay, M., Bruckheimer, J., Hurd, G. A. (Prodüktörler), Hensleigh, J., Abrams, J., Gilroy, T. (Yazarlar), & Bay, M. (Yöneten). (1998). *Armageddon* [Sinema Filmi]. ABD.

Bazin, A. (1977). *Bazin at Work: Major Essays and Reviews From the Forties and Fifties.* (B. Cardullo, Dü., B. Cardullo, & A. Piette, Çev.) New York: Routledge.

Bebbington, D. W. (1989). *Evangelicalism in Modern Britain : A History From the 1730s to the 1980s.* London, Boston: Unwin Hyman.

Bedir, Ş. F. (2005). *Evanjelik Hristiyanlığın Misyon Anlayışı ve Misyonerlik Yöntemleri.* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bedir, Ş. F. (2013). “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hıristiyanlık”. *Birey ve Toplum, 3*(6), 73-97.

Beh, A. (2010, Şubat 6). *Blizzard, Obama Dubs Thee “Snowmaggedon”*. https://www.nbcwashington.com: https://www.nbcwashington.com/news/local/snowmageddon-obama-dubs-thee/1844276/ (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Benware, P. N. (1995). *Understanding End Times Prophecy: A Comprehensive Approach.* Chicago: Moody.

Berlet, C. (2000). Apocalypse. R. A. Landes (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (45-51). New York: Routledge.

Bernhard, H. (Prodüktör), Seltzer, D. (Yazar), & Donner, R. (Yöneten). (1976). *The Omen* [Sinema Filmi]. USA: 20th Century Fox.

Bernhard, H. (Prodüktör), Birkin, A. (Yazar), & Baker, G. (Yöneten). (1981). *Omen III: The Final Conflict* [Sinema Filmi]. USA: 20th Century Fox.

Bernhard, H., Anderson, R. J. (Prodüktörler), Bernhard, H., Taggert, B. (Yazarlar), Montesi, J., & Othenin-Girard, D. (Yönetenler). (1991). *Omen IV: The Awakening* [Sinema Filmi]. USA: 20th Century Fox.

Bernhard, H., Orme, C. (Prodüktörler), Mann, S. (Yazar), & Taylor, D. (Yöneten). (1978). *Damien: Omen II* [Sinema Filmi]. USA: 20th Century Fox.

Bernstein, A., Borden, B. (Prodüktörler), Marlowe, A. W. (Yazar), & Hyams, P. (Yöneten). (1999). *End of Days* [Sinema Filmi]. ABD: Universal Pictures .

Bianchi, U. (1999). *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri.* (M. Ünal, Çev.) Ankara: Geçit Yayınları.

Bible Hub. (2004). *Bible Hub: Search, Read, Study the Bible in Many Languages*. https://biblescan.com/search.php?q=Dispensation, (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Bible Hub. (2021, Nisan 1). Bible Hub: Search, Read, Study the Bible in Many Languages: https://biblehub.com/hebrew/1309.htm (Erişim Tarihi: 01.04.2021).

Bible Hub. (2021, Haziran 5). Bible Hub: Search, Read, Study the Bible in Many Languages: https://biblehub.com/hebrew/319.htm (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Bible Hub. (2021, Haziran 5). Bible Hub: Search, Read, Study the Bible in Many Languages: https://biblescan.com/searchhebrew.php?q=end+of+days (Erişim Tarihi: 05.06.2021).

Bilici, M. V. (2007). "Hollywood Filmlerindeki Apokaliptik Temalar: Sinema, Popüler Kültür ve Din". *Milel ve Nihal, 4*(2), 139-161.

Bird, M. S., & May, J. R. (Dü). (1982). *Religion in Film.* Knoxville: University of Tennessee Press.

Bıyık, M. (2007). “Hıristiyan Eskatolojisinde Dünyanın Sonu Kehanetleri”. *Marife, 7*(2), 163-187.

Bıyık, M. (2008). *Armagedon ve Tanrı Krallığı.* Ankara: Aziz Andaç Yayınları.

Blatty, W. P. (Prodüktör), Blatty, W. P. (Yazar), & Friedkin, W. (Yöneten). (1973). *The Exorcist* [Sinema Filmi]. USA: Warner Bros.

Blatty, W. P., Marshall, N. (Prodüktörler), Blatty, W. P. (Yazar), & Friedkin, W. (Yöneten). (1973). *The Exorcist* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros.

Blaustein, J. (Prodüktör), North, E. H. (Yazar), & Wise, R. (Yöneten). (1951). *The Day the Earth Stood Still* [Sinema Filmi]. ABD: 20th Century Fox.

Blumenthal, J., Tisch, S., Black, T. (Prodüktörler), Douglas, R., Pearson, Snowden, J. (Yazarlar), & Proyas, A. (Yöneten). (2009). *Knowing* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros.

Boice, J. M. (2002). “The Four Horsemen of the Apocalypse”. *God’s Word Today*, 32-3.

Booth, R. A. (2015). “Organisms and Human Bodies as Contagions in the Post-Apocalyptic State”. B. Gurr (Dü.) içinde, *Race, Gender, and Sexuality in Post-Apocalyptic TV and Film.* New York: Palgrave Macmillan.

Boraas, R. S. (1996). “Armageddon”. P. J. Achtemeier (Dü.) içinde, *The HarperCollins Bible Dictionary* (71). San Francisco: HarperCollinsPublishers.

Bostancıoğlu, H., & Paşaoğlu, S. (2004). *Mesih'in Dönüşü ve Dünyanın Sonu.* İstanbul: Gdk Yayınları .

Bouwsma, W. J. (1988). *John Calvin: A Sixteenth-Century Portrait.* New York: Oxford University Press.

Bowman Jr., R. M. (2018). “Christian, Use And Misuse of The Term”. W. H. House (Dü.) içinde, *The Evangelical Dictionary of World Religions,* (217-219). Washington: Baker Books.

Boyer, P. (1992). *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture (Studies in Cultural History).* Cambridge: Harvard University Press.

Boyer, P. S. (2003). “Apocalypticism”. H. J. Hillerbrand (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Protestantism* (Cilt 1, 140-146). New York: Routledge.

Boyer, P. S. (2003). “Eschatology”. H. J. Hillerbrand (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Protestantism* (271-279). London: Routledge.

Boz, M., & Takımcı, D. (2019). “Amerikan Post-Apokaliptik Bilimkurgu Sinemasında Kıyamet İdeolojisi (1924-2000)”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(31), 377-403.

Bregman, A. (Prodüktör), "Rivera, A., Riker, D. (Yazarlar), & Rivera, A. (Yöneten). (2008). *Sleep Dealer* [Sinema Filmi]. ABD: Maya Entertainment.

Broderick, M. (1994). “The Rupture of Rapture”. *Southern Review, 1*(27), 70-78.

Brown, D., Zanuck, R. D., Spielberg, S. (Prodüktörler), Rubin, B. J., Tolkin, M. (Yazarlar), & Leder, M. (Yöneten). (1998). *Deep Impact* [Sinema Filmi]. ABD: Paramount Pictures.

Bruce, F. F. (1970). *The Epistles of John* . Grand Rapids: Eerdmans.

Bultmann, R. (2007). “Mitolojik Eskatolojinin Yorumu”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 7*, 176-183. (C. Batuk, Çev.) Mart 1, 2021 tarihinde http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D03296/2007_3/2007_3_BATUKC.pdf adresinden alındı

Bump, P. (2018, Mayıs 14). *Half of Evangelicals Support Israel Because They Believe it is Important for Fulfilling end-times Prophecy*. The Washington Post: https://www.washingtonpost.com (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Burke, D. (2017, Aralık 6). *Why evangelicals are ‘ecstatic’ about Trump’s Jerusalem move*. Cable News Network : https://www.cnn.com (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Butler, J., Wacker, G., & Balmer, R. (2007). *Religion in American Life: A Short History.* USA: Oxford University Press.

Caird, G. B. (1980). *The Language and Imagery of the Bible.* London: Duckworth.

Cameron, J., Landau, J. (Prodüktörler), Cameron, J. (Yazar), & Cameron, J. (Yöneten). (2009). *Avatar* [Sinema Filmi]. ABD: 20th Century Fox.

Castle, W. (Prodüktör), Polanski, R. (Yazar), & Polanski, R. (Yöneten). (1968). *Rosemary's Baby* [Sinema Filmi]. USA: Paramount Pictures.

Cavell, B. (Prodüktör), King, S. (Yazar), & Welke, S. (Yöneten). (2020-2021). *The Stand* [Sinema Filmi]. ABD: CBS All Access.

Cbr Staff. (2008, Ekim 28). *Talking with Director Alex Proyas*. CBR.com: https://www.cbr.com/talking-with-director-alex-proyas/ (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

Chilcote, P. W. (2002). *The Wesleyan Tradition: A Paradigm for Renewal.* Nashville: Abingdon Press.

Chomsk, N. (2017). *Kader Üçgeni.* (M. Gülmen, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.

Clouse, R. G. (1977). *The Meaning of the Millennium: Four Views.* Amerika: InterVarsity Press.

Clouse, R. G. (1984). "Millennium". W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Theology,* (714-20). Grand Rapids: Baker Book House.

Cohen, M. J. (1990). *Truman and Israel.* Berkeley: University of California Press.

Collins, J. J. (1987). "Apocalypse". M. Eliade, & C. J. Adams (Dü) içinde, *The Encyclopedia of Religion* (Cilt 1, 409-414). New York: Macmillan Reference.

Coppola, F. (Prodüktör), "Milius", J., Coppola, F. (Yazarlar), & Coppola, F. F. (Yöneten). (1979). *Apocalypse Now* [Sinema Filmi]. United States: United Artists.

Cox, J. L. (2004). *Kutsalı İfade Etmek-Din Fenomenolojisine Giriş.* (F. Aydın, Çev.) Ankara: İz Yayıncılık.

Criswell, D. (2007, Aralık 14). *Movie Reviews: I Am Legend*. Christian Answers: https://christiananswers.net/spotlight/movies/2007/iamlegend2007.html (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

Criswell, D. (2009, Mart 20). *Movie Review: Knowing*. Christian Answers: https://christiananswers.net/spotlight/movies/2009/knowing2009.html?msclkid=b6de13bace4d11ec919f7dc62df0f309 (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

Crouch, M., Mortorff, L., Marcarelli, R. (Prodüktörler), Blinn, S., Barton, H. (Yazarlar), & Marcarelli, R. (Yöneten). (1999). *The Omega Code* [Sinema Filmi]. ABD: Providence Entertainment.

Crouse, E. (1999). "Twentieth Century American Culture and the Persistence of Religion". *Canadian Review of American Studies, 29*(1), 123-32.

Çatalbaş, R. (2013). "Avrupa'nın İlk Evanjelikleri: Moravyalılar". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12*, 23.

Çoban, B. Z. (2014). *Geçmişten Günümüze Papalık.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Çoban, B. Z. (2018). *Yahudilerden Sonra Hıristiyanlardan Önce Hz. İsa.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Çorbacı, O. K. (2017). *Evanjelik Hıristiyanların Misyonerlik Faaliyetlerinde Bilişimi Kullanma Gücü.* (Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Daley, B. E. (2005). "Councils: Christian Councils". L. Jones (Dü.) içinde, *Encyclopedia of Religion* (Cilt 3, 2021-2046). New York: Macmillan Reference Books.

Daly, J., Gibson, D., Hurd, G. A. (Prodüktörler), Cameron, J. (Yazar), & Cameron, J. (Yöneten). (1984). *The Terminator* [Sinema Filmi]. ABD: Orion Pictures.

Daniken, E. V. (1969). *Chariots Of The Gods.* Berkley: Penguin.

Davis, L. D. (1983). *The First Seven Ecumenical Councils (325-787).* Wilmington: The Liturgial Press.

Decherney, P. (2016). *Hollywood: A Very Short İntroduction.* New York: Oxfort University Press.

Deeley, M. (Prodüktör), Dick, P. K. (Yazar), & Scott, R. (Yöneten). (1982). *Blade Runner* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros.

Degouveia, A. (2016). *Hollywood's End of Days: Visions of Biblical Apocalypse and the Transposition of a Secular Science Fiction Film Genre.* (Doctoral Thesis), University of East Anglia.

Demirci, K. (1998). "Hıristiyanlık". TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*: https://islamansiklopedisi.org.tr/hiristiyanlik#1 (Erişim Tarihi: 25.10.2019).

DeRosa-Grund, T., Safran, P., Cowan, R. (Prodüktörler), Hayes, C., Hayes, C. (Yazarlar), & Wan, J. (Yöneten). (2013). *The Conjuring* [Sinema Filmi]. ABD: Chad Hayes; Carey Hayes.

Devlin, D. (Prodüktör), Devlin, D., Emmerich, R. (Yazarlar), & Emmerich, R. (Yöneten). (1996). *Independence Day* [Sinema Filmi]. United States: 20th Century Fox.

Devlin, D. (Prodüktör), Devlin, D., Emmerich, R. (Yazarlar), & Emmerich, R. (Yöneten). (1998). *Godzilla* [Sinema Filmi]. United States: TriStar Pictures.

Digital History. (2016, Mart 1). *1930's Hollywood during the Great Depression*. Digital History: http://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook_print.cfm?smtid=2&psid=3453 (Erişim Tarihi: 01.01.2022).

Dooling, D. (2022, Ocak 25). *Columbia Disaster*. Encyclopedia Britannica: https://www.britannica.com/event/Columbia-disaster (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

Drosnin, M. (1998). *Bible Code*. New York: Simon & Schuster.

Duygu, Z. (2021). *İsa, Pavlus, İnciller.* İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Dvornik, F. (1990). *Konsiller Tarihi*. (M. Aydın, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Eliade, M. (1961). *The Sacred And Profane: The Nature of Religion*. New York: Harper & Row .

Eliade, M. (2017). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (Cilt 2). (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Alfa.

Ellison, M., Jonze, S., Landay, V. (Prodüktörler), Jonze, S. (Yazar), & Jonze, S. (Yöneten). (2013). *Her* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros. Pictures.

Elmas, B. (2017). *Evanjelik Hıristiyanlarda Kıyamet İnancı.* (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Engelsma, D. J. (1995-1996). “A Defense of (Reformed) Amillennialism”. *The Standard Bearer*. https://www.prca.org/articles/amillennialism.html (Erişim Tarihi: 01.12.2021)

Erbaş, A. (2015). *Hristiyalıkta Reform ve Prtestanlık Tarihi.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Erickson, M. J. (1992). *Introducing Christian Doctrine.* (L. A. Hustad, Dü.) Grand Rapids: Baker Academic.

Eroğlu, A. H. (2017). “Hıristiyanlık”. B. Adam (Dü.) içinde, *Dinler Tarihi* (s. 143).

Evangelicalism. (2009, Temmuz 1). Theopedia: https://www.theopedia.com (Erişim Tarihi: 21.01.2021).

Field, T., Cort, R. W. (Prodüktörler), Biggerstaff, C. (Yazar), & Schultz, C. (Yöneten). (1988). *The Seventh Sign* [Sinema Filmi]. ABD: TriStar Pictures.

Fielding, J. R. (2003). “Reassessing The Matrix/Reloaded”. *Journal of Religion & Film, 7*(2), 6. https://digitalcommons.unomaha.edu/jrf/vol7/iss2/6 (Erişim Tarihi: 01.03.2022)

Franco, L. J. (Prodüktör), Evans, B. A., Gideon, R., Riesner, D. (Yazarlar), & Carpenter, J. (Yöneten). (1984). *Starman* [Sinema Filmi]. United States: Columbia Pictures.

Freed, N. B. (Prodüktör), Lindelof, D. (Yazar), & Lindelof, D. (Yöneten). (2014). *The Leftovers* [Sinema Filmi]. United States: HBO Entertainment.

Fruchtenbaum, A. G. (2003). *The Footsteps of the Messiah.* Tustin: Ariel Ministries.

Garaudy, R. (2015). *Siyonizm Dosyası.* (N. Uzel, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.

Gardner, M. (2000). 666. R. A. Landes (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (1-3). New York: Routledge.

Geisler, N. L. (2018). “Roman Catholicism”. H. W. House içinde, *The Evangelical Dictionary of World Religions* (557-567). Grand Rapids: Baker Books.

George, J. (Prodüktör), & George, J. (Yazar). (2020). *Into the Night* [Sinema Filmi]. Belgium: Netflix.

Germain, D. (2009, Kasım 12). *End Nears as Hollywood Does the Apocalypse*. cbsnews: https://www.cbsnews.com/news/end-nears-as-hollywood-does-the-apocalypse/ (Erişim Tarihi:28.03.2020).

Gibbs, N. (2002, Temmuz 1). *Apocalypse Now*. Time: http://www.time.com (Erişim Tarihi:28.03.2020)

Goodman, J. (Prodüktör), Goodman, J. (Yazar), & Sarin, V. (Yöneten). (2000). *Left Behind* [Sinema Filmi]. Canada: Cloud Ten Pictures.

Graham, B. (1983). *Approaching Hoofbeats: The Four Horsemen of the Apocalypse.* Waco: Word Books.

Gribben, C., & Holmes, A. R. (Dü). (2006). *Protestant Millennialism, Evangelicalism and Irish Society, 1790–2005.* Houndsmills: Palgrave Macmillan.

Gross, M. B., & Gilles, M. (2012). *The Last Myth: What the Rise of Apocalyptic Thinking Tells Us About America.* New York: Prometheus Books.

Guenther, B. L. (2004). “Evangelicalism”. H. J. Hillerbrand (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Protestantism* (327-330). New York: Routledge.

Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim* (3 b.). (M. Yalçın, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Gündüz, Ş. (2005). “Misyonerlerin Çalışma Yöntemleri”. Ö. F. Harmancı (Dü.) içinde, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri* (327-353). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Gündüz, Ş. (2006). “Protestan Geleneğinde Yeni Hıristiyan Sağı Olarak Evanjelizm”. *VIII. Kur'an Sempozyumu: Günümüz Dünyasında Müslümanlar* (51-59). Ankara: Fecir Yayınları.

Gündüz, Ş. (2019). “Hıristiyanlık”. Ş. Gündüz (Dü.) içinde, *Dünya Dinleri* (s. 104-158). İstanbul: MilelNihal Yayınları.

Gündüz, Ş. (2019). *Pavlus: Hıristiyanlığın Mimari.* İstanbul: MilelNihal .

Gündüz, Ş., & Aydın, M. (2002). *Misyonerlik.* İstanbul: Kaknüs.

Güngör, A. İ. (2005). “Hıristiyanlıkta Püriten Anlayış ve Etkileri”. *Dini Araştırmalar, 7*(21), 7-26.

Güngör, A. İ. (2016). *Evanjelikler.* İstanbul: İlgi Kütür Sanat.

Güngör, A. İ. (2017). “Hıristiyan Misyonerliğinde Yenilikler ve Uygulama Alanları”. A. İ. Güngör (Dü.) içinde, *Dinler Arası İlişkiler* (352). Ankara: Grafiker Yayınları.

Habermas, G. R. (2018). “Resurrection of Jesus”. H. W. House (Dü.) içinde, *The Evangelical Dictionary of World Religions* (605-612). Washington: Baker Books.

Hale, B. (2014, 12 Kasım). *The History of Hollywood: The Film Industry Exposed*. History Cooperative: https://historycooperative.org/the-history-of-the-hollywood-movie-industry/ (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Hallsell, G. (2003). *Tanrıyı Kıyamete Zorlamak.* Ankara: Kim Yayınları.

Hamonic, W. G. (2017). “Global CatastroGlobal Catastrophe in Motion Pictures as Meaning and Message: The Functions of Apocalyptic Cinema in American Film”. *Journal of Religion & Film, 21*(1), 1-32.

Harman, Ö. F. (2000). *İsa*. *TDV İslâm Ansiklopedisi*: https://islamansiklopedisi.org.tr/isa#1 (Erişim Tarihi: 28.03.2020).

Harris, H. A. (1998). *Fundamentalism and Evangelicals.* New York: Oxford University Press.

Hartgrove, J. W. (2018, Temmuz 16). *Why Evangelicals Support President Trump, Despite His Immorality*. Time: https://time.com/5161349/president-trump-white-evangelical-support-slaveholders/ (Erişim Tarihi: 28.03.2020)

Hebblethwaite, B. (1985). *The Christian Hope.* Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing.

Hempton, D. N. (1980). “Evangelicalism and Eschatology”. *Journal of Ecclesiastical History, 2*(31), 179-194.

Hewitson, J. (1999). “Fear of Revelation: Postmillennialism in American Popular Film”. N. L. Schultz (Dü.) içinde, *Fear Itself: Enemies Real and Imagined in American Culture* (s. 430-40). West Lafayette: Purdue University Press.

Hewitson, J. (2000). “Film”. R. A. Landes (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (s. 280-87). New York: Routledge.

Hıdır, Ö. (2017, 12 13). *Trump'ın Kudüs Kararında Evanjeliklerin Rolü*. Anadolu Ajans: https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-kudus-kararinda-evanjeliklerin-rolu/1003679 (Erişim Tarihi: 28.03.2020).

Hiers, R. H. (1996). "Eschatology". P. J. Achtemeier (Dü.) içinde, *HarperCollins Bible Dictionary* (302-305). San Francisco: HarperOne.

Hillerbrand, H. (1968). *The Protestant Reformation.* United Kingdom: Palgrave Macmillan.

Hillerbrand, H. J. (2016). "Evangelical (evangelisch)". H. J. Hillerbrand (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Protestantism* (310). New York: Routledge.

Hindson, E. (1996). *Final Signs: Amazing Prophecies of the End Times.* Eugene: Harvest House.

Hitchcock, M. (1999). *The Complete Book of Bible Prophecy*. Carol Stream: Tyndale House Publishers.

Hitchcock, M. (2012). *The End: A Complete Overview of Bible Prophecy and the End of Days.* Carol Stream: Tyndale Momentum Publishers.

Hoehner, H. W. (1977). *Chronological Aspects of the Life of Christ.* Grand Rapids:: Zondervan.

Hogeterp, A. L. (2009). *Expectations of the End: A Comparative Traditio-Historical Study of Eschatological, Apocalyptic and Messianic Ideas in the Dead Sea Scrolls and the New Testament.* Leiden: Brill.

Hoover, S. M. (1987). "Media and Religion". L. Jones, M. Eliade, & C. J. Adams (Dü) içinde, *Encyclopedia of Religion* (5805-8). Detroit : Macmillan Reference.

House, H. W. (2018). "Christianity, Protestant". H. W. House (Dü.) içinde, *The Evangelical Dictionary of World Religions* (190-194). Grand Rapids: Baker Books.

Hökelekli, H. (2007). *Dini Hayatın Bütünlüğü Açısından Ahiret İnancının Psikolojik Temelleri.* Kelam: https://www.kelam.org/web/upload/files/conferences/hhokelekli.pdf (Erişim Tarihi: 01.03.2021).

Hurd, G. A., Carroll, G., Giler, D., Hill, W. (Prodüktörler), Cameron, J. (Yazar), & Cameron, J. (Yöneten). (1986). *Aliens* [Sinema Filmi]. ABD: 20th Century Fox.

Ice, T. (2003). “The Seventy Weeks of Daniel”. *The End Times Controversy: The Second Coming Under Attack* (307-53). içinde Eugene: Harvest House.

Ice, T., & Demy, T. (1997). *The Truth About the Signs of the Times*. Eugene: Harvest House.

Illing, S. (2018, Mayıs 14). *This is why evangelicals love Trump's Israel policy*. Vox Media: https://www.vox.com (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

IMDb.com. (1998, Temmuz 5). Armageddon: https://www.imdb.com/title/tt0120591/?ref_=tt_mv_close (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (1999, Nisan 4). The Matrix: https://www.imdb.com/title/tt0133093/ (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2003, Mayıs 18). The Matrix Reloaded: https://www.imdb.com/title/tt0234215/ (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2003, Kasım 9). The Matrix Revolutions: https://www.imdb.com/title/tt0242653/ (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2006, Temmuz 11). The Omen: https://www.imdb.com/title/tt0466909/?ref_=fn_al_tt_1 (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2007, Aralık 16). I Am Legend: https://www.imdb.com/title/tt0480249/?ref_=nv_sr_srsg_0 (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2009, Mart 22). Knowing: https://www.imdb.com/title/tt0448011/?ref_=nv_sr_srsg_0 (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2014, Ekim 5). Left Behind: https://www.imdb.com/title/tt2467046/?ref_=fn_al_tt_1 (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

IMDb.com. (2021, Aralık 26). The Matrix Resurrections: https://www.imdb.com/title/tt10838180/?ref_=tt_sims_tt_t_3 (Erişim Tarihi: 28.03.2022)

İsa Mesih'in Yolu. (2020, Nisan 13). İsa Mesih Hıristiyanlık: https://isamesihhristiyanlik.wordpress.com/2020/04/13/yeniden-dogma-2/ (Erişim Tarihi: 04.03.2021).

Jewett, R. (1987). "Paul The Apostle". M. Eliade (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Religion* (Cilt 11, 213-221). New York: Macmillan Reference Books.

Joon-ho, B. (Prodüktör), Rochette, J.-M. (Yazar), & Derrickson, S. (Yöneten). (2020-2022). *Snowpiercer* [Sinema Filmi]. ABD: CJ Entertainment.

Jr., R. J. (2011). Antichrist. T. E. Civilization (Dü.). içinde New York: Blackwell Publishing Ltd.

Judd Jr., F. F. (2011). "The Jerusalem Conference: The First Council of the Christian Church". *Religious Educator Journal*, *12*(1), 55-71.

Kabadayı, L. (2013). *Film Eleştirisi: Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızdan Örnek Çözümlemeler.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kalogridis, L. (Prodüktör), Morgan, R. K. (Yazar), & Nelson, B. (Yöneten). (2018). *Altered Carbon* [Sinema Filmi]. ABD: Netflix.

Keleş, H. (2017). *Mennonit Kilisesi Üzerine Bir Araştırma.* (Doktora Tezi), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keleş, H. (2018). *Evanjelik Bir Hareket: Anabaptist Mennonit Kilisesi.* Ankara: Berikan Yayıncılık.

Kellner, D. (2011). *Sinema Savaşları Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset.* (G. Koca, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Kilik, J., Jacobson, N., Collins, S. (Prodüktörler), Collins, S. (Yazar), & Ross, G. (Yöneten). (2012). *The Hunger Games* [Sinema Filmi]. United States: Lionsgate.

Kiracofe, C. A. (2009). *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy.* New York: International Library of Political Studies.

Klein, H. (Prodüktör), Daniels, G. (Yazar), & Daniels, G. (Yöneten). (2020-2022). *Upload* [Sinema Filmi]. ABD.

Koch, K., Tenenbaum, N., Wechsler, N. (Prodüktörler), Tolkin, M. (Yazar), & Tolkin, M. (Yöneten). (1991). *Rapture* [Sinema Filmi]. United States: Fine Line Features.

Koonse, E. (2014, Eylül 30). *Christianpost*. Nicolas Cage Talks 'Left Behind;' Says 'I Am Drawn to Movies That Aren't Afraid to Take on Spiritual Themes': https://www.christianpost.com/newsnicolas-cage-talks-left-behind-says-i-am-drawn-to-movies-that-arent-afraid-to-take-on-spiritual-themes.html (Erişim Tarihi: 28.03.2021).

Kramer, P. (2005). *The New Hollywood: From Bonnie and Clyde to Star Wars.* London: Wallflower.

Kubrick, S. (Yöneten). (1964). *Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb* [Sinema Filmi]. ABD.

Kurtoğlu, R. (2014). *Hollywood ve Kabala'nın 13. Havarisi Evanjelizm Dünya İmparatorluğu Ve Türkiye.* İstanbul: Orion Kitapevi.

Kurtoğlu, R. (2017). *Hollywood Sineması ve Bilinçaltı Operasyonları.* İstanbul: Destek Yayınları.

Kurtoğlu, R. (2018). *Evanjelizm.* İstanbul: Destek Yayınları.

Küçük, A. (2008). *Misyonerlikten Diyaloğa: Türkiye.* Ankara: Aziz Andaç Yayınları.

Ladd, G. E. (1972). *A Commentary on the Revelation of John.* Grand Rapids: Eerdmans.

Ladd, G. E. (1984). *Apocalyptic*. Grand Rapids: Baker Book House.

LaHaye, T., & Hindson, E. (2004). *The Popular Encyclopedia of Bible Prophecy.* Eugene: Harvest House .

LaHaye, T., & Jenkins, J. B. (1995). *Left Behind: A Novel of the Earth's Last Days.* Carol Stream, ABD: Tyndale House Publishers.

Lancaster, D., Litvak, M. (Prodüktörler), Schink, P., Stewart, S. (Yazarlar), & Stewart, S. (Yöneten). (2010). *Legion* [Sinema Filmi]. ABD: Bold Films.

Landes, R. A. (2000). "Millennialism in the Western World". R. A. Landes (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (453-66). New Yoerk: Routledge.

Ledoux, P. (Prodüktör), Besson, L. (Yazar), & Besson, L. (Yöneten). (1997). *The Fifth Element* [Sinema Filmi]. ABD: Columbia Pictures.

Left Behind. (2015, 1 Mayıs). *Left Behind 2*. indiegogo: https://www.indiegogo.com/projects/left-behind-2#/ (Erişim Tarihi: 03.03.2022).

Lewis, D. M. (2010). *The Origins of Christian Zionism: Lord Shaftesbury and Evangelical.* Cambridge: Cambridge University Press.

Lewis, K. (Prodüktör), Davies, R. T. (Yazar), Jones, S. C., & Mulcahy, L. (Yönetenler). (2019). *Years and Years* [Sinema Filmi]. United States: StudioCanal.

Lietzmann, M. H. (2016). *Eski Kilise Tarihi* (Cilt 1-2). (M. Aydın, Çev.) Konya: Literatürk Academia.

Lindsey, H. (1981). *The 1980s: Countdown to Armageddon.* New York : Bantam Books.

Lindsey, H. (1983). *The Rapture: Truth or Consequences.* New York: Bantam.

Lindsey, H. (1994). *Planet Earth: 2000 A.D., Will Mankind Survive?* Palos Verdes: Western Front.

Lindsey, H., & Carlson, C. C. (1970). *The Late Great Planet Earth.* United States: Zondervan.

Lindsey, H., & Carlson, C. C. (1973). *Satan Is Alive and Well on Planet Earth.* United States: Zondervan.

Lineham, P. (2004). "Chiliasm". H. J. Hillerbrand (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Protestantism*, (629-632). New York: Routledge.

Lister, T. (2017, Aralık 6). *For Palestinians, Trump's Jerusalem move is the end of the peace process*. Cable News Network : https://www.cnn.com (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Lorie, P. (2005). *World's end, 2009: Prophecies for the Coming Messiah and Armageddon.* New York : Jeremy P. Tarcher/Penguin.

Lowry, C. W. (1945). "Evangelicalism and Evangelical Revival". V. T. Ferm (Dü.) içinde, *Encyclopedia of Religion* (s. 262-263). New York: The Philosophical Library.

Lucas, G. (Yazar), & Lucas, G. (Yöneten). (1977). *Star Wars* [Sinema Filmi]. ABD: 20th Century Fox.

Luck, C. (1998). “Why Hollywood Doesn’t Like You”. *Christianity Today, 42*(9), 64.

Lyden, J. C. (2003). *Film As Religion: Myths, Morals, and Rituals.* New York: New York University.

Mantyla, K. (2014, Ekim 15). *John Hagee Says Ebola Is God’s Judgment On America Because Obama Is Trying To Divide Israel*. Right Wing Watch: https://www.rightwingwatch.org/post/john-hagee-says-ebola-is-gods-judgment-on-america-because-obama-is-trying-to-divide-israel/ (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Marsden, G. M. (1980). *Fundamentalism and American Culture: The Shaping of Twentieth Century Evangelicalism 1870–1925.* New York: Oxford University Press.

Marsden, G. M., & Svelmoe, W. L. (1987\2005). “Evangelical And Fundamental Christianity”. L. Jones, M. Eliade, & C. J. Adams (Dü) içinde, *The Encyclopedia of Religion* (2887-94). Detroit : Macmillan Reference.

Marshall, F., Mercer, S., Shyamalan, M. N. (Prodüktörler), Shyamalan, M. N. (Yazar), & Shyamalan, M. N. (Yöneten). (2002). *The Signs* [Sinema Filmi]. ABD: Touchstone Pictures.

Maza, C. (2018, Aralık 1). *Trump Will Start the End of the World, Claim Evangelicals Who Support Him*. Newsweek: https://www.newsweek.com (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

McGirk, T. (2008, Nisan 7). *An Evangelical at Armageddon*. Time:http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1728510,00.html?msclkid=ed0ea100b4eb11ecb74c2fada9c200b2 (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

McIntire, C. (1984). “Fundamentalism”. W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Theology* (433-36). Grand Rapids: Baker Book House.

McKay, A. (Yöneten). (2021). *Dont Look Up* [Sinema Filmi]. ABD: Netflix.

McKnight, P. (2022, 2 28). *Retired Evangelist Pat Robertson Says Putin Is Fulfilling Biblical Prophecy*. Newsweek: https://www.newsweek.com/retired-evangelist-

pat-robertson-says-putin-fulfilling-biblical-prophecy-1683497?msclkid= 443ef171b41011eca9519d5bc06640ae (Erişim Tarihi: 01.03.2022.

McNary, D. (2014, 28 Mart). *Nicolas Cage’s ‘Left Behind’ Set for Oct. 3 Release (Exclusive)*. Variety Media: https://variety.com/2014/film/news/nicolas-cages-christian-drama-left-behind-set-for-oct-3-release-exclusive-1201149715/ (Erişim Tarihi: 01.12.2021)

Mead, W. R. (2006, Eylül 1). *God's Country?* Foreign Affairs: https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2006-09-01/gods-country (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Mehl, R. (2011). “Protestan Mezhebi”. *Din Fenomeni* (M. Aydın, Çev., s. 240-279). içinde Konya: Literatürk .

Melton, J. G. (2005). *Encyclopedia of Protestantism.* New York: Facts On File Books.

Melton, J. G. (2016, Temmuz 29). *Evangelical Church*. Temmuz 7, 2020 tarihinde Encyclopaedia Britannica: https://www.britannica.com adresinden alındı

Merian, M. (1627). “Ezekiel's Visions”. *Biblical Illustrations.* Iconum Biblicarum, Frankfurt.

Metz, C. (1982). *The Imaginary Signifier: Psychoanalysis and the Cinema.* Bloomington: Indiana University Press.

Miller, T., Govil, N., Maxwell, R., & Wang, T. (2012). *Küresel Hollywood (Ekonomi-Politik).* (Y. C. Selim Türkmenoğlu, Çev.) İstanbul: Doruk Yayınları.

Minnick, R. (2008, Ağustos 12). *Alex Proyas: And "Knowing" Is Half The Battle*. doi:https://www.cbr.com/alex-proyas-and-knowing-is-half-the-battle/?msclkid=ab8ac61eaef911ecaa3fbef00b6463d5 (Erişim Tarihi:01.01.2022)

Mitchell, J., & Plate, S. B. (Dü). (2007). *The Religion and Film Reader*. New York: Routledge.

Molen, G. R., Curtis, B., Parkes, W. F., Bont, J. d. (Prodüktörler), Frank, S., Cohen, J. (Yazarlar), & Spielberg, S. (Yöneten). (2002). *Minority Report* [Sinema Filmi]. ABD: 20th Century Fox.

Moore, R. L. (1994). *Selling God: American Religion in the Marketplace of Culture.* New York: Oxford University Press.

Morris, H. (1983). *The Revelation Record* . Carol Stream: Tyndale.

Morris, L. (1989). *Revelation, Tyndale New Testament Commentaries.* Grand Rapids:: Eerdmans.

Morrison, G. (Prodüktör), Wiener, D. (Yazar), & Wiener, D. (Yöneten). (2020). *Brave New World* [Sinema Filmi]. ABD: NBCUniversal Television.

Mullin II, M. S. (2011). "Born Again". G. T. Kurian (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Christian Civilization* (Cilt 1, 337). New York: Blackwell Publishing Ltd.

Neill, S. C. (2005). "Missions". L. Jones (Dü.) içinde, *Encyclopedia Of Religion* (Cilt 9, 6068-6087). New York: Macmillan Reference Books.

Nichols, R. H. (1945). "Reformation". V. Ferm (Dü.) içinde, *Encyclopedia of religion* (s. 640-644). New York: The Philosophical Library.

Noll, M. A. (1994). *The Scandal of the Evangelical Mind.* Grand Rapids: Eerdmans.

Olgun, H. (2019). *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık.* İstanbul: MinelNihal Yayınları.

Oran, F. Ç. (2017). "Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6*(3), 2019-37.

Orgolini, A., Parvin, T. R., Shaw, R. R. (Prodüktörler), Mann, S., North, E. H. (Yazarlar), & Neame, R. (Yöneten). (1979). *Meteor* [Sinema Filmi]. ABD: American International Pictures.

Osborne, G. R. (2002). *Revelation, Baker Exegetical Commentary on the New Testamen.* (M. Silva, Dü.) Grand Rapids: Baker Academic.

Ostwalt, C. E. (1998). "Visions of the End: Secular Apocalypse in Recent Hollywood Film". *Journal of Religion and Film, 2*(1), 1-14.

Ostwalt, C. E. (2000). "Armageddon at the Millennial Dawn". *Journal of Religion & Film, 4*(1), 1-16. https://digitalcommons.unomaha.edu/jrf/vol4/iss1/4 (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

Özbey, A. U., & Coşkun, A. (2017). "Pavlus Hristiyanlığından Protestan Evanjelizmine Misyonerlik Süreci". *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi, 2*(2), 145-161. doi:10.24013/jomelips.349838

Özcan, B. (2021, Ekim 4). *Knowing (2009) Film İncelemesi*. Dlive: https://dlive.tv/p/barisozcan (Erişim Tarihi: 04.10.2021).

Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi: Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi.* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Özkan, A. R. (2002). *Fundamentalist Hıristiyanlık.* Ankara: Alperen Yayınları.

Özkan, A. R. (2005). *Amerikan Evanjelikleri.* Erzurum: IQ Kültür Sanat.

Pal, G. (Prodüktör), Lyndon, B. (Yazar), & Haskin, B. (Yöneten). (1953). *The War of the Worlds* [Sinema Filmi]. United States: Paramount Pictures.

Pasulka, D. (2003). "The Matrix: Reloaded". *Journal of Religion & Film, 7*(2), 12.

Pentecost, J. D. (1958). *Things To Come: A Study In Biblical Eschatology*. Grand Rapids: Dunham Publishing Company.

Pentecost, J. D. (1971). *Will Man Survive? The Bible Looks at Man's Future.* Grand Rapids: Zondervan.

Pentecost, J. D. (1990). *Thy Kingdom Come: Tracing God's Kingdom Program and Covenant Promises Throughout History*. Wheaton,: Victor Books.

Petruzzello, M. (2020). *Mission.* Britannica: https://www.britannica.com/topic/missions-Christianity (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Phillips, J. (2001). *Exploring Revelation: An Expository Commentary*. Grand Rapids: Kregel.

Phillips, J. (2003). *Exploring the Future: A Comprehensive Guide to Bible Prophecy.* Grand Rapids: Kregel.

Phillips, J., Phillips, M. (Prodüktörler), Spielberg, S. (Yazar), & Spielberg, S. (Yöneten). (1977). *Close Encounters of the Third Kind* [Sinema Filmi]. ABD: Columbia Pictures.

Pierard, R. V. (1984). “Evangelicalism”. W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Theology* (379-382). Michigan: Baker Book House.

Pink, A. W. (1988). *The Antichrist.* Grand Rapids: Kregel.

Pitt, B., Gardner, D., Kleiner, J., Bryce, I. (Prodüktörler), Carnahan, M. M., Goddard, D., Lindelof, D. (Yazarlar), & Forster, M. (Yöneten). (2013). *World War Z* [Sinema Filmi]. ABD: Paramount Pictures.

Polat, K. (2006). “Hıristiyanlığın Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş”. *EKEV Akademi Dergisi*(27), 183-202.

Powers, S., Rothman, D. J., & Rothman, S. (1996). *The New Hollywood Elite: A Profile’ in Hollywood's America: Social and Political Themes in Motion Pictures.* Oxford: Westview.

Queen, E. L. (2009). “Evangelicalism”. E. L. Queen, S. R. Prothero, & G. H. Shattuck (Dü) içinde, *Encyclopedia of American Religious History* (386-87). New York: Facts On File Books.

Queen, E. L., & Shattuck, G. H. (2009). “Premillennialism”. E. L. Queen, S. R. Prothero, & G. H. Shattuck (Dü) içinde, *Encyclopedia of American Religious History, Third Edition* (788-89). New York: Facts On File Books.

Rausch, D. A. (1984). “Zionism, Christian”. W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Theology* (1201-2). Grand Rapids: Baker Book House Company.

Reardon, J. (2008, Temmuz 30). *The Nicene and Apostles' Creeds*. tarihinde Christianity Bible Studies: https://www.christianitytoday.com/biblestudies/articles/churchhomeleadership/nicene-apostles-creeds.html (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

Reid, A. (2009). *Evangelism Handbook.* Nashville: B&H Puslishing Group.

Reisz, B. (Prodüktör), Brooker, C., & Jones, A. (Yönetenler). (2011-2019). *Black Mirror* [Sinema Filmi]. Birleşik Krallık: Netflix.

Religion (2019, Ekim 17). *Pew Research Center*. In U.S., Decline of Christianity Continues at Rapid Pace: https://www.pewforum.org (Erişim Tarihi: 03.01.2021).

Richards, B. (2010, Aralık 14). ‘One Nation Under God’, American Dream documentary series - part 3. (BBC, Röportaj Yapan)

Riddlebarger, K. (2003). *A Case for Amillennialism: Understanding the End Times.* New York: Baker Books.

Roberts, R. P. (2018). “Evangelism”. H. W. House (Dü.) içinde, *The Evangelical Dictıonary Of World Religions* (299). 2018: Baker Books.

Rogen, S., & Goldberg, E. (Yönetenler). (2013). *This is The End* [Sinema Filmi].

Rogers, A. (2004). *Unveiling the End Times in Our Time.* Nashville: B&H.

Rothenberg, J. (Yöneten). (2014-2020). *The 100* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros. Television.

Roven, C. (Prodüktör), Maker, C., Peoples, D., Peoples, J. (Yazarlar), & Gilliam, T. (Yöneten). (1995). *Twelve Monkey* [Sinema Filmi]. ABD: Universal Pictures.

Rung, O. (Yazar), & Blom, A. (Yöneten). (1916). *The End of the World* [Sinema Filmi]. Danimarka: Fotorama.

RWW News: Reagan, 1979: We Could See Armageddon. (2017, Ocak 17). *RWW Blog*. https://youtu.be/4UUmgKj1oTs adresinden (Erişim Tarihi: 01.12.2021).

Ryrie, C. C. (1953). *The Basis of the Premillennial Faith.* Neptune: Loizeaux Brothers.

Ryrie, C. C. (1984). *Dispensation, Dispensationalism*. W. A. Elwell (Dü.). içinde Grand Rapids: Baker Book House.

Ryrie, C. C. (1996). *Revelation.* Chicago: Moody.

Sandeen, E. R. (1970). *The Roots of Fundamentalism: British and American Millenarianism 1800–1930.* Chicago: University of Chicago Press.

Sauter, G. (1988). “The Concept and Task of Eschatology-Theological and Philosophical Reflections”. *Scottish Journal of Theology, 41*(04), 499-515.

Savage, S. (2014, Temmuz 2014). *While Gaza Conflict Rages, CUFI Summit Rallies Christian Support For Israel*. Jewish News Syndicate: https://www.jns.org/while-gaza-conflict-rages-cufi-summit-rallies-christian-support-for-israel/ (Erişim Tarihi: 01.03.2022).

Schuchardt, R. M. (2003). “What is the Matrix?”, G. Yeffeth (Dü.) içinde, *Taking the Red Pill* (s. 5). Dallas: Benbella Books.

Schwartz, H. (1987). “Millenarianism”. M. Eliade, & C. J. Adams (Dü) içinde, *The Encyclopedia of Religion* (Cilt 9, 6028-38). New York : Macmillan Reference.

Schwöbel, C. (2000). “Last Things first? The Century of Eschatology in Retrospect”. D. Fergusson, & M. Sarot (Dü) içinde, *Future as God's Gift: Explorations in Christian Eschatology* (s. 217-41). Edinburgh: T&T Clark.

Scofield, C. I. (1917). *Scofield Reference Notes*. Bible Hub: https://biblehub.com/commentaries/sco/acts/15.htm (Erişim Tarihi: 01.04.2021).

Seay, C., & Garrett, G. (2003). *The Gospel Reloaded: Exploring Spirituality and Faith in The Matrix* . Colorado Springs: Pinon Press.

Shattuck, G. H. (2009). “Eschatology”. E. L. Queen, S. R. Prothero, & G. H. Shattuck (Dü) içinde, *Encyclopedia of American Religious History* (374-375). New York: Facts On File Books.

Shattuck, G. H. (2009). “Postmillennialism”. E. L. Queen, S. R. Prothero, & G. H. Shattuck (Dü) içinde, *Encyclopedia of American Religious History* (781). New York: Facts On File Books.

Silla, V. (Prodüktör), Besson, L. (Yazar), & Besson, L. (Yöneten). (2014). *Lucy* [Sinema Filmi]. Fransa: Universal Pictures.

Silver, J. (Prodüktör), Wachowski, L., Wachowski, L. (Yazarlar), Wachowski, L., & Wachowski, L. (Yönetenler). (1999). *The Matrix* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros.

Silver, J. (Prodüktör), Kajganich, D. (Yazar), & Hirschbiegel, O. (Yöneten). (2007). *The Invasion* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros.

Silver, J., Downey, S., Kosove, A., Johnson, B., Washington, D. (Prodüktörler), Whitta, G. (Yazar), Hughes, A., & Hughes, A. (Yönetenler). (2010). *The Book of Eli* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros. Pictures.

Simpson, D., Bruckheimer, J. (Prodüktörler), Cash, J. (Yazar), & Scott, T. (Yöneten). (1986). *Top Gun* [Sinema Filmi]. ABD: Paramount Pictures.

Sinemalar.com. (2022, Ocak 1). “The Matrix Resurrections” İle İlgili Bilmeniz Gereken 10 Detay: https://www.sinemalar.com/liste/780/the-matrix-resurrections-ile-ilgili-bilmeniz-gereken-10-detay (Erişim Tarihi: 01.04.2022).

Sizer, S. (2004). *Christian Zionism: Roadmap to Armageddon?* Downers Grove: IVP Academic.

Smith, W. (1884). *Smith's Bible Dictionary.* Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library.

Solomon, E. (Prodüktör), Matheson, C. (Yazar), & Middleditch, P. (Yöneten). (2013). *Rapture-Palooza* [Sinema Filmi]. ABD.

Spector, S. (2009). *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism.* New York: Oxford University Press.

Spielberg, S., Kennedy, K. (Prodüktörler), Mathison, M. (Yazar), & Spielberg, S. (Yöneten). (1982). *E.T. the Extra-Terrestrial* [Sinema Filmi]. ABD: Universal Pictures.

Spielberg, S., Line, D. D., Farah, D., Krieger, K. M. (Prodüktörler), Penn, Z., Cline, E. (Yazarlar), & Spielberg, S. (Yöneten). (2018). *Ready Player One* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros. Pictures.

Sproul, R. C. (1998). *The Last Days According to Jesus.* Grand Rapids: Baker Books.

Starkey, S. (Prodüktör), Goldenberg, M. (Yazar), & Zemeckis, R. (Yöneten). (1997). *Contact* [Sinema Filmi]. ABD: Warner Bros.

Stucky, M. D. (2005). “He is the One: The Matrix Trilogy's Postmodern Movie Messiah”. *Journal of Religion & Film, 9*(2), 7. https://digitalcommons.unomaha.edu/jrf/vol9/iss2/7 (Erişim Tarihi: 01.04.2022).

Swete, H. B. (1999). *The Apocalypse of St. John.* London: Macmillan.

Swindol, C. R. (2011). *Insights on Revelation.* Grand Rapids: Zondervan.

Tae-sung, J. (Prodüktör), Joon-ho, B., Masterson, K. (Yazarlar), & Joon-ho, B. (Yöneten). (2013). *Snowpiercer* [Sinema Filmi]. South Korea: CJ Entertainment.

Tanner, K. (2000). “Eschatology Without a Future?”, J. C. Polkinghorne, & M. Welker (Dü) içinde, *The End of the World and the Ends of God: Science and Theology on Eschatology* (s. 222-237). Harrisburg: Trinity Press International.

Taşpınar, İ. (2015). “Katolik Kilisesi ve Sinema”. *Uluslararası Sinema ve Din Sempozyumu* (211-26). İstanbul: Dem Yayınları.

Taşpınar, İ. (2017). *Din ve Fenomenoloji Arasında Yahudilik ve Hıristiyanlık.* İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Teksoy, R. (2005). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi* (Cilt 1). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Thomas, R. L. (1992). *Revelation 1-7.* Chicago: Moody.

Thompson, D. W. (Yöneten). (1972-1983). *A Thief in the Night* [Sinema Filmi].

Thompson, K. M. (2007). *Apocalyptic Dread: American Film at the Turn of the Millennium.* Albany: State University of New York Press.

Turan, S. (2011). *Misyoloji.* Ankara: Sarkaç Yayınları.

Tuveson, E. L. (1968). *Redeemer Nation: The Idea of America’s Millennial Role.* Chicago: University of Chicago Press.

Tümer, G. (1988). “Ahir Zaman”. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*: https://islamansiklopedisi.org.tr/ahir-zaman Mart 10, 2020 (Erişim Tarihi: 10.03.2020).

Tümer, G., Küçük, A., & Küçük, M. A. (2017). *Dinler Tarihi.* Ankara: Berikan.

Vision. (2003, Ocak 15). Internet Archive WaybackMachine: https://web.archive.org/web/20030115080400/http://www.bibleprophesy.org/vision.htm (Erişim Tarihi: 01.01.2021).

Walls, J. L. (2007). *The Oxford Handbook of Eschatology.* Oxford, New York: Oxford University Press.

Walton, J. H., Matthews, V. H., & Chavalas, M. W. (2000). *The IVP Bible Background Commentary: Old Testament.* Downers Grove: IL: IVP.

Walvoord, J. F. (1964). *The Church in Prophecy* . Grand Rapids: Zondervan.

Walvoord, J. F. (1979). *The Rapture Question.* Grand Rapids: Zondervan.

Walvoord, J. F. (2011). *Revelation.* (P. E. Rawley, & M. Hitchcock, Dü) Chicago: Moody.

Watts, P. M. (1985). "Prophecy and Discovery: On the Spiritual Origins of Christopher Columbus's "Enterprise of the Indies"". *The American Historical Review, 90*(1), 73-102. doi:10.2307/1860749

Weaver, J. (Prodüktör), Rogen, S., & Goldberg, E. (Yönetenler). (2013). *This Is the End* [Sinema Filmi]. ABD: Columbia Pictures.

Weber, T. P. (1987). *Living in the Shadow of the Second Coming: American Premillennialism.* Chicago: University of Chicago Press.

Weber, T. P. (1996). "Evangelism". W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Biblical Theology.* Baker Books.

Wechsler, N., Schwartz, S., Schwartz, P. M. (Prodüktörler), Penhall, J. (Yazar), & Hillcoat, J. (Yöneten). (2009). *Road* [Sinema Filmi]. ABD: The Weinstein Company; Dimension Films.

Whalen, R. K. (2000). "Dispensationalism". R. A. Landes (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (225-30). New York: Routledge.

Whalen, R. K. (2000). "Fundamentalism". R. A. Landes (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Millennialism and Millennial Movements* (293-98). New York: Routledge.

Wickham, A. (Prodüktör), Crichton, M. (Yazar), & Abrams, J. J. (Yöneten). (2016-2018). *Westworld* [Sinema Filmi]. ABD.

Willmington, H. L. (1987). *The Complete Book of Bible Lists.* Carol Stream: Tyndale.

Witherington III, B. (2009). *Revelation: New Cambridge Bible Commentary.* New York: Cambridge University Press.

Wojcik, D. (1997). *End of the World As We Know It: Faith, Fatalism and Apocalypse in America.* New York: New York University Press.

Wood, L. (1973). *A Commentary on Daniel.* Grand Rapids: Zondervan.

Wood, L. (1973). *The Bible and Future Events: An Introductory Survey of Last-Day Events.* Grand Rapids: Zondervan.

Wright, D. F. (1984). “Protestantism”. W. A. Elwell (Dü.) içinde, *Evangelical Dictionary of Theology* (s. 888-90). Grand Rapids: Baker Book House.

Yaylar, Y. (2011). *Evanjelizm ve Türkiye Planı.* (Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeşilyurt, M. (2020). “Hıristiyanlığın “Imago Dei” Öğretisinin Transhümanizmle Uzlaştırılmasının İmkânı”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9*(5), 3624-3650. doi:10.15869/itobiad.797477

Yeşilyurt, M. (2021). “Hıristiyan Transhümanizmi: Hıristiyanlığın Tekno-Eskatolojik Yeni Yorumu”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 21*(2), 815-845. doi:10.33415/daad.938435

Yılmaz, H. (2019). *Amerika'da Evanjelik Hareket: Dini ve Siyasi Yansımaları.* (Yayımlanmış Doktora Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yorulmaz, B. (2015). *Sinema ve Din Eğitimi.* İstanbul: Dem Yayınları.

Yorulmaz, B. (2016). *Popüler Filmlerde Din.* İstanbu: İstanbul Tasarım Yayınları.

Yürük, B. (2016, 12 2). *Obama'nın İsrail-Filistin karnesi*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/obamanin-israil-filistin-karnesi-/697689 (Erişim Tarihi: 01.04.2021).

Zuuridinov, Ö. (2011). *Yeni Yaklaşımlar Açısından Hıristiyan ve İslam Temel Kaynaklarında Hz. İsa.* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zwi Werblowsky, R. J. (1987). “Eschatology”. M. Eliade (Dü.) içinde, *The Encyclopedia of Religion* (Cilt 4, s. 2833-2836). New York : Macmillan.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı ve Soyadı	Hatice ACAR
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
İş Deneyimi	
İletişim	
Eposta	
Tarih	2022